

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

2006:2

Indhold

Artikler:

<i>Christian Larsen</i> : Jernbanens folk. Personalthistoriske kilder i jernbanearkiver	157
<i>Kirstin Nørgaard Pedersen</i> : Nyt om Christen Ottesen Blichfeld og hans efterkommere	179
<i>Christian Hau</i> : Hagen-Steenbrikke. En glemt dansk-estisk stormandslægt	205

Småstykker:

<i>Michael Dupont</i> : En fynsk slagter »i kongens klæder« 1891. Niels Peder Larsens soldaterbreve til sin hustru Sine Hansen	250
<i>Niels H. Frandsen</i> : Martha – en splittet person?	258
<i>Jørgen Stage Larsen</i> : Anefeltet – eller hvordan vi kan sikre os, at de næste generationer ikke skal starte helt forfra med det arbejde, vi selv har brugt år på?	262
<i>Michael Dupont</i> : Dagligdagsskriftens udvikling i Danmark. Gotisk kursiv 1350-1500	265
<i>Gitte Bergendorff Høstbo</i> : Hjemmesider for slægtsforskere	270

Orientering:

Generalforsamling 2006	276
Resultatopgørelse og balance 2005	284
Nyt fra redaktionen	286
Nyt i Norden	287
<i>Gitte Bergendorff Høstbo</i> : Rotary møde i Bella Centret	289
<i>Hans Worsøe</i> : Ingvar Musaeus-Nielsen (nekrolog)	293

Anmeldelser:

Lars Andersen, Poul Duedahl og Louise N. Kallestrup: De måske Udstødte: Historiens marginale eksistenser (<i>Adam Lindgreen</i>)	295
Ruth Andersen: I jernlænker. Christian Siegfried von Plessens livsforløb 1646-1723 (<i>Peter Hertel Rasmussen</i>)	295
Karen Brynjolf, Katja Rie Glud og Ulla Kejser: Bevar billedet – Vejledning i bevaring af fotografier og film (<i>Steen Schøn</i>)	297
Per Boje m.fl.: Odensebogen 2005. Da H. C. Andersen var barn (<i>Adam Lindgreen</i>)	297
Palle Ove Christiansen (red.): Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse (<i>Tommy P. Christensen</i>)	298
Anders Enevig: Fakta om Elvira Madigan og Sixten Sparre (<i>Gitte Bergendorff Høstbo</i>)	300
Ole Færch (udg.): Diplomatarium Hornumense: Tingsvidner, breve og andre dokumenter fra Hornum herred, Nibe og Nørholm birk 1216-1636; Ole Færch: Herredsfogeder og skrivere ved Hornum herredsting, Nørholm og Nibe birketing samt Hornum-Fleskum herredsting (<i>Adam Lindgreen</i>)	300
Henri Goldstein (red.): Til et folk de alle høre... Den jødiske minoritet i Danmark (<i>Charlotte Lindhardt</i>)	301
Jørgen Green: Slægtsforskerens ABC: En håndbog for alle som beskæftiger sig med slægtsforskning (<i>Adam Lindgreen</i>)	303
Torben Grøngaard Jeppesen: Danske i USA 1850-2000 – en demografisk, social og kulturgeografisk undersøgelse af de danske immigranter og deres efterkommere (<i>Adam Lindgreen</i>)	304

Billedet på omslaget:

Jernbaneulykke i Forlev 1887. Billedet er her beskåret, men findes i sin helhed i Christian Larsens artikel s. 173. Danmarks Jernbanemuseum.

Jernbanens folk

Personalhistoriske kilder i jernbanearkiver

Af Christian Larsen

Førhen hørte DSB til landets største arbejdspladser med 25-30.000 ansatte, og hertil kom personalet ved de mange lokalbaner. DSB's arkiv, der nu er i Rigsarkivet, fylder over 2 km, og der er rige muligheder for at finde oplysninger om de mange ansatte, både de der sad i Generaldirektoratet i Sølvgade og de som gjorde tjeneste som baneassistent ved en jysk station.

“Næst efter kønsdriften er af de menneskelige drifter jernbanedriften den, der sætter de fleste lidenskaber i bevægelse”, skal politikeren J.K. Lauridsen (1858-1905) engang have sagt. Emnet for denne artikel er ikke jernbanedriften, men de personer, der sørgede for, at driften blev holdt i gang, nemlig jernbanens folk.

I de gode gamle dage var DSB en af landets største arbejdspladser med 25-30.000 ansatte, og hertil kom personalet ved de mange lokalbaner. I Rigsarkivet findes DSB's arkiv, som fylder over 2 km, og hvor der er rige muligheder for at finde oplysninger om de mange ansatte, både dem i Generaldirektoratet i Sølvgade, og de som gjorde tjeneste som baneassistent ved en jysk station eller var fyrbøder på færgeoverfarterne.

De arkivalier, som vil blive præsenteret i denne artikel, vil være fra 1800-tallet og første tredjedel af 1900-tallet. Sager og protokoller med personoplysninger er underlagt en tilgængelighedsfrist på 75 år, og derfor vil artiklen kun gå frem til cirka 1930. Det skal bemærkes, at alle har ret til at søge om adgang til personfølsomt materiale, og at arkiverne i langt de fleste tilfælde giver adgang til det ønskede materiale.

Statsbaner og privatbaner

Den første jernbane nord for Kongeåen åbnede i 1847, nemlig København-Roskilde, og banenettet – både det statslige og lokale – blev løbende udvidet igennem de næste 100 år. Mens de første banestrækninger på Sjælland blev anlagt af private jernbaneselskaber, anlagdes de første jernbaner i Jylland og Fyn for statens regning. I løbet af 1860'erne og 1870'erne overtog staten de private selskaber, og i 1880 var alle baner i

statens besiddelse. Efter statens overtagelse forblev banerne på Sjælland og de jysk-fynske baner under de hidtidige ledelser og organisationsformer. I 1885 sammenlagde man de to forvaltninger ved oprettelse af embedet som generaldirektør for De Danske Statsbaner og en central administration i København. DSB var dermed skabt.

Sideløbende med opbygningen af det statslige banenet voksede der en stor mængde side- og småbaner frem i løbet af 1890'erne, men især efter 1900 som følge af jernbanelovene af 1894 og 1908, som gav tilladelse til anlæg af en række strækninger. I 1916 var der 55 privatbaner i Danmark, som drev cirka 2.000 km jernbanestrækninger. Flertallet af lokalbanerne var sidebaner til DSB-strækninger, oprettet i årene efter 1894. DSB havde på det tidspunkt et banenet på hen ved 3.770 km.

Efterkrigstiden har nedbragt antallet af lokalbaner betydeligt, og det gamle DSB er i løbet af 1990'erne blevet splittet op på en række institutioner: DSB, Banedanmark (tidligere: Baneafdelingen), DSB S-tog A/S, Scandlines (tidligere: DSB Færger), Combus (tidligere: DSB Busser) og Trafikstyrelsen for jernbane og færger.

Statsbanernes arkiver

I Rigsarkivet findes arkiverne fra Sjællandske Jernbaneselskab 1844-1885, Danske Jernbanedriftselskab 1861-1867, Jysk-Fynske Baner 1867-1885, Østjyske Jernbane 1875-1881 og DSB's afdelinger, kontorer og lokale enheder 1885-cirka 1993. Fra Baneafdelingen er der afleveret frem til cirka 1997. DSB's arkiv er kendetegnet ved omfattende kassationer – foretaget med og uden tilladelse fra Rigsarkivet. Trods store kassationer er der bevaret og afleveret over 2 km arkivalier fra DSB og dets forgængere til Statens Arkiver. I de seneste år er DSB's arkiver blevet registreret, dels ved DSB's og Banedanmarks afleveringer, dels ved Rigsarkivets ompakning af ældre arkivalier som led i flytteforberedelserne. Alle arkivalier er/vil blive registreret på pakke-bind-niveau i Statens Arkivers arkivdatabase Daisy, der er tilgængelig på Statens Arkivers hjemmeside.

Det centrale hjælpemiddel ved søgning er *postbøgerne*, som blev ført både for indgående og udgående skrivelser. Ekspeditionerne er i postbogen ordnet efter dato, og inden for hver dato er korrespondancen med ministerier noteret først, hvorefter følger andre institutioner og til sidst DSB's tjenestesteder. I postbøgerne fik alle breve et nummer, og der noteredes henvisning til henlæggelsen samt sidetal i *journalen*. I postbog for udgående skrivelser henvistes til sidetal i kopibogen, der indeholder en kopi af det afsendte brev. Det "j.nr.", der er anført på korrespondancen, er identisk med postbogsnummer. De bevarede rækker af *kopibøger* kan benyttes med postbog for udgåede skrivelser og sagsregi-

stre som indgang, ligesom de til dels kan erstatte ikke bevarede sager. *Sagsregistrene* (i Baneafdelingen kaldet "registratur") henviser direkte til sagernes henlæggelse. Sagsregisterets opbygning svarer som regel til henlæggelsessystemet, der er anført i hver rækkes første sagsregister eller fremgår af teksten til de enkelte grupper (bogstaver) i de løbende sagsregistre. Rækkefølgen i disse *arkivnøgler* (journalplaner) hovedgrupper kan variere fra enhed til enhed. Henlæggelsessystemet bygger på ensartede principper. Korrespondance m.m. (*journalsager*) er ikke henlagt på journalnummer, men på et bogstav for sagens art med et løbenummer inden for dette bogstav efter det pågældende kontors arkivnøgle. Alle sager er henlagt på et bogstav og et nummer og det årstal, hvor sagen begyndte/indførtes i sagsregisteret. Baneafdelingens arkivnøgle af 1865, revideret i 1893 og anvendt frem til 1952, ser sådan ud:

- A Personale
- B Banebevogtning, tjenesteforseelser
- C Ekspropriationsfondets arealer
- D Jernbanernes arealer
- E Ballastering
- F Assurance og brandvæsen
- G Nye arbejder (bevillingssager)
- H Vedligeholdelse
- I Arbejder for fremmede
- K Lagersager
- L Inventariesager
- M Regnskabssager
- N Sager vedr. nye baner indtil de overgår til driften
- O Diverse, bl.a. køreplaner

De enkelte hovedgrupper er så inddelt i en række undergrupper, f.eks. Bd, som rummer sager om tjenestemænds sygdom, tjenestefrihed og fribefordring.

Privatbanernes arkiver

Hvad angår privatbanernes arkivforhold, skal det understreges, at der har været (og er) tale om private institutioner, som ikke er omfattet af arkivlovgivningens bevarings- og afleveringspligt. Derfor findes arkiverne fra banerne forskellige steder: nogle er afleveret til Statens Arkiver, andre til lokalarkiver og endelig opbevares en del stadigvæk hos den enkelte lokalbane. De arkiver, der er afleveret til Statens Arkiver, har et varierende omfang og er ikke lige så fyldige som DSB's arkiver. Bedst regi-

streret er arkivet fra Det nordfynske Jernbaneselskab i den detaljerede registratur *A/S Det nordfynske Jernbaneselskabs arkiv 1881-1966. Arkivregistratur udgivet af Landsarkivet for Fyn*, 1981 (21 m). Arkivets indhold er nu også blevet registreret i Statens Arkivers arkivdatabase Daisy. Landsarkivet for Fyn har også arkivet fra Sydfynske Jernbaneselskab (SFJ) 1876-1949. Dette arkiv på 15 meter består af forhandlingsprotokoller for bestyrelsen og forretningsudvalget m.v. 1874-1949, korrespondanceregistratur m.v. 1874-1949, kopibog 1898-1902, journalsager 1876-1949, sager vedr. jernbanedrift 1874-1948 (overkørsler, takster, arealerhvervelser, kontrakter), ansøgninger 1874-1949 og lærekontrakter 1901-1940.

Der vil også kunne findes materiale om privatbanernes forhold i de offentlige arkiver, f.eks. i Transport- og Energiministeriet (Trafikministeriet) som har afleveret deres jernbanejournal (E-journalen) 1844-1989 med tilhørende sager 1848-1988. I årene 1919-1996 førte Tilsynet med Privatbanerne og 1996-2004 Jernbanetilsynet tilsyn med privatbanerne, og der vil i disse to myndigheders arkiver kunne findes materiale om den enkelte jernbane. Det skal dog bemærkes, at både ministeriets og tilsynsmyndighedernes arkiver ikke indeholder personorienteret materiale i særlig stort omfang.

Personaleafdelingens arkiv

Det centrale arkiv for slægtsforskere er DSB's Personaleafdeling, oprettet i 1885 og virksomt under forskellige navne frem til 1993, hvorefter afdelingen indgår i DSB Koncernfunktioner. Afdelingen behandlede sager om personale, pensionskasser, sygekasser og løn samt visse erstatningssager, ulykker, pensions- og understøttelsessager samt sager, der ikke henhørte andre steder m.v.

Der findes *postbøger* for indgående skrivelser 1886-1973 og for udgående skrivelser 1886-1972 og *sagsregistre* 1885-1970. Endvidere er der en *hovedjournal* 1886-1972, en *journal for personalesager* 1882-1931 (indeholder forrest et særskilt sagsregister) samt *kopibøger* 1885-1899. *Sagerne* er dels henlagt som enkelt- og samlesager, dels som personaleakter alfabetisk på efternavn. Ansættelse og forfremmelse m.v. af ikke-fastansat personale ved Bane- og Maskinafdelingerne blev behandlet af de pågældende afdelinger. Arkivet indeholder i øvrigt *stambøger* og *anciennitetslister* samt "ordre"- og "ekspeditions"-bøger. Sidstnævnte er kronologiske oversigter over ansættelser og forflytninger. Der blev ført *depositaprotokol* for regnskab med depositum i forbindelse med kassevirksomhed, f.eks. på stationernes billetssalgssteder.

I det følgende vil personaleakter og personalebøger stå i centrum.

Billedet viser personalet på Mørkøv Station på København-Kalundborg-banen i 1904. Fra venstre er det portør Lehmann, portør Petersen, stationsforstander Johansen, assistent Andersen og en trafikelev. I DSB's personaleakter vil man kunne finde flere oplysninger om de enkelte personer. Danmarks Jernbanemuseum.

En nydelig håndskrift betingelse for forfremmelse

For at blive ansat skal man – som regel – indgive en ansøgning til den institution, som man gerne vil ansættes hos. Hos Østjyske Jernbaner modtog man i januar 1876 besøg af Niels Levin Christensen i Arden, ledvogter i vogterhus 128 på strækningen Langå-Aalborg, som ønskede at blive pudser i Maskinafdelingen. Han medbragte en anbefaling fra baneingeniøren ved 3. sektion W. Fausing, der skrev, at Niels "var en ung rask Mand, som jeg paa det Bedste kan anbefale, men da jeg nærer Tvivl om, at han gjør et godt Bytte, bedes Herr Maskinmesteren, førend De antager ham, meddele Manden, hvad han kan vente sig i sin nye Stilling, hvilket han vist ikke har gjort sig ganske klart."

Niels fik ikke stillingen og søgte i april 1876 om at blive ledvogter ved strækningen Randers-Ryomgård-Grenå (Østjyske Jernbane), der blev åbnet i august 1876 – gerne i vogterhuset lige før Kristrup by. Ansøgningen var dog ikke skrevet med Niels' egen hånd, hvilket den næste ansøgning fra ham vidner om. Han vedlagde anbefalinger fra bl.a. møller J.H. Jørgensen, Skansemøllen, der kunne bevidne, at Niels i sin tid på møl-

len havde vist "Flid Troskab og Edrulighed". Overbanemesteren meddelte baneingeniøren, at Niels var broder til Rasmus Christensen, som nyligt havde sagt sin stilling op for at blive ansat på Grenåbanen. Broderen på Grenåbanen var altså grunden til ønsket om forflyttelse. Niels var "en flink, lille Mand", som han gav det bedste vidnesbyrd.

Niels fik ikke vogterhuset, men det holdt ham ikke tilbage fra at søge om en ledvogterpost på Randers-Grenå-banen:

"Undertegnede ønsker at blive ansat Som Ledevogter paa Randers-Gre-naa Jernbane. Jeg er Gift og har ingen Børn, og er 27 Aar Gamme og Fri for Militairtjeneste. Ansøgeren Ønsker Vh N 2 eller 14 af den Grund Jeg har min Slegnig der. Arden den 28 / 5 1876."

Udover ansøgningen skulle han også udfylde et ansøgningsskema med en række personlige oplysninger. Heraf fremgår det, at Niels var født 11. marts 1849 i Hadbjerg Sogn ved Hadsten, forældrenes stilling var: "Døe". Ansøgerens "Skoledannelse" var "Hadberg Landsbyskole", og for tiden var han ledvogter. Om sine ægteskabelige forhold oplyste Niels: "ingen Børen, og Hustruens Alder 28 Aar". Vedlagt var en udskrift af Ødum Sogns kirkebog, som bevidnede, at Niels 3. november 1874 var blevet gift med Ane Kirstine Rasmussen, 25³/₄ år og tjenestepige i Røved, hvor Niels var møllersvend.¹

Da Niels senere overgik til ansættelse i DSB, findes der en personale-sag på ham, som kan fortælle, at han i juni 1875 blev ansat som banear-bejder, og at han 1876-1897 var ledvogter (fra 1881 i DSB, som overtog Østjyske Jernbane). I 1897 blev han baneformand III i Strømmen og baneformand II i 1903. Den 31. december 1914 fratrådte han på grund af svagelighed med en årlig pension på 1146 kr. I personalesagen er det noteret: "16/12 1914 Diplom og Gratiale – 50 Kr. – ved Afskeden.". Og i personalesagen findes også hans skudsmålsbog, så vi kan følge ham i årene forud for ansættelsen ved banen, fra hans konfirmation i april 1863 (med hovedkarakteren Godt), hans tjenestesteder i Hadbjerg og Selling 1863-1872, som møllersvend i Randers og i Røved 1872-1874 og endelig hans "Afgang til Jernbanens Tjeneste" i juli 1875.²

Den for slægtsforskere nok vigtigste arkivserie er DSB's personaleak-ter (personalesager). Alle personaleakter er bevaret fuldstændigt til 1931, dvs. for personer som er afgang fra eller døde i tjenesten til og med 1931. I de efterfølgende afleveringer af sager for personale afgang/død efter 1932 er bevaret: 1) sager for personale i lønramme 35 og derover samt 2) sager for personale født den første i en måned (1. januar, 1. fe-bruar osv.). Personalesagerne 1880-1932 fylder 407 pakker og rummer

sager på hen ved 10.000 mennesker. Indgang til disse mange pakker er den alfabetiske fortegnelse, som Rigsarkivet udgav i 1962. Heri er der for hver person anført fulde navn, afgangstilling i DSB, fødselsår- og dato, samt tidspunkt for afsked eller død. Endelig er der anført et litra og et nummer, der er personalesagens betegnelse (f.eks. H 258), og som skal anvendes ved bestilling.³

Jeg har valgt personaleakten for Hans Nielsen (Ørslev), født 9. februar 1846 i Ørslev Under Skoven, som endte som portør I på Glostrup Station.⁴ En personalesag indeholder først en eller flere *Personallister*, som er delt op i flere afdelinger: en funktionsliste, en straffeliste, en sygeliste, en permissionsliste, bedømmelser, bemærkninger og forskelligt. Sammenstykker vi de to personallister i Hans' personaleakt, fortæller de os, at Hans blev ansat som stationskarl 15. oktober 1874 i København med en løn på 30 rigsdaler. To år senere avancerede han til sporskifter, og efter to år til blev han i 1878 banevogter ved post 25 på Sydbanen, hvor konen passede overkørsel og optisk signal mod en månedlig godtgørelse af 8 kr. Han udfyldte en embedsed og underskrev en erklæring om at have fået de relevante reglementer. I 1881 blev han stationskarl i Ringsted og underskrev på ny embedseden:

“Jeg *Hans Nielsen Ørslev* der er ansat ved de sjællandske Statsbaner som *Stationskarl paa Ringsted Station* erklærer herved at være gjort bekendt med de almindelige Anordninger, Reglementer og Bestemmelser, som vedkomme min Tjenestestilling, samt at være uberettiget til at udtræde af Jernbanernes Tjeneste med en kortere Opsigelsesfrist end den i Jernbanernes Lønningsreglement fastsatte. Jeg sværger ved Gud den Almægtige, at jeg nøie skal rette mig efter disse Forskrifter samt af yderste Evne stræbe at befordre Jernbanernes Bedste og at afværge enhver Skade saavel for Banerne med Tilbehør som for dem, der benytte samme. *Ringsted den 1' Maj 1881. Hans Nielsen Ørslev*”.

I 1883 kom han tilbage til København som stationskarl og sporskifter med en samlet løn på 75 kr., hvoraf der skulle indbetales til pensions- og sygekassen. I 1886 udfyldte han et *Personalskema* (se illustration), hvoraf fremgår fødedato, fødested, ægteskabelig status og antal børn (“6 Børn, deraf 4 uforsørgede”) og tidligere stilling (“Tjenestekarl”).

Den 1. august 1888 blev han “Plads-Overportør II No 119” efter ansøgning til Generaldirektoratet:

“Kjoebenhaven den 28 Juni 1888. Underteinede tillader Sig herved at ansøge om den Ledigblevne Post som Overportør af II Klasse idet Jeg til-

Danske Statsbaner.

Hans Nielsen (Ørslev)

Personalskema.

Fulde Navn og nuværende Stilling ved Jernbanen.	<i>Hans Nielsen (Ørslev) Spærskrifler</i>
Fødselsaar og Dag.	<i>1846, 9 Februar</i>
Fødested.	<i>Ørslev</i>
Om gift eller ugift.	<i>Gift</i>
Hvormange Børn og hvormange deraf uforsørgede.	<i>6 Børn, deraf 4 uforsørgede.</i>
Om Vedkommende har Andre at forsørge i sin Husstand end Kone og Børn.	<i>Nej</i>
Naar ansat ved de danske Statsbaner, hvilke Stillinger indtaget derved, og i hvilke Tidsrum.	<i>15 October 1874 Stationsskarl</i>
Tidligere Livsforhold. (Har Vedkommende været ansat ved andre Jernbaner, maas Oplysning meddeles om, i hvilke Egenskaber og i hvilke Tidsrum.)	<i>Tjenestekarl</i>
Har Vedkommende militære Forpligtelser, og da hvilke.	<i>Nej</i>
Nyder Vedkommende Pension, Ventepenge eller deslige af Statskassen, og da hvilken.	<i>Nej</i>

Kjøbenhavn den 21 Februar 1886.

(Underskrift)
Hans Nielsen

Personalskemaet for Hans Nielsen (Ørslev), som er udfyldt i februar 1886. Statsbanerne ønskede en række oplysninger: navn og nuværende stilling, fødedato og -sted, ægteskabelig status og antal børn ("6 Børn, deraf 4 uforsørgede") og tidligere stilling ("Tjenestekarl"). Som det ses, er der forskel på håndskriften i rubrikkerne og på Hans Nielsens underskrift, så mon ikke nogen har udfyldt skemaet for Hans? Rigsarkivet.

lader mig at oplyse at Jeg har gjort Tjenneste paa Kjobenhavens Station Som Stationskarl og Sporskifter fra 15 Oktober 1874 indtil Dato. Haabende at min Ansøgning maa komme i Betragtning om Besættelsen af Posten tegner Jeg mig Erbødigst Hans Nielsen Ørsløv”.

Der indkom 15 ansøgninger, af hvilke stationsforstanderen fremhævede Hans Nielsen som “en særdeles paalidelig og flink Mand” og tilføjede: “Hans Haandskrift er mindre god, men har han givet det Løfte, saafremt han erholder Pladsen, at ville gjenemgaa et Skrivekursus”. En pæn skrift var således et krav, hvis man ville frem i verden – i hvert fald hos DSB. Og en forbedring i skrift og retskrivning kan faktisk ses i hans næste ansøgning, dateret oktober 1888, hvor han søgte om posten som overportør af 1. klasse på Københavns Station. Han ansøgte om samme stilling i 1890, men fik den ikke og prøvede så at blive overportør af 2. klasse i Ringsted, hvilket han faktisk blev. Efter et par år byttede han stilling med en kollega og kom til Roskilde. Men arbejdet huede ham ikke, og han ville derfor gerne væk, da “Ranger Tjenesten ikke ligger godt for Mig”. Han havde en brokskade, som generede ham, når han skulle løbe i længere tid. Niels ville have sporskiftarbejde og tilbød endda at gå tilbage til at være Portør I. Stationsforstander Johan Frederik Peter Adolf Cappeln bekræftede, at “Overporteurforetningerne overhovedet desværre slet ikke ligger for ham”. På Københavns Station vil man helst ikke have flere ikke “fuldtud tjenestdygtige Folk”, og Hans måtte blive i Roskilde.

Endelig blev Hans portør I, da han i 1894 fik arbejde på Glostrup Station. Også hans kone Marie Magdalene Mailand (født 9. juni 1842) fik job inden for etaten. Hun overtog ved Hans’ ansættelse i Glostrup “Ledbevogetningen ved Glostrup for en Betaling af 50 Øre pr. Dag”.

Hvis man blev ansat i en stilling som tjenestemand, skulle man udnævnes af monarken. I 1926 var stationsforstander i 5. lønklasse Johan Frederik August Holleufer i Vamdrup gået på pension, og en stilling var derfor ledig. Ved normeringsloven for 1927/28 var embedet nedklassificeret fra 5. til 6. lønningsklasse. Der meldte sig seks ansøgere: fire stationsforstandere i 7. lønningsklasse, en godsekspeditør II og en trafikkontrollør. DSB havde anbefalet Mads Brandi Frost, så det gjorde ministeren også. M.B. Frost var født i Klitmøller ved Vesterhavet 20. oktober 1879 og ansat om trafikelev i 1896. Derefter rykkede han op igennem etaten: assistent 1898, konstitueret trafikkontrollør af 2. grad 1920 og fastansat i denne stilling 1921; i Vamdrup var han tillige leder af stationens kasse- og regnskabsvæsen. Blandt de andre ansøgere var H.B. Poulsen, født 1868, ansat 1886 og stationsforstander 1915, fra 1920 i Ølgod.

Selvom han havde større anciennitet og havde været længere ansat end Frost, anså DSB Frost som "særlig vel egnet" til posten, og trafikminister J.P. Stensballe tillod sig derfor "i dybeste Underdanighed at indstille, at det maatte behage Deres Majestæt allernaadigst at udnævne Trafikkontrollør af 2. Grad ved Statsbanerne Mads Brandi Frost til Stationsforstander under 6. Lønningsklasse ved Statsbanerne fra den 1. Maj 1927 at regne".⁵ Dette bifaldt kongen, og Frost kunne tiltræde sit nye embede. Sådanne indstillinger til monarken (kaldet "forestillinger") om udnævnelser af stationsforstandere m.v. finder man i Transport- og Energiministeriets protokoller i hvert fald frem til slutningen af 1970'erne.

Da Sønderjylland i 1920 vendte tilbage til Danmark, overtog DSB de tyske jernbanestrækninger med personale, bl.a. Tyge P. Kellmann, hvis tyske personalesag fra Königl. Eisenbahn-Direktion zu Altona nu findes i DSB's arkiv. Kellmann var "Rottenführer", dvs. delingsfører, ansat på banen i juli 1901 som hjælpedelingsfører, februar-marts 1910 "Aushelfer" (ekstraarbejder) og fra 1. april 1910 Werchenstalter (værkstedsmedarbejder). I personalemappen eller "Personal-Akten" findes et skema med en større mængde oplysninger: navn, ansættelse, fødested, faderens erhverv, Tyges trosbekendelse, vielsesdato samt konens navn og fødselsdato, militærtjeneste, forhold i ansættelsen, løn, boligforhold og pension osv. Heraf kan vi se, at Tyge Kellmann var født 21. marts 1877 i Terkelsbøl som søn af en skomager, han var blevet gift 15. november 1903 med Ingeborg Marie Wollesen, som var født 2. december 1877. Kellmann havde aftjent sin værnepligt fra oktober 1898 til september 1900. Han fik 1100 rigsmark om året, stigende til 1460 rigsmark i 1919 med et tillæg på 150 mark. Alle disse oplysninger blev dokumenteret ved en mængde bilag, der findes i sagen: fødselsattest, vielsesattest, militærpas (han havde været i Slesvig-Holstenske Fodartilleriregiments 3. kompagni) osv. I forbindelse med avancementet blev han i februar 1910 undersøgt af jernbanelægen, bl.a. om han gjorde "den Eindruck eines gesunden og kräftigen Menschen", om stemmen var ren og kraftig, sproget let forståeligt, lungerne gode osv. Hans højde blev også noteret, nemlig 178 cm.⁶

Løn

Løn og tillæg kan være noteret i personaleakten. Hvis dette ikke er tilfældet, kan man gå til Bogholderkontorets store arkiv 1867-1974. Heri finder man hovedbøger 1867-1941, underkontibøger 1867-1921, indtægts- og udgiftsordrer 1867-1905 og lønningsbøger 1867-1920, samt arkiverne fra kassererkontorerne i København og Århus, Kassekontrolløren, Filialkontoret i Århus, Anlæggene samt syge- og pensionskasser-

For de ansatte ved banen kunne personalefaciliteterne godt være primitive. Billedet viser billetkontoret på Måløv Station omkring 1920, hvor afløseren overnattede i denne klapseng model tusindben. Danmarks Jernbanemuseum.

ne. Blandt lønningsmateriale er der bl.a. bevaret 89 bind lønningsbøger 1867-1914. Slår vi op i bindet for 1889/90, finder vi under budgetkonto I, almindelig forvaltning, som nr. 1 generaldirektør Isaac Vilhelm Tegner, der havde overtaget embedet 1. oktober 1889 med en årlig løn på 10.000 kr. Frants Emil Petersen (1839-1890), chef for Centralforvaltningens 1. Afdeling, tjente 5.100 kr. om året, kontorchef Johan Victor Wilhelm Friederich Stahlschmidt 3.600 kr., hvortil kom et tillæg på 480 kr. "for Tilsyn med Kontorinventar" og 204 kr. i 5%-tillæg, i alt 4.284 kr. Budgetkonto VIII B1b rummer Korsør-overfartens 24 fyrbødere af 1. klasse, som hver fik 960 kr. om året. Der har været langt fra fyrbøder Berthel Christiansen (1843-1899) på *Danneskjold* med en årsløn på 960 kr. til generaldirektør Tegner, som fik ti gange så meget i løn.⁷

Forflyttet fra Korsør til Thisted

Før personalesagens "opfindelse" er personaleforhold noteret i personalebøger, sådan som det gør sig gældende med de ansatte ved Sjællandske Jernbaneselskab (Sjællandske Statsbaner) i 1840'erne og 1850'erne. Her finder vi H. Frstrup, "Fra Banens Aabning ansat som Banevogter No 2 med 12 rd maanedlig Løn foruden fri Bolig". De første år gik det tilsyneladende godt, og Frstrup fik i 1850 en "Douceur af 1 rd for udviist Conduite". Men vi kan også se, at han i 1850 have glemte "Signalisering" og fik en mulkt på 4 mark samt en mulkt på 32 skilling for at "have signaliseret for sildig". To gange i 1851 glemte han at "signalisere", og det blev opdaget, hvilket kostede Frstrup 1 rigsdaler i bøde. Et par år gik uden forsømmelser fra hans side, men 15. december 1854 og 28. marts 1855 var han ikke på sin post "ved 3die Tog fra Kbh". Hver forsømmelse kostede 48 skilling. En grund til udeblivelsen får vi måske i den sidste antegnelse: "d. 5te Juni 1855 i Drukkenskab vist sig grov mod nogle Uvedkommende, der passerede Banelinien. – Afskediget paa Grund af Drikfældighed". Det blev noteret, at afskedigelsen skete pr. 1. juli 1855, og at det skete i henhold til reglementets nr. 8, 2. spalte. Så var fyringsgrundlaget på plads.⁸

Hos DSB førte man også personalebøger. Det valgte eksempel er fra Maskinafdelingen i 1890'erne. Valdemar Frederik August Schmager (født 30. maj 1849) var blevet ansat som maskinarbejder i 1873 og havde været opsynsmand ved depotet i Korsør, inden han blev lokomotivformand i Korsør 1. april 1887. I 1894 noteredes det, at han ikke havde været ganske ædruelig før, men nu var han blevet "totalafholdende". I 1898 anså man ham for en omhyggelig medarbejder, der dog lejlighedsvis nød for "meget af stærke Drikkevarer", og han fik samme år en påtale for "Mangel paa Flid og Paapasselighed, uheldig Optræden over for underordnede og lejlighedsvis umaadeholden Nydelse af Spiritus". I september 1899 blev han suspenderet, fordi han drak lidt for meget, udviste ligegyldighed i tjenesten og havde afgivet "usandfærdige" erklæringer om en fuld lokomotivfører. Generaldirektoratet overvejede at fyre ham, men man "indskrænkede" sig til at forflytte ham fra Korsør til Thisted uden godtgørelse og til ikke at betale ham løn i suspensionstiden. Gad vide, hvordan fru Schmager har haft det, da hr. Schmager 14. oktober 1899 fortalte, at han skulle tiltræde en ny stilling i Thisted 1. november? Desuden understregede man over for ham, at forflyttelsen var en sidste chance, og at næste gang ville det blive en fysesedel. Det har åbenbart hjulpet, og i maj 1903 blev det noteret: "Har i de 3 Aar han har været i Tisted ikke givet mindste Anledning til Misfornøjelse." Han døde 3. maj 1906, næsten 57 år gammel.⁹

“Efter sin Tur”

Med jævne mellemrum udarbejdede chefer i den offentlige forvaltning såkaldte konduitelister over deres underordnedes kundskaber, duelighed og opførsel. I Hans Niensens personaleakt er sådanne lister bevaret fra årene 1885, 1890, 1894, 1898 og 1903, hvor han blev bedømt på en skala fra 1 til 4, hvor 1 var godt og 4 dårligt. Bedømmelsen omhandlede ydre fremtræden, helbred, kundskaber, forhold i tjenesten, forhold uden for tjenesten og “Skikket til Avancement”. I 1885 mente hans chef, at Hans havde et almindeligt ydre og et fortrinligt helbred. Derimod var hans almindelige kundskaber kun “tarvelige” (dvs. almindelige), men han havde et godt kendskab til tjenstlige bestemmelser. Hans’ interesse for arbejdet, flid og påpassenhed samt optræden over for publikum og kolleger var til et to-tal. Dette gjorde sig også gældende med forhold uden for tjenesten og avancementsmodenhed. I 1890 bedømmes hans forhold til kollegerne og “Forhold udenfor Tjenesten” til et et-tal, og det noteres, at “Portøren er ganske flink og paapasselig”. Alle årene noteres under “Skikket til Avancement” et to-tal: “efter sin Tur”.

En vigtig ting for en ansat på en jernbane var (og er) hans syn: kan han se – og kan han se de rigtige farver. Derfor blev de ansatte underkastet undersøgelse af synsstyrke og farvesans. Hans Nielsen blev undersøgt i 1899 og 1904. Hans synsstyrke var på begge øjne 1/1, og hans farvesans var normal. Farvesansen blev afprøvet både ved en uldgarnsprøve (dvs. sortering af uldgarn) og ved en lanterneprøve.

Af Hans Niensens sygeliste ser vi, at han fra 2. maj til 17. maj 1901 var sygemeldt på grund af en arbejdsskade (læsion af venstre skulder), 1.-15. juli 1903, igen på grund af tilskadekomst i tjenesten, og atter 20.-27. marts 1906. Listen over permissioner, dvs. hvornår han havde fået lov til at holde fri, viser, at det blev til 53 fridage i løbet af perioden 1883-1906, som oftest i sommermånederne. Udover permissionslisten i personale-sagen førtes der også permissionsbøger, hvor personalets tjenestefrihed blev noteret: hvor mange og hvilke dage, “Udgift for Banen” og anmærkninger, f.eks. at det skyldtes militærtjeneste, “Helbredshensyn” eller “Afslag med Motiv”. Tager vi oktober 1895, fik Adolph Leonhardt Ernst, afløserassistent i Esbjerg (født 1867, afsked 1922), afslag på at holde en uge fri, mens stationsforstander Andreas Balthasar Reumert (født 1847, afsked 1904) i Rødkærnsbro godt måtte holde en uge fri, men det kostede også kun statsbanerne 8 kr., idet Reumert “Afholder selv Udgift til Afl[øser] i 4 Dage”. I september 1897 fik Niels Viggo Diechmann (1855-1921), stationsforstander i Struer, lov til dels at holde fri i 21 dage, dels at rejse uden for rigets grænser. Han holdt åbenbart ferie uden løn, for det blev noteret “Kr. 0”. Et par dage senere gav DSB overportør

Søren Sørensen Winther i Aalborg (født 1840, afsked 1897) lov til at holde fri i 22 dage af helbredshensyn, hvilket kostede statsbanerne 55 kr. Stationsforstander Abraham Carl Morits Emmanuel Rosenberg (1863-1930) ville gerne holde fri 3. oktober 1897, men fortrød senere, så der sparede DSB hele 7 kr. 80 øre.¹⁰

Hvordan boede de?

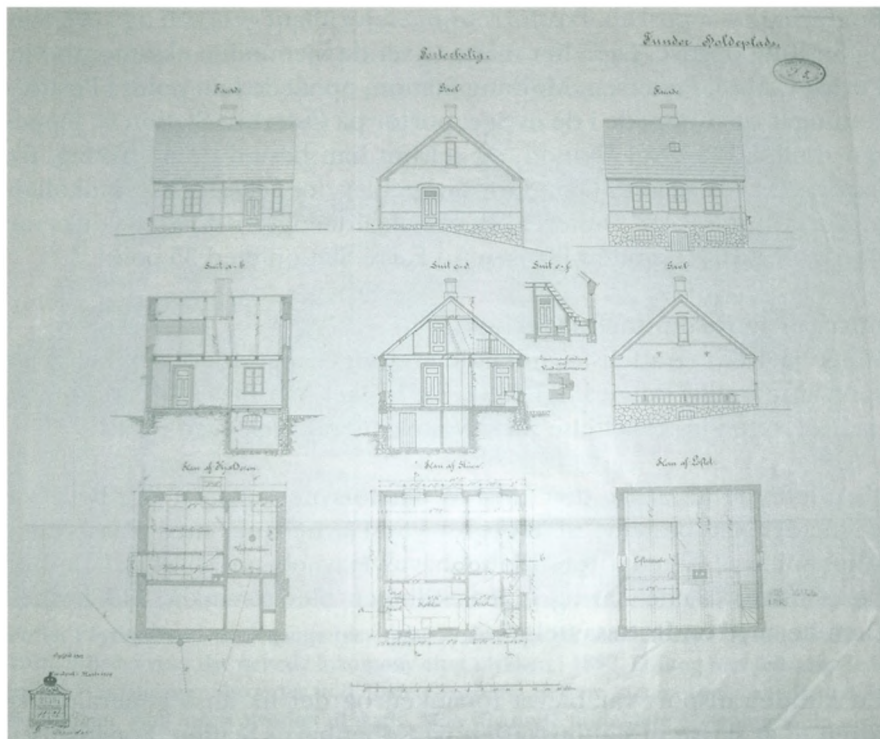
I DSB's arkiv er der også en stor mængde bygningstegninger, hvoraf den ene store aflevering er fortegnet i en særregistratur og omfatter over 1000 tegninger fra årene 1854-1947 fordelt på 271 stationer.¹¹ Den anden store aflevering med tegninger fra 1854-1923 er henlagt efter stednavn og registreret i Statens Arkivers arkivdatabase Daisy. Der er tale om tegninger fra over 280 stationer. Ved hjælp af tegningsarkivet kan man danne sig et indtryk af, hvordan ens forfader boede, hvis han havde tjenestebolig. Fra årene 1902 og 1904 findes der tegninger af Funder Holdeplads vest for Silkeborg, som var bolig for en banemand (se illustrationen på næste side). I stuen var der forstue med skab under trappen op til førstesalen, køkken, vaskerum med gruekedel, spisekammer, brænderum og to værelser, mens 1. sal rummede et værelse og et loftsrum. Endelig var der et rum uden betegnelse, men som efter tegningen synes at have været toilet.¹²

I Baneafdelingens arkiv (i Rigsarkivet) findes der et fotoarkiv 1885-1930 på ti pakker med fotografier af broer, viadukter, færgelejer og havneanlæg, bygninger, trafikhindringer og toguheld. Hertil er der en maskinskreven registratur fra 1969, som indeholder en beskrivelse af hvert fotografi. Fra 1980'erne findes der en strækningsregistrant med fotos af alle DSB's stationer. Ellers har Jernbanemuseet i Odense en stor fotosamling, både af tog og bygninger.

Uddannelse

I dagene 10.-14. september 1915 blev medhjælpereksamenens 2. del afholdt på Jernbaneskolen i Roskilde. Jernbaneskolen havde rødder tilbage til "Uddannelsesskolen", som Det Sjællandske Jernbaneselskab drev i årene 1877-1885. Skolen tog sig ikke af elever fra de jysk-fynske baner og blev lukket ved banernes sammenslutning til et statsbaneselskab i 1885. Der blev dog gennemført nogen undervisning i København, indtil Jernbaneforeningens pres i 1903 førte til oprettelse af Jernbaneskolen, der skulle sikre personalet en ensartet uddannelse.

Den skriftlige eksamen var blevet gennemført 30. august 1915 med 14 eksaminander fra hele landet. De skulle besvare opgaver i: Sikkerhedstjeneste, Faste sikringsapparater, Det rullende materiel, Stationstjeneste,

Fra DSB har Rigsarkivet fået to store samlinger af bygningstegninger fra perioden 1854-1947. Tegningerne dækker lige fra Københavns Hovedbanegård til Funder Holdeplads ved Silkeborg. Funder blev åbnet som station på Silkeborg-Herning Jernbane i 1877 og var bolig for en banemand. Tegningerne fra 1902 og 1904 viser indretningen, herunder rummet til venstre for brænderummet, der ikke har noget navn, men som efter tegningen synes at have været toilet. Rigsarkivet.

Ekspedition af personer m.m., Ekspedition af gods m.m., Skriftlig opgave sikkerhedstjeneste og Skriftlig opgave ekspeditionstjeneste. Besvarelsen blev tildelt point fra 1,00 til 8,00. Af de 14 bestod Ejner August Larsen (1895-1926), Horsens Station, med udmærkelse, idet han fik klassens højeste gennemsnit (7,12), mens 11 bestod med et karaktergennemsnit fra 5,07 til 6,73. Derimod måtte A.J. Høding, Torsø Station, og P.A. Nielsen, Aalborg Station, vende hjem uden eksamensbevis, da de ikke bestod 2. del. Nielsen opnåede i 2. del kun 28,75 point, hvilket sammen med resultatet fra 1. del gav 53,75, som skulle divideres med 15 for at opnå eksamensgennemsnittet: 3,6. Høding lå på samme niveau (3,6).

Ugen før havde der været stationsmesterprøve, 1. del, med 16 deltagere: tre togbetjente og 13 portører. Eksamensfagene var: Organisation,

Bogføring og regnskab, Postforretninger, Jernbanegeografi og køreplan og Skriftlig opgave. Også her måtte to vende hjem uden eksamensbevis. Portør C.M.M. Pedersen, Mølvang Station, opnåede kun point i Postforretninger og dumpede i de øvrige; portør på Østerbro Station C. Jepsen dumpede i Organisation, og selvom han bestod de andre fag, fik han et "Ikke bestaaet". Og ud for begge blev der i eksamensprotokollen indført: "not. i P.Af." (noteret i Personaleafdelingen)! Klassens duks var i øvrigt R.E.E. Hoffmann-Hansen fra Farre Station med 35 point.¹³

Straffe- og disciplinærsager

Hans Niensens straffeliste indeholder ti sager, lige fra fejlstilling af et sporskifte under rangering i 1884, for hvilket han blev idømt en mulkt på 2 kr., til en irettesættelse fra selveste generaldirektøren i 1891:

"I Anledning af, at De den 13' f M har forsynet en med Byg belæst Vogn, der var bestemt til Kjøbenhavns Havnebane, med Paaskriften "Kjøbenhavn" i Stedet for "Kjøbenhavns Havnebane", hvorved De har været medvirkende Aarsag i, at Sendingen blev forsinket, tildeles der Dem hermed en Irettesættelse".

En kundetransport var blevet forsinket, og det fik altså generaldirektøren til at skrive til stationskarlen på Københavns Station. Forsinkelser blev ikke tolereret!

Året før, i 1890, havde Hans Nielsen rangeret nogle personvogne med seks godsvogne på en sådan måde, at det kom til et så "stærkt Sammenstød", at bufferne på to vogne blev beskadiget. Dette kostede ham en mulkt på 2 kr.

Under Transport- og Energiministeriet var (og er) der et embede som auditor, som foretog undersøgelse i sager om uheld ved DSB og om DSB-personalets tjenstlige forhold, ligesom han stod til rådighed for privatbanerne, hvis disse ønskede uheldssager eller tjenstlige forhold undersøgt. Der er afleveret forhørsprotokoller 1906-1968 samt disciplinærsager for statsbanepersonale 1906-1959 og for privatbanepersonale 1914-1959. Man skal være opmærksom på, at sagerne ligger kronologisk, og man skal derfor vide, hvilket år auditorundersøgelsen fandt sted. En indgang til sagerne kan være anmærkninger i personalesagen om uheld, givne advarsler m.v.

I november 1929 stillede den fungerende auditor E. Simoni på Hasing Billetsalgssted i Thy for at holde forhør over banearbejder Ejner L. K. Larsen og hustru. Larsen havde godt nok forsøgt at få afholdt forhøret på distriktskontoret på Struer Station, "da det ikke vilde vække saa

Forlev i Sydsjælland er to gange blev ramt af alvorlige jernbaneulykker, nemlig 1887 og 1916. Billedet viser det væltede lokomotiv efter ulykken i 1887. Et iltog blev fejlagtigt ledt ind på et arbejdsspor, hvor der stod nogle grusvogne. Selvom lokomotivet væltede ned ad skråningen, kom ingen alvorligt til skade. Man vil kunne finde flere oplysninger om ulykken i DSB's arkiv i Rigsarkivet, herunder hvem der fejlagtigt ledte toget ind på arbejdssporet. Danmarks Jernbanemuseum.

megen Opsigt. Vi er selvfølgelig klar over at vi kun har at haabe paa at vi maa faa saa mild en Dom som muligt men dersom vort Ønske ikke er alt for Ubeskedent og det kunne lade sig gøre vilde vi være meget taknemlig". Ejnar Larsen fik ikke sit ønske opfyldt, og 8. november blev det tjenstlige forhør mod ham og hans hustru Kristine Larsen indledt. Hun var "Billetsælgerske" på stationen i Hassing og havde med Ejners vidende "lånt" 315 kr. 87 øre af statsbanernes kasse til private formål.

Ejner Larsen fortalte under forhøret, at de var blevet ansat ved stationen i marts 1926, han som banevagt, hun som billetsælger. Fra oktober 1927 gjorde han tjeneste som banevagt. Han tjente cirka 2500 kr. årligt, mens hustruen fik 12½% af billetsalget som løn, hvilket i 1928 havde givet cirka 400 kr. Da de var blevet gift i 1921, havde de ved møbelkøb fået en gæld på cirka 2000 kr., som i juni 1929 var blevet bragt ud af verden. De havde dog stiftet gæld i brugsen, til brændsel og klæder. Parret havde siddet hårdt i det, fordi de ikke havde haft særlig mange penge, da de giftede sig, og ved den sidste nedskæring var lønnen også blevet "noget

nedsat". Ægteparret havde derfor optaget lån og skyldte 1200 kr. i Låneforeningen for Statens Funktionærer. Afdragene blev trukket i hans løn, og han fik kun udbetalt 187 kr. om måneden. Larsen udtalte, at "han gerne vilde svare enhver sit, og at han havde haabet, naar han var blevet færdig med Møbelgælden, at han saa hurtigt vilde have kunnet dække Kasse manglen". Han havde ikke taget alle pengene på en gang, men 5-10 kr. ad gangen når lønnen i slutningen af måneden ikke slog til, fordi han først på måneden havde betalt kreditorerne.

Hustruen Kristine Larsen vidste godt, at manden havde taget penge. Hun gjorde auditøren "opmærksom paa, at der bruges meget i Huset til Lys og Varme, da der skal lukkes op for første Tog om Morgen Kl. 5¹/₄, og sidste Tog om Aftenen passerer Kl. 23.30".

Endelig kunne Larsen berette, at han havde hjulpet en broder økonomisk under dennes arbejdsløshed, fordi broderen havde kone og seks børn. Han gjorde også opmærksom på, at han og konen begge var "Afholdsfolk, og at de ikke har spillet i Lotteriet eller spekuleret med deres Penge". Bare så det var på det rene!

Auditøren bemærkede, at ægteparret var dybt nedbøjede over deres letsindighed, som ikke skulle gentage sig, og de bad om en skånsom behandling. De ville så nødtigt flytte fra Hassing.

Da auditor Simoni kom hjem, skrev han en redegørelse til DSB. Ægteparret havde gjort et "ualmindeligt godt Indtryk", og forseelsen skyldtes deres ungdom (de var begge født i 1899), og at manden ikke før havde haft med pengeforvaltning at gøre. Deres økonomiske forhold var ikke fortvivlede, og de kunne have lånt penge til at komme ud af deres gæld, men havde i stedet "lånt" af stationskassen. De havde nu indset det urigtige i denne fremgangsmåde, og auditøren indstillede, at de forblev på Hassing Station, men fik "Generaldirektoratets skarpeste Misbilligelse og Advarsel".¹⁴ De fik advarslen, men blev i Hassing.

Afsked

Hans Nielsen afgik på grund af svagelighed 31. marts 1906. En uge forinden fik han en takkeskrivelse fra generaldirektøren:

"Da De nu med Udgangen af Marts Maaned d.A. forlader Statsbanernes Tjeneste efter i over 31 Aar at have tjent disse til Deres foresattes fulde Tilfredshed, bringer Generaldirektionen Dem herved sin Tak og Paa-skønnelse af Deres lange og pligttopfyldende Tjeneste."

En pensionsberegning i 1905, hvor han overvejede at gå på pension, viser hans årlige pension: 713 kr. 33 øre.

Med styrelsesloven af 1892 indførtes der pensionsregler for fast ansatte medarbejdere. Ansatte ved de sjællandske jernbaner, som forud for 1. april 1887 havde været medlemmer af De Sjællandske Jernbaners Pensionskasse (stiftet 1859), kunne fortsætte heri, idet staten overtog kassen. I 1848 etableredes der en sygekasse, som 1885 videreførtes i De Sjællandske og Falsterske Statsbaners Sygekasse og i Syge- og Begravelseskassen ved De danske Statsbaner i Jylland og Fyn. Sygekasserne sammenlagdes i 1934 til DSB's Sygekasse. Pensions- og sygekassernes arkiv findes i Bogholderkontorets arkiv.

I hovedbogen for forsørgelsesafdrag, dvs. indbetaling til pensionskassen, finder vi under forsørgelsesnummer 689 Frederik Peter Theobald Horn (1830-1890), materialskriver i Baneafdelingen i Århus fra 1878 og fra 1887 kontorist hos telegrafingeniøren. Han fik i 1879 ministeriets tilladelse til at anvende indtil halvdelen af indbetalingen til at købe en "Overlevelserente for sin Hustru" på 200 kr., hvortil han indbetalte 10,66 kr. fire gange om året. Disse indbetalinger er pænt noteret frem til september 1890, idet Horn døde 22. september 1890. I december samme år fik enken Nielsine Sterine Horn født Terndrup lov til at købe en livsvarig livrente hos Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten for de 1532 kr., som manden nåede at spare op. Med renter var det blevet til 1589 kr. 11 øre. Pensionskassen overførte derfor 1587 kr. 14 øre til anstalten og betalte 1 kr. i policepenge. Tilbage blev 97 øre, der "anvises Enken kontant ved Hovedkassen i Aarhus", samt en årlig understøttelse på 194 kr.¹⁵

Derefter blev forsørgelsesnummeret tildelt en ny medarbejder, mens manden blev indført i en pensionsbog med oplysninger om stilling, dødsdato, fødselsdato, ansættelsesdato, enkens fødselsdato, pensionens og børneunderstøttelsens størrelse, antal børn og anmærkninger. Da baneformand I Friedrich Wilhelm Blümel blev kørt ihjel af et lokomotiv på Frederiksberg Station 20. maj 1910 i en alder af 60 år, blev det noteret, at han efterlod sig en enke (født 11. november 1850) og et barn. Pensionens størrelse var på 655 kr. og børneunderstøttelsen 100 kr.¹⁶ Blümel var tysker af oprindelse, født i Kaltenbriesnitz i preussisk Nedre Schleisen (nu: Zimna Brzeźnica i Polen) i 1850 og havde været jernbanearbejder ved linjen Warburg-Stendal, senere formand ved linjen Ummendorf-Eisleben-Magdeburg. I 1874 kom han til Danmark og blev ansat ved Sjællandske Statsbaner/DSB, først som daglejer i et års tid, derefter som formand.¹⁷

Tag på museum

Hvis man vil vide mere om livet for jernbanens folk, kan man tage på museum, først og fremmest Danmarks Jernbanemuseum i Odense, men

der findes også et par lokale jernbanemuseer, f.eks. på Hørve Station (Odsherreds Trafikmuseum) og i Ryomgård (Djurslands Jernbanemuseum). Jernbanemuseet i Odense har en stor samling trykt faglitteratur om jernbaner m.v. i ind- og udland, ligesom der findes en komplet række køreplaner og trykte personalefortegnelser. Museet har også en omfattende billedsamling af materiel og stationer, evt. med tilhørende personale.

Litteratur

Arkiwejlningerne:

Steen Ousager: *Tog og historie. Jernbanearkiver og deres brug*, 1996 (Arkivernes Informationsserie).

DSB:

Poul Thestrup (red.): *På sporet 1847-1997. Jernbanerne, DSB og samfundet* bd. 1-3, 1997 [DSB's jubilæumsbog 1997 med fyldig litteraturliste i bd. 3].

Wilhelm von Rosen (red.): Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse II, 1991, s. 988-1043.

Rigsarkivet (udg.): *Foreløbige Arkivregistraturer Serie 4 nr. 6: Ministeriet for offentlige Arbejder. De danske Statsbaner. Personalakter*, 1962 [fortegnelse over personaleakter for personer, afskedigede eller døde før 1932].

Rigsarkivet (udg.): *Foreløbige Arkivregistraturer serie 4 nr. 3: De Danske Statsbaner. Ældre Normaltegninger*, 1962.

Rigsarkivet (udg.): *Foreløbige Arkivregistraturer serie 4 nr. 3: De Danske Statsbaner. Ældre Bygningstegninger*, 1962.

DSB's arkivalier er registreret i Statens Arkivers arkivdatabase Daisy, se www.daisy.sa.dk.

Lokalbaner:

Dansk Jernbane Klub har udgivet bøger om de enkelte lokalbaner, se www.jernbaneklub.dk/jernbog/index.htm

Noter

1. Rigsarkivet (RA). Østjyske Jernbaner. Ansøgninger 1876-1880.
2. RA. Danske Statsbaner (DSB), Personaleafdelingen. Personaleakter, afskedigede eller døde 1880-1932, pk. 60: C 226 – 244, personaleakt nr. C 327.
3. Rigsarkivet (udg.): *Foreløbige Arkivregistraturer Serie 4 nr. 6: Ministeriet for offentlige Arbejder. De danske Statsbaner. Personalakter*, 1962.
4. RA. DSB, Personaleafdelingen. Personaleakter, afskedigede eller døde 1880-1932, pk. 250: N 243-261, personaleakt nr. N 244.
5. RA. Transport- og Energiministeriet. Forestillingsprotokol 1894-1975, pk. 18: 1927-1928, 1927 nr. Bj. 303/27.
6. RA. DSB (Sønderjyske jernbanesager). Personal-Akten des Tüge Peter Kellmann.
7. RA. DSB, Bogholderkontoret. Månedlige lønninger m.v. 1867-1914, pk. 27: 1889B-1890, s. 1 og 99.

8. Rigsarkivet. Sjællandske Statsbaner. Protokol over Sjællandske Jernbanes embedsmænd og betjente, bd. 1, 1847-1856, s. 156.
9. RA. DSB, Maskinafdelingen. Personalebog 1894-1904, s. 89. Hans personalesag findes i: RA. DSB, Personaleafdelingen. Personaleakter, afskedigede eller døde 1880-1932, pk. 349: S 242 – 265, personaleakt nr. S 247.
10. RA. DSB, (Personaleafdelingen). Permisjoner 1894-1938.
11. Rigsarkivet (udg.): *Foreløbige Arkivregistraturer serie 4 nr. 3: De Danske Statsbaner. Ældre Bygningstegninger*, 1962.
12. RA. DSB, Bygningstjenesten. Tegninger 1854-1923, mappe 56: Funder Holdeplads 1881-1905.
13. RA. DSB. (Jernbaneskolen). Eksamensprotokol (regnskabs- og trafikafdelingen eksklusiv togpersonale) 1910-1946, s. 30-31.
14. RA. Auditøren under Transport- og Energiministeriet. Disciplinærsager vedr. statsbanepersonale 1906-1959, pk. 10: 1929, sag nr. 63/1929.
15. RA. Danske Statsbaner, Bogholderkontoret. Hovedbog for forsørgelsesafdrag 1871-1938, pk. 4: 601-900, nr. 689.
16. RA. Danske Statsbaner, (Bogholderkontoret). Pensionsbog II 1893-1928, s. 87 (1910).
17. RA. Danske Statsbaner, Personaleafdelingen. Personaleakter, afskedigede eller døde 1880-1932, pk. 35: B 190 – 199, personaleakt nr. B 197.

Nyt om Christen Ottesen Blichfeld og hans efterkommere

Af Kirstin Nørgaard Pedersen

Ved hjælp af oplysninger fra Århus bys tingbog, der findes i Landsarkivet i Viborg, samt fra skiftebreve, som er bevaret i Århus bys arkiv i Erhvervsarkivet, er det muligt at identificere flere hidtil ukendte efterkommere af Christen Ottesen Blichfeld og desuden korrigere, i hvilket af hans ægte-skaber de allerede kendte børn bør placeres.

Torkil Baumgarten udgav i 1911 bogen *Familien Blichfeld I* om Christen Ottesen Blichfeld, præst til Vor Frue kirke i Århus 1566-1593, og hans efterslægt. Bogen er baseret på en gammel slægtsbog, hvoraf det fremgår, at han var gift to gange. Første gang gift med Tove Nielsdatter,¹ som var datter af mester Niels Jacobsen, præst ved Vor Frue kirke i Århus. Hun døde før 1579, da Christen Ottesen Blichfeld det år blev gift anden gang med Sidsel Lauritsdatter, som var datter af borgmester Laurits Fogh i Århus.² Følgende børn var kendt, da bogen udkom i 1911.

Otte Christensen Blichfeld, rektor i Viborg, død 1625.

Henrik Christensen Blichfeld, sognepræst i Tirstrup, død 1633.

Peder Christensen Blichfeld, sognepræst i Værum, død 1649.

Maren Christensdatter, gift 1. med Hans Jensen Brun, sognepræst i Vol-dum, død 1592. Gift 2. med Laurits Pedersen, sognepræst sst., død 1618.

Abel Christensdatter, gift med Hans Lauritsen, sognepræst i Odder.

Karen Christensdatter, gift 1. med Peder Pedersen Saxe. Gift 2. med Jens Clemendsen, toldskriver i Århus.³

Oluf Christensen Blichfeld i Wittenberg, nævnt 1599.⁴

Den fjerde præst efter reformationen ved Vor Frue kirke i Århus var i henhold til herredsbogen for Ning herred 1772 magister Christen Ottesen Blichfeld, født i København. Han var efter en kort tid som rektor i Ystad i Skåne blevet kapellan til Frue kirke i København, hvor han var ansat i tre år. "1566 blev han magister og samme år ved oldsdags tid sognepræst her til Frue kirke [i Århus], døde 1593 23. apr. æt. 56, var gift

Udsnit af Peder Hansen Resens kort over Århus. Midt i billedet ses Vor Frue kirke og til højre bebyggelsen ved klostermuren, hvor Niels Bundesen boede (se ved person nr. 8). Byen er set fra syd mod nord. (Ib Rønne Kejlbo (udg.): *Kobberstikkene fra Peder Hansen Resens: Atlas Danicus 1677, 1974*).

med Cecilia Fogh, borgmester Laurits Foghs datter af Århus, som siden kom i ægteskab med Hans Hansen Zeuthen, hospitalspræst og kapellan her til Frue kirke. Han ligger begravet i Frue kirke og på hans ligsten har forud stået følgende inscription", her oversat fra latin: "Christen Ottesen Blichfeld (Christernus Ottonis Blichfeld) magister f. København, rektor i Ystad i Skåne, kapellan ved Vor Frue kirke i København i 3 år omkring olaidag (29/7) 1566 udseet til præst for denne kirke og kannik ved domkirken og døde efter 28 års tro tjeneste 23/4 1593 i sin alders 56. år. Endvidere Hans Hansen Zeuthen (Joannes Joannis Zeuthenius) dette tempels kapellan, aftensangspræst samt vikar og kannik død 16... og deres hustru Cicilia Lauritsdatter Fogh (Cicilia Laurenty Fogh), datter af byens tidligere borgmester, som levede 14 år i ægteskab med sin første mand og med ham fik 8 børn, død 16..."⁵

På grundlag af tingsvidner i Århus bys tingbøger kan man påvise, at Christen Ottesen Blichfeld havde flere børn foruden de allerede kend-

te. Bortset fra Peder Christensen, sognepræst i Værum, og Karen Christensdatter stammede de øvrige børn fra hans første ægteskab med Tove Nielsdatter, mens det med nogenlunde sikkerhed kan påvises, at der i det første ægteskab var endnu en datter, altså mindst syv børn.

I ægteskabet med Sidsel Lauritsdatter Fogh kan det bevises, at der foruden Peder Christensen Blichfeld i Værum og Karen Christensdatter var yderligere seks børn, idet de og deres søskendes efterkommere 18. august 1636 fik tinglæst, at de fragik arv og gæld efter deres afdøde moster: "NM. [Niels Madsen fogedsvend] på hr. Peder Christensen i Værum, hr. Niels Christensen i Brabrand, hr. Christen Jensen i Skåne, hr. Jens Nielsen i Grundfør, Hans Deuster skriver på Koldinghus, Jens Basse i Horsens, Niels Bundesen, Jens Clemendsen og Niels Udsen borgere sst. alle deres vegne afsagde arv og gæld efter salig Bodil Lasdatter, som boede og døde her i Århus, at de hverken ville arve eller betale nogen bortskyldig gæld efter hende i nogen måder, og blev bevist med vidne af Viborg landsting 22. juni sidst forleden, at da blev stævnet alle salig Bodil Lasdatters kreditorer og gældnere for hvis vidner og lovmål, Niels Bundesen og Jens Clemendsen borgere i Århus på deres egne og deres medarvingers vegne agtede at lade forhverve imod dem."⁶

Når Bodil Lasdatters arvinger fandt det fornødent at fragå arv og gæld, var grunden, at hun var forgældet. Derfor ville de ikke løbe nogen risiko for et retsligt krav fra hendes kreditorer, hvis hendes efterladte formue ikke kunne strække til dækning af deres fordringer.

Efter en landstingsstævning skulle der gå "år og dag", som var et år og 6 uger, før skifteforhandlingen kunne ske. Derfor blev der til Århus byting 8. februar 1638 til fjerde ting indkaldt de, som havde gæld at fordre efter salig Bodil Lasdatter sst. Ved samme ting 26. juli 1638 begærede Christoffer Pedersen, købmand i Århus, dom angående en bibel, som fandtes efter Bodil Lasdatter, og som ifølge dokumenter, han havde, burde overlades til ham. Til gensvar mødte Jens Pedersen fra Søften og fremlagde en seddel, som salig Bodil Lasdatter havde udgivet om, at hun havde Søften kirkes bibel hos sig. "Derpå blev således afsagt, så efterdi er fremlagt salig Bodil Lasdatters brev, dateret Skagen 5. oktober 1630, anlangende en bibel, som Christoffer Pedersen skal have lånt Bodil Lasdatter i hendes livstid, og at han skulle have den efter hendes død. Men modparten havde fremlagt et andet brev, dateret Søften 25. juli 1632, som lød, at salig Bodil Lasdatter bekender at have Søften kirkes bibel hos sig, som er af den slags, som udgik i kong Frederiks tid, med argument og indhold over hvert kapitel, da vidste fogden ikke heri at kunne kende, efterdi der findes brev imod brev, det ene imod det andet, men det at indkomme for hans overdommere."⁷

Den bibel, Christoffer Pedersen kunne fremlægge Bodil Lasdatters seddel på, må være en af to bibler, der blev nævnt i skiftet efter Willum Worm i Skagen i 1630. Christoffer Pedersen, som da var gift med Willum Worms datter, Lene Willumsdatter Worm, havde ligesom svigerfaderen handlet med staldøksne. Da han havde kautioneret for sin svigerfar både for stude og told, var han i 1630 mødt op med sine gældsfordringer til skiftet efter Willum Worm i Skagen, hvor denne fra 1624 indtil sin død 1629 havde været tolder. Arvingerne var hans efterleverske Bodil Lasdatter samt hans børn af første ægteskab. Christoffer Pedersen havde under arvingernes protest tilbudt at overtage hele boet antagelig for at få noget af sit tilgodehavende betalt. De andre skulle i hvert fald ikke nyde noget, da han truede med at ville gå fra arven og nøjes med at få gjort udlæg for sit tilgodehavende på 1732 sldl. og desuden forlange jævning. Det vil sige, at de gifte børn skulle tilbagelevere til boet, hvad de havde fået til hjemfærd af bohave, kvæg, korn og andet, da de blev gift. Det blev betragtet som arveforskud, så der kunne blive skiftet med en retfærdig fordeling af den samlede formue imellem dem og kreditorerne.⁸ I skiftets indbofortegnelse omtales to bibler til en værdi af i alt 20 sldl. Det må være en af de bibler, Christoffer Pedersen havde lånt Bodil Lasdatter i hendes livstid.⁹

Da kun to af Christen Ottesen Blichfelds kendte efterkommere, nemlig Peder Christensen Blichfeld, sognepræst i Værum samt Jens Clemensden i Århus på sin hustru Karen Christensdatter Saxes vegne, er nævnt mellem Bodil Lasdatters arvinger, kan det udelukkes, at der er tale om arv på fædrene side. Derimod må både de og de øvrige i tingsvidnet nævnte personer være berettiget til arven gennem deres mor Sidsel Lauritsdatter, som må have været den barnløse Bodil Lasdatters søster. Desuden nævnes krydderihandler Niels Bundesen som medarving, hvilket må være gennem hans hustru Tove Christensdatter, der må have været den ældste af døtrene i Christen Ottesen Blichfelds andet ægteskab, idet hun efter gammel skik er opkaldt efter hans første afdøde kone, Tove Nielsdatter.¹⁰ Niels Bundesen tog borgerskab i Århus den 11. juni 1607. Det anførte fødested kan nogenlunde tydes til at være Nielstrup. Niels Bundesen døde 1652, og der blev skiftet efter ham.¹¹

Af Christen Ottesen Blichfelds og hans anden hustru Sidsel Lauritsdatters ægteskab er det altså kun disse tre ud af otte børn, der kan nævnes ved navn. For hans øvrige fem børns vedkommende er det deres børn eller svigerbørn, som er nævnt. Af disse nævntes Christen Jensen i Skåne, som utvivlsomt er den Christen Jensen Blichfeld, der var præst i Södra Rörum og Håglinge 1624.¹² Da der ikke er nævnt flere arvinger

med samme patronymikon, må han være eneste søn. Derfor må det formodes, at hans mor var datter af Christen Ottesen Blichfeld.

Yderligere nævnes to præster, nemlig hr. Jens Nielsen (Hundslund), som var præst i Grundfør 1631-1682, hvis mor må have været en datter af Christen Blichfeld, samt hr. Niels Christensen (Morsing) i Brabrand, hvis hustru ligeledes må have været en datterdatter af Christen Blichfeld.

Derefter nævnes borger i Århus, Hans Deuster, tidligere skriver på Århusgård, som tog borgerskab i Århus 12. september 1625. Han fragik sig arv og gæld, hvilket må have været på hans hustru, Anne Sørensdatters vegne, som derfor må være datterdatter af Christen Blichfeld og Sidsel Lauritsdatter.¹³ Hans Deuster er nævnt af Rasmus Thestrup ved dennes søn Clemends dåb 1627 som fadder sammen med Christen Karl- sen, Jens Clemendsen, Tove Niels Bundesens og Gertrud Søren Clemendsens.¹⁴

Da der i 1647 blev holdt skifte efter Hans Deuster, fungerede Jens Clemendsen som enken Anne Sørensdatters betroede værge.¹⁵ I skiftet nævnes blandt andet første part af Luthers bibel på tysk og *Harmonia Evangelistarum Eischerii* på tysk samt en gård vurderet til 2500 sldl. og boder til 450 sldl.

Tove Christensdatter er nævnt 1642 i en sag på ære og lempe: "Eftersom Hans Deuster og Niels Bundesen borgere udi Århus, mig den 16. juli skriftligt har ladet beskikke, med tvende dannemænd, nemlig Jens Clemendsen og Hans Jørgensen, borgere i fornævnte Århus med efterfølgende ord så lydendes: Eftersom Augustinus Müller, byskriver udi Århus har en kumpan ved navn Rechart Herten i hans hus imod vores vilje, eftersom han vores hustruer skriftligt har beskældet og beskreven." Og den 20. juli "Eftersom Rechart Herten har sat min hustru Tove Christensdatter sådan en hård løgn på, at han som en løgner og falskner har taget hende udi sin falske sag." En vidtløftig sag, hvor Hans Deusters hustru dog ikke nævnes ved navn.¹⁶

Foruden de allerede nævnte var der endnu to, som fragik arv og gæld. Niels Udsen, der var født i Ommestrup, og som tog borgerskab i Århus 16. oktober 1623, samt Jens Basse i Horsens. Niels Udsen var gift med Mette Mikkelsdatter Basse, så det må formodes, at det var på hendes vegne, at han handlede. Da Mette Mikkelsdatter døde barnløs, er det muligt at få klarhed over deres familiemæssige forhold i skiftet efter hende, som blev holdt i Århus den 26. oktober 1672.¹⁷ Arvingerne var hendes søskendes børn, nemlig "salig Jens (Mikkelsen) Basses børn og salig mester Niels (Mikkelsen) Basses datter Anne Nielsdatter salig Rasmus Friis, forrige præst i Årslev, hans efterleverske".

Andre mulige efterkommere af Christen Ottesen Blichfeld, men af hans første ægteskab, findes i en sag, som blev ført ved Århus bys ting 21. oktober 1675.¹⁸ Her fremlagde Erik Jørgensen, der var prokurator, et skiftebrev, som var oprettet 13. august 1642, efter hans hustrus salige far Claus Sager, badskær og tidligere borger sst. Her fremgår det, at de anordnede formyndere for den salig mands børn var Anders Tomasen for Jens Clausen, Niels Bundesen for Anne Clausdatter, Jens Clemendsen for Sidsel Clausdatter og hr. Hans i Odder for Lisbeth Clausdatter. Disse formyndere var alle beslægtede, idet Anders Tomasen var gift med Anne Nielsdatter, datter af Niels Bundesen og Tove Christensdatter, Jens Clemendsen var gift med Karen Christensdatter, og hr. Hans i Odder var gift med Abel Christensdatter. Altså var deres hustruer alle døtre af Christen Ottesen Blichfeld.

Formyndere eller værger skulle være slægtninge, hvis de ellers var vederhæftige. De blev anordnet efter loven blandt den afdødes nærmeste slægt. Men da Claus Sager var født i Rostock og derfor antagelig ikke havde slægt i Århus, så blev der anordnet formyndere på mødrene side. Og da tre af formynderne var gift med døtre af Christen Ottesen Blichfeld, og den fjerde var en svigersøn, så må man antage, at dennes enke, Karen Jensdatter, var datterdatter af Christen Blichfeld, og at hendes mor må have været en datter af hans første ægteskab, idet hun ikke er nævnt som arving efter salig Bodil Lasdatter.¹⁹

På grundlag af ovenstående udredning kan det herefter fastslås, at Christen Blichfeld og Tove Nielsdatter havde en hidtil ukendt datter, hvis navn dog ikke kendes, samt at nogle af de allerede kendte efterkommere, som nævnt ovenfor, er børn af hans ægteskab med Sidsel Lauritsdatter. I den efterfølgende slægtsudredning vil kun de hidtil ukendte blive ført videre indtil fjerde slægtled.

Første slægtled

1. *Christen Ottesen Blichfeld*, født omtrent 1540 i København som søn af Otte Blichfeld. Sognepræst ved Vor Frue kirke i Århus, død sst. 23. april 1596.

Gift 1. med Tove Nielsdatter, født omtrent 1542 i Århus som datter af Niels Jacobsen, sognepræst ved Vor Frue kirke i Århus og død før 1579 sst.

Gift 2. 1579 med Sidsel Lauritsdatter Fogh, født i Århus som datter af Laurits Fogh, borgmester i Århus.

Børn i første ægteskab:

2. Henrik Christensen Blichfeld, præst, født i Århus, begravet i Tirstrup.
- < 3. NN Christensdatter Blichfeld.
4. Abel Christensdatter Blichfeld, gift med Hans Lauritsen, præst i Odder.
5. Otte Christensen Blichfeld, rektor ved Viborg skole, død 1625.
6. Maren Christensdatter Blichfeld, født 1572, gift med Hans Jensen Bruun, født omtrent 1561, sognepræst i Voldum.
7. Oluf Christensen Blichfeld.

Børn i andet ægteskab:

- < 8. Tove Christensdatter.
- < 9. NN Christensdatter.
- < 10. Karen Christensdatter.
- < 11. NN Christensdatter.
- < 12. NN Christensdatter.
- < 13. NN Christensdatter.
- < 14. NN Christensdatter.
- < 15. Peder Christensen Blichfeld.

Andet slægtled

3. *NN Christensdatter Blichfeld*, født i Århus, død sst. Gift med Jens NN.

Barn:

- < 16. Karen Jensdatter.

Om ovenstående ægtepar var det ikke muligt at finde andre oplysninger, end at deres datters børn var Christen Blichfelds efterkommere, og at de ikke var arveberettigede efter hans anden hustru, Cecilie Lauritsdatters søster, Bodil Lauritsdatter.²⁰

8. *Tove Christensdatter*, født i Århus, død sst. efter 1642. Gift med Niels Bundesen, antagelig født i Nielstrup, død i Århus 1652.

Børn:

< 17. Anne Nielsdatter.

< 18. Bunde Nielsen.

Tove Christensdatter er formodentlig Christen Ottesen Blichfelds ældste datter af hans andet ægteskab, idet hun er opkaldt efter hans første hustru Tove Nielsdatter. Hendes mand er indskrevet i Århus borger-skabsprotokol: "Samme dag [11. juni 1607] gjorde Niels Bundesen født i Nielstrup sin borgered og stillede Jens Stigsen tilfreds for seks dlr. forlover Jens Stigsen".

Niels Bundesen havde flere ejendomme i Århus, hvoraf nogle var lejet ud. 1636 skødede han en gård i Mejlgade til Rasmus Lassen, som til gengæld skødede sin gård til Niels Bundesen. Den lå bag klostret, østen op til Århus klostrets mur på hjørnet, mod vest til to nævnte naboer og mod syd til adalgaden, det vil sige Vestergade. Det sidste skøde omfattede desuden en have i byens jord.²¹

Som mange andre købmænd handlede Niels Bundesen med vidt forskellige varer. Når der var tale om fødevarer, som skulle sendes til København, kunne der opstå problemer. Hans Pedersen, borger i Århus, havde foråret 1636 opkøbt kød af de øvrige købmænd i Århus. Kødet var blevet leveret til provianthuset i København, hvor man åbenbart ikke mente at have modtaget den angivne mængde, hvorfor Hans Pedersen fik aflagt vidnesbyrd i sagen: "Wulf Baltzersen og Niels Bundesen stod frem og vidnede, at de forgangne år solgte Hans Pedersen nogle læster kød, som var godt forsvarligt købmandsgods. Og byens tjener vidnede, at han forgangen forår vejede en stor del kød med byens vægt for Hans Pedersen, som han her i byen købte og berettede, at Rasmus Heldekande i København skulle have, og vejede samme kød somme tønder 20 lispund Københavns vægt, somme 19, somme 18, nogle 17 og ingen ringere end 16 lispund. Et skriftligt vidne fra Bertel Hansen i Skanderborg meddelte, at denne i foråret 1636 havde modtaget et halvt hundrede læster og tre tønder kød, som var fragtet til København med en skipper fra Århus."²²

Efteråret 1637 stævnedes apoteker Folmer Tomasen i Århus en stor del af byens købmænd her iblandt Niels Bundesen og hans svigersøn Anders Tomasen og anklagede dem for at have handlet med krydderier, hvilket apotekeren efter kongens privilegier udstedt 1633 mente at have eneret på at forhandle. Nogle af dem forsvarede sig med, at det havde

været lagervarer fra tiden før, og at apotekereren ikke havde villet afkøbe dem disse varer til, hvad de var værd. Dommen kom da også til at lyde på, at de ikke kunne dømmes derfor; men at de fremover ikke længere måtte handle med de nævnte krydderier.²³

Sager på ære og lempe blev betragtet med så stor alvor, at de ofte blev videresendt til afgørelse ved landstinget. Så da Niels Bundesen og Hans Deuster i 1642 agtede at føre en injuriersag mod byskriverens logerende, Rechart Herten, mente de af den grund, at det var nødvendigt at ansøge ridefogden om, at der til deres sag blev forordnet en anden skriver. Det er således ikke selve sagen, der er bevaret, men kun ansøgninger og breve om skriverens mulige inhabilitet. Men at det var alvorligt, fremgår tydeligt af ordvalget: "Rechart Herten har sat min hustru Tove Christensdatter sådan en hård løgn på, at han som en løgner og falskner har taget hende udi sin falske sag", hvilket viser, at Niels Bundesen og Tove Christensdatter var gift.²⁴

28. marts 1650 pantsatte Niels Bundesen sine ejendomme til borgmester Rasmus Skriver for et lån på 224 rdl. Mange år senere udtog Laurits Bording til Ryomgård landstingsstævning og tilbød Niels Bundesens efterladte børn og arvinger at indløse pantet. På pantebrevet stod det skrevet, at det var læst på skiftet efter salig Niels Bundesen i Århus 21. maj 1652.²⁵

9. *NN Christensdatter*, født i Århus. Gift med Mikkel Basse, borger i Århus.

Børn:

- < 19. Niels Mikkelsen Basse.
- < 20. Mette Mikkelsdatter Basse.
- < 21. Jens Mikkelsen Basse.

Mikkel Basse tog borgerskab i Århus i 1587. Hans børn kendes fra skiftet 1672 efter datteren Mette Mikkelsdatter, som døde uden livsarvinger.²⁶

10. *Karen Christensdatter Blichfeld*, født i Århus, død sst. 1666. Gift 1. Peder Pedersen Saxe, død i Århus 28. februar 1621. Gift 2. Jens Clemendsen, død i Århus 1656.

Børn i andet ægteskab:

- < 22. Clemend Jensen.
- < 23. Peder Jensen Saxe.
- < 24. Christen Jensen Blichfeld.

Epitafiet findes i Århus Domkirke og dets indskrift lyder: "Her under ligger begravet ærlig mand Peder Saxe, borger i Århus, som døde 1621 den 28. februar, med sin kære hustru Maren Terkildsdatter Abildgaard, som døde den 10. januar 1614. Gud give dem en glædelig opstandelse. Amen." I midten ses Peder Pedersen Saxe, ved hans højre side to sønner og et barn, og ved hans venstre side står to kvinder: den nærmeste er Maren Terkildsdatter Abildgaard, og kvinden længst til højre er Karen Christensdatter Blichfeld. Foto: forfatteren.

Karen Christensdatter Blichfelds første mand, borger i Århus Peder Pedersen Saxe, havde tidligere været gift med Maren Terkildsdatter Abildgaard, som døde 10. januar 1614. Hans epitafium findes i Århus domkirkes søndre koromgang og er uden tvivl efter sædvane opsat efter hans død 1621 af hans enke Karen Christensdatter Blichfeld, således at Maren Terkildsdatter Abildgaard står nærmest Peder Pedersen Saxe og Karen Christensdatter yderst til venstre. På Peder Saxes anden side står hans to voksne sønner af hans første ægteskab, og foran dem ses et lille nu ukendt barn af hans andet ægteskab.

At Peder Pedersen Saxe var gift anden gang med Karen Christensdatter Blichfeld fremgår af, at Peder Saxe i 1612 og 1619 betalte skat af sin ejendom på Vestergade, mens det i 1622 var Karen Saxes, der betalte, og at samme skat i 1623 blev betalt af Jens Clemendsen.²⁷

Jens Clemendsen var søn af rådmand Clemend Jensen Smagbier og Maren Christensdatter.²⁸ Jens Clemendsen tog borgerskab i Århus 18. december 1623 og var kongelig majestæts toldskriver sst. 1641-42 og rådmand 1651. Han boede i Peder Saxes gård på Vestergade, hvor nu Svanepoteket ligger.²⁹

11. *NN Christensdatter*, født i Århus. Gift med Niels NN (Hundslund).

Barn:

25. Jens Nielsen Hundslund, født i Århus.

Navnene på ovenstående ægtepar er ikke kendt ud over, at ægtemanden må have heddet Niels. Deres søn Jens Nielsen Hundslund blev præst i Grundfør 1631 og døde sammesteds i 1682. Han er nævnt mellem arvingerne efter Bodil Lasdatter.³⁰

12. *NN Christensdatter*, gift med Jens NN.

Barn:

< 26. Christen Jensen Blichfeld.

Ovenstående ægtepars navne kendes ikke, idet det er deres søn Christen Jensen Blichfeld i Skåne, der er nævnt mellem arvingerne efter Bodil Lasdatter.³¹

13. *NN Christensdatter*. Gift med Niels Christensen Morsing, død 1642.

Niels Christensen Morsing var sognepræst i Brabrand, da han blev nævnt mellem arvingerne efter Bodil Lasdatter.³²

14. *NN Christensdatter*, født i Århus. Gift med Søren NN.

Barn:

< 27. Anne Sørensdatter.

Ovenstående ægtepars svigersøn, Hans Deuster, er nævnt mellem arvingerne efter Bodil Lasdatter.³³

15. *Peder Christensen Blichfeld*, død 1649 i Værum.

Peder Christensen Blichfeld var sognepræst i Værum, da han blev nævnt mellem arvingerne efter Bodil Lasdatter.³⁴

Barn:

< 28. Maren Pedersdatter Blichfeld.

Tredje slægtled

16. *Karen Jensdatter*, født i Århus, død sst. før 2. december 1635. Gift med badskær Claus Sager, født i Rostock, død i Århus før 13. august 1642.

Børn:

- 29. Jens Clausen, født i Århus, nævnt 1642.
- 30. Anne Clausdatter, født i Århus, død sst. før 1677.
- < 31. Lisbeth Clausdatter.
- 32. Sidsel Clausdatter, født i Århus, nævnt Morsø 1677. Gift med Niels Knudsen.

Claus Sager, født i Rostock, tog borgerskab som badskær i Århus den 4. juni 1618. Karen Jensdatter døde fra mand og fire børn i 1635. Skiftet efter hende lyder i uddrag: "de stod nu her i dag for tings dom gav tilkende at de den 2. december sidst forleden var udi fornævnte Claus Sagers hus og skifte imellem fornævnte Claus Sager på den ene side og hans børn Anne Clausdatter, Jens Clausen, Sidsel Clausdatter og Lisbeth Clausdatters vegne på den anden side alt hvis arv og gods som fandtes efter deres mor salig Karen Jensdatter, som var fornævnte Claus Sagers hustru. Således da befandtes udi både bortskyldig gæld og varer bortskyldige, der Gud bortkaldte fornævnte Karen Jensdatter, som beløb sig 260 slette daler 3 mark og til fornævnte gæld at betales med blev udlagt af både messing, kobber, tin og andet løsøre og gods og dertil en have liggende bag klostret sst., som blev vurderet for 100 kurante daler, og der med blev fornævnte bortskyldig gæld fornævnte 260 daler 3 mark fuldgjort og vedtaget. Dernæst tilfaldt fornævnte Anne Clausdatter, Jens Clausen, Sidsel Clausdatter og Lisbeth Clausdatter efter deres mor fornævnte Karen Jensdatter som er 1 gammelt sengeklæde" samt andet sengetøj, hynder, dyner med videre. "Udi messing tilfaldt fornævnte børn 2 messing sengebækkener, 1 lidet stemplet bækken, 1 par små lysestager, 1 messing lampe, 1 lysepibe for 3 slette daler, 1 hvidt sengested for 4 daler, 1 sort beslået kiste" og andre genstande, der imellem nogle kvindeklæder, som vel har været deres mors. "Hvilket fornævnte gods fornævnte Claus Sager lydeligen bekendte at have til sig annammet udi forvaring børnene til gavn og bedste. Og tilforpligtede sig eller sine arvinger fornævnte hans børn det igen at vederlægge og betale når de opvokser og behov haver og holde dem og overformyndere og deres arvinger det aldeles skadesløs i alle måder."³⁵

Skiftet efter Claus Sager fandt sted 13. august 1642. Det er ikke bevarret, men nævnes i forbindelse med en sag om Laurits Bordings pant i salig Niels Bundesens ejendom, hvori der også var gjort udlæg for Claus Sagers børns mødrene arv. Disse børns anordnede formyndere var Anders Tomasen for Jens Clausen, Niels Bundesen for Anne Clausdatter, Jens Clemendsen for Sidsel Clausdatter og hr. Hans i Odder for Lisbeth

Clausdatter. Der blev gjort udlæg for deres mødrene arv på 125 sldl., som formynderne havde taget til sig.³⁶

17. *Anne Nielsdatter*, født i Århus, død sst. 1. september 1646. Gift med købmand Anders Tomasen, født i Sønderborg, død i Århus 1672.

Børn:

< 33. Tomas Andersen.

34. Sille Andersdatter, født i Århus, død sst. 8. juni 1692. Gift med Christoffer Henningsen, født i Holland, død i Århus 1680.

35. Christen Andersen, født i Århus, nævnt 1642 og 1692 i Christia-
nia, Norge.

Anders Tomasen, barnefødt i Sønderborg, tog borgerskab i Århus 11. juni 1635. Han var købmand og handlede ifølge skiftet efter Anne Nielsdatter i 1646 blandt andet med tin-, kobber- og messingvarer samt træ og bygningstømmer. Af ejendomme havde han en have med et lille fire fags hus bag klostret samt halvparten i Jens Clemendensens skib. Familien har dog næppe boet i det omtalte lille hus, for der var tale om et solidt overskud i boet. Til deling mellem arvingerne blev 2854 sldl. En del af dette beløb hidrørte fra tilgodehavender, hvoraf to har særlig interesse. Det var to "håndskrifter" altså obligationer, hvoraf den ene på 400 sldl. var udstedt af Wulf Andersen i Sønderborg og den anden på 225 sldl. af Claus Ravn i København.³⁷

En meget indviklet arvesag, som angik personer både på Lolland, i København, Odense og Århus, blev i 1668 behandlet ved Århus byting. Anders Tomasen, rådmand i Århus, blev da af Knud Mortensen på Lolland sagsøgt for 263 sldl., "hvilke penge er af den gæld, velbyrdig Birgitte Krabbe til Østergård efter obligation har været salig Wulf Baltzersen skyldig. Så mødte Anders Tomasen og fremlagde skiftebrev efter salig Wulf Baltzersen, rådmand i Århus, dateret 10. marts 1656, samt et tingsvidne og afkald her af tinget 18. september 1656, hvori Rasmus Pedersen Teglgård prokurator sst. med fuldmagt af Claus Ravn Iversen kongelig majestæts byfoged i København på sin mor Cathrine Jørgensdatters vegne, Knud Mortensen på ladegården i Lolland på sin hustrus mor Agate Jørgensdatters vegne, Otte von Oesede, kongelig majestæts tolder i Odense på sine forældres Gert von Oesede og Helvig Augustusdatters vegne, Wulf Andersen borger i Sønderborg på hans hustrus Magdalene Tomasdatters vegne, Agate Tomasdatter i Odense på Fyn på egne vegne, gav ham afkald for al den arv enhver er tilfaldet efter deres salig bror og morbror Wulf Baltzersen, og Rasmus Teglgård på deres vegne takkede

ham for god betaling”. Grundet disse afkald blev Anders Tomasen frikendt.³⁸

Wulf Baltzer, som han hed, da han i 1613 tog borgerskab i Århus som badskær, var født på Als. Cathrine og Agate Jørgensdøtre samt Helvig Augustusdatter må have været hans halv- og helsøskende, mens Wulf Baltzersen har været Anders Tomasen og hans to søstre Magdalene og Agate Tomasdøtres morbror.

I Sønderborg ringede den 24. og 25. januar 1626 alle Skt. Maries klokker for rathsverwandt (rådsmedlem) Tomas Andersens begravelse, og den 16. december 1636 for Sille Tomases, Anders Fechts. I Sønderborg kaldtes kvinderne ved deres første mands navn hele resten af deres liv, uanset hvor mange gange de siden var gift. I betragtning af at Anders Tomasen og Anne Nielsdatters eneste datter hed Sille, må det være Anders Tomasens forældre, der blev begravet.³⁹ Den Wulf Andersen i Sønderborg, som i 1646 skyldte Anders Tomasen penge, blev i 1624 gift med Tomas Andersens datter, Magdalene. De fik otte børn: Thomas, døbt 1626, Dorte 1627, Anders 1630, Sille 1632, August 1634, Cathrine 1636, Ellen 1638 og Andres 1640. Efter den sædvanlige skik med navneopkald ser det ud til, at Anders Tomasens mor må have heddet Augustdatter. Den nævnte Agate Augustdatter kan derfor have været hendes søster, mens Cathrine Jørgensdatter og Agate Jørgensdatter har været deres halvsøstre. Deres bror Wulf Baltzers patronymikon kendes ikke.

18. *Bunde Nielsen*, født i Århus. Formodentlig død sst.

Barn:

< 36. Niels Bundesen.

Bunde Nielsen er indskrevet i Århus borgerskabsprotokol: “Bunde Nielsen, barnfødt i Århus, gjorde sin borgerlige ed pro illo 10. september 1663”.

19. *Niels Mikkelsen Basse*, født i Århus omtrent 1593, død i Årslev 1626.

Barn:

< 37. Anne Nielsdatter Basse.

Niels Mikkelsen Basse blev student fra Århus Katedralskole 1615 og præst i Årslev 1620, hvor han døde 1626.⁴⁰

20. *Mette Mikkelsdatter Basse*, født i Århus, død 16. oktober 1671. Gift før 1636 med Niels Nielsen Udsen, født i Ommestrup, død i Århus 1646.

26. oktober 1672 blev der holdt skifte efter "salig Niels Udsens efterleverske Mette Mikkelsdatter i hendes afdøde gård på Kannikkegade beliggende. Den salig kvindes arvinger var salig Jens Basses børn, som var hans søn Mikkell Jensen Basse på sine egne vegne, som med fuldmagt fra Erik Brun, løjtnant under det fynske regiment til hest, på hans hustru Margrete Jensdatters vegne dateret Stouby i Gundslev sogn i Falster Marie Magdalene dag [22/7] nærværende år. Item en anden fuldmagt fra Jeppe Jensen Møller, borger i Fåborg, på hans hustru Anne Jensdatter Basses vegne, dateret København den 25. juli 1672, som vidtløftig melder, at han på deres vegne er befuldmægtiget her på skiftet at handle, [og] deres tilfaldne arv at annamme. For deres bror Christen Jensen Basse, som for rum tid siden skal være rejst til Holland, mødte Jørgen Andersen skrædder og borger i Århus som formynder, indtil han findes levende eller død. Item salig Laurits Jensen Basses børn Inger Lauritsdatter salig Jens Pedersens efterleverske her i byen med hendes lovværge, [hvis navn ikke er tilføjet på en tom plads på siden]. Så også Christen Lauritsen efter medgivne fuldmagt fra Mads Lauritsen graver ved Vor Frue kirke i København på hans hustru Maren Lauritsdatter Basses vegne dateret Havn den 14. januar 1672. I lige måde mødte salig mester Niels Basses datter Anne Nielsdatter salig hr. Rasmus Friis forrige præst i Aarslev hans efterleverske med hendes tiltagne lovværge og fuldmægtig Jens Sørensen Lund af Lisbjerg efter medgivne fuldmagt af dato den 23. juli næst afvigte." Registreringen var foretaget den 26. oktober 1671 "da den salig kvinde samme dag ved døden er henkaldet."

"Den gård, som den salig kvinde udi boede med tilliggende boder og andet tilliggende, var vurderet for 850 slette daler". Derefter nævnes to guldmønter og en sølvske med M.M.D efterfulgt af en lang liste over resten af indboet, som androg 1228 sldl. Det blev derefter lignet med gælden, hvortil der var gjort udlæg. "Beholden arvingerne til skifte og deling udi ejendomme og andet løsøre i penge beregnet 1013 sldl. 2 mark." Dertil kom 76 sldl. 2 mark 9 sk. i visse og uvisse tilgodehavender. Arven fordeltes således, at "hr. Rasmus Friis, forrige præst i Årslev, hans efterleverske, Mikkell Jensen på egne og søskendes vegne tilsammen modtog 4 søsterlodder, Christen Jensen Basse 2 søsterlodder, Inger Lauritsdatter 1 søsterlod, Maren Lauritsdatter 1 søsterlod og Anne Nielsdatter Basse 1 søsterlod."⁴¹

21. *Jens Mikkelsen Basse*, død før 1672.

Børn:

- 38. Mikkel Jensen Basse, nævnt 1672.
- 39. Margrete Jensdatter Basse, nævnt 1672. Gift med løjtnant Erik Brun, som i 1672 opholdt sig i Stovsted på Falster.
- 40. Anne Jensdatter Basse, nævnt 1672. Gift med borger i Fåborg Jeppe Jensen Møller.
- 41. Christen Jensen Basse, feldskær [militærkirurg], nævnt 1684 Århus.
- < 42. Laurits Jensen Basse.

Jens Mikkelsen Basses efterladte fem børn er nævnt i skiftet efter deres barnløse faster, Mette Mikkelsdatter Basse, der døde i 1672.⁴²

22. *Clemend Jensen*, død i Århus før 1662.

Barn:

- < 43. Gregers Clemendsen.

Clemend Jensen fik som borgersøn sit borgerskab i Århus 13. april 1654.⁴³

23. *Peder Jensen Saxe*, død i Sjelle før 1662. Gift med Anne Lauritsdatter, død efter 1662. Den 18. juni 1662 gav Karen Christensdatter Saxe, Gregers Clemendsen i Vivild og Christen Jensen Blichfeld afkald på arv efter salig Peder Jensen Saxe, præst i Sjelle, til hans efterleverske Anne Lauritsdatter.⁴⁴

24. *Christen Jensen Blichfeld*, født 18. august 1633.

Christen Jensen blev sognepræst i Ringsted 1663. Under svenskernes okkupation af Jylland oktober 1643 til januar 1644 udvalgte han af general Helm Wrangel til at opdrages sammen med dennes søn i biskop Jacob Madsens hus.⁴⁵

26. *Christen Jensen Blichfeld*, født i Århus, død efter 11. august 1654. Gift med Anna Clausdatter, begravet i Holmens kirke i København 11. juni 1674.

Børn:

- 44. Jens Christensen, død efter 1664.
- 45. Hans Christensen, student, nævnt 1672 København.

Christen Jensen Blichfeld var en tid præst i Södra Börum og Håglinge i Skåne. Han er nævnt første gang den 29. maj 1620, da han søgte embede. Han var da rektor ved Thisted skole. Han blev i 1624 sognepræst i Södra Börum og Håglinge, hvor han nævnes nogle gange. Han søgte i 1626 om tilladelse til at residere i annekssognet, fordi præstegården i hovedsognet var så ringe, at han ikke kunne være tjent med at bebo den. 1632 fik han mod at give bonden sit stedsmål [indfæstningsafgift] igen tilladelse til selv at besidde anneksgården i Håglinge og desuden unde bonden præstegården i stedet for, til hvad den kunne give i skyld og landgilde.

Omkring 1638 blev han afsat som sognepræst, fordi han havde nægtet at give sakramentet til en bonde og en soldat. Derefter dukkede han op i Kristianstad skole som rektor. Men efter at en borger i 1640 havde klaget over, at Christen Jensen Blichfeld havde gennempryget hans søn, blev han fradømt embedet. I 1641 fik han dog tilladelse til at søge et hvilket som helst kald i Danmark. Om han opnåede dette er uvist, men i 1647 udgav han et opbyggeligt skrift i Helsingør. 1647 blev han i Landskrona stævnet for lejermål med Boel Jensdatter, som med sin højeste ed bedyrede, at han var far til hendes barn. Han var da muligvis ansat ved den stedlige skole, idet to af vidnerne i sagen var derfra. Han levede endnu i 1654, da han den 11. august dette år på ny fik brev om, at han kunne modtage et nyt kald.

Christen Jensen Blichfelds hustru har formodentlig overlevet ham. Hun døde i København i 1674.⁴⁶

27. *Anne Sørensdatter*, født i Århus, død efter 1661. Gift 1. Hans Deuster, død i Århus før 12. februar 1647. Gift 2. 1647 med borgmester i Århus Christen Jensen, død i Århus, begravet i Vor Frue kirke 3. december 1666.

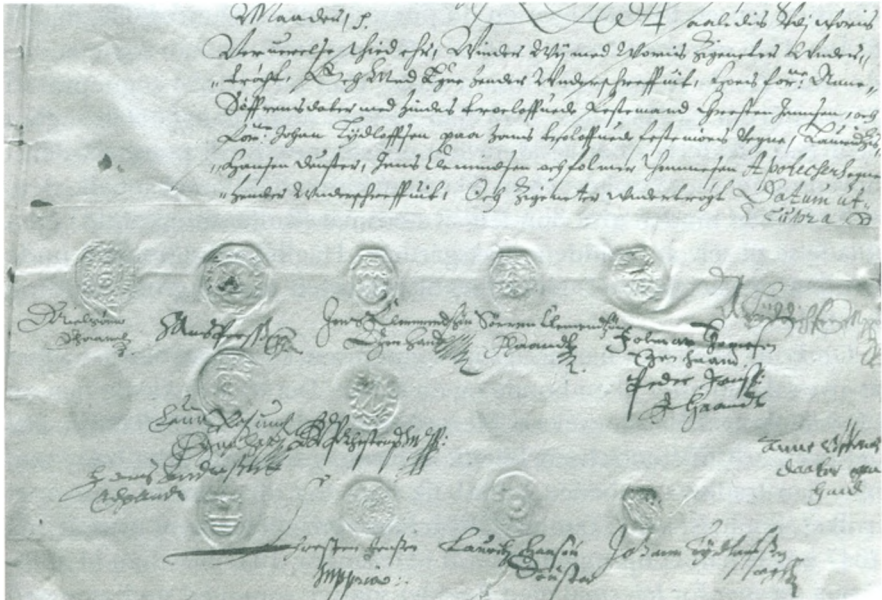
Børn i første ægteskab:

< 46. Inger Hansdatter.

< 47. Lisbeth Hansdatter.

< 48. Laurits Hansen Deuster.

Anne Sørensdatters første mand, Hans Deuster, var skriver på Århusgård. "Den 12. februar 1647 og nogle dage derefter blev der i Århus i alle borgmestres overværelse likvideret, vurderet, skiftet og delt al ejendom, sølv, bo og boskab, gæld og tilgodehavender, som fandtes efter salg Hans Deuster, som boede og døde her sst. Halvparten til hans efterladte hustru, Anne Sørensdatter, med hendes betroede værge ærlig vel-

Nederste del af skiftet efter Hans Deuster (+ 1647), hvor følgende tekst læses: "At således udi vores nærværelse sket er, vidner vi med vores signeter undertrykt og med egne hænder underskrevet, hos forskrevne Anne Sørensdatter med hendes trolovede fæstemand Christen Jensen, og forskrevne Johan Lyllofsen på hans trolovede fæstemøes vegne, Laurits Hansen Deuster, Jens Clemendsen og Folmer Tomasen apotekers egne hænder underskrevet, og signeter undertrykt. Datum ut supra". Øverst fra det tredje segl mod højre ses: Jens Clemendsen, Søren Clemendsen, som dog ikke er nævnt ovenfor, og Folmer Tomasens segl og underskrifter. Længere nede til højre uden signet ses Anne Sørensdatter, og nederst fra venstre findes Christen Jensen, Laurits Hansen Deuster og Johan Lyllofsens segl og underskrifter. De øvrige segl og underskrifter tilhører skifteforvalterne og vurderingsmændene. (Originalt skifte i Århus Bys arkiv). Foto: forfatteren.

agte mand Jens Clemendsen borger her sst., og den anden halvpart til den salig mands trende efterladede børn og arvinger, nemlig Laurits Hansen Deuster på sine egne vegne og Søren Clemendsen borger her sst. på Inger Hansdatters vegne, som han er forordnet værge for, og Folmer Thomsen apoteker forordnet værge for Lisbeth Hansdatter."

Anne Sørensdatters gård med to gårdseje eller gårdsavl, som det også kaldtes, på Århus mark og andet tilliggende samt den krambod, som lå næst ved hendes gård ud til Torvegaden, blev vurderet til 2500 sldl. og fire boder i gaden Ved Æen til 450 sldl. Det var i øvrigt et særdeles rigt indbo. Der nævntes fem sølvkander, hvoraf den største vejede 100 lod (1470 gram). Sølvtøjet blev vurderet til 388½ sldl. Kobber, tin og gement brugstin nævnes derefter. En stor lysekroner med 16 arme, messingbæk-

keners, lysestager, bordkranse, lysearme og andet af messing faldt i moderens lod. Der var linned for 293 sldl., levende kvæg for 543 sldl. Mellem bøgerne var den første part af Luthers *Bibel* i folio på tysk, latinske bøger, heraf mange historiske, Claus Lyschanders *De danske Kongers Slectebog* (1622), Saxo Grammaticus' *Danmarkskrønike* på dansk og en del juridiske bøger. Der var mange tilgodehavender, blandt andet i Kolding.

Laurits Hansen Deuster, som var sin egen værge, tog sin part af fornævnte løsøre til sig i sine egne gemmer. "Ejendommene anlangende har de samtlige samtykket med hverandre, at skal stande moderen Anne Sørensdatter og børnene imellem uskiftet til på videre besked".

I slutningen af skiftebrevet ses, at "Inger Hansdatters lod har Johan Lyllofsen, hendes trolovede fæstemand til sig taget og lovet at holde Søren Clemendsen, som var den tid forordnet værge på skiftet, for samme Inger Hansdatters arvepart skadesløs. Item Lisbeth Hansdatters arvelod har Christen Jensen, Anne Sørensdatters trolovede fæstemand, hos sig beholdt."⁴⁷

Anne Sørensdatter blev anden gang gift med borgmester i Århus, Christen Jensen. Dette fremgår af Århus bys tingbog, hvor Gertrud Nielsdatter i Århus blev stævnet af Christen Basballe for hendes "forrige salig mand borgmester Christen Jensens gæld". Hvertil Gertrud Nielsdatter, mester Niels Krogs, svarede, "at dette krav burde have været fordret over skifte efter salig Anne Deusters, oprettet 13. marts 1661, hvori der er gjort udlæg til den fordrede gæld, dog ikke findes deri indført Christen Jensen Basballe at have haft nogen gæld at fordre. Hvorefter blev afsagt, at eftersom Gertrud Nielsdatter fremlægger kontraregning på hvis korn og smør, Christen Basballe har oppebåret, siden skifte stod efter hendes salig mands forrige salig hustru Anne Deusters, og ingen endelig afregning i mange år imellem parterne er sluttet, så henfindes de herom at forenes og med hverandre at regne med uvildige mænd efter recessen."⁴⁸

28. *Maren Pedersdatter Blichfeld*, begravet i Værum 25. februar 1685. Gift med Christen Pedersen Vivild, født omtrent 1622, død i Røgen 1. januar 1699.

Børn:

< 49. Peder Christensen Blichfeld.

50. Sidsel Christensdatter.

En gennemgang af Randers bys tingbog viser, at Christen Pedersen Vivild var en noget vidtløftig person. I 1663 blev der for retten i Randers frem-

lagt et indlæg, hvori nogle borgere vidnede, at de "1. oktober 1663 på magistratens og rettens vegne var i salig Poul Pedersen Skovs efterladte hus, i overværelse af hans efterleverske Christence Henriksdatter, hr. Christen Pedersen, sognepræst i Værum, Groers Madsen, borger her sst. for at overse den salig mands bøger." Da Christen Pedersen følte sig forurettet over ikke at få noget tømmer fra en af regnskabsbøgerne indført i registreringen, "slog han knæp [fingerknips] for dem og sagde, han havde så god ret til dem [bøgerne], som dem, og tog af samme regnskabsbøger, hvilke han syntes, hjem med sig, hvilket blev bevidnet af Christence Henriksdatter og Groers Madsen, hr. Christen Pedersens bror."⁴⁹

8. april 1678 stævnedes ridefogden på Hagsholm hr. Christen Pedersen i Værum, og stævningsmændene talte med hans hustru, Maren Pedersdatter Blichfeld, og flere personer vidnede, "at om sommeren 1677 i Frisenvold fiskerhus hørte de, at hr. Christen Pedersen, som da var præst i Værum, sagde, at engang i den sidste svenske fejde, da der kom et regiment svenske og ville rejse til Værum, da red han ud imod dem og tog officererne ind, og havde en stor kedel på ilden med flæsk og kød i, og han gav dem mad nok alle sammen, og sagde derhos, det var nogle brave og vakre karle, ønskede og sagde, give jeg havde dem her endnu."

Samme år var der flere andre sager, både om injurier, forsømmelighed i forbindelse med udskrivning af soldater. I alle sagerne blev han kaldt forrige præst til Værum.⁵⁰

16. april 1689 stævnedes Christen Pedersen Vivild på sine børn Peder Christensen Blichfeld og Sidsel Christensdatters vegne forskellige debitorer for gæld til deres salig mor, Maren Pedersdatter Blichfeld, som boede og døde i Værum præstegård. Ved samme lejlighed stævnedes han hr. Christen Høst, som havde besøvet hans datter.⁵¹

Fjerde slægtled

31. *Lisbeth Clausdatter*, født i Århus, død efter 29. juni 1693. Gift med Erik Jørgensen, død før 14. juli 1692 i Århus.

Barn:

51. Anne Eriksdatter, født i Århus, død efter 1693.

Lisbeth Clausdatters svigersøn, Erik Jørgensen, var prokurator i Århus, og som sådan nævnes han ofte i byens tingbog. Efter hans død nævnes han sidste gang, da alle og enhver, som havde noget at fordre efter salig Erik Jørgensen, prokurator, opfordres til at indgive deres fordring til dødsboet. Lisbeth Clausdatter og hendes datter var året efter vidner i en sag om en udbygning på et hus: "Lisbeth Clausdatter, salig Erik Jør-

gensens, og hendes datter Anne Eriksdatter vidnede, at det er 7 år siden, de boede der, som Mads Hattemager nu iboer, og da var der slet ingen udbygning.⁵²

33. *Tomas Andersen*, født i Århus, død 1700 i Linå. Gift med Maren Jensdatter, født i Linå, død efter 1705.

Børn:

52. Anne Tomasdatter, født i Århus, antagelig død i Gødvad. Gift 3 gange.⁵³

53. Tove Tomasdatter, død efter 1696.

54. Jens Tomasen Worm. Gift med Kirstine Andersdatter, født i Linå.

55. Sille Tomasdatter, nævnt 1697 i Linå.

Tomas Andersen tog borgerskab i Århus 20. maj 1664, hvor han var købmand. 1675 fik han Christian den Femtes bevilling til at holde kro i Linå, hvor hans kone var født og opvokset.⁵⁴

Samme år stævnedes magister Laurits Bording Tomas Andersen i Linå og Christoffer Henningsen, borger i Århus, for dom "og tiltalte salig afgangne Niels Bundesens børn og arvinger anlangende et pant, ham ved arv er berettiget, på den øde ejendom bag klostret, som kaldes Hede-gårds eje, hvilket pant han efter foregående landstings varsel har ladet opsiges og tilbyde inden to måneder at indløses, og da pantet endnu ikke er indløst, da forment han, at pantet burde at følge ham til ejendom efter den vurdering derpå gjort er, nemlig 180 sldl., og efterdi ejendommen ikke er god nok for at svare ham den resterende sum 240 sldl. med 19 års rente, da bør han at have indvisning i salig Niels Bundesens gods, hvor det findes."⁵⁵

Efter at være flyttet til Linå nævnes Tomas Andersen en del gange i Gern herreds tingbog for det meste i forbindelse med sin kones familie. Hun var datter af kromand og selvejer i Linå Jens Hansen Worm og Anne Bertelsdatter.⁵⁶

36. *Niels Bundesen*, født i Århus, død 1729 som skrædder i Århus. Gift med Inger Lauritsdatter, død efter 1729.

Børn:

56. Maren Nielsdatter, født i Århus, død sst., begravet 19. april 1731 i Århus.

57. Cathrine Nielsdatter, født i Århus. Gift før 1729 med parykmager Søren Jacobsen i Århus.

58. Bodil Nielsdatter, født i Århus. Gift før 1729 med skrædder Frands Clausen i Århus.

59. Laurits Nielsen, født i Århus.

Den 14. november 1729 blev der holdt skifte efter salig Niels Bundesen, efter at den forudgående registrering havde fundet sted den 23. maj samme år. Foruden enken, Inger Lauritsdatter nævnes to gifte døtre Bodil Nielsdatter, gift med skrædder Frands Clausen og Cathrine Nielsdatter, gift med parykmager Søren Jacobsen, som var værge for de to umyndige børn Maren Nielsdatter og Laurits Nielsen.⁵⁷

37. *Anne Nielsdatter Basse*, født i Årslev, død sst., begravet 3. januar 1703. Gift med præst i Årslev Rasmus Friis, død før 1672 sst.

Barn:

60. Sidsel Rasmusdatter, født i Årslev 1653, død sst., begravet 13. juni 1709.

Anne Nielsdatters mand blev ligesom hendes far præst i Årslev. Et embede som også hendes svigersøn Jens Grenå blev kaldet til.⁵⁸

42. *Laurits Jensen Basse*, nævnt i Århus 1672.

Børn:

61. Inger Lauritsdatter Basse, født i Århus. Gift med Jens Pedersen Samsing, død i Århus 1672.

62. Maren Lauritsdatter, født i Århus, død i København efter 1672. Gift med en ikke navngivet graver ved Vor Frue kirke i København, død efter 1672.

43. *Gregers Clemendsen*, død i Fredericia.

Gregers Clemendsen er nævnt mellem arvingerne i skiftet efter hans fars faster, Maren Clemedsdatter 1696.⁵⁹ Han var da byfoged i Fredericia.

46. *Inger Hansdatter*, født i Århus, trolovet 1642 med Johan Lyllofsen, skriver på Kalø, nævnt 1672 i Skanderborg.⁶⁰

47. *Lisbeth Hansdatter*, gift med borger i Århus Simon Kock. Nævnt 1647. Simon Koch er nævnt på sin hustru Lisbeth Hansdatters vegne i en stævning fra Hans Deusters arvinger i Århus på salig Hans Deusters tilgodehavende hos salig Jørgen Knudsen, tidligere borgmester i Kolding.⁶¹

48. Laurits Hansen Deuster, født i Århus 1624, død i Glenstrup 1659. Gift med Margrete Mortensdatter Hvas, død 6. marts 1700 i Glenstrup.

Børn:

- 63. Anne Lauritsdatter, født i Glenstrup. Gift med præst Jacob Pedersen Sinding.
- 64. Christen Lauritsen Deuster, født i Glenstrup, nævnt 1700 på Vingegård, idet han var forvalter for Tjele og Vingegård. Gift med Jytte Cecilia Banner, nævnt 1695 på Vingegård.⁶²

Den 28. juni 1700 afholdtes skiftet efter "Margrete Mortensdatter Hvas, salig hr. Jens Kals efter forudgående registrering [foretaget] den 6. april samme år 30 dage efter den salig kones dødsdag. Hendes arvinger var foruden en ugift datter, Birgitte Jensdatter, samt en datterdatter Margrete, hvis far hr. Peder Wedege var formynder for. De andre børn og arvinger var salig Bodil Christensdatter, salig Jens Simonsens [enke], Anne Christensdatter med sin mand hr. Hans Paludan af Føvllum, Johanne Jensdatter med sin mand hr. Niels Rhodius af Viborg, som alle var til stede, da den salig kone blev begravet, men ikke til registreringen, som dog ikke kunne udsættes af hensyn til andre fraværende arvinger, nemlig sr. Christen Lauritsen Dyster [Deuster], som var i København. Ved skiftet efter Jens Kal var han residerende på Vingegård."⁶³

49. Peder Christensen Blichfeld, født i Værum.

Peder Christensen Blichfeld, vicelagmand i Oppland i Norge, lod 24/10 1692 læse og påskrive et skødebrev, "hvori Christen Pedersen Vivild af Værum, sælger og skøder til sin søn Peder Blichfeld hans gård i Randers, som hans salig bror Poul Pedersen Skov iboede og afdøde, på Storgade, med tilliggende agre."

Denne gård solgte Peder Blichfeld året efter til Christen Laursen Spentrup i Randers. Skødet var dateret København 23. juni 1693. Peder Blichfeld var da stadigvæk vicelagmand i Norge.⁶⁴

Forklaring til noterne

ERH. = Erhvervsarkivet.

LAV. = Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg.

PT. = Personalhistorisk Tidsskrift.

skftprt. = skifteprotokol.

skiftesager = Århus byfoged, skiftesager 1593-1666.

tgb. = tingbog.

< ud for barns navn betyder, at vedkommende omtales i det efterfølgende slægtled.

Noter

1. Torkil Baumgarten: *Familien Blichfeld I*. Århus 1911. Særtryk af Arkiv for Genealogi og Heraldik. Grundlag: *Den Blichfeldske slægtsbog*. En lille skindindbundet bog på 51 sider. Den blev påbegyndt som en slags rejsedagbog af den gamle provst Christen Ottesen Blichfelds barnebarn Just Henriksen Blichfeld, da han forlod latinskolen i 1636.
2. Danmarks Kirker: *Århus amt, bd. 3, Århus Vor Frue kirke*, s. 1244, forsvunden gravsten nr. 10.
3. Blichfeldt-Petersen: *Slægten Saxe*, i PT 1942, s. 106. LAV. Århus Vor Frue kirkes regnskab 1666 3/1: ringet for begravelse af Karen Saxes. Århus bys tgb. 1667 19/9: Karen Saxes, salig Jens Clemendens. Sst. 1669 1/7: Frands Henriksen Blichfeld sælger boder, der har tilhørt hans faster Karen Saxes.
4. Jens Zeuthen: *Lykønsning på latin til Olav C. Blichfeldii*, Wittenberg 1599.
5. LAV. herredsbog for Ning herred 1772, hvori den latinske tekst på den nu forsvundne gravsten over Cecilie Laurisdatter og hendes to mænd Christen Ottesen og Johannes Zeuthen findes indskrevet: "Inscription. hic jacet reverendus et doctus vir. M: Christiernus Ottones fil: olim scholæ Ydstadiensis in Scania Rector mox ad Divam Virginem, quæ est Hafniæ evangelii Communitis tandem anno 1566 urutes Diem Olai hujus Ecclesiæ Pastor et D: Clementis Canonicus dignis himus, qui post exaitas in Vinca Domine, Hafniætres hoc urbe 28 annos fedelites judachet ægritudine confectus 23 ap: an: 1593 in Dno ob dormevit ætat: suæ 56. Dnus etiam Joannes Joannes Zeuthenius comminister hujus ædis-cænobie Pastor Vicarius et Canonicus An: 16... expiravit, od quorum latera quices cet tori utrius ... Suica piishima Matrona Cæcilia Laurentii Fogh hujem Civitatis olim consulis filia quæ postquam in conjungio anno 14 com Marito primo vixichet et octo liberos peperichet ... secundo vero ... obdormivit an: 16... die...". Danmarks Kirker: *Århus amt bd. 3, Århus Vor Frue kirke*, forsvunden gravsten nr. 10.
6. LAV. Århus bys tgb. 1636 18/8 (de ældste tingbøger er uden sidenumre).
7. LAV. Århus bys tgb. 1638 26/7.
8. Jyske lov, 1. bog, 15. kapitel: "Gifter en fader sin datter ud med hjemførd, eller giver sin søn noget i hænder, der han gifter sig, da stande det dem for fulde i deres lod, når deres far og mor siden dør, hvad som de har fanget. End om de ej vil nøjes, da føre ind igen, al hvis de har fanget, og skifte siden som ret er".
9. Skagen bys tgb. 1630 4/10 fl. 151. Carl Klitgaard: *Nogle bidrag til de lærde Womners slægtshistorie*, PT 1922, s. 170-87.
10. I den i note nr. 1 nævnte håndskrevne slægtsbog er første hustrus navn tidligere fejllæst som Eva, men påvist af Gunnar Krogsbøl at være Tove. Meddelt af Jytte og Per Kejlberg.
11. LAV. Århus bys tgb. 1675 29/4 fl. 72, hvori skifte 1652 21/5 efter Niels Bundesen er nævnt.
12. Gunnar Carlquist: *Lunds stifts herdaminne, serie II, biografier*, bind 6, s. 111.
13. ERH. skiftesager J2. 1647 12/2 skifte efter Hans Deuster.
14. *Rasmus Pedersen Thestrups stanbog* ved Helge Søgaard. Universitetsforlaget i Århus, 1972.
15. ERH. skiftesager J2. 12/2 1647, skifte efter Hans Deuster.
16. J. R. Hübertz: *Aktstykker Staden Århus vedkommende*. ERH. Århus købstadsarkiv, gamle dokumenter 1642.
17. LAV. Århus bys skftprt. (175) Mette Mikkelsdatter Basse, salig Niels Udsens, 1672 26/10.
18. LAV. Århus bys tgb. 1675 21/10 fl. 108.
19. Jyske lov, 1. bog, 28. kapitel: "Små børns væрге efter fars død er fuldvoksen bror. End er ej fuldvoksen broder til, da er oldefar. Er ej han til, da er farbror. Er han ej, da er morbroder. Er ingen af dem til, da skal næste i byrd være væрге. Faderens frænder er nærmere at være væрге end moderens frænder, om de er lige nær i byrd, og vil vel væрге, ville de ilde væрге, da skal kongen sætte dem til væрге, hvem han vil".
20. LAV. Århus bys tgb. 1675 21/10 fl. 108.
21. LAV. Århus bys tgb. 1636 3/11.
22. LAV. Århus bys tgb. 1637 15/12 og 4/5.
23. LAV. Århus bys tgb. 1637 16/11 og 21/12.
24. ERH. Århus købstadsarkiv, gamle dokumenter 1642 16/7, 19/7 og 20/7.
25. LAV. Århus bys tgb. 1675 29/4.
26. LAV. Århus bys skftprt. 1672 26/10.
27. Blichfeldt-Petersen, s. 109.
28. J. Hoffmeyer: *Blade af Århus Bys historie*, bind 1, andet halvbind, s. 481, 486.
29. Blichfeldt-Petersen, s. 109.
30. S. V. Wiberg: *Personalhistoriske, statistiske og genealogiske bidrag til almindelig dansk præstehistorie*, bd. 1-4, Odense 1870-73. Fotografisk genoptryk. København 1959-60. LAV. Århus bys tgb. 1636 18/8.
31. LAV. Århus bys tgb. 1636 18/8.
32. LAV. Århus bys tgb. 1636 18/8.
33. LAV. Århus bys tgb. 1636 18/8.
34. LAV. Århus bys tgb. 1636 18/8.
35. ERH. Århus bys arkiv, skiftesager 1635 2/12.
36. LAV. Århus bys tgb. 1675 29/4.
37. ERH. Århus bys arkiv, skiftesager 1646 30/9.
38. LAV. Århus bys tgb. 1668 13/8 fl. 57.
39. Landsarkivet for Sønderjylland i Åbenrå. Kirkeregnskaber, Sønderborg Skt. Marie.
40. ERH. H. Friis-Petersen: *Lektorer og lærere ved Aarhus Katedralskole 1491-1955*, manuskript.

41. LAV. Århus bys skifteprt. 1672 26/10 fl. 175.
42. LAV. Århus bys skifteprt. 1672 26/10 fl. 175.
43. Århus bys bogerskabsprotokol.
44. LAV. Framlev hrd. tgb. 1662 18/6 fl. 85.
45. Hoffmeyer, s. 85.
46. Gunnar Carlquist: *Lund Stifts Herdaminne, Serie II, biografier*, bd. 6, s. 111.
47. ERH. Århus bys arkiv, skiftesager 1647 12/2.
48. LAV. Århus bys tgb. 1676 20/7 fl. 10.
49. LAV. Randers bys tgb. 1663 9/11 fl. 154.
50. LAV. Randers bys tgb. 1678 8/4 fl. 60, 19/8 fl. 106, 9/9 fl. 113, 114, 23/9 fl. 118.
51. LAV. Frisenborg birks tgb. 1689 16/4.
52. LAV. Århus bys tgb. 1692 14/7 fl. 229 og 1693 29/6 fl. 29.
53. Kirstin Nørgaard Pedersen: *Herredsfogedslægten*, Slægten 2004.
54. LAV. Framlev, Gern og Sabro hrd. tgb. 27/9 1699.
55. LAV. Århus bys tgb. 1675 21/10 fl. 108.
56. Pedersen.
57. LAV. Århus bys skftprt. 1729 14/11.
58. ERH. H. Friis-Petersen: *Lektorer og lærere ved Aarhus Katedralskole 1491-1955*, manuskript.
59. Blichfeldt-Petersen, s. 111.
60. ERH. Århus bys arkiv, skiftesager 1647 12/2.
61. LAV. Kolding bys tgb. 1655 15/8 fl. 131.
62. LAV. Viborg landsting: skøde- og pantebog 30/97, 1695 24/12.
63. LAV. Nørhald herred: gejstlige skftprt 1700 28/6 fl. 44.
64. LAV. Randers bys tgb. 1692 24/10 fl. 231, 1693 27/11 fl. 58.

Kirstin Nørgaard Pedersen, født 1929. Uddannet på Kunsthåndværkerskolen i København med afgangseksamen 1950. Har dyrket slægts- og lokalhistorie fra omkring 1980 og skrevet artikler i *Østjysk Hjemstavnsforenings Årbøger*, i *Århus Stifts Årbøger*, *Personalthistorisk Tidsskrift* og i tidsskriftet *Slægten*. Bøger: *Mesing by 1458-1767*. Eget forlag 1995 og *Herredsfogedslægten, herredsfoged Peder Pedersen i Borum og hans efterkommere indtil omkring midten af 1700-tallet*. Forlaget Slægten 2004. Adresse: Agernevej 95, 8330 Beder. E-mail: kirstin@mail.dk. Hjemmeside: <http://bnp.adr.dk>

Hagen – Steenbrikke

En glemt dansk-estisk stormandsslægt

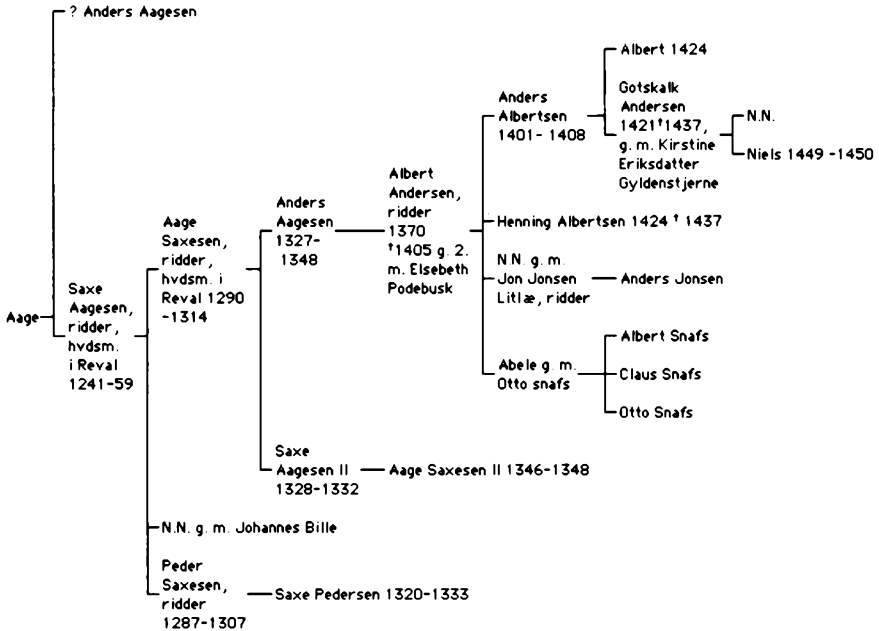
af Christian Hau

Med baggrund i arvestriden om den wierlandske arv i det 15. århundrede fremlægges en hidtil ukendt slægt, der igennem 200 år besad store arvelige len i Estland også efter kong Valdemars salg af hertugdømmet til Den Tyske Orden i 1346, og som samtidig både ejede danske arvegods og deltog i dansk politik.

I midten af det 15. århundrede rasede der i Norden en voldsom arvestrid om den såkaldte wierlandske arv. Striden drejede sig om store godser i det tidligere danske hertugdømme Estland. I begyndelsen stod kampen mellem én af tidens mest magtfulde mænd, rigsråden, ridderen og lensmanden på Riberhus Erik Nielsen Gyldenstjerne på den ene side og Abele Albertsdatter, enke efter den sønderjyske adelsmand Otto Snafs, på den anden. Siden blandede Ribe Domkapitel og fru Elsebeth Podebusk sig i striden, og endeligt Den Tyske Orden og den svenske rigsforsender og senere konge, Karl Knutsson. Arvestriden var nu blevet til et internationalt politisk anliggende. Det vil blive for omfattende her at gennemgå den meget komplicerede og langvarige arvestrid. Interesserede henvises til Hain Rebas interessante arbejde: *“Infiltration og Handel”*.¹

For at forstå baggrunden for den komplicerede arvestrid mellem Erik Nielsen Gyldenstjerne og fru Abele, og hvordan denne sag efterhånden kunne udvikle sig fra et rent slægtsanliggende til en storpolitisk krise, er det imidlertid nødvendigt først at forsøge at klarlægge den godshistoriske og genealogiske baggrund herfor. Der har hersket endog meget stor forvirring og usikkerhed om de genealogiske sammenhænge og de dermed forbundne arvemæssige forhold omkring “den wierlandske arv”², og der er da også ytret ønske om en revision af disse forhold.³

Da den slægt, som besad det Wierlandske gods, er så godt som ukendt, og de få og spredte oplysninger om slægten, der foreligger både i den genealogiske og den historiske litteratur, er svært rodede og for de flestes vedkommende misvisende, vil dens genealogi i det følgende blive

Årstal angiver det første og sidste år den pågældende person er kendt i kilderne.

fremlagt, idet godshistoriske, heraldiske og juridisk arvemæssige aspekter vil blive inddraget.

Saxe Aagesen

Det fremgår af den del af håndskriftet, Liber Census Daniae (Kong Valdemars Jordebog), der kaldes "den store Estlandliste", og som opregner besiddelserne i det da danske hertugdømme Estland, at en "dominus Saxo" var den største jordbesidder efter kongen.⁴ Man må forestille sig, at hr. Saxe ligesom andre godsejere i det danske hertugdømme har betragtet deres store landområder som arvelige len efter sædvanlige tyske lensregler. Dette i modsætning til Danmark, hvor arvelige len, når bortses fra kongehusets slægtninge, ikke forekom. Denne forskel kunne selvfølgelig medføre juridiske – men også loyalitetsmæssige konflikter, hvilket man da også fra dansk side var opmærksom på, for Kong Christoffer I tilstod allerede i 1252 vasallerne i Estland den arvelige tyske lensret til deres ejendom.⁵

Den store Estlandliste formodes udfærdiget i året 1241.⁶ Ved Stensbyforliget den 7. juni 1238 sluttede kong Valdemar Sejr en overenskomst med Den Tyske Orden om regionerne Wierland, Harrien og Jerwen,

som paven havde tildømt ham. (se kortet s. 235) Kongen afstod fra magtanvendelse mod at ordenen overlod ham disse områder "og særligt borgen Reval." Til gengæld gav kongen ordenen Jerwen som sjælegave; men den skulle undlade at befæste området, med mindre, den fik kongens tilladelse. Fremtidige korstog skulle endvidere ske i fællesskab, og kongen skulle have $\frac{2}{3}$ af det erobrede land, ordenen de resterende $\frac{1}{3}$.⁷ Man må regne med, at Saxe herefter sammen med andre danskere er ankommet til hertugdømmet.

Den 21. september 1241 beordrede kong Erik Plovpenning en Stig Aagesen, der betegnes som gælker (præfectus) på borgen Reval til at afgive jord til bispnen i Reval uden protester ("absque mora et contradictione").⁸ Dette gods var af kong Valdemar Sejr givet til bisp Thorkild "i medgift", da han udnævnte bispnen i 1240.⁹

Gavebrevet blev bekræftet af sønnen Erik Plovpenning den 11. september 1241, hvor man endvidere får den interessante oplysning, at Thorkild tidligere havde været præst i Ribe.¹⁰ Bisp Thorkild er ifølge Paul Johansen formentlig den person, der har ladet Estlandslisten udfærdige netop med henblik på udvidelse af bispestolens jordegods, hvilket medførte skrivelsen til hovedsmanden om at afgive godset til Thorkild.¹¹ Stig må være en skrivefejl for Saxe,¹² og denne må forståeligt nok have været lidet indstillet på at aflevere noget af sit gods til bisp Thorkild.

Kongens vasaller og lensmænd i Estland skulle betale bispnen i Reval en tiendedel af tienderne (decima decimarum) af deres undersætter, hvilket åbenbart ikke har været populært, for kong Valdemar og Erik Plovpenning indskærpede dette i to breve i 1240. Det pointeres i dem begge, at det også gælder for gælkeren, uden at dennes navn oplyses.¹³

1248 stadfæstede Erik Plovpenning i Vordingborg, med hr Saxe Aagesen som vidne, Revals privilegier fra kong Valdemar Sejrs tid, herunder toldfrihed, og overlod byen de samme rettigheder som Lybæk.¹⁴ Saxe Aagesen, der utvivlsomt må være den samme som Estlandslistens "dominus Saxo", besegler her med et signet indeholdende et skjold med en rankebelagt bjælke, et heraldisk våben, der er blevet kendt som Vinranke-Munkernes.¹⁵ Det er første gang dette våben optræder i dansk heraldik. Seglets omskrift er: CLIPEUS·SAXONIS·FILII·AGONIS †.¹⁶

Saxe Aagesen beklædte således den betydningsfulde post som hovedsmand på borgen Reval. Hovedsmanden var kongens øverste repræsentant i hertugdømmet, og han udgjorde, sammen med bispnen i Reval, de kongeligt udnævnte råder og det organiserede ridderskab, den politiske magt i Estland.

I Nyborg 1251 beseglede Saxe sammen med kong Abel dennes be-

Saxe Aagesens segl (DAS nr. 16).

kræftelse af faderens forlig med Den Tyske Orden (Stensbyforliget) og gav samtidig afkald på et dansk krav på Øsel og Wieck overfor bisp Herman.¹⁷ 1254 sluttede den ovenfor nævnte bisp Thorkild i Reval en overenskomst med klosteret i Dünamünde efter en voldgiftsafgørelse angående en mølle¹⁸ i Sakentake, og hr Saxe, høvedsmand i Reval var formand for voldgiftsmændene.¹⁹ 1257 fremlagde "Saxo, capitanei regii et iudicis Revaliæ" et forlig om fiskeretten mellem klosteret i Dünamünde og to lokale adelsmænd, og fastsatte grænsen mellem landsbyerne Padis og Atten. I dette brev optræder en Jens, "hr Saxes måg", som vidne.²⁰ Denne Jens er utvivlsomt den samme som den Johannes Bille, der samme år kaldes Saxe Aagesens svigersøn.²¹ Johannes Bille pantsatte 1298 godset Pergel til klosteret St. Michaelis i Reval. Pergel tilhørte i følge Estlandslisten i 1241 dominus Saxo, så det må have været Johannes Billes hustrus arvegods.²²

Saxe forsikrede 1257 Lybæk om Revals venskab i forbindelse med deres klager over overgreb mod dem begået i Novgorod.²³ Reval var da transithavn på den yderst vigtige skibsroute til det russiske marked, der

havde sin handelsstation i Novgorod.²⁴ 1259 kalder Saxe sig “capitaneus in Reval, advocatus og consules omnesque sum castro ipsum”.²⁵ Men senere samme år er en hr. Jakob Ramesen høvedsmand i Reval og 1262 en Herbert.²⁶ Saxe Aagesen må således have beklædt stillingen som høvedsmand i Estland på borgen i Reval i tidsrummet fra omkring 1241-1259.

Paul Johansen anså Saxe Aagesen for at stamme fra Århus.²⁷ Denne slutning er han kommet frem til ud fra to breve, der dengang han skrev sit værk forelå trykt i Regesta. I en arvesag vedrørende Saxes sønner kaldes en Ingeborg, som besidder gods omkring Århus i Regesta, for Saxes sønners moder, hvilket er fejlagtigt, da brevet har materterne (møster) i stedet for moderne (moder).²⁸ Desuden kaldes hans søn i et andet brev ligeledes i Regesta for “Agho Saxisun Randrus”.²⁹ Dette brev vedrørende sønnen Aage er imidlertid udstedt i Randers, men det udsiger intet om, at sønnen Peder kom fra Randers.

Skal man endeligt angive et område, hvorfra Saxe sandsynligvis kom, må man søge dette sted nord for Limfjorden, i Vendsyssel eller nærmere i Hanherred, hvor hans efterslægt gennem de 200 år, slægten eksisterede, besad arvegods og i hvert fald i et tilfælde vides at have beklædt det højeste civile embede. Saxes fader Aage kunne meget vel være den Aghi, der nævnes som én af brødrene i kong Valdemars Jordebogs broderliste under Vendsyssel. Med hensyn til det latinske Agho – Aghi så oversættes navnet med vakkende konsekvens i *Diplomatarium Danicum og Danmark Riges Breve* – Ove og Aage, idet man dog hælder mest til Ove! – Men *Danmarks gamle personnavne* oplyser, at navnet Ove først optræder fra omkring 1400 overvejende på jysk grund og må antages for en dialektal udvikling af Aghi – Aage.³⁰ Der er derfor næppe grund til at tro andet end, at Saxo Agonis i Danmark har lydt navnet Saxe Aagesen.

Peder og Aage Saxesen

Hvornår høvedsmanden på borgen Reval Saxe Aagesen er død vides ikke med sikkerhed; men formentlig i 1259, hvor han afløses som høvedsmand. Han efterlod sig foruden datteren, der var gift med Johannes Bille, to sønner, Peder og Aage, der overtog hans len. I året 1290 foretog Saxes arvinger et mageskifte med klosteret Ruma på Gotland, idet de gav godset Kusala mod til gengæld at få godset Fonal. Begge godser var oprindeligt i Saxes eje;³¹ men han har muligvis solgt eller pantsat Fonal til klosteret. Forinden havde “de gestrengen Gerittere, Herren Saxonis Geritters Kinder” fastlagt grænserne for godset Kusala.³²

1294 godkendte de to brødre “Agho et Petrus, Saxonis filii”, at deres møster (materterne) Ingeborg solgte sit gods til Broder Degn, kannik i Århus, dog således, at hvis han senere ville sælge det, skulle han overla-

de det til dem for den sum, han havde erhvervet det for.³³ Peder og Aage var ikke de eneste, der måtte godkende Ingeborgs salg. Niels Mogensen og Peder Jonsen fra Skåne samt Niels Thorstensen Hak fremlagde enslydende skriftlige samtykkeerklæringer, med klausulen om, at Broder Degn skulle sælge godset til dem, hvis han ønskede at afhænde det.³⁴ I disse to sidste breve fremgår det, at Ingeborgs afdøde mand var hr. Jens Erlandsen, og at godset var beliggende i Holmstrup og i Tilst vest for Århus i Hasle herred.

Jens Erlandsen var én af ærkebiskop Jakob Erlandsens brødre, sønner af Erland og Cecilie Herlufsdatter, et barnebarn af Sune Ebbesen og således af de sjællandske Hviders slægt.³⁵ Jens Erlandsen støttede sin broders kamp mod kongen, han skal ifølge Huitfeldt være død i fængsel i 1272.³⁶

Disse breve fra fru Ingeborgs slægtninge var en følge af Jyske Lovs regel om lovbydning på tinge af slægtens arvegods, hvis det skulle sælges til andre end slægtninge. At det var blevet lovbudt efter reglerne i loven (tre på hinanden følgende tingdage)³⁷ fremgik af et tingsvidne, som provst Oluf i Århus "efter opfordring fra fru Ingeborg" havde fået samme år på Hasle herredsting.³⁸ Man kan gå ud fra, at når de to brødre Saxesen og de andre familiemedlemmer måtte godkende Ingeborgs salg til Broder Degn, betyder det, at det var hendes arvegods, hun solgte. En ekstra sikkerhed har det været, at fru Ingeborg endvidere udstedte en erklæring om, at hun havde skødet sit gods til Broder Degn i kongens nærværelse.³⁹ Kong Erik Menved bevidnede den samme dag i Slangerup, at hr. Jens Erlandsens enke, fru Ingeborg havde solgt sit gods til Broder Degn, der her kaldes kannik i Roskilde! (formentlig en fejl for Århus). Her opgives salgssummen til 260 mark sjællandske penge. Begge breve har fru Ingeborgs svigersøn, ridderen hr. Jens Pedersens bevidnet.⁴⁰ Det miljø, der her oprulles for os gennem lovbydningen og salget af fru Ingeborgs gods, er yderst interessant, da det er muligt at identificere de fleste af de involverede parter, der alle tilhørte samfundets øverste top.

Foruden de to sønner af hovedsmanden i Estland, Peder og Aage Saxesen, var gælkeren i Skåne, Peder Jonsen også én af de nærmeste slægtninge.⁴¹ Anders Thiset hævder i sin stamtavle over slægten Galen, at Peder Jonsen skulle være Jens Erlandsens søn. Der er stor sandsynlighed for, at dette er rigtigt; men han kan sikkert ikke være Ingeborgs søn, hvilket i så fald ville være fremgået af brevet; men han kan have været hendes stedsøn. Jens Erlandsen var også i en periode gælker i Skåne. Det samme gjaldt hans broder Niels. Erlandsønnernes slægt synes således en overgang at have haft monopol på dette embede.⁴² Niels Thor-

stensen Hak var broder til den forhenværende drost, David Thorstensen. Alle var de medlemmer af kong Eriks råd, også den ellers ukendte Niels Mogensen.⁴³ Niels Thorstensen og Niels Mogensen var skåninge. Jens Erlandsen var, samtidig med, at han bestred stillingen som gælker, høvedsmand på Helsingborg.⁴⁴ Man kan gætte på, at Niels Thorstensen og Niels Mogensen har været hans svigersønner.

I 1305 gav bispem i Aarhus sin official fuldmagt til at tilskøde kapitlet i Aarhus gods i Hedensted, som bispem havde købt af brødrene Peder og Aage Saxesen.⁴⁵ De har således begge ejet gods i Østjylland, sandsynligvis arvegods fra deres moder. Peder kendes allerede fra 1284 og året efter kaldes han ridder.⁴⁶ I det tidligere omtalte mageskiftebrev fra 1290 betegnes de begge riddere. At de opnåede dette sandsynligvis i en ung alder, er forståeligt; deres byrd og magt berettigede dem hertil. Men de blev også politisk indflydelsesrige personer i datidens Danmark, og medlemmer af kong Erik Menveds råd, hvilket fremgår da de begge beseglede kong Eriks lensbrev til broderen Christoffer på hertugdømmet Halland og Samsø.⁴⁷

Peder Saxesen

Petrus Saxonis, betegnes 1287 som "Güter am Wierlandshe Strande"⁴⁸, og 1291 solgte han godset Arrenkülle til klosteret i Dünamünde.⁴⁹ Men han optrådte også i Danmark. 1284 bevidnede Peder Saxesen kong Erik Glippings erstatningsbrev til Erik Plovpenningss datter Jutta for hendes fædrene gods.⁵⁰ Den 5. juni 1285 i Roskilde beseglede hr Peder Saxesen, der nu var ridder, et brev vedrørende en gård Sørup i Merløse herred, som en Anders Aagesen havde ejet og som klosteret i Sorø gjorde krav på.⁵¹ Anders Aagesen havde i 1253 mageskiftet sin ejendom i Sørup og Krummerup med Sorø kloster for klosterets besiddelser i Vejleby og 100 mark.⁵² Denne Anders Aagesen kunne meget vel være Peder Saxesens farbroder, siden Peder bevidnede dette mageskifte, for slægten besad sjællandsk arvegods, hvad der siden vil fremgå. 1287 befalede dronning Agnes bisp Jens af Reval og danske vasaller at få de folk, der havde plyndret et i Wierland strandet lybsk skib⁵³, til at aflevere byttet og Peder Saxesen beseglede.⁵⁴ 1289 var han tilstede i Mullerup i Løve herred sammen med dronning Agnes, hvor dronningen udstedte et pantebrev på sin søns vegne.⁵⁵

Det må også være Peder Saxesen, der i 1289 bevidnede at kongen havde konfiskeret gods fra hr. Niels Eriksen, der havde begået majestætsforbrydelse, og derefter havde pantsat dette gods til hr. Anders Kammermester.⁵⁶ Peder Saxesen optræder i kong Erik Menveds forordning fra 1304, udstedt på danehoffet i Nyborg, som udnævnte en række kommis-

sioner for de nørrejske stifter til at varetage de forsvarsmæssige forhold. I hvert stift nævnes bispemænd først efterfulgt af en lokal stormand. I Børglum stift er bispestolen vakant, hvorfor provsten (den senere bisp) indtræder i stedet, efterfulgt af Peder Saxesen. Dette sandsynliggør, at han har været kongens embedsmand i dette stift og har haft sin bopæl her.⁵⁷ Det bekræftes da også, da han sidste gang optræder i kilderne på Hanherreds ting i 1307, hvor han bevidnede, at en ålegård "fra Arilds tid" havde tilhørt godset Bratskov.⁵⁸ Det er bemærkelsesværdigt, at Bratskov er nabogods til Kokkedal i Han herred, der 200 år senere er det gods, Peder Saxesens slægt skriver sig til.

Peder Saxesen må have efterladt sig en søn Saxe Pedersen, der 1320 betegnes som kong Christoffers råd.⁵⁹ Han beseglede som den første før sin fætter Saxe Aagesen, kong Magnus indløsning af Skåne for 34000 mark sølv fra hertug Valdemar og greverne Gerd og Johan i 1332.⁶⁰ Året efter bevidnede han kong Magnus gavebrev til marsk Ludvig Albrechtsens enke, Else Pedersdatter på 8000 mark sølv.⁶¹

Aage Saxesen

I et brev udstedt af kong Erik Menved den 6.februar 1299 bekræftede kongen, at han i Randers sammen med en række navngivne stormænd overværede, at hr. Aage Saxesen lillejuleaften 1298 pantsatte sit og sin broders gods ("mobilia et immobilia") i Løversyssel til bispemænd i Århus for 50 mark sølv.⁶² Spørgsmålet er så, hvorfor det har været nødvendigt, at kongen skulle bekræfte, at denne pantsættelse havde fundet sted og stod ved magt? At det var sit eget og broderens arvegods, han pantsatte, fremgår af, at det drejede sig om ikke alene det rørende (mobilia – løsøre og købegods) men også det ikke rørende gods (immobilia). De to brødre kan derfor ikke have foretaget noget arveskifte. Aage kan ikke have haft sin broders samtykke, da han lillejuleaften sikkert under indtryk af julefesten pantsatte deres fælles arvegods og har ikke villet vedkende sig denne pantsættelse. Samme år var Aage blandt de stormænd, der garanterede ærkebisp Jens Grand frit lejde og som forpligtede sig til at gå i indlager⁶³ i Odense, hvis lejdet blev brudt.⁶⁴

Aage opholdt sig ligesom broderen i kongens nærhed. 1295 var han vidne i et brev udstedt af kong Erik i Roskilde.⁶⁵ Aage Saxesen nævnes også blandt de stormænd, der er garanter for kong Erik i kong Haakon af Norges klagebrev til kongen.⁶⁶ Han må ligesom broderen også have været i besiddelse af østsjællandsk gods for han optræder i en voldgiftsag mod Sorø Kloster i 1306 om klosterets mølle i Spansager, der oversvømmede hans enge i Dalby og Stenkelstrup (Ramsø herred).⁶⁷ Allere-

de i 1299 pantsatte Aage Saxesen gods i Stenkelstrup for 20 pd. sterling og 15 mark penge til hr Oluf Tagesen (Saltensee af Tystofte).⁶⁸ Oluf Tagesen testamenterede dette pantegods til Sorø kloster. Aage godkendte gaven i 1310 dog for yderligere 100 mark i pant, og overlod godset til klosteret, da "han skylder for velbyrdig mand Jon Andersens sjæl" og gav tillige for sin egen sjæl "frugtopbørslen af godset frit og uden vederlag".⁶⁹

Den 25. februar 1304 indgik Den Tyske Orden et forsvarsforbund med bisperne af Dorpat og Øsel og med kong Erik Menveds vasaller i Estland, "for at afværge at disse bringes i et andet og fjernere forhold til kongen end hidtil".⁷⁰ Aage Saxesen advarede som høvedsmand i Reval kongen mod dette forbund, som var indgået uden hans vidende og som kongen ikke var orienteret om. Denne aftale kunne "vendes mod kongen selv" og han sendte samtidig med advarslen en vidisse af aftalen til kongen.⁷¹ Dette forbund er af John Lind blevet opfattet som et forlig mellem kong Erik og den Tyske Orden;⁷² – men det ser tværtimod ud til, at Erik Menved overhovedet ikke har været deltager, og at det er blevet aftalt bag denne og hans høvedsmand i Estland Aage Saxesens ryg, og at forbundet derfor i stedet snarest må opfattes som et anslag mod kongen. Senere samme år var Aage Saxesen vidne i Roskilde, da Kong Erik forlenede en englænder "Winand of Standforde" med en mølle uden for Reval, som Winand havde købt af én af kongens vasaller.⁷³

I 1309 eller 1310 tilkendegav han som "præfectus Estoniæ"⁷⁴ sammen med Estlands vasaller og borgerne i Reval kongen troskab.⁷⁵ Denne troskabserklæring må formentlig ses som et modtræk overfor den refererede traktat mellem Den Tyske Orden og vasallerne fra 1304. Aage Saxesen kaldes ligeledes 1313 "capitaneus Revaliensis" i to breve vedrørende en fredsftale mellem kongens vasaller, borgerne i Riga og Den Tyske Orden.⁷⁶ (Her kunne man måske snarere tale om et forlig). Hans segl kendes fra dette brev, hvorfra det nu er forsvundet; men det skal have vist et våbenskjold med den vinrankebelagde bjælke ligesom faderens.⁷⁷ 1314 udstedte kong Erik et brev, hvori han pålagde sin høvedsmand, Aage Saxesen og sine vasaller i Estland at indføre en ridder Christiern de Skerbeche i gods, som Aage Saxesen voldeligt og uretfærdigt havde beslaglagt.⁷⁸ Året efter lod kong Erik en vidisse udfærdige af det ovennævnte brev, hvoraf det fremgik, at hans estlandske vasaller inklusiv hr. Christiern de Skerbeche havde indfundet sig hos ham i Roskilde og beklaget sig over, at Aage Saxesen havde beslaglagt Christierns gods i Estland. Kongen befalede derfor Aage Saxesen og vasallerne at indføre Christiern i sit gods og beskytte ham "indtil godset lovligt fradømmes

ham efter Estlands love”.⁷⁹ Aage Saxesøn er dokumenteret høvedsmand i Estland fra 1304-1314.⁸⁰ Man må derfor antage, at han er død 1314 eller kort tid efter.

I 1317 udstedte kong Erik et lånebrev til nonnerne i Roskildes Sct. Clara kloster på en fiskedam ved navn Birkedam, som kongen vedkendte sig ingen rettigheder at have i, og som “Aage Saxesen i kongens nærværelse overlod Sct. Clara kloster”.⁸¹ Aage Saxesen omtales ikke som død i dette brev; men begivenheden kan godt have fundet sted tidligere. Det er sidste gang han optræder i kilderne.

Da man i 1994-95 udgravede det middelalderlige gråbrødrekloster i Aalborg, fandt man klosterkirken beliggende ud mod Algade.⁸² I koret var der flere grave og i én af dem lå en mand, der med sig i graven havde fået sin itubrudte seglstampe. Denne seglstampe er af bronze med en diameter på 5,5 cm, hvilket ligesom begravelsen i koret antyder, at den gravlagde har været en stormand. Stampens heraldiske våben er et skjold med en vinrankebelagt bjælke, og omskriften: †SIGLLUM: AGHONIS:SAXI:SON:. Stampens epigrafik med romanske majuskler, versaler med enkelte uncialer (m,n, og h) antyder, at stampen må være fremstillet i slutningen af det 13. århundrede.⁸³ I sit værk, *Die Estlandliste des Liber Census Danicae* beskriver Paul Johansen Aage Saxesens forsvundne segl under det ovenfor omtalte brev fra 1313. Seglet var da bevaret som en aftegning i et håndskrift. Omskriften var den samme som den fundne seglstampes uden om et våbenskjold med en vinrankebelagt bjælke.⁸⁴ Der må derfor være stor sandsynlighed for, at den i gråbrødre klosteret i Aalborg fundne seglstampe er blevet brugt til seglet under brevet fra 1313, og at graven er høvedsmanden i Reval Aage Saxesens.⁸⁵

Ifølge en antropologisk undersøgelse af skelettet i graven, hvor seglstampen blev fundet, tilhørte dette en mand mindst 55 år gammel.⁸⁶ Aage Saxesen nævnes første gang i 1290, hvor han kaldes ridder. Han må på daværende tidspunkt have været mindst 31 år gammel, da hans far må formodes at være død i 1259. Da han selv er død kort tid efter 1314, det sidste år han kendes som høvedsmand i Reval, svarer bedømmelsen af skelettets alder til mindst 55 år meget nøjagtigt til den alder, man ud fra kilderne kan regne sig frem til, Aage Saxesen har haft ved sin død. Begravelsen i Aalborg gråbrødrekloster så langt fra hans virke og len i Estland må skyldes, at hans slægt stammede fra området, hvor broderen Peder var den øverste verdslige øvrighedsperson i Vendsyssel stift. Som den stormand han var, er han blevet begravet i kirkens kor, og som det var skik og brug, er hans seglstampe blevet sønderbrudt og kastet i graven.⁸⁷ – En seglstampe kunne jo misbruges, hvis den kom i forkerte hænder.

Aage Saxesens bronze seglstamp. Foto af Per T. Hadsund, Aalborg Museum. illustrationen er venligst stillet til rådighed af museumsinspektør Stig Bergmann Møller, Aalborg Museum.

Aage Saxesen den yngre og hans far Saxe Aagesen den yngre

I et brev udstedt af kong Valdemar Atterdag i 1346, hvor han stadfæstede Sct. Michael kloster i Revals besiddelse af Sct. Olufs kirke gav han samtidigt klosteret en mølle nær Reval til eje. Denne var beliggende "mellem Aage Saxesens mølle og den mølle som forud tilhørte hr. Johan v. Hildensem".⁸⁸ Den samme mølle nævnes i et estisk dokument som Aages mølle.⁸⁹ Tre brødre, Henrik Plosgowes sønner, betegnede sig i 1348 som Aage Saxesøns vasaller i Wierland; men senere samme år var en Anders Aagesen deres lensherre.⁹⁰ Hverken Aage Saxesen eller Anders Aagesen var almindelige navne i Estland. Aage Saxesen må være død i 1348 og Anders Aagesen var åbenbart dennes arving. Skulle man

ud fra disse oplysninger drage en konklusion, måtte den blive, at Anders Aagesen så må have været Aage Saxesens søn; – *men det kan nu ikke have været tilfældet.*

Da hovedsmanden i Reval, Aage Saxesen, allerede i 1290 optræder som ridder, kan det ikke dreje sig om den samme Aage Saxesen både i 1290 og i 1348, det forhindrer kronologien. Den eneste logiske løsning på dette problem må være, at den yngre Aage Saxesen, der døde i 1348 må have været et barnebarn af den ældre. Men der mangler så et led; nemlig en Saxe Aagesen.

Den 31. 8. 1328 handlede en Saxe Aagesen sammen med andre nordjyske stormænd på kong Valdemars mandat med gods i Vendsyssel og Hanherred.⁹¹ Det må være den samme Saxe Aagesen der i 1332 i Lund beseglede traktaten mellem hertug Valdemar, greverne Gerhard og Johan på den ene side og kong Magnus af Sverige og ærkebisp i Lund på den anden vedrørende indløsningen af Skåne for 34000 mark sølv.⁹² I denne omfattende fredstraktat er én af betingelserne, at ærkebisp Karl Eriksens "arvinger (haeredes domini Caroli), Saxe Pedersen og Saxe Aagesen" samt andre som har været mistænkt for at høre til kongens (Christoffers) parti skal nyde deres gods uden hindring. Saxe Aagesen besegler denne traktat umiddelbart efter Saxe Pedersen. Ærkebisp Karl Eriksen, kaldet "den røde", var en sønnesøn af den ovenfor omtalte Jens Erlandsen og fru Ingeborg.⁹³ De to slægtninge til ærkebisp i Lund har været fætre og Karl Eriksen deres næstsøskendebarn, hvilket må være baggrunden for, at de kaldes hans arvinger.

Der er derfor ingen tvivl om, at denne i Vendsyssel og i Lund optrædende Saxe Aagesen må være det manglende led, der var far til den yngre Aage Saxesen i Estland.

I 1934 fandt en bonde ved pløjning i Jegelecht (jölähtme) i regionen Harrien en seglstampe af bly, 42 mm. i diameter, hvori man ser et heraldisk våben med en rankebelagt bjælke med omskriften S' AGONIS FILII SAXONIS †.⁹⁴ Byen Jegelecht var en del af den ældre Saxe Aagesens len, som det fremgår af "Den store Estlandliste".⁹⁵ Der kan næppe være tvivl om, at denne seglstampe har tilhørt den yngre Aage Saxesen, der er død i 1348. Den heraldiske udformning af våbenskjoldet⁹⁶ og især omskriftens epigrafik med gotiske majuskler støtter, at det ikke kan have været en stampe, der har tilhørt hans bedstefader, der døde omkring 1314.⁹⁷ Forskellen i størrelse og materiale på seglstampen fundet i Aalborg gråbrødreklosters kirkes kor og den mere beskedne seglstampe fra Jegelecht antyder også den sociale forskel på hovedsmanden og hans barnebarn.

Aage Saxesen den yngres seglstampe af bly.
Illustrationen er fra Paul Johansens a. a. Ein
Siegelstempel aus der Dänezeit.

Anders Aagesen

Den ovenfor omtalte Anders Aagesen, der i 1348 overtog Aage Saxesens len, benyttede sig af et andet heraldisk våben end sin forgænger som lensmand og dennes farfar høvedsmanden med det samme navn. Begges seglstamper er jo på besynderlig vis bevaret og de viser begge tydeligt et skjold med en rankebelagt bjælke. Anders Aagesens segl har ikke, som man skulle forvente, et skjold med en bjælke – men et skjold med et græsk kors ganske vist også udsmykket med et rankeornament lig den ranke som findes på forgængernes bjælke. Det er dette heraldiske våben, der er blevet kendt som den nordjyske slægt Steenbrikkes og Anders Aagesen betragtes som denne slægts stamfader.⁹⁸ Våbenet beskrives i den heraldiske litteratur *ikke* som et kors; men som: "et skjold med en pæl belagt med en bjælke eller en pæl lagt på en bjælke."⁹⁹ Afbildningen af Anders Aagesen segl synes som omtalt at vise et kors med rankeornament, og det er ikke muligt at skelne hverken bjælke eller pæl.¹⁰⁰ Men ranken er på tegningen kun tydeligt markeret på bjælkens ene arm, således at man ikke her ud fra kan afgøre om hele korset har været rankebelagt. Beskrivelsen (Blasoneringen) af Steenbrikkevåbnet i dansk heraldik (en bjælke lagt på en pæl eller en pæl på en bjælke) antyder dog, at det kunne dreje sig om en differentiering (brisure) af et oprindeligt bjælke-våben.

Anders Aagesen optræder allerede i 1327 i slægtens danske hjemegn. Han var den 11. november dette år ét af vidnerne på Vendsyssel bygdeding, da hr Johannes Munk (af Vinranke-Munkernes æt og derfor muligvis en slægtning) på Vendelbo Bygdeting beviste, at han havde modtaget Elkjær i Kær herred i ret arv.¹⁰¹ Af kronologiske grunde kan han der-

for ikke have været en søn af den yngre Aage Saxesen, der må være død i 1348.

At han arvede det estiske storgods og i øvrigt optræder i slægtens gamle nordjyske område viser imidlertid, at han må have hørt til slægten. – Men afgørende for Anders Aagesens placering i denne er en bemærkning til en pantsættelse, han foretog i 1341 af gods som slægten fra gammel tid besad i Ramsø herred. I en registratur af en "rigens vidisse" dateret 1370 af denne pantsættelse, tilføjede skriveren "samledes hans broder Saxe Aagesen i Dalby" (også i Ramsø herred).¹⁰² Anders Aagesen må derfor have været en bror til Saxe Aagesen og dermed søn af hovedsmanden i Reval, den ældre Aage Saxesen.

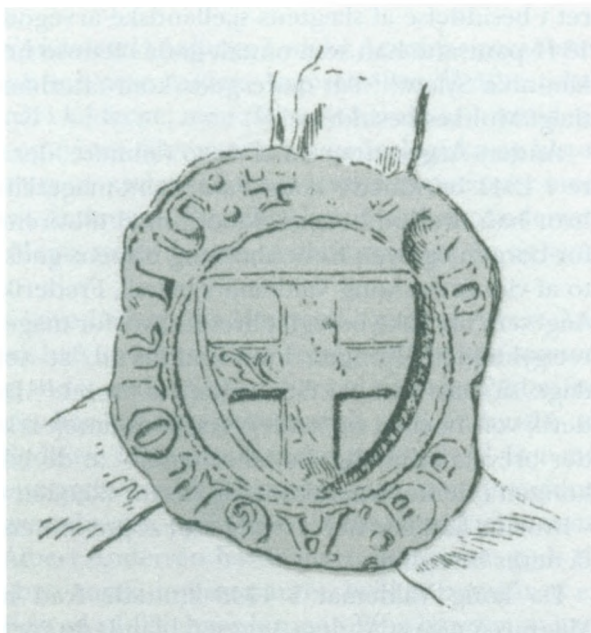
Anders bror Saxe Aagesen havde som ovenfor omtalt sønnen Aage Saxesen, utvivlsomt opkaldt efter sin bedstefar. Denne Aage Saxesen, Anders Aagesens nevø må være den lensherre i Estland, som han arvede. Et arveforløb som dette ville være i overensstemmelse med den i Tyskland herskende primogenitur, der ikke fandtes i dansk arveret, hvor der ikke blev taget noget hensyn til nogen førstefødselsret. Man må så sikkert forestille sig, at den ældre linie af slægten repræsenteret ved Saxe Aagesen og sønnen Aage Saxesen har besiddet det arvelige estiske len, mens Anders Aagesen så har fået slægtens nordjyske arvegods.¹⁰³ Efter den yngre Aage Saxesens død i 1348 har Anders så arvet det hele.

Det må på baggrund heraf være oplagt, at betragte slægten Steenbrikkes våben, det rankebelagte kors, som en differentiering af det oprindelige Munk-våbens rankebelagte bjælke,¹⁰⁴ idet bjælken er blevet belagt med en pæl og derved er blevet til et kors. At senere blasoneringer af våbenet så undertiden taler om en bjælke lagt på en pæl, kan skyldes manglende forståelse for, hvad der lå bag en brisure. En sådan brisering af en yngre søns våben er enestående i dansk heraldik; men det var yderst velkendt blandt Europas feudale fyrste – og magnatslægter i det 14. århundrede.¹⁰⁵

Anders Aagesen deltog yderst aktivt i tidens urolige politiske begivenheder. 1331 beseglede han et betydningsfuldt politisk forlig mellem kong Christoffers kendte drost, hr Laurits Jonsen Panter, og grev Gerhard III af Holsten som værge for hertug Valdemar, hvor Laurits Jonsen pantsatte Ærø til greven; men beholdt Tranekær på Langeland indtil en voldgiftsdom havde truffet afgørelse om tilhørsforholdet.¹⁰⁶ Laurits Jonsen støttede herefter grev Gerhard; men fra 1333 skiftede han side til junker Otto. Anders Aagesen fulgte med og de var begge Ottos betroede mænd i dennes forgæves forsøg på at erobre magten i Danmark.

1334 var Anders Aagesen én af vidnerne, da junker Otto i Saksøbing

Anders Aagesens segl
(DAS 235).

tog grev Johan af Henneberg i sin tjeneste som lejetroppesfører og pantsatte ham Mors, som løn herfor.¹⁰⁷ I vidnelisten i det første af de to breve, der omhandler denne kontrakt, kaldes han Anders Saxe; men i fortegnelsen over beseglerne på samme sted, Anders Aagesen. Han har derfor sandsynligvis været kaldt "Anders Saxe", som en hentydning til hans kendte bedstefar.

I et klagebrev til de holstenske grever, som hansestaden Rostock udstedte 1342,¹⁰⁸ hvori byens borgmestre og råd anklagede de holstenske grever for billigelse og direkte plyndringer af byens borgere efter at kong Christoffer var blevet fordrevet (*expulsus et ejectus*), opremser de en lang række af disse sørøverier, der strakte sig 12 år tilbage i tiden til 1330. Det fremgår af listen, at Anders Aagesen har deltaget i disse overgreb gennem hele perioden lige indtil klagebrevets udstedelse i 1342, idet han anklages for at have berøvet en Rostockborger dette år. Det oplyses desuden, at han fejdede mod byen Rostock ud for Tranekær sammen med drosten Laurits Jonsens sønner; men også, at han bragte røvet gods til borgen Ravensborg på Låland, som antages bygget af grev Johan omkring 1330.¹⁰⁹ Ravensborg ser ud til at have været udgangspunktet for disse sørøverier, hvortil byttet ifølge klagebrevet blev ført.¹¹⁰

Han må foruden godset i Nordjylland ligesom faderen også have væ-

ret i besiddelse af slægtens sjællandske arvegods i Ramsø herred,¹¹¹ for 1341 pantsatte han som omtalt gods i Ramsø herred for 20 mark sølv til Hennike Sylow.¹¹² Alt dette gods kom efterhånden i den indvandrede slægt Moltkes besiddelse.¹¹³

Anders Aagesen var én af de to væbnere, der sammen med fire ridderne i 1341 bevidnede kong Valdemars mageskifte med Roskildebispens, hvor han overlod borgen Søborg med tilhørende herreder til gengæld for borgen og byen København og bispens gods på Rygen og Møn. Men to af vidnerne, kong Valdemars marsk, Frederik von Lochen og Anders Aagesen, har ikke besejlet brevet, hvorfor mageskiftet ikke har haft fuld retsgyldighed. Kongen lover imidlertid, at dette skal ske inden otte dage, så snart han har fået en kopi af brevet.¹¹⁴ Det kunne tyde på, at Frederik von Lochen og Anders Aagesen enten ikke har været til stede under brevet udfærdigelse, eller også, – at de ikke har været enige med kongen i denne transaktion og derfor ikke har ønsket at besejle brevet – hvorfor han har været tvunget til at præsentere de to for en kopi for at få deres besejling.

Da kong Valdemar i 1343 sluttede fred med den svenske kong Magnus, nævnes Anders Aagesen blandt de 24 “mægtige og gode mænd fødte i Danmark”, hvoraf der skal udvælges 12 danske voldgiftsdommere.¹¹⁵ Sammenholdt med hans ovenfor anførte øvrige politiske og økonomiske virksomhed viser det, at Anders Aagesen ikke har tilhørt en lille lokal nordjysk lavalsslægt, som “hverken synes at have været i besiddelse af omfattende jordegods eller at have gjort sig gældende uden for dens egne snævre hjemstavn”, som udtrykt af Vilhelm La Cour;¹¹⁶ men at han tværtimod har tilhørt én af landets mest magtfulde stormands-slægter, og politisk har spillet en ganske betydelig rolle i samtiden. Det samme indtryk af økonomisk magt og indflydelse får man, da to landstingshørere den 21. februar 1344 på Viborg Landsting udstedte et brev i den tidligere drost Peder Vendelbos personlige nærværelse, hvor denne tilbød at betale Jens Kaas dels 188 mark kobberpenge på Anders Aagesens vegne, som Peder Vendelbo “ifølge sit åbne brev skylder ham” og som samme Anders i kong Valdemars nærværelse har overladt Jens Kaas at oppebære, dels 12 mark sølv, som en Anders Pedersen har pantsat sit gods i Korup for og som Anders Aagesen også i kongens nærværelse har givet Peder Vendelbo fuldmagt til at indløse. Hvis Anders Aagesen ikke vil modtage disse penge vil Peder Vendelbo lade dem “selekvestrere”¹¹⁷ i vidners nærvær. Kongen bekræftede dette forløb i et samme dag udstedt brev.¹¹⁸ Disse to breve må nok tages som udtryk for, at Anders Aagesen har fortrudt, at han har givet Peder Vendelbo den omtalte fuldmagt og har vægret sig ved at modtage pengene.

Albert Andersen

I 1373 bevidnede Albert Andersen i Aalborg Lydeke Arvesens pantebrev til kong Valdemar og han må være Anders Aagesens søn.¹¹⁹ Albert Andersen optræder i rigt mål i kilderne; men på trods heraf har hans identitet været meget stærkt omtvistet, idet man i den genealogiske og historiske litteratur har regnet med, at der samtidigt levede to personer med det samme navn – Albert Andersen (Steenbrikke) og Albert Andersen (Eberstein) til Tovskov. Meget tyder dog på, at de to reelt var én og samme person.

1370 skal Johan Fries have haft gods i Harsyssel i pant af Albert Andersen.¹²⁰ At han også har haft andet gods her fremgår af, at han samme år pantsatte Rydhave og andet gods i Geting herred til Aage Puder for 100 mark. Dette pantebrev har han beseglet sammen med sin hustru, så man kan formode, at Rydhave har været hendes arvegods.¹²¹ Der må have været trætte om dette gods, for 1391 blev der optaget et tingsvidne på Harbo bygdeding af pantebrevet, og 1443 en vidisse heraf på samme ting.¹²² Årsagen var, at Albert Andersen havde givet det samme gods til Ribe bispestol, uden at han havde indløst pantet, hvilket fremgår af et tingsvidne fra Ginding herred i 1422, hvor bispem i Ribe hævder, at han ikke var klar over pantsætningen (... "for thet ath the hawæ holdet thet fornefnde goze mod theræ wylie.") og skøder godset til panthaverne. I tingsvidnet kaldes Albert Andersen "af Tovskov"¹²³ (Sommersted sogn, Gram herred)

1377 fik han borgen Rugtved i pant af dronning Margrethe for 400 mark.¹²⁴ Pantsætningen af Rydhave har muligvis forbindelse hermed. Albert Andersen har udskiftet Rydhave for Rugtved, der var beliggende i Vendsyssel i Albæk sogn, Dronninglund herred. Rugtved havde i følge kejserens stævning af de jyske borges høvedsmænd i september samme år, Henning Podebusk "den Yngre", drosten Henning Podebusks svoger, som høvedsmand;¹²⁵ men som Esben Albrechtsen har påvist er kejser Karls liste sandsynligvis af ældre dato – fra tidspunktet omkring kong Valdemars død, således at Henning Podebusk må have været kronens lensmand på Rugtved før Albert Andersens erhvervede gården.¹²⁶

Dronning Margrethes pantebrev på Rugtved er skrevet på plattysk, hvorfor Vilhelm La Cour antog, at det så ikke kunne dreje sig om Albert Andersen af slægten Steenbrikke, som han betragtede som en lokal lavadelsmand. "At udstede et plattysk lensbrev til en Steenbrikke ville være temmeligt meningsløst".¹²⁷ Men Albert Andersen, der var storgodsejer i Harrien og Wierland (hvad La Cour ikke var klar over), må nu have været endog yderst fortrolig med plattysk.

Den 1. juli 1377 var Albert Andersen blandt de 44 riddere og 88

væbnere, der i Nyborg sammen med kong Oluf og dronning Margrethe lovede at holde landets lov og ret ("kong Olufs håndfæstning") og Albert Andersen nævnes her som den første af væbnerne.¹²⁸ 1386 var han "ved kirken i Haverslev" i Hanherred, hvor han var medudsteder af et brev sammen med biskop Svend i Børglum, provsten af Mors, sognepræsten i Haverslev og andre lokale adelsmænd, deriblandt Niels Thorstensen Panter til Fristrup, en nabogård til Kokkedal.¹²⁹

1387 solgte Albert Andersen "til Tovskov" sit arvegods i Hegnet, Assendrup, Ladager, Dalby og i "Skindsel" (Skensved?) og alt andet gods han havde i Ramsø herred til Konrad Moltke.¹³⁰ Albert Andersen må hermed have afhændet det sidste af sin slægts gamle sjællandske arvegods i Ramsø herred.

1394 var han til stede i Ullerup, Elbo herred, da biskop Eskild i Ribe udstedte et brev.¹³¹ Den 18. maj 1400 bevidnede Albert Andersen, der nu kaldes ridder, at Karsten Eriksen Urne havde pantsat alt sit gods i Hvidding herred til Otto Snafs for 60 lybske mark.¹³² Som det senere vil fremgå, var Otto Snafs Albert Andersens svigersøn.

Den 25. november 1391 fremlagde Albert Andersen til Tovskov en ægteskabskontrakt, som han havde indgået med Henning Podebusk, svoger til drosten med det samme navn.¹³³ Albert Andersen oplyste, at han havde oppebåret af Henning Podebusk på hans datter, sin hustru Elsebeth Podebusks vegne 800 mark i brudeskat. For dette beløb pantsatte han Stensgaard og Millinge "med den tilhørende ø" samt alt sit andet gods på Fyn til sin hustru. Han lovede i denne kontrakt på sine arvingers vegne, at Elsebeth skulle have dette gods, hvis han døde, at hun skulle oppebære afgifterne af det og at dette ikke skulle indregnes i hovedstolen på de 800 mark, hvis hans arvinger ville indfri pantet. Albert Andersen accepterede også, at Elsebeth ikke skulle have del i den fædrene Podebusk arv medmindre hendes bror Witzlau døde uden livsarvinger, i så fald skulle hun have uhindret ret dertil. De sædvanlige danske arveregler skulle således ikke gælde for Podebuskernes tyske besiddelser ved Henning Podebusks død.¹³⁴ Brudeskatten, der skulle sikre Elsebeth Podebusk ved Albert Andersens død, var ikke sædvanlig i Danmark undtagen ved indgåelse af fyrstelige ægteskaber; den var derimod almindelig indenfor tysk retsomsråde.¹³⁵ Men Albert Andersen må ligesom Henning Podebusk have været fortrolig med tysk arve- og ejendomsret.

Hertil kom, som det mest bemærkelsesværdige i denne ægteskabskontrakt, at hvis hun overlevede ham, "*so schal se dar to bruken alles eurues dat er van recte van myner weggen to boren mach.*"¹³⁶ Normalt sad enken efter loven i uskiftet bo indtil børnene nåede myndighedsalder eller hun indgik et nyt ægteskab, og i den periode var afkastet af arvegodset hendes;

mens arvingernes værger (nærmeste slægtninge) havde administrationen af arvegodset.¹³⁷ I Albert Andersens tilfælde, havde han jo været gift tidligere (pantsættelsen af Rydhave 1370) og havde store børn fra dette ægteskab. – Men denne usædvanlige bestemmelse i kontrakten gav Elsebeth Podebusks ret til afkastet af arvegodset uanset om Albert Andersens børn fra hans første ægteskab nåede myndighedsalder.

Selv om man ser bort fra de særlige hensyn til tyske arveregler, synes det at være meget hårde betingelser Albert Andersen indgik med Henning Podebusk for at opnå denne ægteskabelige forbindelse. Det gav ham ganske vist både anseelse og politisk indflydelse at knytte sig til Henning Podebusk, der var svoger til Danmarks mægtige drost af samme navn og Podebuskernes store politiske magt medførte også økonomiske fordele. Han fik desuden muligheden for, hvis han fik børn med Elsebeth ved barnmynding,¹³⁸ ikke alene at kunne gøre krav på en broderpart af Elsebeths arvejord, Henning Podebusks tyske arvegods, ved sønnen Witzlaus død. Henning havde foruden Witzlau og Elsebeth kun en anden datter, Euphemia gift med grev Ludvig af Eberstein¹³⁹ – så muligheden for, at Albert Andersen kunne erhverve en del af Henning Podebusks rygenske arvegods, var i høj grad tilstede.¹⁴⁰

Henning Podebusks rygenske arvegods var ganske betydeligt, bl. a. ejede han en halvpart i grevskabet Strey, og det er sandsynligt, at det har været medvirkende til at Albert Andersen indgik denne kontrakt. Hvis han skulle overtage Henning Podebusks arvegods på Rygen, der var len efter tyske lensregler, krævede det imidlertid lensherren, den pommerke hertugs godkendelse; men hertugerne betragtede fætterren, kong Erik som deres overhoved, så dette problem kunne formentlig løses.

Men vandt Albert Andersen ved dette ægteskab således både prestige og chancen for at få del i Podebuskernes rygenske arvegods – betød kontrakten ikke desto mindre, at ved hans død blev Elsebeth Podebusks helt urimeligt begunstiget på bekostning af hans efterladte børn af første ægteskab. Hun fik som enke ud over sit fynske livgeding hele afkastet af Albert Andersens øvrige gods. Børnenes arveret blev ganske vist ikke bestridt; men arven var ikke meget værd for dem, da udbyttet af godserne tilhørte Elsebeth Podebusk. Dette var i klar modstrid med, hvad der var en selvfølge i dansk arveret – at brugsretten til arven tilhørte arvingerne.

Den særegne demografiske struktur der herskede i den europæiske middelalder¹⁴¹ var bl.a. karakteriseret ved, at kvinden ved indgåelse af ægteskab var meget ung, i langt de fleste tilfælde endnu en ung teenager.¹⁴² Albert Andersen optræder første gang i kilderne i 1370 som en gift mand, der allerede da havde barn eller børn med sin hustru, for

han var i stand til at handle med hendes gods, hvilket han kun ifølge loven ville være i stand til ved det tidligere omtalte arveretslige begreb barnmynding. Han må da have været 20 – 30 år gammel, snarest det sidste, da hans far nævnes sidste gang i 1348. Da han indgik sit ægteskab med Elsebeth Podebusk i 1391, har han derfor været omkring 50 år og han har i samtiden været at betragte som en gammel mand. Hun må derimod have været meget ung.

Ingen kunne da vide, at den da purunge Elsebeth Podebusk ville overleve Albert Andersen med 40 år. Det var selvfølgelig også fuldstændigt uforudsigeligt, at den unge Elsebeth Podebusk ville udvikle sig til den meget stærke personlighed, hun senere gav så rige beviser på. Det må have været hendes far Henning Podebusk, der har fået indført den famøse sætning i kontrakten om, at afkastet af arven skulle gå til hans datter ved ægtefællens død. Han må have haft de tyske arveretslige regler om primogenitur i tankerne ifølge hvilken Albert Andersens ældste søn af første ægteskab ene skulle arve det estiske storgods; mens Elsebeths børn ville komme i anden række.¹⁴³ Den 10. januar 1405, 13 år efter blev der taget en vidisse af ægteskabskontrakten på Fyns landsting, utvivlsomt fordi Albert Andersen da var død.¹⁴⁴ Denne usædvanlige ægteskabskontrakt var den tikkende bombe, der skulle blive den direkte årsag til den senere store strid om den wierlandske arv.

I 1410 solgte Predbjørn Podebusk, drost Henning Podebusks søn grevskabet Strey på Rygen til bisp Peder af Roskilde for 4000 mark. Predbjørn oplyste da, at han havde købt rettighederne til grevskabet af "fru Elsebeth, ridderen Albert Andersens hustru, unge hr Henning Podebusks datter". I skødet betingede Predbjørn sig, at han havde evig tilbagekøbsret for sig og sine arvinger for de samme 4000 mark 5 år efter biskop Peders død.¹⁴⁵ Året efter godkendte Hertug Vartislav af Stetin Predbjørn Podebusks salg af Strey til biskop Peder, "så længe godset tilhørte bispen eller hans efterfølgere".¹⁴⁶

Predbjørn havde erhvervet grevskabet Strey adskillige år tidligere. Skødet er dateret Stralsund den 13. januar 1401 og fortæller, at den afdøde Henning Podebusks to døtre fru Euphemia, grevinde af Eberstein og til Naugarten og fru Elsebeth, ridderen Albert Andersens hustru havde solgt Predbjørn Podebusk "unseme leven vedderen" deres fædrene og mødrene arv med deres ægtefællers samtykke. Predbjørn måtte betale dem 2800 "sundische mark" for deres arv. I skødet fremhæves det, at godset fra gammel tid havde været på Podebuskernes hånd og at man ville forelægge handelen for landsherren.¹⁴⁷ Salget forudsætter, at Henning Podebusk den yngres søn Witzlau, døtrenes broder må være død, hvilket sandsynligvis var baggrunden for, at de to søstre nu afhændede

deres arv til slægtingen Predbjørn Podebusk.¹⁴⁸ Samme dag skiftede de to søstre og deres ægtefæller imellem sig. Albert Andersen udstedte en erklæring til grev Ludvig af Eberstein og fru Eufemia, hvori han oplyste, at de var kommet overens om arven efter Henning Podebusk og lovede, at holde grev Ludvig, fru Eufemia og deres arvinger skadesløse for den gæld Henning Podebusk skulle have stiftet i fyrstedømmet Rygen.¹⁴⁹ Forklaringen på at Predbjørn fik 4000 mark af bispen i Roskilde og kun gav 2800 mark for grevskabet var, at hans far drosten havde indgået et forlig med sin svoger, døtrenes far, hvor de to havde delt grevskabet imellem sig ved, at drosten gav sin svoger 2600 mark. Predbjørn besad således i forvejen halvdelen og skaffede sig hele grevskabet Strey ved at købe den anden halvdel fra Henning Podebusks døtre for de 2800 mark.¹⁵⁰ Albert Andersen fik således det udbytte, han sikkert havde regnet med, da han indgik sin ægteskabskontrakt.

I 1406, året efter Albert Andersens død, oplyste hans søn Anders Albertsen, at han havde afhændet borgen (castro) Tovskov med tilliggende gods til "hr Jonas dictus Litle, sin svoger", i det han kvitterede ham for 100 lybske mark af de 200, han skulle give for den.¹⁵¹ Ridderen Jon Litle tilhørte den sønderjyske slægt Skram med den halve enhjørning i det heraldiske våben og han var på dette tidspunkt en indflydelsesrig politiker. At han omtales som Anders Albertsens svoger må endvidere betyde, at Jon Litle var beslægtet med Anders Albertsen ved ægteskab. Som det efterfølgende synes at fremgå, må dette slægtskab have bestået i, at Jon Litle var gift med en søster til Anders Albertsen.

Samme år 1406 bad Elsebeth Podebusk Jon Litle om at aflevere et pantebrev på fynsk gods, han havde af hende, til dronning Margrethe, som ville betale ham det beløb pantebrevet lød på. Elsebeth Podebusk oplyste, at dronningen havde lånt hende 200 lybske mark og at hun havde fået pengene fra hende og bad nu Jon Litle overlade dronning Margrethe pantebrevet. Hvis Elsebeth Podebusk ville have godset igen, skulle hun betale dronningen de to hundrede mark og det derover som pantebrevet lød på.¹⁵² Der er næppe tvivl om, at dette fynske pantegods har været en del af den livgeding, Albert Andersen havde forpligtet sig til at give hende ved ægteskabets indgåelse.

1444 udstedte Anders Jonsen til Tovskov, et brev i Tønder, hvori han hævdede, at hertug Adolf skyldte ham 400 lybske mark, hvorfor han havde sendt ham et åbent brev beseglet af ridder Albert Andersen, Erik Krummedige med flere andre sønderjyske aldelsmænd, hvori "Otto Snafs børn og fru Abele har indgået en aftale, som brevene udviser". Dette brev må være udfærdiget efter 1400, hvor Albert Andersen var ridder og før 1405, hvor han var død. Disse breve skulle hertug Adolf bru-

ge ligesom Anders Jonsen "van rechtes wegene don mochte".¹⁵³ Anders Jonsen var en søn af den ovenfor omtalte Jon Litle (Skram), det fremgår af et mageskifte i 1451 mellem denne og Haderslev kannikekollegium, som oprindeligt var aftalt af faderen Jon Lille i 1404, og som Anders Jonsen, der skriver sig til Tovskov nu afslutter.¹⁵⁴

Det er umuligt at vide, hvad det var for en aftale Abele og hendes børn havde indgået; men det må have vedrørt de 400 mark. Den store sum på 400 lybske mark, som Anders Jonsen nu krævede hertug Adolf for, et krav som Abele og Otto Snafs børn sandsynligvis også har haft del i, må derfor tolkes som et mellemværende, der går tilbage til Albert Andersen, som da også havde besejlet Abeles brev. Den mest nærliggende forklaring på Anders Jonsens adkomst til dette krav må være, at Anders Jonsens moder ligesom Abele også har været en datter af Albert Andersen. Anders Albertsen kaldte jo Jon Litle for sin svoger.

I en udateret registratur fra Kalundborgske Registre kvitterer grev Henrik (grev Adolfs broder) "comes de Glyck"¹⁵⁵ for at have modtaget af hr. Albert "...sin frende otte oc hundret mark rent sølv..." og pantsætter ham alt sit gods i "Vetorp, Volderslot, Skyndersbjerg og Tofte skov."¹⁵⁶ Hr. Albert har således i følge registraturen fået godset i pant for 800 mark. Dette kunne godt være baggrunden for Anders Jonsens krav på halvdel, de 400 mark, hvis hertugen efterfølgende har solgt det pantsatte gods. Albert Andersens to sønner, Henning og Anders var i 1444 begge døde, således at arvekravet nu var overladt til dattersønnen Anders Jonsen (hvis moder også må være død, siden hun ikke nævnes) og fru Abele og hendes børn.

Albert Andersen efterlod sig ved sin død i 1405 fire børn fra sine to ægteskaber: To sønner Anders og Henning, samt to døtre, Abele gift med Otto Snafs¹⁵⁷ og en datter gift med Jon Litle. De to døtre havde begge indgået ægteskab før 1405. Anders Albertsen var endvidere myndig mange år før faderens død. Han besejlede til vitterlighed i 1401;¹⁵⁸ mens Henning, opkaldt efter Elsebeth Podebusks fader, var meget yngre, – han kan højst have været 13 år gammel ved Alberts død. Anders og de to døtre må have været af Albert Andersens første ægteskab, én eller flere af dem sandsynligvis født før 1370. Det er da også i overensstemmelse hermed, at Elsebeth Podebusks testamente¹⁵⁹ kun omtaler Henning og ikke de andre børn, hvoraf i hvert fald Abele da var i live.¹⁶⁰

Elsebeth Podebusk

Elsebeth Podebusk har sandsynligvis været i slutningen af tyverne ved Albert Andersens død. Sammen med sin mindreårige søn Henning må hun have stået stejlt overfor sine voksne sikkert ældre stedbørn, Anders

Albertsen, de to døtre og deres ægtefæller. Vidissen på Fyns landsting i 1405 og de senere begivenheder viste, at hun var fast besluttet på at benytte sig af ægteskabskontrakten, der gav hende afkastet af sin afdøde ægtefælles store godser. Reelt betød det, at arvingerne blev reduceret til ulønnede forpagtere af deres arvegodser – udbyttet tilhørte Elsebeth.

Rygen, hvor slægten Podebusk stammede fra og havde sine arvegodser, var fra gammel tid en del af Roskilde stift. I 1410 havde bispen, som tidligere omtalt, af Predbjørn Podebusk købt grevskabet Strey på Rygen. Halvdelen af grevskabet var arvegods, som han havde erhvervet af Henning Podebusks to døtre, hvoraf den ene var Elsebeth. Bispen i Roskilde var sikkert derfor den magtfulde og loyale person, som Elsebeth valgte til at indkassere afkastet af sine nordjyske godser. At det var tilfældet fremgår af en kvittering, som hun i 1418 gav bispen for godt regnskab af afkastet af hendes gods i Jylland, "hvilket biskop Peder og efter hans død biskop John nu havde haft i værge".¹⁶¹ Fem år før i 1413 havde bisp Peder erkendt, at han skyldte Else Podebusk, Albert Andersens enke 700 lybske mark, hvorfor han pantsatte hende noget af sit rygenske gods.¹⁶² Bisp Peder må derfor enten ikke have inddraget afkastet af de nordjyske godser eller have undladt at betale Elsebeth Podebusk; – men hun lod sig ikke snyde. De to breve antyder, at arrangementet med bispen som inkassator også har været betinget af, at hun opholdt sig i udlandet.

Selv om der i Albert Andersens bo bortset fra det store ikke rørende gods (arvegods) selvfølgelig også må have været en del rørende gods, der efter loven blev fordelt mellem arvingerne, – må ikke mindst Anders Albertsen have haft det meget svært uden mulighed for at få nogen indkomst af de store arvegodser, der tilkom ham efter faderens død. Hans salg af Tovskov til en anden arving, sin svoger Jon Litle, umiddelbart efter faderens død må have været den eneste måde, hvorpå han (og svogeren) kunne få noget udbytte af sin arv.

At Jon Litle betalte Anders 100 mark af de 200 mark borgen blev solgt for, må sikkert tages som indtægt for, at de to har delt de 200 mark. Elsebeth Podebusks pantsættelse af en del af sit fynske livgeding til Jon Litle må utvivlsomt også ses i lyset af ægteskabskontrakten. Elsebeth overlod allerede året efter Albert Andersens død dette pantebrev til dronning Margrethe for yderligere 200 mark og gav Jon Litle besked på at aflevere pantebrevet til dronningen, som så ville indfri det for den pålydende værdi. Det kunne tyde på, at pantet var overladt Jon Litle på vilkår, som for Elsebeth ikke har været tilfredsstillende, hvorfor hun har overgivet det til dronningen for den større sum, hvilket næppe har været til Jon Litles fordel.

Den kloge Elsebeth Podebusk sikrede sin position i Estland ved at

knytte sig tæt til lensherren, Den Tyske Orden. Det ser ud til, at ordenen benyttede hende som diplomat under dens strid med Erik af Pommern. Kongen havde rejst krav på det tidligere danske hertugdømme, som Valdemar Atterdag solgte til ordenen i 1346. I 1421 fik Den Tyske Ordens højimester et brev fra ordensmesteren i Riga, hvor denne fortalte, at han havde sendt ærkebispem i Riga, hvis stift sammen med Øsel stift kong Erik havde taget under sin personlige beskyttelse, afskrifter af alle ordens rettigheder over Harrien og Wierland og bedt ærkebispem vise kong Erik disse. Endvidere var ordensmesteren villig til at fremvise de originale dokumenter, hvis kongen krævede det.¹⁶³ Desuden meddelte han, "at fru Elsebeth Podebusk, som året før var i Estland og nu var i Danmark, havde fået instrukser herom".¹⁶⁴

Elsebeth Podebusk betragtede uden tvivl sin mands arvegodser som sin personlige ejendom. Det fremgår også af hendes testamente. Hun udstedte to testamenter med et års mellemrum. Det første er dateret den 23. februar 1444. I sit sidste reviderede testamente fra den 15. januar 1445 disponerede hun også over sin mands danske arvegods i Vendsyssel (som hun oplyste at hun havde arvet fra sin søn) og sit gods på Fyn, idet hun gav disse godser til sine nevøer Albert, Johan og Otto, grever af Eberstein og herrer til Naugard med den tilføjelse, at hvis det blev afvist, fik de intet.¹⁶⁵ Hendes nevøer var selvfølgelig ikke arveberettigede til Albert Andersens arvegods i Vendsyssel, hverken efter dansk eller tysk arveret – og det må Elsebeth Podebusk have været klar over. Men denne passus i testamentet viser, at Elsebeth Podebusk selv ved slutningen af sit liv ikke ville erkende sine stedbørns ret til deres arvegods. Hendes testamentering af sin mands danske gods til sine nevøer kan kun forstås som en bevidst chikane fra hendes side overfor stedbørnene og deres arvinger.

Elsebeth Podebusk havde i 1432 ledsaget af en stor gave på rygensk gods indgivet sig i birgittinerklosteret Marienkron udenfor Stralsund¹⁶⁶ og hun var dette klostres abbedisse i 1437.¹⁶⁷ Men hendes sidste år tilbragte hun i et andet birgittinerkloster, Marienthal udenfor Reval.¹⁶⁸ Her skrev hun sine to testamenter. I det første betænkte hun flere gejstlige institutioner i det baltiske område og gav bl. a. Marienthal et gods i Ladeke og 2000 mark. I sit sidste testamente fastholdt hun disse gaver med én bemærkelsesværdig undtagelse. – Gaven til sit gamle kloster Marienkron, hvor hun havde været abbedisse, havde hun åbenbart fortrudt, for Marienkron er slettet i listen over gavemodtagere.¹⁶⁹ Hun må være død kort tid herefter.

Henning Albertsen

Henning Albertsen var i Reval den 13. februar 1424 sammen med sin moder Elsebeth Podebusk og sin nevø, Anders Albertsens søn Gotskalk Andersen. Man må forestille sig, at Gotskalk Andersen ved denne lejlighed er taget til Estland for at forsøge at komme i besiddelse af sin part af, hvad han må have betragtet som værende sine retmæssige arvegodser. Skal man gætte, kunne tidspunktet, Gotskalk valgte at komme til Estland på, skyldes, at Henning da havde nået myndighedsalder. Men forhandlingerne i Reval, hvor Gotskalk var oppe imod den myndige Elsebeth Podebusk, mundede i stedet ud i, at Gotskalk Andersen sammen med Henning Albertsen måtte give Elsebeth Podebusk "*uindskrænket ret* til alle vore godser beliggende i Estland, i Harrien og Wierland", en følge af den famøse ægteskabskontrakt. Allerede ved Albert Andersens død i 1405 må hun have krævet og tiltaget sig denne ret, jævnfør vidissen af kontrakten på Fyns Landsting dette år. Tillige gav Gotskalk og Henning hende ydermere ved denne lejlighed byen Wandel og jord i byen Kostefer i regionen Harrien til fri eje.¹⁷⁰

Den samme dato i Reval, den 13. februar 1424, hvor Elsebeth fik en bekræftelse på, at hun skulle erholde afkastet af de estiske godser, solgte Gotskalk Andersen og Henning "hr. Albrechtessone" på deres egne og Gotskalks broder Alberts vegne til fru Elsebeth Podebusk, "enke efter hr. Albrecht Andersen" godset Kosceuer i Estland.¹⁷¹ I dette sidste skøde optræder således en broder Albert til Gotskalk, som han repræsenterer ved handelen. Denne Albert kan selvfølgelig ikke være den samme som Elsebeth Podebusks afdøde mand og Hennings fader, Albert Andersen; men må være en ellers ukendt broder til Gotskalk, der kun forekommer denne ene gang i kilderne.¹⁷²

Der er næppe tvivl om at disse forskellige transaktioner, der blev foretaget den samme dag, skal betragtes i sammenhæng, i det salget af Kosceuer, den eneste gevinst Gotskalk fik, utvivlsomt har været betinget af, at han bekræftede Elsebeth Podebusks uindskrænkede ret til afkastet af godserne suppleret med, at hun fik ejendommene i Harrien som en fri ejendom i gave.

Elsebeth Podebusk skænkede denne gave, byerne Wandel og Kostefer samt tillige gården Jargowal med den tilhørende by til birgitnerklosteret Marienthal udenfor Reval.¹⁷³ Den Tyske Ordens komtur i Reval, Sitz von Rurenbech, stadfæstede gaven tre dage senere i Elsebeth Podebusk, sønnen Henning og Gotskalk Andersens personlige nærværelse.¹⁷⁴

I 1429 kaldes Henning Albertsen ejer til godset Eras i regionen Wierland.¹⁷⁵ Henning Albertsen var i 1432 tilstede i Stralsund, hvor han bekræftede sin moders gave af et stort rygensk gods til klosteret Marien-

kron ved Stralsund, hvor hun, som tidligere omtalt, havde indgivet sig. Elsebeth Podebusk var i 1437 dette klostres abbedisse; men hun forlod Marienkron muligvis på grund af sønnens død.

Det må ligeledes være Henning Albertsen, der nævnes den 7. august 1435 i Stockholm, hvor han sammen med en række af kong Eriks loyale mænd fra alle tre riger; men også enkelte fra Østersøområdet, sluttede en overenskomst med byen om, at et tidligere aftalt møde om "Halmstad-overenskomsten"¹⁷⁶ skulle afholdes, selv om kongen skulle være forhindret i at møde op til den aftalte tid (den 8. september).¹⁷⁷ Kong Erik må have været klar over, at han ikke kunne overholde tidspunktet for mødet, som det var af stor vigtighed for ham at nå frem til. Kongen var på dette tidspunkt travlt optaget af fredsförhandlinger med hansestæderne og hertug Adolf i Vordingborg. Det var formentlig også Henning Albertsen, der som "Henning vamme Hagen" beseglede fredstraktaten med hertug Adolf den 15. juli.¹⁷⁸ De tre uger mellem indgåelsen af fredstraktaten i Vordingborg og mødet i Stockholm er tid nok til, at Henning har kunnet nå at komme til Stockholm. Måske har han netop været udsendt af kongen for at forsøge at opnå en udsættelse af det aftalte møde. Henning Albertsen er den eneste, der optræder i begge dokumenter. Han kan under vejen hjem til Estland være taget ind til Stockholm. Den sædvanlige rute fra Danmark til Estland gik nemlig langs den svenske kyst til Stockholm.¹⁷⁹

Henning Albertsen må være død i 1437, for Erik Nielsen Gyldenstjerne, der da var lensmand på Stockholm slot, udstedte den 3. april 1437 i Visby på Gotland, hvor han da opholdt sig sammen med kongen, et brev til Revals magistrat, hvori han anbefalede sin søn, Erik Eriksen. – Da han selv var forhindret "på grund af arbejde for kongen og riget", havde han i stedet sendt sin søn. Erik Eriksen var da allerede på vej til Estland for på sine umyndige søsterbørns vegne, at fremføre sine krav på de efterladte godser efter Gotskalk Andersen og hans "veddere" Henning Albertsen.¹⁸⁰

Efter Hennings død, hævdede Elsebeth Podebusk, at hun havde givet sin søn et lån på den store sum af 4000 gylden mod pant i de wierlandske godser.¹⁸¹ Der blev rejst tvivl om denne pantsættelse af Albert Andersens arvinger. Den 4. april 1444 udstedte borgmestre og råd i Haderslev et vidne, at deres medborger Silvester og Oleff van Semersted var Henning Albertsens, hr Albert Andersens søns tjenere og de aflagde ed på, at de "...nee kondem vornemen, dat he vorpantet edder vorsettet hadde syne erfugdere in Lyflande noch siner moder vro Elisabeth van Pudbuske edder jemande anders."¹⁸²

Anders Albertsen

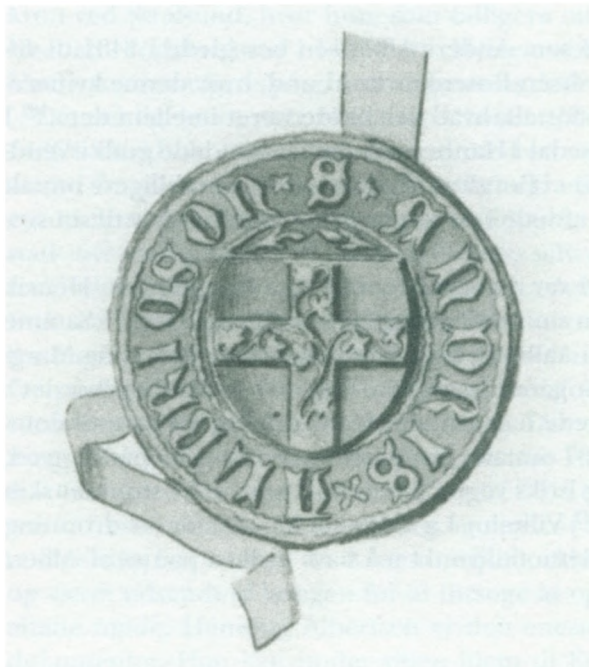
Albert Andersens ældste søn, Anders Albertsen beseglede i 1401 til vitterlighed for hr. Niels Iversen Rosenkrantz i Lund, hvor denne kvitterede dronning Margrethe for alt, hvad der havde været imellem dem.¹⁸³ I 1407 kaldes han til Kokkedal i Hanherred, da han skødede gods i Vendsyssel til Hellig Kors alteret i Børglum.¹⁸⁴ Han havde som tidligere omtalt allerede i 1406 solgt sin afdøde fars sønderjyske borg Tovskov til sin svoger Jon Litle.

I februar måned 1408 var Anders Albertsen på Børglum, da Henrik Smalsted overlod kronen sin ret til gods på Thyholm og i Thy.¹⁸⁵ Samme år den 17. april var han i Aalborg, hvor han bekræftede dronning Margrethes gave på faderens gamle pantelen Rugtved til "biskopsbordet". Fire dage senere bevidnede han samme sted dronningens gave til domkapitlet.¹⁸⁶ Allerede i 1387 omtales en "dronningens foged" på Rugtved, som på hendes og kong Eriks vegne har taget lasten af et strandet skib fra Danzig i forvaring.¹⁸⁷ Vilhelm La Cour mener derfor, at dronning Margrethe allerede på dette tidspunkt må have indløst pantet af Albert Andersen.¹⁸⁸

Gotskalk Andersen

Anders Albertsen efterlod sig en søn, Gotskalk Andersen, der også skrev sig til Kokkedal i Hanherred. Han fik i 1421 dispensation af paven til at ægte enken efter ridderen Bonde Due, Johanne til Asdal (Masdall), da han var beslægtet med hende i fjerde led.¹⁸⁹ Dette for Gotskalk Andersen fordelagtige ægteskab blev imidlertid ikke til noget. I stedet ægtede Johanne Andersdatter Niels Eriksen Banner, og Gotskalk Andersen Kirstine Eriksdatter, en datter af den indflydelsesrige rigsråd og lensmand på Riberhus, Erik Nielsen Gyldenstjerne. Man må mistænke Erik Nielsen for at have været den, der har set en fordel i at få Gotskalk Andersen, arving til de wierlandske godser, som svigersøn og dermed har forpurret forbindelsen til Johanne Andersdatter. Slægten Gyldenstjerne førte en meget bevidst ægteskabspolitik for på denne måde at øge deres økonomiske og politiske magt. De fik efterhånden på denne baggrund flertallet i rigsrådet.¹⁹⁰ Gotskalk Andersen kom som svigersøn til den mægtige Erik Nielsen ind i denne yderst indflydelsesrige kreds.

1424 var Gotskalk, som allerede tidligere omtalt, i Reval til et møde med sin farbroder Henning Albertsen og Elsebeth Podebusk. Havde Gotskalk ved denne lejlighed regnet med at få brugsretten til sin halvpart af arvegodset, havde han gjort regning uden vært. Elsebeth Podebusk sad på godserne og hun blev siddende. Hendes *uindskrænkede* ret til

Anders Albertsens segl (DAS L XXI 3). Der er ingen tvivl om, at vinranken nu snor sig ubesværet over hele korset.

afkastet af de store estiske godser blev tvært imod fastlagt og hun fik endog andet gods til frit eje, hvilket hun tre dage senere skænkede til birgитinerklosteret Marienthal udenfor Reval.¹⁹¹

Ved samme lejlighed solgte Henning og Gotskalk som omtalt også gods til hende. Dette salg var utvivlsomt Gotskalks eneste mulighed for blot at få lidt ud af sin estiske arv.

Det kan undre at man ikke har kendskab til, at hverken Anders Albertsen eller sønnen Gotskalk Andersen har forsøgt at få den famøse ægteskabskontrakt omstødt under henvisning til dansk arveret; men man må betænke, at de ikke kun var oppe mod den magtfulde Elsebeth Podebusk; men også så mægtige modstandere som Roskilde-bispen og ikke mindst lensherren i Estland, Den Tyske Orden, som Elsebeth havde været så klog at alliere sig med.

Efter Gotskalks forgæves forsøg på at skaffe sig rådighed over sine estiske arvegodser optrådte han siden i Danmark. 1427 mageskiftede han en gård i Thise med provsten i Børglum.¹⁹² 1432 var han én af forloverne for kong Erik ved dennes våbenstilstand med holstenerne.¹⁹³ Han nævnes her som én af væbnerne og ikke blandt dem, der betegnes som

rigsråder, hvor den eneste væbner var Gert Bryske. De øvrige væbnere ser ud til at have været kong Eriks mænd, der enten besad ejendom eller var hans fogeder i Sønderjylland, og dermed utvivlsomt har været mere eller mindre direkte involveret i kampene.

Væbneren Klaus Pedersen¹⁹⁴ kaldes her til Tovskov, selv om slægten Skram, som ovenfor omtalt, på daværende tidspunkt ejede borgen; han må derfor have været foged på Tovskov. Joachim Bjørnsen (Bjørn) til Gram, som også er én af besejlerne, var formentlig kongens foged på borgen Gram. Dette våbenstilstandsbrev har medført, at Henrik Lerdam har regnet Gotskalk Andersen for at have været rigsråd, hvilket der ikke synes at være belæg for.¹⁹⁵

Samme år 1432 bevidnede Gotskalk Andersen til Kokkedal sammen med naboen Erik Nielsen til Bratskov, at Else Nielsdatter, Valdemar Albertsens efterleverske i sjælegave gav en gård i Tranum til "sin sognekirke" Sct. Niels i Tranum.¹⁹⁶

Gotskalk Andersen var død i 1437, da svigerfaderen Erik Nielsen Gyldenstjerne startede den store komplicerede arvesag om det wierlandske gods på sine børnebørns vegne – Gotskalk Andersens to sønner med Kirstine.

Kokkedal, som var Gotskalk Andersens nordenfjordske hovedsæde er i følge Vilh. La Cour bygget i det 15. århundrede.¹⁹⁷ Han mener ikke, at Gotskalk Andersen eller andre af denne æt, "skulle have evnet at skabe et så anseeligt anlæg som det 15. århundredes Kokkedal. Den gård hvorpå disse har boet, må have været langt mere beskeden".¹⁹⁸ Men Vilhelm La Cour var nu heller ikke klar over slægtens store besiddelser i Estland, og har mærkeligt nok ikke undret sig over, at "den lavættede" Gotskalk Andersen blev gift med en datter af én af de mest indflydelsesrige politikere i datidens Danmark. Han nævner dog, at Gotskalks søn Niels i 1449 var i Preussen; men har ikke kædet dette sammen med striden om den wierlandske arv.¹⁹⁹ La Cour mener i stedet, at Kokkedal må være opført af Anders Nielsen Banner, der blev gift med Gotskalk Andersens enke.

Under bondeoprøret i 1441 blev flere af Kokkedals nabogårde brændt af – det var især Gyldenstjernernes besiddelser det gik ud over og Kokkedal var beliggende i oprørets centrum kun 10 km i luftlinie fra Sct. Jørgensbjerg, hvor Christoffer af Bayern knuste Henrik Tagesens vognborg. Gotskalk Andersen var jo gift med Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne, hvorfor man må formode, at Kokkedal også er blevet berørt af opstanden; men der er aldrig fundet tegn på, at gården har været udsat for brand. Man savner en bygningsarkæologisk undersøgelse.

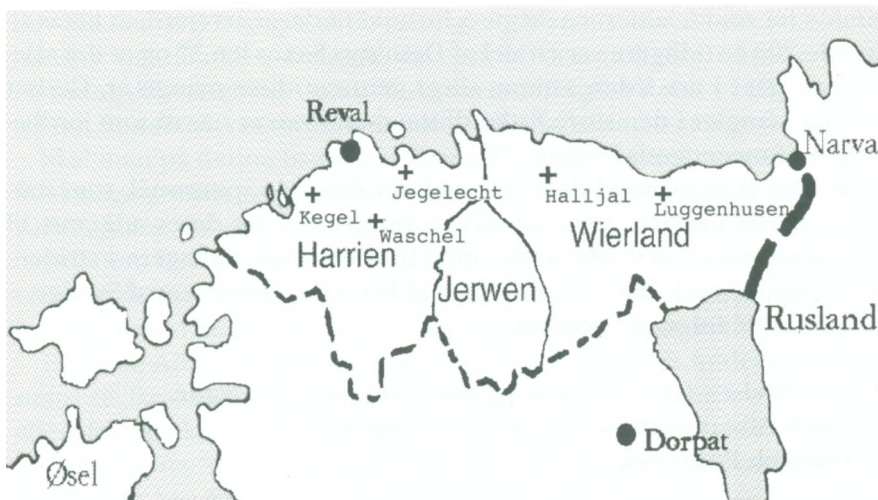

Gotskalk Andersens segl
fra kong Eriks våbenstil-
stands brev 22.8.1432
(DAS I. XXI 4).

Gotskalk Andersens sønner med Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne

Det fremgår af Erik Nielsen Gyldenstjernes arvekrav i 1437 på de wierlandske godser, at svigersønnen Gotskalk Andersen havde to sønner med datteren Kirstine Eriksdatter.²⁰⁰ Det var imidlertid kun den ene af dem, der nåede voksenalder – nemlig Niels Gotskalksen, der 1450 skrev sig til slægtens gods Kokkedal i Hanherred som vitterlighedsvidne, da Karen af Albjergsgaard skænkede Aalborg Helligaandskloster et bol i Astrus.²⁰¹ Året før i 1449 var Niels Gotskalksen på vej til Estland, for at gøre krav på sit arvegods, som han ville tage i besiddelse. Det fremgår af et brev til ordensmesteren fra højmasteren på kong Christians anmodning, hvor Niels Gotskalksen på kongens rekommandation, som dennes "diener und man", ville gøre sine arvekrav gældende.²⁰² Den fortsatte strid om den wierlandske arv viser imidlertid, at det lige så lidt lykkedes for Niels Gotskalksen som for hans far og farfar, selvom Elsebeth Podebusk nu var død.

Niels Gotskalksen er opført i det aalborgensiske købmandsgilde Guds Legems Lavs liste over høvedsmændene på Aalborghus slot (nomina armigerorum, aduocatorum siue castellanorum)²⁰³ lige efter Erik Nielsen

Kort over det danske Estland og de Hagenske besiddelser. Slægtens godser var beliggende i både Harrien og Wierland. Det såkaldte Wierlandske gods beliggende i Wierland bestod af Erras i Luggenhusen sogn ved floden Purtes udløb i Narvabugten og Amma i Halljal sogn med egen havn ud mod bugten. De to godser var endvidere bekvemt placeret langs hovedvejen til Narva. I Harrien var godserne hovedsageligt beliggende i Jegelecht sogn.

Rotfeldt, som man regner med blev udnævnt til denne post vinteren 1437- 38, før kong Erik af Pommern forlod Danmark for stedse.²⁰⁴ Hvor- når Niels Gotskalksen er død vides ikke; men et tingsvidne 1465 fra Hvetbo herredsting vedrørende Assendrup hovedgård fastslår, at den var fru Kirstine Eriksdatters til Kokkedals rette arvegods, hvilket hun arvede "efter sin husbond Gotske Andersen og efter sin søn Niels Gotskalksen og har haft det i 60 vintre og længere".²⁰⁵ Men Niels Gotskalksens moder Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne havde giftet sig påny med den Vendsysselske adelsmand Anders Nielsen Banner, ifølge Hain Rebas i begyndelsen af 1450'erne, men sikkert allerede før 1445.²⁰⁶ Niels Gotskalksen efterlod sig ingen arvinger og han blev dermed den sidste af den gamle slægt; men hans arvegods Kokkedal overgik til moderen Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne og hendes nye ægtefælle Anders Nielsen Banner, der også skulle komme til at spille en væsentlig rolle på de wierlandske godser.²⁰⁷

Afsluttende bemærkninger om Albert Andersen, hans ægteskabskontrakt og den wierlandske arv

Det store gods i Estland, den wierlandske arv, som arvingerne stredes om, bestod bl. a. af de store godser Amma og Erras. Det er nok beteg-

nende for middelalderens slægters forhold til deres arvejord, at Erras allerede 200 år tidligere var en del af Dominus Saxos len,²⁰⁸ og at det således var gået i arv i den samme slægt gennem disse mange år. Godset Amma mangler i den store Estlandliste; men Saxo er nævnt som jordbesidder af meget gods i sognet.²⁰⁹

Vender vi os nu mod det store og komplicerede spørgsmål, som startede denne undersøgelse: De arveberettigede – og deres adkomst til den wierlandske arv, idet vi ser bort fra de senere deltagere i striden, Ribe Domkapitel, Den Tyske Orden og kong Karl Knutsson af Sverige, – udgjorde de følgende personer:²¹⁰

1. Erik Nielsen Gyldenstjerne på sine dattersønners vegne.
2. Abele Albertsdatter enke efter Otto Snafs.
3. Elsebeth Podebusk

Ifølge de foreliggende stamtavler må de tres arvekrav forklares således:

1. Erik Nielsen Gyldenstjernes datter, Kirstine var i sit første ægteskab gift med Gotskalk Andersen (Steenbrikke) og havde i dette ægteskab to sønner. – Erik Nielsens børnebørns rettigheder til den wierlandske arv må således stamme fra slægten Steenbrikke.
2. Abele Albertsdatter var datter af Albert Andersen til Tovskov, der i de foreliggende stamtavler regnes for at tilhøre slægten Eberstein. – Abeles arveret til de wierlandske godser må derfor være hendes fædrene arv.
3. Elsebeth Podebusk var gift med Abeles far i dennes andet ægteskab og sammen havde de sønnen Henning. – Elsebeth Podebusks ret til arvegodset var altså som arving til sin afdøde søn Henning Albertsen.

Samler vi nu disse oplysninger for de arveberettigede parter, ser man at de to (Abele og Elsebeth Podebusk) henfører deres arvekrav til den samme person – nemlig Albert Andersen (Eberstein) til Tovskov, mens Gyldenstjerneerne derimod henfører kravet til slægten Steenbrikke.

De fem generationer Anders Aagesen, Albert Andersen, Anders Albertsen, Gotskalk Andersen og Niels Gotskalksen udgør den i dansk genealogi og i den øvrige historiske forskning kun meget dunkelt oplyste slægt, der er blevet kaldt Steenbrikke af det 16. og 17. århundredes adelsgenealoger.

På baggrund af arvekravene er det klart, at Abele, Elsebeth Podebusk og Gotskalk Andersen nødvendigvis må have været nært beslægtede,

selv om det ikke fremgår af de foreliggende stamtavler. At det ikke desto mindre var tilfældet, fremgår da også af den tidligere omtalte aftale Henning Albertsen og Gotskalk Andersen indgik i Reval i 1424 med Elsebeth Podebusk vedrørende hendes ret til afkastet af arvegodset.

Skal man på denne baggrund forsøge at finde en fællesnævner for de forskellige parters ret til arven falder et navn fra stamtavlerne umiddelbart i øjnene, Albert Andersen, Gotskalk Andersens bedstefar, Abele Albertdatters far og Elsebeth Podebusks ægtefælle. Der er blot det problem, at det ifølge stamtavlerne drejer sig om to forskellige personer: Albert Andersen Steenbrikke og Albert Andersen Eberstein til Tovskov.

Hverken Albert Andersen (Steenbrikke) eller Albert Andersen (Eberstein) til Tovskovs segl er bevaret under noget dokument, hvorved man ellers let ville kunne bestemme, hvilken slægt de tilhørte. Men både Albert Andersen Steenbrikkes søn Anders Albertsen og far Anders Aagesens segl er kendte og de har begge ført slægten Steenbrikkes heraldiske våben,²¹¹ hvilket må være et tilstrækkeligt bevis på Albert Andersen Steenbrikkes eksistens. Derimod kendes Albert Andersen Ebersteins far Anders Albertsen ikke fra nogen kilde, hvilket er så meget mærkeligere, da han jo tilhørte de højadelige grever af Eberstein. Han ser netop ud til at være konstrueret med det formål, at få Albert Andersen indpasset i Ebersteinstamtavlen.²¹²

Hvis denne kabale skal gå op, bliver man derfor nødt til at konstatere, at Albert Andersen Eberstein må være en fiktiv person, som ikke har eksisteret og at Albert Andersen til Tovskov må være identisk med Albert Andersen Steenbrikke. Det var da også Albert Andersen til Tovskov, der solgte de sidste rester af sin slægts gamle arvegods i Ramsø herred til Konrad Moltke,²¹³ hvilket med al ønskelig tydelighed viser, at han tilhørte den dansk-estiske slægt og ikke var nogen Eberstein.

Albert Andersen (Steenbrikke) til Tovskov var den fælles person for de stridende parter, til hvem de kunne knytte deres arveret til de wierlandske godser.

Jævnfør også, at Erik Nielsen i sit ovenfor nævnte brev til Revals magistrat efter Gotskalk Andersens død i 1437 henførte sit krav på den wierlandske arv til både sin afdøde svigersøn Gotskalk Andersen og hans afdøde "vettere" (mandlige slægtning) Henning Albertsen.²¹⁴

Hvad der utvivlsomt har været den vigtigste årsag til, at eftertiden har haft så vanskeligt ved at forstå de komplicerede slægtsforhold og de dermed snævert forbundne arvestridigheder om den wierlandske arv, er Albert Andersens højst usædvanlige ægteskabskontrakt, der jo efter hans død gav hans enke Elsebeth Podebusk ret til afkastet af hans godser. For Elsebeths søn Henning spillede kontrakten sandsynligvis ingen større

rolle, men for Hennings ældre halvøskende betød den reelt, at de blev berøvet deres arv, så længe hun levede. Hertil kom så det uheldige for arvingerne, at den magtfulde og handlekraftige Elsebeth Podebusk opnåede en for sin tid meget høj alder – hun overlevede både sin egen søn, sin stedsøn og dennes søn. Derfor kunne hun igennem de mange år høste udbyttet af godserne i både Estland og Danmark og dermed forhindre, at stedsønnen Anders Albertsen og dennes søn Gotskalk kom i egentlig besiddelse af både deres danske og estiske arvegodser. Herved kom både Anders Albertsen og Gotskalk Andersen til at fremstå som uformuende lavadelmænd, der kun havde deres beskedne gods Kokkedal i Hanherred.

Når Anders Thiset, den store kender af den danske adels genealogi og dermed alle senere forskere har haft så svært ved at forbinde den slægt, der er blevet kaldt Steenbrikke, med den store arvestrid, skyldes det også flere andre forhold, der indirekte havde forbindelse hermed.

Forestillingen om, at den nordjyske adelslægt Steenbrikke skulle være indgiftet med fyrsteslægten Podebusk og de højadelige Gyldenstjerner, rimede dårligt med den viden, man havde om datidens ægteskabspolitik, som først og fremmest var bestemt af hensynet til slægternes magt og anseelse. Et ægteskab mellem højadel og lavadel var derfor nærmest utænkeligt.

Det var med dette in mente uforståeligt, at et medlem af en tilsyneladende lille nordjysk lavadelsslægt skulle kunne indgå ægteskab med en datter af kong Valdemars mægtige drost Henning Podebusks svoger. Anders Thiset har derfor anset det for givet, at Albert Andersen til Tovskov og den nordjyske Albert Andersen måtte være to forskellige personer, og at Albert Andersen til Tovskov tilhørte den fornemme slægt Eberstein, hvorved et ægteskab med en Podebusk ville være forståeligt. Derfor konstruerede han en fra kilderne totalt ukendt fader til Albert Andersen for at få ham passet ind i Eberstein-stamtavlen. Han har utvivlsomt ladet sig vildlede af navnet Albert, der forekom i Ebersteinslægten.

Det andet ligeså umulige forhold var, at den højadelige Erik Nielsen Gyldenstjernes datter Kirstine blev gift med den lavadelige Gotskalk Andersen Steenbrikke. Efter Gotskalk Andersens død, skrev hans enke Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne sig nemlig til Steenbrikkernes nordjyske gods Kokkedal og fortæller selv i det tidligere nævnte tingsvidne, at hun arvede godset efter sin ægtefælle Gotskalk og sin søn Niels.²¹⁵ Ikke desto mindre kender Gyldenstjernestamtavlen i Dansk Adels Aarbog kun til én ægtefælle for Kirstine Eriksdatter, Anders Nielsen Banner. Denne fejl var dog for åbenlys og tre år senere blev den da også rettet og Kirstines første ægteskab med Gotskalk Andersen erkendt.²¹⁶ Men der er i dag sta-

dig problemer med at godkende Gotskalks identitet. I et nyt arbejde kaldes Kirstines ægtefælle Gotskalk Andersen Eberstein!²¹⁷

Den drevne politiker Erik Nielsen Gyldenstjerne var klar over de store muligheder, der lå i Gotskalk Andersens arveret til den wierlandske arv – og det må have været baggrunden for, at han arrangerede sin datters ægteskab med Gotskalk i stedet for det planlagte med Johanne til Asdal.

Anders Thiset havde ikke kendskab til, at der i den danske middelalder eksisterede en dansk adelsslægt, der foruden sine danske besiddelser også havde ejendomme som arveligt len efter tyske lensregler i Estland, og som vedblev med at besidde sine len også efter, at kong Valdemar Atterdag solgte hertugdømmet til Den Tyske Orden i 1346. At enkelte generationer af slægten forvirrende nok kun opholdt sig på deres len i Estland; mens andre optrådte i Danmark på deres danske godser og endeligt nogle begge steder, medvirkede til at sløre erkendelsen. En sådan international slægt, der i godsrigdom og magt kunne måle sig med selv de største danske magnater, og som havde økonomiske og politiske interesser på tværs af landegrænserne, var et enestående fænomen i Danmark.

Hertil kom, at slægten optrådte med to forskellige heraldiske våben, hvilket selvfølgelig ikke gjorde det nemmere at forstå, at det drejede sig om den samme slægt. Dette passede yderst dårligt med Anders Thises tese om, at en slægts heraldisk våben gik i arv uforandret.²¹⁸ For Thiset var slægtskab og heraldisk våbensammenfald af afgørende betydning: "Som bekendt er det ikke Navnet; men Vaabnet, der yder den sikreste Veiledning ved Undersøgelsen af de ældre danske Adelslægters Herkomst".²¹⁹ Selv om Thiset utvivlsomt har ret en stor del af vejen, er der flere eksempler på, at en forbedring af et eksisterende våben ikke var usædvanlig i dansk heraldik, hvilket Thiset da også selv har givet flere eksempler på.²²⁰ Som påvist af Troels Dahlerup, fandtes der i Danmark, selv om feudalismen var meget mindre udtalt her end andre steder, en under-vassalitet, der manifesterede sig ved, at højadelen benyttede sig af fogeder fra lavadelen, som de "nobiliterede" med et heraldisk våben ofte med et differentieringstegn, en brisure, der gjorde det muligt at skelne disse våben fra deres eget slægtsvåben.²²¹ Brisering af heraldiske våben er således ingenlunde sjælden i dansk heraldik.

At en yngre søn antog et heraldisk våben, der var forskelligt fra hans fars og ældre brors er derimod et hidtil ukendt fænomen i dansk heraldik. Men den her behandlede slægt var jo også en international feudal- og magnatslægt, hvor brisering af de forskellige slægtsliniers heraldiske våben netop på denne tid, i midten af det 14. århundrede, blev almindeligt.²²² Hvad der således reelt fandt sted var, at slægtens ældre linie i

Tegningen af Anders Jonsens nu forsvundne segl ved dokumentet fra 1444. DAS C. XXX I 22.

1348 blev afløst som lensherrer i Estland af en yngre linie med et heraldisk våben, der ved en brisure var ændret fra slægtens oprindelige våben en bjælke, til en pæl lagt på en bjælke – et kors. Dette var den logiske forklaring på det besynderlige forhold, at slægten optrådte med to forskellige våben.

Et usædvanligt heraldisk segl understøttede Anders Thiset i hans formodning om, at Albert Andersen tilhørte slægten Eberstein. Svigersønnen Jon Litles søn Anders Jonsen til Tovskov benyttede til beseglingen af sit ovenfor omtalte brev til Hertug Adolf i 1444 i stedet for sit sædvanlige signet med sin slægt Skrams våben, den halve enhjørning (som han ellers brugte ved alle andre kendte lejligheder) et signet med et heraldisk våbenskjold, hvori ses en oprejst løve, Ebersteinernes våben. Seglet er nu forsvundet; men det findes bevaret i en tegning i Langebeks samlinger,²²³ hvor der endvidere oplyses, at omskriften på seglet var: "S. JOHANNIS GREVESER".²²⁴ På seglremmen skal der have stået "Sigillum Pictum", hvilket sandsynligvis antyder at det var dette specielle billedsegel, der skulle anvendes i stedet for Anders Jonsen Skrams sædvanlige segl.²²⁵ Den latinske omskrift kan tydes som: Grev Hans tjeners segl.

Da seglet med løven oprindeligt hang under et brev til hertug Adolf med et krav på 400 mark fra Anders Jonsen, har det sikkert været for at føje yderligere vægt til, at han har brugt dette signet, der betegnede ham som grev Hans tjener.²²⁶ Grev Hans af Eberstein havde da længe opholdt sig i Danmark. Han ser ud til at have beholdt sit len Tranekær under kong Christoffer af Bayern, som den eneste af Erik af Pommerns tidligere støtter efter den politiske omvæltning.²²⁷ Når Anders Jonsen har været grev Hans tjener, som seglet siger, har det sikkert netop været som grev Hans foged på Tranekær. Anders Thiset må have troet, at Anders Jonsen har benyttet et signet med sin mors heraldiske Eberstein-våben ved beseglingen af brevet (under den forkerte forudsætning, at morfaderen Albert Andersen var en Eberstein og uden at tage hensyn til seglets omskrift).

Med hensyn til det navn, hvorunder slægten er kendt i Danmark – Steenbrikke, så er det interessant, at der i Den store Estlandliste netop under Erras, som ejere er anført: “Dominus Saxo et Henricus Lapidica”. Denne Henriks latinske tilnavn kommer af lapis, sten og betyder vel egentlig, én der har med sten at gøre; det oversættes sædvanligvis ved stenhugger. Paul Johansen mener, at Henricus Lapidica har overdraget Saxo sit gods, som denne så til gengæld stillede sikkerhed for, herved er han blevet undervasal af Saxo. Formodentlig har han været den oprindelige ejer af godset, som så er blevet taget til nåde ved at stille sig under Saxes beskyttelse.²²⁸ Henricus Lapidica ejede andet gods i det danske område, noget af det ifølge listen uretmæssigt.²²⁹ Kan Saxe og hans efterslægt have overtaget og benyttet de tidligere ejeres navn – Lapidica i Danmark?

Slægten vides imidlertid ikke nogensinde at have benyttet sig af slægtsnavnet Steenbrikke, som man må regne med, er blevet dem tildelt af det 16. og det 17. århundredes adelshistorikere; – men det er nu et højst besynderligt sammentræf.

I Den Tyske Ordens højmeisters deduktion over den komplicerede sag vedrørende den wierlandske arv betegnes Gotskalk Andersen og Henning Albertsen med slægtsnavnet Hagen, hvilket må betyde, at de var kendte under dette navn i Estland.²³⁰ Ved kong Eriks fredstraktat med hertug Adolf indgået i Vordingborg 1435 optræder som før omtalt en “Henning vamme Hagen” som besegler af traktaten.²³¹ Det må med stor sandsynlighed være Henning Albertsen, hvilket tyder på, at slægten da også i Danmark kaldte sig Hagen.

Noteforkortelser

DAA: Dansk Adels Aarbog 1883ff

DAS: *Danske Adelige Sigiller fra det 13. til 17. århundrede.* Udg. Anders Thiset og Henry Petersen. København 1897 og 1905. Fotografisk optryk København 1977.

DD og **DRB:** *Diplomatarium Danicum* og den danske oversættelse *Danmarks Riges Breve.* Udgivet af Det Danske Sprog og Litteraturselskab. 1. rk. 1ff., København 1938ff

Die Estlandliste: Paul Johansen: *Die Estlandliste des Liber Censur Danicae.* Kopenhagen und Reval 1933

LECUB: *Liv-,Esth-, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten.* Hrsg. F. G. v. Bunge. Riga 1889-1905

Molbech og Petersen: *Danske Diplomer og Breve fra det XIVde, XVde og XVIde Aarhundrede.* C. Molbech og N. M. Pedersen. København 1842

RP: *Putbusser Regesten.* Regesten und Urkunden zur Geschichte der Herren von Putbus und ihres Besitzes im Mittelalter. Bearbeitet von Dietrich Kausche. Stettin 1940.

Regesta I: *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ.* Tomus Prior. Videnskaberne selskab. Hafniæ 1847.

Regesta II: *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ.* Series Secunda. Tomi Prioris Pars Prior. (789 – 1447). Hafniæ 1889

Repertorium I: *Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis. I række.* Kristian Erslev, William Christensen og Anna Hude. Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. København 1899-1912

Repertorium II: *Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis. II række.* William Christensen. København 1928-1939.

ST: *Sveriges tractater med främmande magter. Jemte andra dit hörande handlingar.* Udgifne af O. S. Rydberg. I – III. Stockholm 1895

ÆDA : Ældste Danske Archivregistraturer I-V. Udg. af T.A.Becher m. f. København 1854-1910.

Noter

1. Hain Rebas: *Infiltration och Handel. Studier i senmedeltida nordisk balticumpolitik i tiden omkring 1440-1479*. Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg Nr 11. Göteborg 1976. Se endvidere Jens E. Olesen: *Rigsråd Kongemagt Union*. Aarhus 1980. s. 339-343. Poul Enemark: *Adelige ægteskaber med unionspolitisk sigte ca. 1420-1460. Riget, Magten og Æren. Den Danske Adel 1350-1660*. Aarhus Universitetsforlag 2000., s. 159f og samme *Kriseår 1448-1451*, Kbh. 1981. Kapitlet: "Livland, Øsel og Kristoffers østbaltiske politik", s. 65-72.
2. Hain Rebas a.a., s. 53-54.
3. *Ibid.* s. 58, note 5.
4. Paul Johansen: *Die Estlandliste des Liber Census Daniae*. Kopenhagen und Reval 1933. s. 683.
5. *Diplomatarium Danicum* og den danske oversættelse *Danmarks Riges Brev*, (Herefter DD og DRB) Udgivet af Det Danske Sprog og Litteraturselskab. 1. rk. 1ff., København 1938ff. 2. rk. bd. 1. nr. 80.
6. Paul Johansen: *Die Estlandliste des Liber Census Daniae*, s. 129ff. Der findes tillige i samme håndskrift en "lille Estlandsliste", der i følge Paul Johansen antageligt er skrevet i 1230-31. *Ibid.* s. 103-112. Denne liste er uden angivelse af vasaller; men er ifølge Paul Johansen formentlig en liste over pavestolens tilhængere i Estland. *Ibid.* s. 110.
7. DD 1. rk. bd. 7. nr. 9.
8. DD 1. rk. bd. 7. nr. 86.
9. DD har teksten "dos", der betegner det gods, der angiver eksistensgrundlaget for kirken. DRB oversættelsen Medgift.
10. *Ibid.* nr.82.
11. Paul Johansens a. a. s. 143.
12. DD 1. rk. bd. 7, nr. 86, note 4 og Poul Johansens a. a., s. 829.
13. *Ibid.* nr. 42 og 44.
14. *Ibid.* nr. 276.
15. Paul Johansen regner Saxe Aagesen til slægten Munk. a. a. s. 883f.
16. *Danske Adelige Sigiller fra det 13. til 17. århundrede*. Udg. Anders Thiset og Henry Petersen. København 1897 og 1905. Fotografisk optryk København 1977. (herefter DAS) nr. 16: Saxo, filius Agonis, Capitaneus in Revalia. juni 1259 Arkivet i Lübeck.
17. DD 2. rk. bd. 1, nr. 45 og 46.
18. Møller spillede, som det også fremgår af fortsættelsen, en stor rolle i hertugdømmet. Den store kornproduktion væsentligst af rug var en yderst vigtig eksportartikel til det kornhungrende vesteuropa.
19. DD 2. rk. bd. 1 nr. 143.
20. *Ibid.* nr. 221.
21. *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch nebst Regesten* b. I -XV. Reval 1853ff bd. III, 299.
22. *Ibid.* s. 546 og s. 844.
23. DD 2. rk. bd. 1, nr. 244.
24. John Lind: Den dansk-russiske traktat 1302, Erik Menveds østpolitik og omvæltningen i de nordiske alliancer. *Historisk Tidsskrift* bd. 96. København 1996, s. 11.
25. *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*. Series Secunda. Tomi Prioris Pars Prior (789-1447). (herefter Regesta II). Havnæ 1889, nr. 364.
26. DD 2. rk. bd.1, nr. 276 og 360.
27. *Die Estlandliste...*, s. 883.
28. *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*. Tomus Prior. Videnskabernes selskab. Havnæ 1847, (herefter Regesta I), nr. 1472.
29. DD 2. rk. bd. 5, nr.8. Regesta har fejlagtigt: "Agho Saxisum Randrus".
30. *Danmarks gamle personnavne*. Udg. af Gunnar Knudsen, Marius Christensen og Rickard Hornby, 1-2. København 1936-64. bd. 1, s. 1065, jævnfør s. 12.
31. Liber Census Daniae, "Den store Estlandliste", fol. 46v. og 47v.
32. Poul Johansen: *Die Estlandliste* 884 og s. 460 med henvisning til Estländische Staats-Zentralarchiv, Dorpat. Codex Tideböh!, s. 88.
33. Regesta I, nr.1472. Ingeborg er her som anført fejlagtigt opfattet som brødrenes moder, hvilket Poul Johansen har videreført i sit værk. Det fremgår imidlertid af DD 2. rk. bd. 4, nr 144, hvor Ingeborg kaldes Materterne, at hun var brødrenes møster.
34. DD 2. rk. bd. 4, nr 152 og 154.
35. *Danmarks Adels Aarbog* (herefter DAA) 1893, s. 152. Slægten Galen.
36. Arrild Huitfeldt, *Danmarkis Rigis Krønike* (folio) Kbh. 1652, s. 254 og 274. Jævnfør *Annales Ryensis, Danmarks middelalderlige Annaler*. Ved Erik Kroman. København 1980, s. 206.
37. *Den Jyske Lov*. Ved Peter Skautrup. København 1941, kap. 34.
38. DD 2. rk. bd. 4, nr. 157.
39. *Ibid.* nr. 159.
40. *Ibid.* nr. 160.
41. DD 2. rk. bd. 4, nr. 268 og nr. 204.
42. *Danmarks Adels Aarbog*. København 1883 ff (herefter DAA) 1893, s. 152, Slægten Galen.
43. DD 2. rk. bd. 4, nr. 204.
44. Arrild Huitfeldt, *Danmarkis Rigis Krønike* (folio) Kbh. 1652, s. 254.
45. DD 2. rk. bd. 5. nr. 367.
46. *Repertorium Diplomaticum Regni Danici Med-*

- iævalis. I række.* Kristian Erslev, William Christensen og Anna Hude. Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. København 1899-1912 (herefter Repertorium I), nr. 505.
47. DD 2. rk. bd. 6, nr. 47. Dette lensbrev er udstedt 1306-1307.
48. Paul Johansens a. a., s. 884 og *Liv-Esth-, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten.* Hrsg. F. G. v. Bunge. Riga 1889-1905 (herefter LECUB), I., nr. 513.
49. LECUB III., nr. 541.
50. DD 2. rk. bd. 3, nr. 95.
51. Repertorium I, nr. 505.
52. DD 2. rk. bd. 1, nr. 101.
53. Om denne stranding og den deraf følgende konflikt mellem kongen og de vendiske steder se Hugo Yrwing: *Kungamordet i Finderup, Nordiske förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering.* Skrifter utgivna av Vetenskaps-societeten i Lund. Lund 1954. S. 131ff.
54. DD 2. rk. bd. 3, nr. 239.
55. Ibid. nr. 344.
56. Repertorium I nr. 566 og *Erik Klipping og hans sønner. Rigets Opløsning.* Udvalg af kilder til tidsrummet 1275-1340. København 1927.
57. D.D. 2. rk. bd. 5, nr. 310.
58. Repertorium I, nr. 69.
59. *Svensges tractater med främände magter. Jente andra dit hörande handlingar.* Udgivne af O. S. Rydberg. I-III. Stockholm 1895 (herefter ST), I. del, nr. 193b.
60. Ibid. nr. 218.
61. Ibid. nr. 220.
62. DD 2. rk. bd. 5, nr. 8. Regesta har fejlagtigt: "Agho Saxisun Randrus".
63. Herved kan man nærmest forstå en "husarrest".
64. DD 2. rk. bd. 5, nr. 11 og 12.
65. Repertorium I, nr. 648.
66. DD 2. rk. bd. 6, nr. 147.
67. DD 2. rk. bd. 5, nr. 14.
68. Ibid. nr. 83.
69. Ibid. nr. 301. Om denne godstransaktion og Oluf Tagesen Saltensee, se Erik Ulsig: *Danske adelsøgdsler i Middelalderen.* København 1968. s. 68-71.
70. DD 2. rk. bd. 5, nr. 298.
71. Ibid. nr. 299. Brevet kendes kun fra Huitfeldts udtog, der er udateret; DD argumenterer for at det er udstedt i marts 1304. I Huitfeldts udtog af brevet kaldes Aage Saxesen Johannes Saxesen!
72. John Lind: Den dansk-russiske traktat 1302, Erik Menveds østpolitik og omvæltningen i de nordiske alliancer. *Historisk Tidsskrift* bd. 96, s. 19.
73. DD 2. rk. bd. 5 nr. 337.
74. Præfectus oversættes af DRB med gælker.
75. Repertorium I. nr. 206, udateret brev.
76. Regesta II. nr. 1029 og 1030.
77. Paul Johansens a. a. s. 884. Han henviser her til Gelehrte Estnische Gesellschaft Zu Dorpat, samlung Körber, bd III, s. 159: 1313 mit umschrist: "Sigillum Agonis Saxonis".
78. Regesta II. nr. 1064 og DD 2. rk. bd. 7 nr. 192, jævnfør Repertorium I. nr. 5804, hvor en Heinrichs Scherenbechens arv 100 år senere omtales, det fremgår heraf, at denne havde to stenhuse i Reval, der skulle stå åbne for kongen af Danmark.
79. DD 2. rk. 8. bd., nr. 10.
80. Paul Johansens a. a. s. 744.
81. DD 2. rk. 7. bd. nr. 506.
82. Stig Bergmann Møller: *Aalborg gråbrødrekløster.* Aalborg 2000. Rester af kirken er nu bevaret i et underjordisk museum under Algade, hvor også Aage Saxesens seglstampe kan ses.
83. Jævnfør Anders Bæksted: *Danske Indskrifter. I: indledning til dansk epigrafik.* Dansk historisk fællesforenings håndbøger. København 1968. s. 26-32. Vedrørende skjoldformen se Jan Ranke: *Svenska medeltidsvapen.* Bd. I, Lund 1982-85.
84. Paul Johansens a. a. s. 884 note 5.
85. Seglet findes ikke mere ved brevet (Tiina Kala, Tallin byarkiv); men var aftegnet i et håndskrift af Ed. Ph. Körber tilhørende Gelehrte Estnische Gesellschaft zu Dorpat (GEG). Körbers håndskrift: "Colorierte Wappensammlung des Adels und Ritterschaft in drei Ostseeprovinzen," der befandt sig i Tallin (Reval) synes at være forsvundet under sovjetregimet omkring 1955, hvor GEG's samlinger blev opsplittet. (Tiina Reimo, leder af Estonian Academic Library, Tallin).
86. L. Møllerups bestemmelse venligst meddelt af museumsinspektør Stig Bergmann Møller, Aalborg Historiske Museum.
87. Se museumsinspektør Michael Andersen: Beseglet, middelalderens seglstamper. *Nationalmuseets Arbejdsmark 2001*, s. 170f.
88. DD 3. rk. bd. 2, nr. 229.
89. *Revaler Stadtbücher. I-III. Archiv für die Geschichte Liv- Esth- und Curlands, neue folge 1888-1895.* II 180.
90. Paul Johansen: *Die Estlandliste...* s. 884. *Revaler Stadtbücher. I-III.*, I 731, 750, 708. Paul Johansen har ikke taget hensyn til at denne Aage Saxesen af kronologiske grunde umuligt kan være den samme som hovedsmanden, der optrådte 50 år tidligere. Paul Johansen: *Die Estlandliste...* s. 884 note 5.
91. Repertorium I, nr. 1532 og DD 2. rk. bd. 10, nr. 48. Erik Ulsig: *Studier over registret fra Ringsted og Ramshø herreder.* s. 74. Repertorium I regner Saxe Aagesen til slægten Vendelbo, uvist hvorfor, hans segl er ikke bevaret.
92. ST, nr. 218 og DD 2. rk. bd. 10, nr. 403.
93. DAA 1893, slægten Galen, s. 158.
94. Paul Johansen: Ein Siegelstempel aus der Dänezeit. *Beiträge Zur Kunde Estlands. Estlän-*

- dischen literärischen Gesellschaft*. XX. Band. Heft 1/2. Reval 1935, s. 63f. Paul Johansen mener her, at seglstampen må have tilhørt hovedsmanden Aage Saxesen.
95. *Liber Census Daniae*, "Den Store Estlandliste" fol. 45v.
 96. Se Jan Raneke: *Svenska medeltidsvapen*. Bd. 1, Lund 1982-85.
 97. Den ældre Aage Saxesens seglstampe er som ovenfor nævnt med romansk majuskelskrift, mens den i Jegelecht fundne stampe majuskler er tydeligt gotiske. Jævnfør Anders Bæksted: *Danske Indskrifter. En indledning til dansk epigrafik*. Dansk historisk fællesforenings håndbøger. København 1968, s. 32
 98. DAA 1920, side 515, slægten Steenbrikke.
 99. Sven Tito Achen: *Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle*. Politikens Forlag København 1973, s. 584. Achen blasonerer våbenet: "I hvidt en rød bjælke bag en blå pæl". Samme blasonering har *Lexicon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene*. Udgivet af Det kongelige Danske Genealogiske og Heraldiske Selskab. 2 bd. Kjøbenhavn 1787. bd 2, s. 192.
A. Thiset og P. L. Wittrup. *Nyt dansk Adelslexicon*. København 1904, s. 280 har blot: "korsdelt".
DAA 1920, s. 515 slægten Steenbrikke: "En rød bjælke belagt med en blå pæl".
 100. I Vierland-Harien var der flere adelslægter, der førte et lignende våben: slægterne Plate og Bolteman med et toradet skaktavlet andreaskors. Disse slægter tilhørte Revals patricieadel og var typisk undervasaller. Poul Johansens a.a. s. 844 og 894 med afbildning af Arnold Plates segl fra 1346, s. 930. Det er interessant, at Jytte Gyldenstjerne i sin slægtsbog også anfører et skaktavlet kors som slægten Steenbrikkes våben. (DAA 1920, Steenbrikke). Jytte Gyldenstjerne har 2 våbenafbildninger for slægten Steenbrikke: 1. en blå pæl lagt på en rød bjælke i et sølv felt og 2. et af sort og guld skakternet kors i et sølv felt. Dette understreger utvivlsomt den usikkerhed der har hersket med hensyn til slægten Steenbrikkes våben. *Håndskriftsamlingen Rigsarkivet*.
 101. Repertorium I, nr. 1502.
 102. *Ældste Danske Archivregistraturer I-V*. København 1854-1910. Udg. af T.A. Becher m. f. (herefter ÆDA) bd. 3, s. 352.
 103. Dette var ofte sædvanen. Ifølge den i de feudale lande herskende primogenitur, var det den ældste søn, der fik det største arvegods; mens mindre godser blev givet til de andre børn. Heinrich Mitteis: *Lehnrecht und Staatsgewalt*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt 1974, s. 662.
 104. Anders Thiset betegner i sit forord til Munkstamtavlen (DAA 1905 s. 293) vinranken som et "betydningsløst ornament"; - men det var måske ikke så betydningsløst endda?
 105. Se f. eks. A. C. Fox-Davies: *A complete Guide to Heraldry*. London 1909. Reprint New York 1978. Marks of Cadency, s. 477ff.
 106. DD 2. rk. bd. 10, nr 289. Ved dette brev er Anders Aagesens segl bevaret.
 107. DD2. rk., bd. 11, nr. 143 og nr. 146.
 108. *Hansisches Urkundenbuch*. Ved Konstantin Höhlbaum. Halle 1879f Bd. II, s. 322, brev nr. 726, og Erik Ulsig: "Valdemar Atterdags mænd". *Festskrift til Troels Dahlerup*. Aarhus 1985 s. 273 og 274.
 109. Henrik Lerdam: *Danske Len og Lensmænd 1370-1443*. København 1996, s. 88.
 110. Erik Ulsig mener i sit a. a. at Anders Aagesen var foged på Ravnsborg; men der synes ikke at være sikkert belæg herfor i kilderne.
 111. Om slægtens besiddelser i Ramsø herred se Erik Ulsig: Studier over registret fra Ringsted og Ramsø herreder ca. 1517. *Bol og By* 2. rk. bd. 2, s. 74.
 112. Repertorium I, nr. 1926, 2030, 2600, 2763, 3350 og 3353.
 113. Om dette gods senere skæbne se Erik Ulsig o. a. a. Erik Ulsig mener sikkert med rette, at Faarebækholm gods, der var det eneste befæstede gods i herredet, og som Molkerne skrev sig til sandsynligvis også har været i Anders Aagesens slægts besiddelse.
 114. DD3. rk. bd. 1. nr. 175, 176, 179.
 115. *Ibid.* nr. 344.
 116. Se Vilh. la Cour og Hans Stiesdal: *Danske voldsteder fra oldtid og Middelalder*, Hjørring Amt København, Nationalmuseet 1963, s. 144-145.
 117. En sådan deponering af en pantesum fandt oftest sted i "fjerdingkirke" (som regel herredskirken).
 118. Henning Mauzen: *Den danske panterets historie indtil Chr. V's lov. Med et tillæg af hidtil utrykte Diplomer*. København 1869, diplom nr. 15 og 16. og DD 3. rk. bd. 2, nr 26 og 27.
 119. Repertorium I. nr. 2999.
 120. DD 3. rk bd. 8, nr. 534. I følge Sofie Belows slægtsbog i R. A.
 121. DD 4. rk. bd. 1, nr. 187.
 122. *Harsyssels Diplomatarium. En Samling af hidtil utrykte Diplomer fra Tiden før Reformationen*. Udg. af O. Nielsen. København 1893. brev nr. 31 samt DD 4. rk. bd. 4, nr. 463.
 123. *Ibid.* brev nr. 21 og nr. 34.
 124. DRB 4. rk. bd. 1, nr. 264.
 125. *Danske Magasin* 4. V, s. 72. Kejserens støvning af danske hovedsmænd.
Vilh. la Cours a.a., s. 145 lader det være drosten Henning Podebusk der er hovedsmand på Rugtved, og også denne være Albert Andersens senere svigerfader! Men at det sid-

- ste i hvert fald ikke kan have været tilfældet fremgår alene af Albert Andersens ægteskabskontrakt, der omtaler Henning Podebusk den yngres søn Witzlau. I kejserens stævning står der endvidere "Henninghe de Podbus *junior* castrum Ructewyd", således at der heller ikke her er mulighed for nogen forveksling. Der er derfor ingen som helst tvivl om, at det drejer sig om Henning Henningsen Podebusk, drostens svoger, der i samtiden kaldtes "Henning Podebusk den yngre", der var hovedsmand på Rugved før Albert Andersen, og som senere blev dens svigerfader.
126. Esben Albrechtsen: *Herredømmet over Sønderjylland*, s. 28, note 27, der gengiver et uddrag af brevet, og note 28, hvor der overbevisende argumenteres for, at listen omfatter kong Valdemars sløthovedsmænd og altså er fra før kongens død. Listen kan derfor senest være fra 1375.
127. La Cours a.a. s. 145.
128. DD 4. rk. bd. 1, nr. 257.
129. Repertorium I, nr. 3531.
130. DD 4. rk. bd. 3, nr. 301 og ÆDA bd. 3, s. 352.
131. Repertorium I, nr. 2960.
132. *Ibid.* nr. 4343.
133. Henning Henningsen Podebusk i samtiden kaldet "den yngre", broder til Gisela, drøst Henning Podebusks hustru. Drosten var således gift med sit næstsøskende barn. En sådan forbindelse var ifølge den kanoniske ret at betragte som incest og må have krævet en større bod til kirken. Kirken havde ved Lateran Konciliet i 1215 begrænset forbudet til ægteskaber i 4. led.
134. Repertorium I, nr. 3823.
135. Se herom Stig Juul: *Føllig og Hovedlod. Forholdet mellem ægtefæller i tiden før Christian V's Danske Lov*. København 1940, s. 191f.
136. DD 4. rk. 4. bd, nr. 463, repertorium har: "...so schal se dar to bruken alles erwoes, dan er van myner weghene to boren mach".
137. *Ibid.* s. 223ff.
138. Ved barnmyndning forstås, at faderen, når der blev født børn i ægteskabet, tilkom en broderpart af hustruens arvejord. Dette gjaldt også, hvis barnet eller børnene døde. Stig Juuls o. a. a. omtaler dette formueretlige begreb: "Den blotte omstændighed, at der var født et barn i ægteskabet – at han var "barnmyndær" med hende var tilstrækkeligt til at legalisere hans dispositioner over hendes arvejord. Jyske Lov 1.35 og Eriks Sjællandske Lov 1. 27 krævede tillige, at han har "æm goth iorth with at hættæ". – Moderen opnåede ikke en sådan ret ved fødslen – kun faderen.
139. DAA 1908, slægten Podebusks, s. 360.
140. Sst.
141. Jeg håber ved en anden lejlighed, at kunne uddybe dette emne. Interesserede henvises til J. C. Russel: *Population in Europe 500-1500. The Fontana Economic History of Europe*. Volume: I Chapter I. England 1969 og samme *Medieval Demography. Essays*. New York 1987 samt Ole Jørgen Benedictow: *The Medieval Demographic System of the Nordic Countries*. Oslo 1993, der særligt tager hensyn til det arkæologiske materiale.
142. Sigurdur Lindal: *Ægteskab. Kulturhistorisk Lexicon for Nordisk Middelalder* vol. 20, s. 495-501. samt de o. a. demografiske arbejder.
143. Henning Podebusk kan have været inspireret af tysk formueret. Nogle steder i Tyskland (bl. a. i Niederrhein området) indførtes i middelalderen mere eller mindre fuldstændigt formuefælleskab, hvor den praksis opstod, at hustruen i ægteskabet fik fuld brugsret til boet efter ægtefællens død. Stig Juuls a. a., s. 1 65ff.
144. Repertorium I. nr. 4664.
145. DD 4. rk. bd. 12, nr. 35. Regesten af dette brev i både DD og DRB har "Predbjørn Podebusk, ridder, pantsætter al den ret, han havde erhvervet af søstrene Eufemia, Grevinde af Naugard, og Elisabeth, døtre af Henning Podebusk den Yngre." men teksten omtaler kun, at han har købt rettighe-den til godset af Elsebeth, ligesom brevet kun taler om salg og tilbagekøbsret og *ikke* om pantsættelse. Forklaringen på, at kun Elsebeth optræder i Predbjørns brev, kunne være, at Elsebeth Podebusk har været den egentlige formidler af salget. Repertorium I nr. 5081. Æ. D. A. bd. 3, p. 347, K 25,30,33.
146. DD 4. rk. bd. 12, nr. 311, dateret d. 11. november 1411.
147. Det blev mere og mere almindeligt at døtre opnåede lensarveret i senmiddelalderen (jævnfør Heinrich Mitteis: *Lehnrecht und Staatsgewalt*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt 1974. s. 644ff). Det må også have været baggrunden for at døtrene fremhævede at godset fra gammel tid havde været i samme slægts besiddelse. Lensherren, den pommerske hertug må have godkendt salget.
148. D.D. 4. rk. bd. 8 nr. 6.
149. *Ibid.* nr. 7.
150. *Ibid.* 4. rk. bd. 9, nr. 187.
151. Repertorium I. nr. 4794. og ST III, nr 450, s. 41. 1419 i traktaten med Polen er "Jon Little de Wibergh et Toweschowg" besegler.
152. *Danske Diplomer og Breve fra det XIVde, XVde og XVIde Aarhundrede*. C. Molbech og N. M. Pedersen. København 1842 (herefter Molbech og Pedersen), nr. 193 og DD 4. rk. bind 10 nr. 539 her med dateringen d. 19. nov. mens Molbech og Pedersen har d. 22. nov.
153. Repertorium I. nr. 7425.

154. C.F. Wegener: *Det Kongelige Geheimearchiv. 2. bind.* København 1856-1860. Aktstykker til oplysning om kannikekollegiet i Haderslev før reformationen. nr. 5 og nr. 27.
155. Hvilket vel må stå for greve af Glyksborg! – en anakronisme der må skyldes skriveren. J. P. Trap: *Hertugdømmet Slesvig.* København 1864, bd. 2, s. 490 oplyser at det oprindelige "Nye-Kloster" først i det 16. århundrede blev til slottet Glyksborg.
156. ÆDA bd. 4, s. 37, XXV 14.
157. Det kan synes mærkeligt, at den tilsyneladende ikke særligt fremtrædende Otto Snafs blev gift med en datter af Albert Andersen; men Otto Snafs var sandsynligvis ligesom sin mere kendte søn med det samme navn, ridderen og den hollandske hertug Phillips lensmand involveret i den baltiske handel, hvilket kan have været berøringsfladen til Albert Andersen.
158. Molbech og Petersen, brev nr. 92.
159. *Putbusser Regesten.* Regesten und Urkunden zur Geschichte der Herren von Putbus und ihres Besitzes im Mittelalter. Bearbeitet von Dietrich Kausche. Stettin 1940. (herefter RP), nr. 785, 788, 802. Putbusarkivet med mange middelalderbreve af stor betydning for dansk historie blev ødelagt under 2. Verdenskrig, men regest af brevene findes i Kausches arbejde. Elsebeth Podebusk efterlod sig to testamenter. Det første testamente findes stadig i original. *Svensk Diplomatarium* (findes nu i regest på CD: *De svenska medeltidsbrev* i *svensk Diplomatariums huvudkartotek* version 2, Rigsarkivet 2001), nr. 24479
160. LECUB I, 10, nr. 17.
161. Regesta I, 3328. *Danske Magazin I. rk. V.* s. 293-94.
162. RP nr. 691 og Regesta I, 3275 samt Script. Rer. Dan. VII, s. 145.
163. Rydberg: *Sveriges Traktater.* 3. delen nr. 452, dateret 24.9.1421, s. 52.
164. LECUB V, nr. 2549.
165. Elsebeth Podebusks 2. testamente. Dietrich Kausche: *Geschichte des Hauses Putbus.* Greifswald 1937, s. 46, jævnfør note 140 og RP, 785, 788, 802.
166. RP, nr. 750 og 751.
167. RP, nr. 761.
168. Elsebeth Podebusks testamenter er skrevet i klosteret. RP 750, 751 og 761. Jævnfør LECUB X nr. 403. Senere fremførte de forskellige, der gjorde arvekrav gældende, at en klostergiven ikke kunne eje jordegods.
169. RP 750, 751 og 761.
170. LECUB VII, nr. 81, *De svenska Medeltidsbrev*, nr. 20212, samt P. Johansen: *Die Estlandliste...*, s. 643 og s. 451.
171. LECUB VII, nr. 84, samt *De svenska Medeltidsbrev*, nr. 20213.
172. Der er ingen tvivl om at denne Albert også har en væsentlig skyld i den store forvirring, der har været omkring Henning og Gotskalks indbyrdes slægtskab.
173. P. Johansen: *Die Estlandliste...*, s. 380. *Svensk Diplomatarium* brev nr. 1424. Dette Birgittinerkloster, som var anlagt af ordenens hovedkloster i Vadstena i 1406, var kilde til bekymring for Den Tyske Orden, at der fra dette kloster skulle udgå en sammensværgelse, som igen kunne bringe Estland på danske hænder. W. Møllerup: *Danmarks forhold til Lifland fra salget af Estland til ordenstatens opløsning. (1346-1561).* København 1880 s. 8.
174. LECUB VII, nr. 84. og De svenska Medeltidsbrev, nr. 20219.
175. Hain Rebas a. a., s. 54 med henvisning til C. Schirren: *Verzeichniss Livländischer Geschichts-Quellen in Schödischen Archiven und Bibliotheken.* Dorpat 1861-68, 158. Jævnfør Paul Johansen a. a. s. 355f.
176. Om denne overenskomst, se Kristian Erslev: *Erik af Pommern, og hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning.* København 1901, s. 338f. Kjell Kumlien: *Karl Knutssons poliska verksamhet 1434-1448.* stockholm 1933. s. 35. Erik Lönnroth: *Sverige och Kalmar-Unionen 1397-1457.* Göteborg 1934. s. 151 og Jens E. Olsen: *Rigsråd Kongemagt Union, Studier over det danske rigsråd og den nordiske kongemagts politik 1434-1449.* Aarhus 1980, s 28.
177. S.T. Tredie delen nr. 469b. Rydberg har haft Anders Thiset til at foretage rettelser af personnavnene (noten), hvorved Henning Albertsen er blevet til Engelbrecht Albertsen. I samme brev optræder en Tynne Trannymren, der meget sandsynligt korrekt rettes til Travemynde.
178. *Ibid.* nr. 470, s. 139.
179. Ifølge "Naugatio ex Dania per mare Balthicum ad Estoniam" gik ruten fra Danmark til Estland langs den svenske kyst til Stockholm og derfra tværs over Østersøen til Reval. *Scriptores Reum Suevicarum medii aevi.* ed. E.M. Fant, E. G. Gejer, J. H. Schröder og C. Annerstedt. Upsala 1818-71. V, s. 622ff.
180. LECUB I, 9, nr. 151.
181. Højmasterens deduktion, LECUB X, nr. 517.
182. Repertorium I, 7415.
183. Molbech og Petersen, brev nr. 92.
184. ÆDA bd. 3, s. 46, Y 6.
185. Molbech og Petersen. brev nr. 219.
186. *Ibid.* brev nr. 222 og 223.
187. Villads Christensen: "Hanseatiske Beretninger om Strandinge på Jyllands Kyst". *Samlinger til Jysk Historie og Topografi.* 3. rk. VI. bd. Aarhus 1908-10. s. 3ff.
188. Vilh. la Cour a.a. s. 145.
189. *Acta Pontificium Danica. Pavelige aktstykker*

- vedrørende Danmark 1316-1536. I-VI. Udg. af L. Moltesen og A. Krarup. København 1904-1943. Den 20. dec. 1421, nr. 1386.
190. Poul Enemark: Adelige ægteskaber med unionspolitisk sigte ca. 1420-1460. *Riget magten og æren. Den danske adel 1350-1660*. Aarhus Universitetsforlag 2001. s. 140-179. Gyldenstjernernes ægteskabspolitik s. 154ff.
191. LECUB VII, nr. 84.
 Dette Birgittinerkloster, som var anlagt af ordenen i Vadstena, var kilde til bekymring for Den Tyske Orden, der frygtede, at der fra dette kloster skulle udgå en sammensværgelse, som igen kunne bringe Estland på danske hænder. W. Møllerup: *Danmarks forhold til Lijfland fra salget af Estland til ordensstatens opløsning. (1346-1561)*. København 1880 s. 8.
192. ÆDA, bd. 3, s. 88, Y 89.
193. Ferdinand Henrik Jahn: *Danmarks politisk-militære Historie under Unionskongerne, fra Kong Oluf og Dronning Margrethe, indtil Kong Hanses Død*. København 1835. Diplom nr. 10, s. 504.
194. Det må her dreje sig om Claus Pedersen af den sønderjyske gren af slægten Rosenkrantz, der i et brev fra året før, 1431 skriver sig til sin slægts gamle ejendom Koxbøl. *Familien Rosenkrantz's Historie. Bd. 1, Diplomatarium*. Konrad Barner. Kbh. 1874, Diplom LXIII, s. 61.
195. Henrik Lerdam: *Danske len og lensmænd 1370-1443*, s. 44, 45 og 154, og samme: "Det danske lensvæsen". *Riget, magten og æren. Den danske adel 1350-1660*. Aarhus 2001, s. 114.
196. Repertorium I, nr. 6586a. Denne afdøde Valdemar Albertsen tilhørte en gren af den grevelige slægt Eberstein. Det kan ikke have været meget gods hans enke sad tilbage med. Hun skrev sig i sit testamente til en gård i Bratbjerg i Hanherred, da hun gav en gård i Skjoldborg til Ø kloster. ÆDA bd. 3, s. 89 og 113.
197. Vilh. la Cour og Hans Stiesdal: *Danske voldsteder fra oldtid og Middelalder, Hjørring Amt* København, Nationalmuseet 1963, s. 144-145.
198. Vilh. la Cour a. a. s. 192.
199. Ibid.
200. LECUB I, 9; nr. 151.
201. Danske Magasin. V, 2, s. 187.
202. Christian I til hærmeesteren d. 15. 7. 1449: *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525*, I, 1. Ved E. Joachim. Göttingen 1948-1950, nr. 9988. Hærmeesterens brev til ordensmeesteren: LECUB I, 10, nr. 637.
203. *Danmarks Gilde- og Lavsskraer fra Middelalderen*. Udg. af P. Nyerop. København 1895. bd. 1, s. 656.
204. Erik Nielsen tilhørte den lille adelsslægt Roufeld, der ejede godset Bratskov i Hanherred, et nabogods til Kokkedal. Hans stilling som høvedsmand har man kun kendskab til fra Nyerops o. a. og en lignende høvedsmandsliste i Pontoppidans *Den Danske Atlas*. Udnævnelsen må betragtes som kong Eriks forsøg på at sikre, at de vigtigste borgere var på tro hænder før han rejste. – Men Erik Nielsen Roufeld svigtede kongens tillid eller blev tvunget til at skifte side. Han var blandt beseglerne af opsigelsesbrevet til kongen. Anna Hude: *Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som konge af Danmark*. København 1897. brev nr. 3. s. 8
205. Repertorium II. nr. 1951.
206. Poul Enemark mener i *Krseår 1448-1451, en epoke i nordisk unionshistorie*. kbh. 1981 s. 32, note 83, modsat Hain Rebas, at dette ægteskab er indgået betydeligt tidligere, idet han støtter sig til at Anders Nielsen i 1446 skrev sig til Kokkedal, som han kun ville være i stand til, hvis han havde indgået ægteskab med Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne (ÆDA. III, p. 96 Y178). I en vidisse d. 15.11.1500 af et brev af d. 23.9.1445 skrev Anders Nielsen sig allerede da til Kokkedal. (*Familien Rosenkrantz Historie I*, dipl. 3). Der kan således ikke være tvivl om at Anders Nielsen må have indgået ægteskabet med Kirstine Eriksdatter omkring dette tidspunkt eller før.
207. Se Hain Rebas a. a., s. 75ff.
208. Paul Johansen: *Die Estlandliste...*, s. 355 og s. 346.
209. *Liber Census Daniae*, "Den store Estlandliste", fol. 49v.
210. Et åbent spørgsmål, som ikke lader sig besvare er, hvorfor slægten Skram ikke gjorde krav på deres part af arven. Kan de have overladt deres arveret til de andre arveberettigede Abele og Anders Albertsen mod at få Tovskov?
211. Anders Albertsen (DAS I. XX1) og Anders Aagesens segl (DAS 235).
212. Ebersteinstamtavlen i DAA 1892 s. 100.
213. DD 4. rk. bd. 3. nr. 301 og ÆDA bd. 3. s. 352.
214. LECUB I, 9; nr. 151.
215. Repertorium II, 1951.
216. DAA 1926 Gyldenstjernestamtavlen og rettelsen til samme 1929, s. 311. Steenbrikkestamtavlen fra 1920 i DAA s. 515 har dog fået ægteskabet mellem Gotskalk Andersen og Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne med; – men der optræder her til gengæld en fiktiv søster til Gotskalk, Johanne gift med Niels Ovesen Panter! Det må være Johanne til Asdal der spøger. Hun tilhørte slægten Panter.
217. Lise Selvig Olsen: Jakob Nielsen Gyldenstjernens efterslægt – fra højadel til lavedel 1320-1550. *Personalthistorisk Tidsskrift*

- 2003:1 s. 81: slægten Gyldenstjernes slægts-tavle fra o. 1300 til o. 1450.
218. Knud Prange har behandlet dette spørgsmål i sit interessante arbejde: Danske våbenskjolde – de første generationer. *Heraldisk Tidsskrift* bd. 9 , nr. 90. København 2004, s. 436. Knud Prange har svært ved at påvise arvelighed af heraldiske våben hos de første generationer. Slægten Hagen – Steenbrikke, som også tilhørte "de første generationer" er et eksempel udover Knud Pranges på, at en slægts heraldisk våben var arveligt oven i købet gennem fire generationer. (Saxe Aagesens segl, Aage Saxesens seglstampe og dennes sønnesøn Aage Saxesens seglstampe).
219. Anders Thiset: Bidrag til Oplysning om Slægtskabsforholdene mellem nogle danske Adelslægter. *Historisk Tidsskrift* 5 I s. 605-638.
220. Anders Thisets forord til *Danske Adelige Sigiller fra det XV., XVI., og XVII. Aarhundrede* København 1905, s. VIff. Thiset giver her selv flere eksempler på våbenforbedringer i teksten. Se endvidere Troels Dahlerup: Variationer og Mutationer. Adelshistoriske Problemer i Heraldisk Belysning. *Heraldisk Tidsskrift* bd. 2. p. 65- 80. Et af de bedst kendte eksempler er Rosenkrantzernes ændring af deres gamle slægtsvåben med den skaktavlede skråbjælke til et firdelt våben, i det slægten optog Ebersteinernes løve i deres gamle våben ud fra en formodning om, at de var beslægtede med den fornemme greveslægt.
221. Troels Dahlerup: Danmark i "Den nordiske adel i Senmiddelalderen". Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapporter til det nordiske historikermøde i København 1971. Samme "Våbengrupper, similasering og undervalitet i dansk senmiddelalder". *Heraldisk Tidsskrift* bd. 2, 17/303 og : "Kabelslægtens våben og vasaller". *Heraldisk Tidsskrift*, bd. 2. 18/345.
222. Fox – Davies a. a., s 477.
223. Håndskriftsamlingen RA.
224. Seglet findes afbildet i DAS, C XXXI 22.
225. DAS , B V 8. Langebeks seglsamling XV, 2.
226. Repertorium I. nr. 7425.
227. Jens E. Olesen: *Rigsråd Kongemagt Union. 1434-1449*. Aarhus 1980. s. 460.
228. Paul Johansen: *Die Estlandliste...*, s. 791.
229. *Ibid.* s. 831.
230. Højmasterens deduktion, LECUB X, nr 517.
231. ST III. nr. 470.

En fynsk slagter “i kongens klæder” 1891

Niels Peder Larsens soldaterbreve
til sin hustru Sine Hansen

Af Michael Dupont

Landsarkivet i København modtog i vinteren 2005 de lægdsruller for hele landet, som blev skabt af de centrale udskrivningsmyndigheder. De blev tidligere opbevaret på Rigsarkivet, men står nu i landsarkivets selvbetjeningsmagasin. Grundet den lette tilgang er interessen for lægdsrullerne vokset, og de hører nu til blandt arkivets mest benyttede kilder. Lægdsrullerne indeholder dog ofte kun meget tørre fakta som fx personens navn, alder, fødested, hvor han tidligere har boet, og hvor han er rejst hen. I mange hjem vil der dog stadig gemme sig spor efter de hengangne slægtsled, bl.a. gamle soldaterbreve, som kan supplere disse oplysninger. Denne artikel er en kildeudgivelse af den fynske soldat Niels Peder Larsens kærlighedsbreve, som han sendte til sin hustru, Sine Hansen, i 1891. De sætter kød på nogle af lægdsrullernes “kedelige” datoer og viser, hvordan det var at være værnepligtig og indkaldt i slutningen af det 19. århundrede.

Brevenes afsender, Niels Peder Larsen, blev født den 9. november 1867 i Rynkeby Sogn på Fyn som søn af slagteren Søren Larsen og Maren Nielsen. Den 12. maj 1891 blev han gift i Rynkeby Kirke med Hansine (Sine) Ane Marie Hansen, en husmandsdatter fra Rynkeby. Tilsammen fik de børnene Martha Kirstine Marie Sørine Larsen og Anna Agnete Larsen.

Som ældste søn fulgte Niels Peder Larsen i sin faders fodspor og blev slagter. I løbet af 1900-tallet prøvede han dog lykken inden for mange forskellige erhverv. Bl.a. var han boelsmand og slagter i Vedtofte, indtil han i 1910 flyttede til Odense, hvor han blev ejer af et mejeriudsalg på Vesterbro 62B. Det afstod han ved en byttehandel for et pensionat i Pogestræde 21, og senere blev han portner med portnerbolig i Havnegade 1. Fra 1924 og frem til sin død 25. februar 1958 boede han Nyborgvej 20.

Hvis vi ser på de indførsler i lægdsrullen, der omhandler Niels Peder Larsen, kan vi stykke lidt sammen om ham. Vi ser fx, at han i 1885, da han første gang blev indskrevet, opholdt sig i Rolsted Sogn. Allerede året efter flyttede han tilbage til sit fødesogn, Rynkeby, hvor han blev boende, indtil han i 1903 blev slettet af rullen pga. sin alder. I 1887 var han

Niels Peder Larsen i militæruniform. Billedet lader til at være taget i Nyborg.

på session. Her blev hans højde angivet til $66\frac{1}{2}$ tomme, dvs. ca. 173 cm, og ved samme lejlighed trak han nr. 455. Det var dog ikke frinummer, for samme år blev han for første gang indkaldt. Om hans indkaldelser får vi oplyst, at han var afsted i perioderne 12. april 1887 til 15. oktober s.å., 2. september 1889 til 3. oktober s.å. og 9. september 1891 til 8. oktober s.å. Det var ikke ualmindeligt på den tid at aftjene sin værnepligt over kortere perioder.

Især det sidste tidsrum, nemlig september-oktober 1891, er i denne sammenhæng spændende, da det er fra denne periode, vi har fem breve bevaret fra Niels Peder Larsens hånd. Brevenes modtager var hans gravide kone, Sine, der ventede deres første datter, Martha. Datteren blev født 14. november 1891, kun fem uger efter Niels Peder vendte hjem igen.

Af brevene kan vi se, at han holdt modet oppe ved at tænke på sin hustru, og at dagene sneglede sig afsted i takt med, at prøvelserne blev hårdere. Efter en lang dag skrev han fx til hende: "De gladeste Timer, jeg har, er at læse dine Breve. Hver Gang, at Brevene bliver raabt op, staar jeg og tænker ikke paa andet end at høre mit Nummer" (23/9 1891).

Niels Peder Larsen nævner adskillige personer, bl.a. sine søskende Johan Larsen og Hanne Larsen samt en "Lokomotivfører Johansen", der formentlig er identisk med togfører i Nyborg, Vilhelm Johansen, som var gift med en Ane Dorthea Jensen. Personen "Kyster" er det ikke lykkedes at identificere.

Da forfatteren sjældent satte komma og punktum, har jeg tilladt mig at tilføje moderne tegnsætning for at lette læsningen.

Nyborg [torsdag] d 10/9 91

Kjære Elskede Ven

Undskyl mig min egen Sine, at jeg ikke skrev i Aftes; men vi kom ikke i Kvarter, inden Kl var 7^{1/2}, og saa – inden jeg fik mit Tøj hentet – kunde jeg ikke naa at faa Brevet i Postkassen. Og idag har jeg omtrent heller ikke kunnet naa det. Kl er halv ni, og klokken ni tømmes Kassen. Vi stillede i morges Kl lidt før 6 og kom ikke hjem før Kl 1, og saa skulde vi stille igen Kl 2. Vi kunde ikke engang faa tid til at spise til Middag, saa du kan tro, vi faar at vide, hvad det er at være Soldat. Men jeg er da rask, kjære. Saa holder jeg det vel nok ud i den korte tid, og det kan jo ogsaa godt blive bedre, naar vi kommer ud omkring paa Landet. Vi ligger, som du vel nok ved, her i Byen; men jeg har været heldig og faaet et godt Kvarter. Jeg ligger tilligemed en Skolelærer ude paa Holmen, og alle de andre af mine Sidekammerater ligger i nogle Pjalter, saa det ser farlig ud. De kommer nok til at gaa derfra med fremmede Gjæster og maaske med en Syge. Derimod ligger vi paa et dejligt Kammer med to pæne Senge, og i Aften kom Madamen op med Æbleskiver til os. Det er [konen til] en Lokomotivfører Johansen, som jeg kjendte godt i forvejen. Nu kan jeg ikke faa tid til at skrive mere denne Gang; men jeg [beder] dig Elskede [at] skrive saa snart, du faar Brevet. Havde jeg dog bare været hjemme hos dig igjen. O, hvor er det dog kjedelig at gaa herude i haab om, at disse Linier maa træffe min egen kjære lille Hustru. Rask og ved godt Humør slutter jeg med mange kjærlige Hilsener og et Kys.

Level

din N. P. Larsen

25 Btl 2det Kompagni

No 483 Nyborg

Nu mangler Kl kun tre Minutter

Søndersø [torsdag] 17/9 91

Kjære Sine

Kan jeg ikke fortælle dig noget andet glædeligt, kan jeg da fortælle dig, at jeg har været efter Forplejning i dag. Saa det har da ikke været saa strengt, skjøndt jeg var oppe Kl 3 og er lige kommet hjem, og nu er den 5. Men du kan tro kjære Sine, at saa var det saa meget værre igaar. O, jeg var saa træt og ømfodet, saa jeg ikke kan sige det. Og saa maatte jeg løbe over hele Byen i Aftes for at faa at vide, hvor jeg skulde møde i morges. Og saa fik jeg det først at vide, da Kl var ni. Vi har faaet et udmærket godt Kvarter, og her skal vi blive til Mandag morgen. Nu maa jeg slutte for denne Gang, thi den anden Slagter, som er med Vognen, er kommen, og vi skal om i Byen og hente nogle Ankere, som skal med til Sergenten. Men jeg skal nok skrive inden ret længe. Med Ønske om at disse Linier maa træffe min dyrebare Hustru. Sund og rask slutter jeg med mange kjærlige hilsener.

fra din trofaste Mand
Levvel

Strærup [onsdag] d 23/9 91

Kjære Elskede Kone

Du er vel ikke vred, fordi jeg ikke har skrevet før, elskede. Jeg har været med i Øvelse de sidste to Dage, og jeg har ikke vist før, hvad det var at være Soldat. I Mandags var jeg syg, og jeg kunde ikke gaa længer, og vi havde halvanden Mil tilbage. Men saa bar de andre mit Gevær og Tornyster. Saa gik jeg saa bag efter; men jeg maatte lægge mig i Halmen ligesaa snart, vi var kommen i Kvarter. Og igaar kan du tro, vi havde en rigtig tur. Hele Dagen regnede det, og vi var lige saa vaade, som vi kunde blive. Og saa gik vi en hel Mil længer, end vi skulde. Kaptajnen vidste os vild. Jeg var saadan, [at jeg] knap kunde flytte den ene Fod uden om den anden; men jeg er da heldig og har faaet godt Kvarter. Jeg [har] ikke været i Seng; men de har været flinke til at give os noget Mad. I Mandags Aftes laa vi i Voldtofte 1½ Mil fra Assens, og i Nat og til Fredag Morgen er vi Strærup 3 Mil fra Faaborg. Kjære elskede, du skriver, om du trætter mig med dine Breve. Nej, kjære. De gladeste Timer, jeg har, er at læse dine Breve. Hver Gang, at Brevene bliver raabt op, staar jeg og tænker ikke paa andet end at høre mit Nummer. Nej, skriv dog hver dag, og jeg skal skrive lige saaatid, som jeg kan faa Lejlighed. I Aftes kunde jeg ikke komme til [det], thi vi ligger 27 Mand i en lille Gaard. Men vi skal ikke bestille andet end pudse i Formiddag og til Geværeftersyn, fordi vi har havt det saa strengt de andre Dage. Saa kan jeg netop faa saa megen [tid], at jeg kan sende et par Ord til mit Kjære Hjem og Hustru.

Skrevet d 23/7 11

Kjære Elskede Hanne

Du er vel ikke vred fordi
 jeg ikke har skrevet for elskede
 jeg har været ind i Preben de
 sidste to Dage og jeg har ikke
 vist for hvad det var at være
 Sikkert i eftermiddags var jeg
 syg og jeg kunde ikke gaa langt
 og vi havde halvcanden et lit
 tilbage men saa har de andre
 med Gevær og Trompet saa gik
 jeg saa lang ofte men jeg maa
 lægge mig i Plumen ligesom
 snart vi var kommen i Strøket
 og igen kan du ha vi havde
 en rigtig kuel held Dagen syn
 de det og vi var lige saa stude
 som vi kunde blive og saa gik

En side af et af Niels Pe-
 der Larsens breve.

Du mener, at tiden gaar hurtigt for mig, og her er Liv. Nej, kjære. Har ti-
 den været lang for dig, saa har den vist været længere for mig. Du har jo
 dog vort Hjem at passe; men jeg er bland fremmede hver dag. Tror du
 saa ikke, tiden er mig lang, naar jeg tænker mig hjem, og jeg tænker paa
 dig. O, kjære, du kan tro, der ikke kan være lyst til at bruge sjov, du fryg-
 ter for. Hvorfor lader du Hanne gaa saadan og saa ligger ene? Du ved jo,
 at jeg ikke er glad ved det. O, det er saa kjedeligt, naar jeg naar Aften, og
 saa jeg tænker, at nu er du maaske ene, og der er maaske nogle, der be-
 nytter dem af det. O, jeg kan aldrig være rolig. Du maa gjerne sige til Fa-
 der, at [han] skal gjøre sig færdig med den Brune, [saa] at den kan faa
 nogle Helligdage, inden jeg kommer hjem. Jeg synes ogsaa, det er for-

meget, at han bruger den til at kjøre for Fornøjelse med. Den skal ikke paa Græs, inden den er færdig med at Arbejde.

Level
din egen tro Peder

Sønderbroby [fredag] 25 September 1891

Kjære Elskede Hustru

Jeg vil haabe, at du har faaet mit Brev, kjære Sine. O, jeg har ikke kunnet skrive før, thi naar vi ikke kommer i Kvarter før Aften og saa skal have noget gjort ved Tøjet og skal have noget Mad, og naar vi saa er saa mange, at vi daarlig kan være i Stuen, saa kan du nok forstaa, at det er ikke saadan at skrive. Men i Onsdags bestilte vi ikke saa stort oven paa de strenge Dages Øvelse, og da havde jeg jo tid til det. Og i gaar Gnavede jeg et Hul paa den ene Hæl saa stort som en T... Men jeg har alligevel gaaet to Mil; men da vi havde Hvil, saa gik jeg til Lægen, og saa fik jeg Lov at gaa her til Broby. Der skal vi ligge en Nat. Her kom jeg til Kl 10, og saa skal de andre først til at holde Øvelse. De er lige marseret her forbi. Vi skal ligge 54 Mand her hos Sognefogden. Det gjør mig saa ondt, at du bebrejder mig, elskede. O, dersom du vidste, hvad jeg lider ved at være hjemmefra, saa gjorde du det heller ikke. Det, der glæder mig mest, er, at du da er rask. Men hvorfor rejser du dog saadan omkring? Jeg har dog fortalt dig, at det ikke er til at træffe mig. Jeg er heller ikke med Vognen mere, og vi andre kan daarlig træffe nogen. Der kan somme tider gaa tre dage hen, uden at jeg kan træffe Johan, endskjøndt vi er ved [d]en [samme] Battalion. Og du vidste jo ogsaa nok, at det er en Slagter fra Kjøbenhavn, der leverer Kjødets. Saa dersom du rejser nogen steder, saa kan jeg ikke love – hvor gjerne jeg end vil tale med dig – at du kan træffe mig. Det eneste Haab er, at hvis du bliver rask, og du kan faa nogle til at kjøre for dig hen, hvor vi skal have Revy, saa kan vi maaske faa hinanden at se. O, dagene er for mig som Uger, og især naar jeg faar alt andet en [d] glædeligt nyt hjemmefra, og jeg ikke kan være hjemme, naar der kommer saadan noget. Jeg kommer vel til at skrive til Kyster; men jeg ved ikke, om det bliver i dag, thi det gjør saa ondt i min ene Hæl, og naar Kl er 12, skal jeg møde ude ved Vejen og vendte, til Kompagniet kommer for at blive indkvarteret tilligemed de andre. Nu vil jeg slutte for denne gang med det Ønske, at det næste Brev, jeg faar fra min dyrebare Kone, maa kunne opmuntre mig lidt, thi jeg kan ikke sige dig, hvor jeg er nedslaet. Du kan maaske bedre tænke det. Hvis jeg bliver Kvartersyg i morgen igjen, saa kan jeg da forslaa tiden med at skrive. Og hvis ikke mine Ben bliver bedre, saa tænker jeg nok, at jeg bliver det.

Niels Peder Larsen sammen med sin hustru Sine Hansen og deres datter Martha, ca. 1892. Billedet lader til at være taget i Kerteminde.

Elskede ven, vil du adressere dine Breve 25 B 2 Comp No 483, Nyborg, thi ellers bliver de forsinket saa meget.

Farvel kjære ven og gid at disse Linier maa træffe dig i bedre Humør, end jeg afsender dem. Din altopoffrende oprigtige og tro Peder [langs venstre margin:] jeg kunde ikke holde en Lem stille, da jeg saa, der stod "hoster". Jeg troede, du var bleven syg.

Højby [tirsdag] d 29/9 91

Kjære Elskede Kone

Du kan tro, kjære, at det var ikke nogen glædelig tur for mig i dag, at jeg ikke kunde faa dig at se, for i var vel nok der henne. Og jeg blev endda mere kjed af det, [for] da vi kom hjem, var der en, der sagde, at det var vist dig og Fader, som raabte efter mig. Men jeg kan ikke tro det, [for] han kjender vist ikke Fader. Og saa havde jeg ogsaa set eder, hvis i har set mig, thi jeg tænkte jo ikke paa andet, og mine Øjne var efter eder hele tiden. O, skriv dog til mig kjere Sine og lad mig det vide. Jeg er saa træt

af turen; men det er maaske for di, at jeg ikke har set dig. Men der var jo ikke til at se nogen. Gid dog at du er rask, kjære ven. Jeg er saa urolig, før jeg hører fra dig. Du kom dog vel godt hjem i Søndags Aften? Skriv dog snart til mig. Jeg er saa bange for, at der er noget i vejen. Jeg kan ikke skrive mere til dig denne gang elskede, thi jeg skriver til Kyster og saa.

din egen tro Peder

Martha – en splittet person?

Af Niels H. Frandsen

Når man arbejder med personalhistorie, er det vigtigt at få identificeret personerne entydigt. N.H. Frandsen har arbejdet med en dansk kok og arbejdsmand fra Umanak samt en grønlandsk fanger fra Upernavik, der uventet viste sig at have noget til fælles.

Allerede i 1700-tallet blev mange danskere, der var ansat ved den Kongelige grønlandske Handel, gift med grønlandske kvinder. Således blev Svend Larsen, der var kok og kolonist (arbejdsmand) ved Umanak, gift med grønlænderinden Martha eller Mette.

Når man vil finde ud af, hvem Martha var, støder man på nogle problemer, for kirkebogen fra Umanak er først bevaret fra 1817.

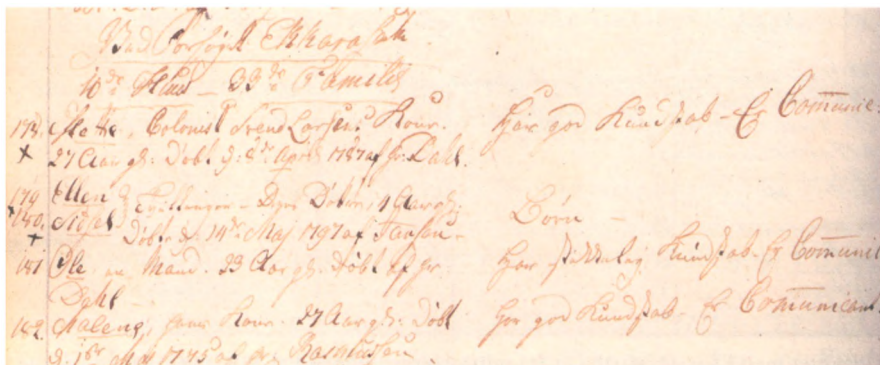
Det første sted, man leder, er mandtalslisterne.¹ Kolonibestyrerne i Grønland lavede årlige mandtalslister, og fra Nordgrønland er de bevaret fra o. 1800 og frem, dog med nogle mangler.²

I kolonibestyrerens mandtalsliste for Umanak 1806 finder man Mette, kok Svend Larsens kone. Svend Larsen står der ikke selv, for han var dansker, og danskere blev ikke opført i mandtalslisterne. Ægteparret havde på det tidspunkt fire børn, nemlig døtrene Ellen og Sidse samt sønnerne Lars og Josephik, alle under 12 år. Dette hjælper ikke meget til at finde ud af, hvem Martha var.

Men missionærerne skulle også lave mandtalslister, der foruden navne også oplyser om dåbsdato og kundskaber. De er dårligere bevarede, men der findes mandtalslister for Umanak 1798-1801. I listen for 1801 finder man Mette, kolonist Svend Larsens kone, 27 år gammel (døbt 8. april 1787 af hr. Dahl). Det oplyses desuden, at hun har god kundskab og er communicant. Tvillingerne Ellen og Sidse er 4 år gamle (døbt 14. maj 1797 af hr. Jansen).

I den foregående liste er der også en opgørelse over årets kirkelige handlinger, hvoraf det fremgår, at 23. februar 1800 blev arbejdsmand Svend Larsen og pigen Marthe viet efter foregående tilladelse fra inspektør Schultz.

I missionærens mandtalsliste for 1798 findes Karen, der er enke og 56 år gl. (døbt 22. april 1792 af hr. Cappeln), Mette, hendes datter, 24 år gl. (døbt 8. april 1787 af hr. Dahl). Det fremgår endvidere, at tvillinger-

Udsnittet med Martha, Svend Larsens kone, er fra Missionærenes mandtal 1801 over menigheden i Umanak. Umanak Præstegælds arkiv.

ne Ellen og Zidsel er hendes uægte børn med missionskok Svend Larsen (født 10. maj og døbt 14. maj 1797 af hr. Jansen) samt Joseph, søn af Karen, 19 år (døbt ved Upernavik 12. april 1789 af hr. Lassen). Han druknede i kajak 30. oktober 1798.

I kolonibestyrelserens mandtalsliste 1799 findes enken Karen, hendes søn Joseph, der druknede i kajak sidste høst, og datter Martha med døtrene Ellen og Sidse. Det er således lidt tilfældigt, om navnet skrives Martha eller Mette.

Olaver Gundløgsen Dahl var missionær i Upernavik 1779-87. Han blev afløst af Rudolph Lassen, der var i Upernavik til 1789, hvor missionen blev nedlagt. Derefter var han missionær i Godhavn til 1792. Kirkebogen fra Upernavik 1779-89 er bevaret. Den blev fra 1792 brugt som kirkebog for Godhavn.

Her finder man bl.a.:

- Nr. 20. Poul, 32 år, døbt 10. juni 1781.
- Nr. 44. Lydia, tilforn Arnarsak, nr. 20 hans broderdatter, 17 år gammel, døbt 8. april 1787.
- Nr. 45. Martha, tilforn Karpok, hendes søster ved 14 år gl., døbt 8. april 1787.
- Nr. 48. Joseph, tilforn Kunnoriak, nr. 44 og 45 deres broder, døbt 12. april 1789.

Marthas identitet bekræftes således ikke alene af hendes egen dåbsdato, men også af broderens.

Upernavik blev nedlagt som koloni i 1790, og i 1790'erne forsøgte

1771. Umanak	
726 Elias/Ussina m. 1771	36. nato. d. 1771. døbt d. 10. juni 1781
727 Martha/Karpok f. 1773	59. nato. d. 1773. døbt d. 8. april 1787
0. (Kvort, Ussina f. 1771)	30
58. Poul (10 år gammel)	28
39. Karpok f. 1773	8
1773. Umanak	
46. (Mortensdatter, Ussina)	28. Jacob (barn)
58. Poul	25
39. (Kvort, Ussina f. 1771)	6
40. (Kvort, Ussina f. 1771)	2

1771. Umanak og nu d. 1787. Umanak
1773. Umanak og nu d. 1787. Umanak
1773. Umanak og nu d. 1787. Umanak

Udsnittet med Elias og Martha er fra missionærernes mandtal 1826 over menighederne i Egedesminde, Godhavn og Upernavik. Egedesminde Præstegælds arkiv.

den Kongelige grønlandske Handel at flytte grønlænderne fra Upernavik til Umanak. Det lykkedes at flytte mange, men de fleste af dem flyttede tilbage året efter. Tilsyneladende er Martha og hendes familie blevet i Umanak, hvor hun så har mødt Svend Larsen.

Svend Larsen selv kom til Grønland i 1790, hvor han var missionskok i Umanak til 1800, hvorefter han var kolonist (arbejdsmand). Han døde 2. september 1811 og Martha døde 1. januar 1814. Deres ejendele blev solgt på auktion og beløbet delt mellem deres børn.

Upernavik var uden egen missionær fra 1789 til 1833, men missionæren i Godhavn betjente også Upernavik. I 1826 lavede missionær Kragh en fuldstændig mandtalsliste over beboerne ved Upernavik, og her finder man Elias/Ussina (født o. 1771, døbt 10. juni 1781 af Dahl) og hans kone Martha/Karpok (født o. 1773, døbt 8. april 1787 af Dahl).

I Upernavik kirkebog finder man nr. 21 Elias, tilforn Ussena, søn af nr. 20 Poul (10 år gammel, døbt 10. juni 1781). Samme sted finder man nr. 45 Martha, tilforn Karpok, ved 14 år gl. (døbt 8. april 1787). De er således identificeret.

Følger man Elias og Martha bagud til mandtalslisten 1806, den ældste bevarede fra Upernavik, ser man, at Elias og Martha på det tidspunkt havde 6 børn, hvoraf den ældste søn var født o. 1796. Tre af børnene havde grønlandske navne, to havde danske (Jakob og Karen). Den sidste står som Paviet, hvilket formentlig skal være Pavia, den grønlandske form af Poul, eftersom han senere står som Poul. Det vil sige, at tre af børnene kan være døbt. De står ikke i kirkebogen for Godhavn, men kan være hjemmedøbt af bestyreren af Upernavik eller døbt af missionæren i Umanak, hvor kirkebogen som nævnt først er bevaret fra 1817.

Der er ikke fundet nogen nogen vielse af Elias og Martha. De kan være viet i

Umanak, eller de kan være gift på grønlandsk vis uden kirkelig vielse. Begge dele er muligt.

Missionær Østergaard kom til Upernavik i 1833 og rejste 1841. Før sin afrejse lavede han en mandtalsliste, hvor man bl.a. finder

Nr. 221. Lydia, født 1770, døbt 8. april 1787 af Dahl, søster til nr. 209 og 228.

Nr. 209 i mandtalslisten er Ane Cathrine, født april 1789, døbt 24. maj 1789 af Lassen.

Nr. 228 er Elias, født. 1771, døbt 10. juni 1781 af Dahl. Ifølge Upernavik kirkebog var både Ane Cathrine og Elias børn af nr. 20, Poul, mens Lydia var hans broderdatter og således ikke søster, men kusine til disse to. Derimod var Lydia søster til Elias' kone Martha, der var død 11-12 år tidligere.

Selv om der mangler nogle kirkebøger og mandtalslister, er det alligevel lykkedes at finde en del om de to ægtepar. Der kan i øvrigt findes mere, hvis man er interesseret. Hos begge ægtepar er hustruen blevet klart og entydigt identificeret som den Martha, der blev døbt d. 8. april 1787 i Upernavik af Dahl.

Var Martha i virkeligheden en splittet person? Var hun gift med Svend Larsen, fik børn med ham og boede i Umanak, og samtidig var gift med Elias, fik børn med ham og boede i Upernavik? Var hendes død i 1814 fingeret, fordi hun var træt af sit dobbeltliv? Her er stof til en hel roman.

Sandheden må være, at en af missionærerne har taget fejl. Men i begge tilfælde er der gode argumenter for at identifikationen er korrekt, ligesom man i begge tilfælde kan komme med gode teorier om, hvorfor den er forkert. Så hvem var den rigtige Martha gift med?

Noter

1. Niels H. Frandsen: Slægtsforskning i Grønland, *Personalhistorisk Tidsskrift* 1997:2; Erik Nørr (red.): *Nordatlanten og troperne*. Kilder til dansk forvaltningshistorie, bind 5. Under udgivelse.
2. Når der står bevaret, menes der bevaret på

Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, idet denne artikel er baseret på det materiale, som findes dér. Mange papirer blev sendt i kopi til direktionen i København, så der kan måske findes mere på Rigsarkivet. Det gælder dog ikke kirkebøger.

Anefeltet

– eller hvordan vi kan sikre os, at de næste generationer ikke skal starte helt forfra med det arbejde, vi selv har brugt år på?

Af Jørgen Stage Larsen

Vi er forhåbentlig alle seriøse slægtsforskere, men kan andre bruge vores arbejde i årene fremover? Eller må de starte forfra – ligesom vi har måttet, hver gang vi finder en gammel slægtstavle eller får materiale fra vore kontakter. Dette småstykke kommer med forslag til hvordan vi kan løse dette problem. Vi skal simpelt hen oprette et særligt felt i vort slægtsprogram, hvor vi noterer det entydige bevis eller indicium for hver enkelt persons forældre. Dette felt udskrives herefter hver gang, vi videregiver vort arbejde.

Vi er som slægtsforskere tit ude for, at vi støder på en gammel stamtavle eller en slægtsbog, hvis oplysninger vi gerne vil have verificeret. Det er desværre sjældent – især på tavlerne – at vi har mulighed for at finde beviset, for at anerne er korrekte. I slægtsbøgerne er der heldigvis tit angivet en kilde for fødsel eller anden dokumentation for rigtigheden. Men hvor meget kan vi stole på disse oplysninger? Vi kan samtidig spørge os selv, om vi har gjort arbejdet ordentligt for vore efterfølgere og kontakter. Det er kun et års tid siden, at en af mine kontakter måtte begynde forfra med en stor del af sine aner, idet det pludselig viste sig, at en oldermors fødselsdata var forkert. Vi må hver gang starte forfra, når vi finder/får andres arbejde, ellers kan vi ikke stole på vort eget fortsættende materiale.

I nyere tid, hvor de fleste af os har fået e-mail, har vi sikkert udvekslet oplysninger med vore kontakter og dermed fået en mængde materiale og noget måske endda uden kilder. Vi har selv sendt oplysninger den anden vej uden klart at fortælle, hvor det entydige bevis for næste generations korrekthed er.

I *Brothers Keeper* (herefter BK), som jeg bruger, er der et felt, hvor man kan angive kildens kvalitet og dennes troværdighed, men det er ikke nok. Alle egne opslag fra kirkebøger og folketællinger er vel tro-

værdige kilder. I langt de fleste tilfælde skal vi endvidere bruge mere end en oplysning for endeligt at verificere anerne med sikkerhed.

Det er ikke engang sikkert, at beviset er fundet, selv hvor vi er helt sikre på anerne. I disse tilfælde må vi nøjes med at angive, at anerne kun er indicier. Det er faktisk en spændende opgave, at gå i gang med – hvor er beviset, eller har vi kun indicier? De fleste vil nok straks påstå, at de skam har beviser, og det er sikkert rigtigt i mange tilfælde. Men vi har bare ikke noteret det, så vi kan udskrive det på alle vore tavler, og så alle andre straks kan se det.

Jeg mener, at vi i de fleste tilfælde skal have to felter, så man kan angive både faders og moders bevis/indicium og selvfølgelig samtidig notere beviset eller indiciet for denne "påstand". I BK kan man med fordel bruge det felt, der hedder *aner*. Vi kan i dette felt skrive *bevis/100%*, eller hvis beviset ikke findes, nøjes med at skrive *indicium* – med en procentvis sandsynlighed. I et tilhørende tekstfelt kan vi notere de kilder, der sammen giver beviset/indiciet. Dermed har vi gjort vores til, at vore efterfølgere ikke vil blive i tvivl og må starte forfra.

Entydige beviser kan eksempelvis være:

- dåb sammen med folketælling fra 1901 og senere (hvor fødested og dato er angivet).
- et skifte, hvor både arvingen og forfaderen er entydigt noteret – ikke kun med navn, men også med by og stilling og måske alder, eller ægtefællens navn (hvis det er en kvinde).
- hvis faderen er nævnt som fader ved trolovelse.
- vaccinationsdato ved vielse, sammenholdt med vaccinationsdatoen ved dåben.

Indicier kan være:

- faderen er forlover ved trolovelse, men det nævnes ikke at han er fader.
- et skifte der ikke entydigt viser vores person eller forfaderen.
- et unikt navn.
- de fleste andre enkeltstående kildeopslag vedr. dåb, vielse og folketællinger.

Efter gennemgangen kan vi så udarbejde en anetavle med sorte eller grå farver, alt efter om beviset er fundet eller ej.

Jeg vil ikke her gå dybere ind i en diskussion om, hvad der yderligere kan medtages som beviser, men overlade dette til mere kvalificerede kolleger. Jeg håber imidlertid, at dette indlæg vil give anledning til en debat

om kildernes værdi som bevis, og at vi kan få mange forslag til entydige beviser. Samtidig vil det gavne, hvis vi kan få en diskussion om styrken af de enkelte indicier. Den vigtigste pointe er hurtigst muligt at få noteret *bevist/indiciet* på rette sted og få dette videregivet, hver gang andre skal benytte vort arbejde.

Dette er selvfølgelig ikke en opfordring til at slette alle de personer, hvor beviserne ikke er entydige. Langt de fleste aner, vi har fundet, er selvfølgelig gode nok. De fleste af os har bare ikke taget stilling til, om det kun er indicier, vi har fundet. Hvis indiciet er under 50%, skal vi dog overveje, om tilknytningen stadig skal gælde, og i al fald ikke videregive dette til andre.

Jeg vil derfor opfordre mine medslægtsforskere til at bruge dette felt eller finde et lignende i andre programmer. Feltet er ikke med i standardopsætningen i BK, og man må derfor ændre opsætningen, så feltet kommer med i de udskrifter, man leverer til sine kontakter. Referencefeltet kan bruges i stedet, men det bliver ikke entydigt og letforståeligt på udskrifterne. Måske kan vi få programmøren til at ændre standardopsætningen, hvis vi bliver mange nok. God fornøjelse med beviserne.

Dagligdagsskriftens udvikling i Danmark

Gotisk kursiv 1350-1500

Af Michael Dupont

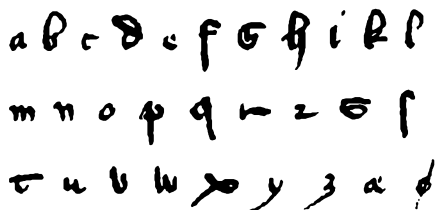
Skriften er selve fundamentet for vores moderne samfund, da den både er et redskab til at lagre viden med samt en af hjørnesteenene i kommunikationen mellem mennesker. Derfor er kendskabet til skriften så vigtigt. Som alt andet ændrer også den sig gennem tiden, og læren om skriftens historie og udvikling kaldes palæografi.¹ Palæografien er en videnskab i sig selv, men fungerer desuden som en hjælpevidenskab til historiefaget, da dens formål især er at sikre en korrekt tydning samt evt. datering af skriftligt materiale. Denne artikel er den første i en række, der vil forsøge at beskrive de mest udbredte former for dagligdagsskrifttyper indtil det 21. århundrede. Det er redaktionens håb med denne serie at kunne bidrage til en større forståelse og interesse for de skriftlige kilder fra middelalderen og frem til i dag.²

Den gotiske skrift har sine rødder i den karolingiske skrift og er modsat den karolingiske skrifts runde og bløde former kendetegnende ved sit kantede og tætte udseende. Den gotiske skrift begyndte at vise sig i Danmark i begyndelsen af det 13. århundrede, og omkring 1250 var den færdigudviklet som en selvstændig skrifttype.³

Der findes flere former for gotisk skrift, og den, jeg vil behandle her, er dagligdagsskriften, nemlig den såkaldte *gotisk kursiv*. Gotisk kursiv finder vi mange steder. Den blev bl.a. brugt til skøder, tingbøger og breve. Indtil 1875 lærte man gotisk kursiv i de danske skoler, og det har sat sine tydelige spor i kilderne. Jeg vil holde mig til de små bogstaver, da de store bogstaver endnu ikke spillede en betydelig rolle. De blev oftest kun brugt i begyndelsen af et dokument, og navneord og efternavne blev ikke konsekvent skrevet med stort begyndelsesbogstav (se fx ill. 4).

Alfabetet (gotisk kursiv 1350-1500)

Fra ca. 1350 til ca. 1450 skete der ikke mange ændringer med den gotiske kursiv, og alfabetet bevarede i grove træk sit udseende (se ill. 1). Der var dog en tendens til, at den efterhånden mistede noget af sit "pertent-

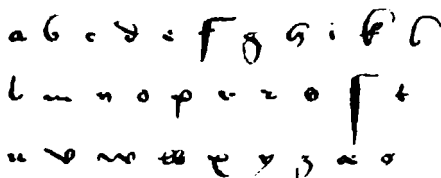
Ill. 1. Eksempel på alfabet anno 1431. a b c d e f g h i k l m n o p q r r s s t u v w x y z æ ø.

lige" præg og nu blev skrevet hurtigere end tidligere. Det viser sig især ved, at bogstaverne begyndte at hælde mod højre, hvilket tyder på, at skrivehastigheden blev sat op. Desuden blev nogle af bogstaverne forbundet med hårstreger, så ordene kunne skrives næsten uden at løfte pennen fra pergamentet.

Efter ca. 1450 ændrede alfabetet sig for alvor (se ill. 2). Skriften udviklede sig til en mere praktisk dagligdagsskrift, som man fx kunne bruge til hurtigt at grifle notater ned med. Nogle af de bogstaver, der tidligere var besværlige at skrive, blev nu forenklet, så de kunne skrives i én streg i stedet for to og dermed i hurtigere tempo.

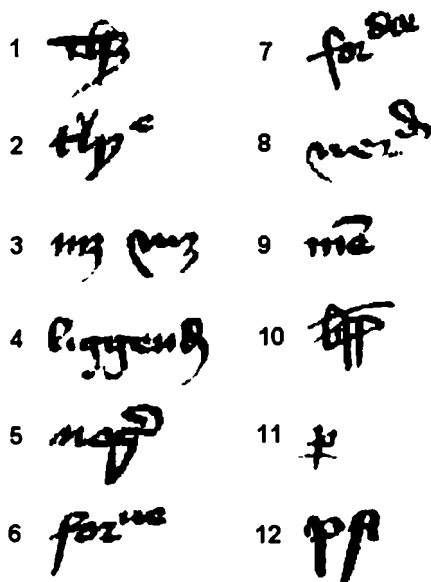
Det kan virke som en underlig diskussion at tage, hvorvidt en skrift bliver mere simpel i udformningen og dermed lettere og hurtigere at skrive; men det har været væsentligt for de professionelle skrivere, der fx var ansat i den offentlige administration, da udviklingen betød, at deres arbejde kunne gøres på kortere tid. Desuden var den hastighed, hvorved skriften kunne skrives, selve årsagen til dens udvikling.

Hvis vi ser på de to alfabeter fra henholdsvis 1431 og 1495, så vil der umiddelbart være mange ligheder.⁴ Nogle af bogstaverne har dog ændret sig: Stammen (dvs. den lodrette streg) i bogstav **f** skrives i 1495 ved, at man fører pennen ned og derefter op igen, så den bliver tykkere end tidligere. I alfabetet fra 1431 sluttede stammen brat for ned, som det var almindeligt på den tid. Også det lange **s** undergik samme udvikling, der begyndte omkring 1450. **k** kan ligesom **h** nu skrives uden at løfte pennen, hvilket begyndte at vise sig i 1480'erne. Den nederste bue i **g** er blevet længere og smallere modsat de tidligere brede og korte buer. **p** kan nu skrives i én streg og ligner til forveksling **x**. Denne udvikling med

Ill. 2. Eksempel på alfabet anno 1495. a b c d e f g h i k l m n o p r r s s t u v w w x y z æ ø.

Ill. 3. Eksempler på forkortelser. 1) thz = thet, 2) thz^e = thette, 3) mz = meth, 4) liggendis, 5) nogen, 6) for^{re} = forskreue, 7) for^{de} = for nævndæ, 8) ner^d = ner-værendis, 9) men, 10) bræff, 11) per, 12) præst.

bogstav p skete i det sidste årti af 1400-tallet, hvilket viser, at skriveren bag alfabetet fra 1495 fulgte med tiden. y skrives efter 1450 i én streg.⁵

Flere af bogstaverne i datidens alfabeter er så nært beslægtede, at forvekslinger ofte opstår, hvilket vanskeliggør tydingen. a, c og e forveksles let. Også c og t ligner hinanden, da t kan have samme højde som c, og fordi de begge har en vandret streg øverst. f og det lange s har identiske former, og hvis tværstregen i f ikke er tydelig, kan det være svært at se forskel. n og u forveksles også let.

Når man tilføjer noget i en kildeafskrift, fx et ord der mangler, bruges [firkantede] parenteser for at vise, at det er afskriverens tolkning og ikke ses i det originale dokument, eller at noget er udeladt.

Forkortelser

Endnu en ting, der for det moderne øje vanskeliggør tydingen af 1400-tals dokumenter, er datidens forkærlighed for forkortelser (se ill. 3). Før bogtrykkerkunsten og skrivemaskinens opfindelse, hvor man mange steder havde professionelle skrivere ansat til at notere og kopiere store mængder af tekst, var det vigtigt at spare tid, bl.a. ved hjælp af forkortelser.⁶ Desuden var forkortelser i 1400-tallet en fast del af det traditionelle skriftsprog på samme måde som vores moderne "fx" og "bl.a.". Når man i dag i en kildeafskrift opløser en forkortelse, viser man de tilføjede bogstaver i *kursiv*.

Der findes mange former for forkortelser.⁷ Man kunne bl.a. udelade endelsen af et ord og i stedet skrive tegnet *z*, der står for *-eth* eller *-et*, som i ordene *thz* = *thet*, *thz^f* = *thette* og *mz* = *meth* (nr. 1, 2 og 3). Man kunne desuden ende ordet med en nedløbende linie, hvilket ofte betyder *-is*, som i ordet *liggendis* (nr. 4). Ord kunne desuden sluttes med en krølle som i ordet *nogen* (nr. 5).

Man kunne også forkorte et ord ved at skrive endelsen over linien som i ordene *for^{nc}* = *forskrævne*, *for^{tc}* = *fornævnte* og *ner^d* = *nerværendis* (nr. 6, 7 og 8).

Når man viser, at man har udeladt bogstaver, kan det ske ved hjælp af en vandret streg over det sted i ordet, hvor bogstavet er udeladt, som fx i *me_ē* = *men* og *bff* = *breff* (nr. 9 og 10). Oftest bruges det i forbindelse med bogstaverne *m* og *n* for at vise, at man skal læse *mm* og *nn*. Den vandrette linie kan også bruges i ordet *p* = *per* (nr. 11).

I nogle tilfælde vil en forkortelse ikke engang være angivet med et tegn. Det vil her kun være muligt ud fra sammenhængen at "gætte" sig til ordets rette betydning, fx *pst* = *præst* (nr. 12).

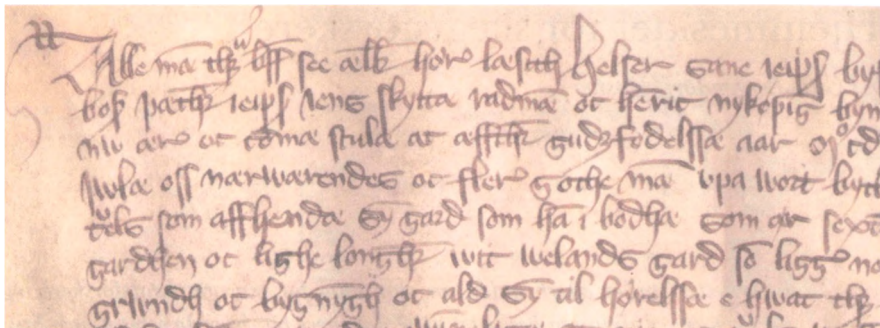
Flere eksempler end de ovenstående vil let kunne gives. De fleste forkortelser vil dog ikke volde mange problemer, når man har indstuderet illustration 3. Meget giver desuden sig selv.

Gode råd til læsningen

Selv om det danske sprog har ændret sig siden 1400-tallet, og mange ord har skiftet betydning eller helt er gået af brug, så er der stadig store ligheder. Det er ikke så meget sproget, som det er stavningen, der vanskeliggør forståelsen af en tekst. Hvis de samme bogstavstyper blev brugt til en tekst med moderne stavning og uden forkortelser, ville de fleste i dag formentlig kunne læse det.

Ofte vil der være brugt mange dobbeltkonsonanter som fx *ff*, *tt* og *ss* eller for os stumme bogstaver som *h* (fx *dagh* = *dag*). Mange bogstaver og ordlyde skal nu udtales og læses på en noget anderledes måde. *th* kan fx læses som *d* (fx *thette* = *dette*), *iu* læses som *y* (fx *tilbiudher* = *tilbyder*), *ff* eller *f* læses som *v* (fx *breff* = *brev*), *ffu* læses som *v* (fx *haffue* = *have*), *æ* læses som *e* (fx *høræ* = *høre*), *y* læses som *i* (fx *wy* = *vi*). *u*, *v* og *w* kan stå for samme bogstav og ordlyd (fx *wduisser* = *udviser*).⁸

Man skal desuden erindre, at der i 1400-tallet endnu ikke fandtes en egentlig retstavning. Der eksisterede ganske vist en praksis for, hvordan ord burde staves; men grænserne var meget flydende. Det viser sig bl.a. ved, at det ikke var ualmindeligt, at en skriver kunne finde på at stave det samme ord på to forskellige måder – selv i en og samme sætning!

III. 4. Landsarkivet i København: Pergamentsamlingen: Køge Rådstue, dateret 15. januar 1431. Alle mæn thette bræff see ællær høre læsith Helser Sane ieipsøn byf[ogheth i køghe Jens pæthærsøn pæthæ friss borgemæster oleff] bosøn pæthæ ieipsøn iens skyttæ radmæn oc henric nykøping bym[an i same stadh Iwynneligæ meth gud kwngøre wy alle mæn] nw ære oc comæ sculæ at æffthæ gudzfødelsæ aar m cd [xxx primo then mandaw næst æffthæ thiwenne datv Iwlæ oss nærwærendes oc flere gothe mæn vpa wort byth[ing i køghe war skyketh trwels krogh wor byman hwilken] trwels som affhendæ Syn gard som han i bodhæ Som ær sext[en siælenske alne i Syn brethe bathe wid gadhæn oc vpa i] gardhen oc lighe long hær wit welands gard som ligger no[r dhæn næst Hanum the mææ gard nw screwen standhær met] gwrndh oc bygnyng oc ald Syn til hørelessæ e hwat theth [...]

Noter

1. Et internationalt hovedværk om skriftens historie er Bernhard Bischoff: *Latin Palaeography. Antiquity & the Middle Ages*, Cambridge 1990. Dansk palæografi frem til reformationstiden findes behandlet i Johs. Brøndum-Nielsen (red.): *Palæografi A. Danmark og Sverige*, 1944. Den efterfølgende periode indtil midten af det 20. århundrede er undersøgt i Erik Kroman: *Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden*, 1943.
2. Mange kilder fra middelalderen findes trykt i bl.a. *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtag af de hidtil utrykte*, Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie, 1894-1939. Det dækker perioden 1085-1513.
3. Brøndum-Nielsen, s. 46-47.
4. *Landsarkivet i København: Pergamentsamlingen: Køge Rådstue, dateret 15. januar 1431. Landsarkivet i København: Pergamentsamlingen: Helsingør Rådstue, dateret 31. oktober 1495*. Grunden, til at ikke alle bogstaver er repræsenterede, er, at alfabeterne er hentet i to dokumenter.
5. For ændringer i alfabetet, se desuden Brøndum-Nielsen, s. 74-75, 77.
6. At der ikke var tale om at spare plads på pergamentet ved hjælp af forkortelser viser sig ved de brede marginer i dokumenter og håndskrifter.
7. Læs mere i Kroman, s. 80-83. Et vigtigt opslagsværk med latinske forkortelser er A. Capelli: *Dizionario di abbreviature latini ed italian*. Milan 1912.
8. Hvis man står over for et ord, man ikke kender, er hovedværket Otto Kalkar: *Ordbog til det ældre danske Sprog (1300-1700)*, 6 bind, 1976 (genoptryk). En digital version findes på hjemmesiden: <http://www.hist.uib.no/kalkar/>

Michael Dupont, født 1980. Cand. mag. i Historie samt arkivar på Landsarkivet i København. Medlem af redaktionen af *Personalthistorisk Tidsskrift*. Privatadresse: Stenager 216, st. th., 2600 Glostrup. E-post: michaeldupont@wanadoo.dk

Hjemmesider for slægtsforskere

Af Gitte Bergendorff Høstbo

Internettet spiller efterhånden en stor rolle for mange slægtsforskere, og derfor har redaktionen besluttet at se nærmere på, hvordan man kan bruge forskellige hjemmesider i arbejdet med at finde slægtens mange aner. Denne indledende artikel præsenterer kort fire hjemmesider, som kan være nyttige for slægtsforskere.

Arkivbesøg er for slægtsforskere en tilbagevendende begivenhed, men med adgang til Internettet og et par klik med computermusen er det i dag muligt at få adgang til en stor del materiale. Her introduceres fire hjemmesider, der gør det muligt at sidde hjemme i stuen og finde oplysninger. Aner, som er født før år 1900, er ikke så svære at finde, men det kan drille at finde aner, der er født efter år 1900. Derfor kan besøg på arkiverne ikke udelukkes helt endnu.

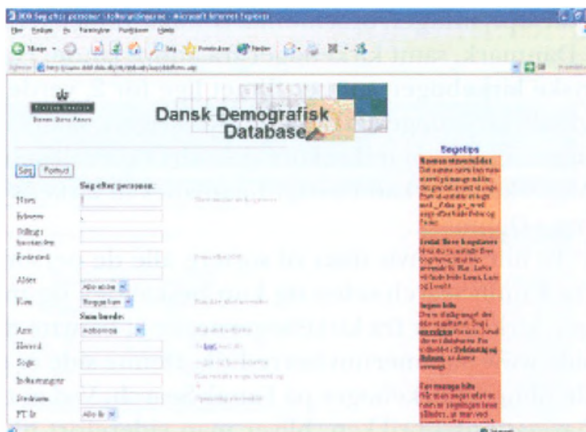
Der er stor forskel på troværdigheden af de oplysninger, man kan finde på Internettet. En stor del af materialet er indtastet af frivillige. Alle informationer, der bliver fundet via Internettet, skal derfor så vidt mulig senere verificeres på arkiverne. Det ændrer ikke det faktum, at elektroniske data giver en strålende mulighed for at finde de aner, man søger efter, og som slægtsforskere tidligere havde vanskeligt ved at finde. Men når ivrigheden tager over, bør man minde sig selv om en meget vigtig regel, nemlig at finde så mange oplysninger som muligt om én ane ad gangen. Det bliver hurtigt uoverskueligt, hvis man efterforsker flere familier/personer på én gang.

De fire hjemmesider kan ved en koordineret søgning give mange oplysninger om eftersøgte aner – mens man sidder hjemme i ro og mag.

I Danmark bliver fødsler og dødsfald registreret i kirkebøger. Denne kilde er, sammenholdt med folketællinger, vigtig, når anerne skal findes. Mange kirkebøger er lagt på Internettet, og flere følger med hast. Hjemmesiden til disse kirkebøger og folketællinger kan findes på www.arkivalieonline.dk.

En forudsætning for at kunne søge i kirkebøger og folketællinger er, at man ved hjælp af "Opret ny bruger" tilmelder sig med navn, postadresse samt e-mail adresse.

Dansk Demografisk Database.

Man kan gå i gang på søgesiderne, når man pr. e-mail har modtaget en bekræftelse med password. Efter oprettelsen er der mulighed for selv at skifte password. Oprettelsen koster ikke noget, ligesom det er ganske gratis at benytte søgesiderne. Den eneste ulempe ved siden er, at der mangler indeksering ved søgning i kirkebøgerne. Man må derfor nøjsommeligt bladre sig frem til den formodede side, som man skal bruge. Men det er selvfølgelig ikke meget anderledes, end når man sidder på arkiverne og bladrer.

Dansk Demografisk database, www.ddd.dda.dk, er ligeledes et godt sted at begynde. Her findes folketællinger med oplysninger om, hvor mange personer der befandt sig i en anes husstand i et givet år. Man kan søge efter enkeltpersoner, hvis man har lidt informationer i forvejen, men husk på at databasen løbende får indtastet nye data, så en ane kan pludselig dukke op, når nye kilder er tastet ind.

På samme hjemmeside findes der også en ind- og udvandrerdatabase, der på nuværende tidspunkt går frem til 1908. Også her bliver der hele tiden foretaget korrektioner med hensyn til sted- og personnavne, så materialet bliver bedre, mere detaljeret og mere brugbart.

En af de bedste og største databaser er amerikansk – mormonkirkens FamilySearch, der findes på adressen www.familysearch.org. FamilySearch har oplysninger, der primært er indsamlet af kirkens medlemmer fra hele verden, men også af personer udenfor kirken. Basen er gratis at bruge for alle. Et lille minus er, at flere personer kan have indsendt oplysninger om den samme ane, men med forskellige informationer. Kilden vil dog altid stå nævnt, så man ved, hvor man kan finde de origi-

nale oplysninger. Mormonkirken har filmet alle tilgængelige kirkebøger i Danmark, samt kirkebøger fra andre lande. Her skal særligt nævnes de tyske kirkebøger, som er filmet lige før 2. verdenskrig. Mange af de originale kirkebøger gik tabt under krigen, så det er guld værd, at de både ligger i kopi på mikrokort (i Utah) og er tilgængelige på FamilySearch. Mikrokortene kan i øvrigt hjemlånes til kirkens forskellige centre rundt om i Danmark.

Et lille tip, hvis man vil sortere alle de personligt indsendte data væk fra FamilySearch-siden og kun beskæftige sig med de filmede oplysninger, kirken har fra kirkebøgerne, er at benytte den lille private hjemmeside www.hammerum-herred.dk. Denne side er en rigtig god indgang til de filmede kirkebøger på FamilySearch. Ved at trykke på "*Batch-Numre*" i navigationsrubrikken, bliver man videreført til siden "*IGI og VRI Batch-numre for Danmark, Norge og Sverige*". Find dit land, amt, herred og sogn og "*Send forespørgsel*" (det er gratis at benytte denne tjeneste). Der vil nu vise sig en side, der fortæller, hvad der ligger af filmet materialer på FamilySearch om det land, amt, herred og sogn, der er forespurgt om.

Efterfølgende eksempel viser, hvordan man kan finde den samme person ved at søge på alle fire hjemmesider og således få krydstjekket oplysningernes rigtighed. Vi prøver med Karen Kirstine Hansen, som er født d. 11. december 1859 i Revninge, Bjerge herred, Odense amt på Fyn. Det er et tilfælde, at vi kender alle oplysninger om hende i forvejen.

Dansk Demografisk Database

I Dansk Demografisk Database kom tre hits op i samtlige folketællinger ved at søge på "Karen Kirstine Hansen" født i sognet Revninge, Odense amt. Kun en af dem var brugbar (de to andre var helt andre personer, der enten var født i et andet sogn, eller også var den fundne Karen kun 4 år – og altså for gammel). Den brugbare Karen blev fundet i folketællingen fra 1860, hvor hun stod anført som værende "1 år gammel, født i Revninge sogn". Folketællingen er fra Revninge, Revninge mark, et hus, 66, FT 1860, B0397.

Som hendes far nævnes "Anders Hansen, 24 år, gift og husfader, født heri sognet" (Revninge). Hendes mor er nævnt som værende "Ane Jørgenline Knudsen, 24 år, gift hans kone, født i" (Revninge). Så kommer der et lille plus, for husmoderens fader er nævnt som værende "Knud Mortensen, 56 år, Enkemand, født i Mesinge sogn, Odense Amt".

Karens storebror nævnes som "Knud Hansen, 2 år, ugift, deres søn, født heri sognet" (Revninge), og til sidst er "Karen Kirstine Hansen, 1 år, ugift, deres datter, ligeledes født i Revninge" nævnt.

The screenshot shows the website 'Hammerum Herred Slægtsforskning & Lokalhistorie' in a Microsoft Internet Explorer browser. The page features a search form with the following fields: Land (Danmark), Amt (Hjørring), Herred (Alle), and Sogn (Hjørring). Below the form are buttons for 'Send forespørgsel' and 'Nulstil skema'. A notice states: 'N.B. Du behøver ikke at være medlem for at bruge denne tjeneste. Hvis din browser ikke vil åbne vinduet med søgeresultater så læs her: http://www.dig-danmark.dk/forum/read.php?7-267-6542&t=6529&reply=6542 http://hammerum-herred.dk/forum/viewthread.php?forum_id=3&thread_id=2'. Below this is a section for finding parishes: 'Søg direkte på et Dansk sognnavn' with a 'Find sogn' button and a note: 'Det vil normalt være nok at skrive de første 2 - 3 bogstaver af sognets navn. N.B. Dansk stave måde'. The page also includes a navigation menu, a login section, a clock, and a reply box.

Hammerum-herred, hvor der kan søges på lokaliteter. Siden byder også på en række artikler om emner inden for slægts- og lokalhistorie.

Hammerum-herred.dk

På denne side startes med at indtaste landet "Danmark", amtet "Odense" og sognet "Revninge". Ofte er det tilstrækkeligt at indtaste f.eks. sognet. Man skal dog være opmærksom på, at der kan være flere sogne med samme navn. Søgningen "Revninge sogn" giver seks søgekriterier. Læg mærke til rubrikken, hvor der står dåb og ikke fødsel. Det er dåben, man finder på disse sider. Her vælges søgekriterium nr. 5: Dåbsåret 1856-1875 med batch nummeret 204273-c-igi.

FamilySearch

Fra Hammerum herreds hjemmeside kopieres batchnumret ind under punktet Batch-numre på FamilySearch siden. Dernæst indtastes Karen Kirstines navn, og der trykkes på "Søg". Der dukker nu fem alternativer med navnet "Karen" op og to med navnet "Karen Kirstine Hansen". Som nævnt tidligere skal man huske, at det er dåben, man skal kigge på og ikke fødselsåret.

Den ene "Karen Kirstine Hansen" er døbt i 1856 og den anden i 1860.

FamilySearch – mormonernes store database.

Da vores Karen er født i 1859, er det nærliggende at prøve “Karen Kirstine Hansen”, der er døbt i 1860.

Ved tryk på records nr. 2 “Karen Kirstine Hansen”, kommer Kirkens IGI kort frem. Her står minsandten, at “Karen Kirstine Hansen er født 11. december 1859. Døbt 26. februar 1860 i Revninge, Odense Danmark. Hendes forældre skulle være, Anders Hansen og Ane Jørgenline Knudsen.”

Arkivalieronline.dk

Sluttelig krydstjekkes oplysningerne på Statens arkivers hjemmeside over filmede kirkebøger på nettet. Efter at havde fået password til siden, findes det ønskede amt samt sognet. 12 filmede kirkebøger vises derefter på siden over Revninge sogn. Kirkebøgerne findes her fra 1713 til 1891. I dette tilfælde skal fødte for året 1859 bruges.

Ved at trykke i venstre side kan man bladere sig igennem kirkebogen, og det er også muligt at forstørre teksten på siderne. Efter at have bladet lidt dukker “Karen Kirstine Hansen” op på siden: “data_kirkeboeger_O025_A_008_K02-18-A”. Hver side har et nummer, og skriver

Arkivalieronline.dk – find kirkebøger og folketællinger online.

man det op, kan siden let genfindes. Det er også muligt at gemme siderne som fil på sin computer ved at trykke på “gem som”. Husk dog altid at skrive kirkebogskilden som filnavn, når du gemmer, så kan du hurtig lave opslaget på hjemmesiden en anden gang.

Opslaget viser ganske rigtigt, at “Karen Kirstine Hansen er født 11. december 1859, og døbt 26. februar 1860 i kirken. Datter af Gårdmand Anders Hansen og hustru Ane Jørgenline Knudsen fra Revninge”. Af faddere var nævnt: “Pigen Mette Marie Hansen, gårdmand Lars Mathiasen af Revninge, Thomas Andersen husmand og ejendomsmand Hans Poulsen i Revninge”.

Efter denne introduktion til at slægtsforske på Internettet vil vi i kommende numre gå mere i dybden med et par af databaserne, samt give gode råd om hvor og hvordan, man finder spændende hjemmesider med oplysninger, som slægtsforskere (og andre) kan have glæde af.

Hjemmesider

www.arkivalieonline.dk

www.ddd.dda.dk

www.familysearch.org

www.hammerum-herred.dk

Gitte Bergendorff Høstbo f. 1964, er formand for Sammenslutningen af Slægthistoriske Foreninger, underviser i slægtsforskning på aftenskole og har skrevet flere slægthistoriske artikler til magasiner i både Danmark, Norge og i Sverige. Adresse: Obovej 14, 2730 Herlev.

Generalforsamling 2006

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie afholdt generalforsamling torsdag den 27. april 2006 kl. 19.30 i Harsdorffsalen på Rigsarkivet.

Formanden Birgit Flemming Larsen bød velkommen og orienterede om aftenens program. Bøger og bogliste til brug for den efterfølgende auktion var fremlagt til gennemsyn. Herefter gik man over til afviklingen af generalforsamlingen, der ifølge vedtægterne havde følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
 2. Bestyrelsens beretning
 3. Regnskab og fastsættelse af kontingent
 4. Valg
 - a) På valg til bestyrelsen var:
Finn Andersen, Stella Borne Mikkelsen, Gitte Bergendorff Høstbo
 - b) På valg til revisorer var:
Tommy P. Christensen, Jørgen Stage Larsen
 - c) På valg til revisorsuppleant var:
Jørgen Mikkelsen
 5. Indkomne forslag
- Forslag til vedtægtsændringer ifl. udsendte.
6. Eventuelt

Bestyrelsen foreslog arkivar Jørgen Mikkelsen som dirigent. Dette blev vedtaget med akklamation. Dirigenten kunne konstatere, at generalforsamlingen var lovlig i henhold til lovene, idet den var varslet skriftligt i brev af 16. marts 2006. Dette blev accepteret af forsamlingen. Herefter oplæste dirigenten den udsendte dagsorden og kunne meddele, at der var indkommet forslag til behandling på generalforsamlingen fra bestyrelsens side.

Herefter fik formanden ordet for bestyrelsens beretning:

Beretning for året 2005

Året 2005 har for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie været et roligt og stille år, upåvirket af de mange voldsomme begivenheder i såvel ind- som udland.

Personalhistorisk Tidsskrift

Personalhistorisk Tidsskrift udkom i 2005 med de traditionelle to hefter på i alt lidt over 300 sider. Som omtalt sidste år har vi skiftet trykkeri, og dette skift har betydet nye og anderledes arbejdsgange for redaktionen, som har knoklet ihærdigt for at få indarbejdet de mange nye procedurer. Det færdige resultat i form af to flotte hefter skylder vi redaktionen megen tak for. Samtidig skal det ikke skorte på beklagelser over, at begge hefter er udkommet med en del forsinkelser, men jeg kan love, at PT 2006:1 er lige på trapperne. Vi kan til gengæld glæde os over at kunne præsentere tidsskriftet i et nyt og smukt design.

Nu er det jo ikke tilstrækkeligt, at indpakningen er fin. Der skal også være noget substans. Kigger vi på indholdet af årets to hefter, mener jeg nok at kunne konstatere, at de i alt 8 hovedartikler præsenterer en righoldig variation over emnerne heraldik, personalhistorie, navnehistorie, slægtshistorie samt historie om familieklenodier. Dertil kommer en række småstykker omhandlende blandt meget andet kildeudgivelser, mindre genealogiske udredninger og opklarende bemærkninger til tidligere bragte artikler. Vi har også været glade for at kunne bringe sidste års foredrag om *Personalhistorisk Tidsskrift Gennem 125 år* af Knud Prange på tryk, som er et vigtigt bidrag til Samfundets historie. Hvert nummer af Personalhistorisk Tidsskrift indeholder desuden en lang række anmeldelser af bøger, der menes af interesse for forskere af personalhistorie og genealogi.

Én ting er, at bestyrelse og redaktion er tilfreds med resultatet af alle vore anstrengelser. Selvom vi nærer det forfængelige håb, at også vores medlemsskare finder indholdet af Personalhistorisk Tidsskrift interessant og læseværdigt, kunne det være nyttigt at få tilkendegivelser fra medlemmerne angående eventuelle mangler i læsestoffet. Jeg vil derfor gerne opfordre til at komme frem med positiv kritik.

Den ansvarshavende redaktør gennem en årrække, Michael Bach, har på grund af store og krævende opgaver i sit arbejde som bibliotekar på Frederiksberg Kommunebibliotek valgt at slippe tøjlerne på Personalhistorisk Tidsskrift. Michael Bach har som redaktør ydet en stor og påskønnet indsats. Michael Bach startede som redaktør af anmeldersekktionen og overtog derefter hvervet som hovedredaktør af Personalhistorisk Tidsskrift samtidig med funktionen som næstformand i Samfundet. Michael Bach fortsætter sit arbejde i bestyrelsen og har allerede påtaget sig nye arbejdsopgaver.

Bestyrelsesmedlem Stella Borne Mikkelsen som i et par år har været med i redaktionsarbejdet, har overtaget den vigtige post som redaktør, og vi ønsker Stella held og lykke med den nye post.

I løbet af 2005 er Michael Dupont indtrådt i redaktionen. Vi skylder hele redaktionen tak for de mange timer, der lægges i arbejdet.

Jeg har i tidligere år nævnt vigtigheden af korrekturlæsning. Vi er i den heldige situation, at tidligere bestyrelsesmedlem Ida Dybdal stadig har lyst til at bruge en del af sin tid på at læse korrektur på indholdet af Personalhistorisk Tidsskrift. Bedre korrekturlæser findes ikke, og megen tak skal lyde til Ida Dybdal for den store indsats.

Endvidere vil vi gerne takke Alfred Good's Fond for den trofaste økonomiske støtte, uden hvilken vi ville være ilde stedt.

Sidst men ikke mindst skylder vi naturligvis ligeledes stor tak til artikelforfatterne samt til de mange anmeldere.

Økonomi og medlemstal

Som det vil fremgå af regnskabet for 2005, kom vi betydeligt bedre ud af 2005 end året før, hvor udgifterne i forbindelse med afholdelse af jubilæum tærede på depoterne. Jeg vil ikke her sige mere om økonomien, men trygt overlade det til Finn Grandt-Nielsen, Samfundets kasserer.

Som det fremgår af regnskabet, var medlemstallet ved årsskiftet på 1015.

PR

Den 26.-28. august 2005 var Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie repræsenteret på de Svenska Släktforskardagar i Göteborg. Sammen med SSF (Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger) og SLÆGTEN havde vi stand, hvor Gitte Høstbo fra Samfundet og Anton Blaabjerg fra SLÆGTEN var to gode ambassadører for Danmark og dansk slægtsforskning.

Mange besøgende fandt vej til den danske stand, hvor de kunne få råd og vejledning om danske aner. Vi har allerede i Samfundet en del svenske medlemmer, privatpersoner samt biblioteker og arkiver. Vores tilstedeværelse på disse årlige svenske slægtsforskerdage kan uden tvivl betyde en forøgelse af medlemstallet øst for Øresund. Vi påtænker derfor at fortsætte succesen i Stockholm i 2006.

Samfundet er medlem af *Foreningen af Kulturtidsskrifter*. Dette medfører blandt andet, at Personalhistorisk Tidsskrift hvert år i november måned er repræsenteret på *Foreningen af Kulturtidsskrifter*'s stand på Bogforum i København. Her i 2006 har der for en uge siden ligeledes været afholdt Bogmesse i Aarhus Musikhus, hvor vores Personalhistorisk Tidsskrift havde en pæn plads på kulturtidsskrifternes stand. Endvidere er Personalhistorisk Tidsskrift sammen med ca. 100 andre alment kulturelle tidsskrifter fra Danmark, Færøerne og Grønland at finde i kataloget over Danske Kulturtidsskrifter.

Den længe savnede folder, som vi påtænkte at udgive sidste år, er nu klar til at gå i trykken. Det er vigtigt at være med dér, hvor personalhistorikere, lokalhistorikere og slægtsforskere færdes. Vi ser frem til, at den påtænkte folder vil være tilgængelig på biblioteker og arkivers læsesale, så vi på denne måde kan gøre opmærksom på vores eksistens. Det skulle gerne betyde en tilgang i medlemstallet.

Hvem Forsker Hvad

HFH udgives som bekendt af foreningerne Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie, Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger og DIS Danmark i fællesskab. Der har i årets løb været en del diskussion i de øvrige foreninger om, hvorvidt HFH skal fortsætte som trykt tidsskrift. Fra Samfundets side har vi klart udtrykt, at vi er indstillet på at fortsætte, da det ser ud til, at interessen for HFH stadig er levende. HFH redigeres af Beth Jeppesen, hvem vi gerne vil takke for en god og ihærdig indsats. HFH er et nyttigt årsskrift, som fremstår i en smuk form. Tak ligeledes til kassereren Tove Glud Rasmussen. Vi kan oplyse, at HFH's økonomi har det godt, hvilket fremgår af regnskabet for 2005, som vi i bestyrelsen netop i dag har godkendt.

Den Nye Navnelov

24. juni 2005 kunne den nye navnelov underskrives af Hendes Majestæt Dronning Margrethe Den Anden. Under den sidste behandling i Folketinget indløb protester fra omkring 21.000 mod forslaget om, at et efternavn, der bæres af flere end 1.000, frit skulle kunne tages af enhver. På grund af protesterne blev tallet 1.000 ændret til 2.000. Loven trådte i kraft den 1. april 2006. Allerede i den første uge af april indkom 3.000 ansøgninger om navneskift. Der har været en del kritik af, at personer, der vælger at blive gift på rådhuset, efterfølgende skal på kirkekontoret, hvis de ønsker at tage hinandens navn. Dette kunne måske lempe vejen for en beslutning om at indføre civil personregistrering i Danmark.

Som en orientering for medlemmerne er den nye navnelov trykt i *Personalhistorisk Tidsskrift* 2005:2.

Ny publikation

På sidste års generalforsamling proklamerede jeg, at der ville komme en fortsættelse af bogen *Mig & mine*, som er en vejledning om slægtsforskning for børn, skrevet af Charlotte S. H. Jensen. Titlen på den nye bog vil være *Mig & mine – året rundt*. Bogen udkom ikke i 2005 som planlagt, da forfatteren har været meget optaget af andre arbejdsopgaver. Jeg tror, jeg kan love, at den kommer inden udgangen af 2006 og helst i så god tid, at den kan blive en potentiel julegave til børn eller børnebørn. Vi ser frem til at kunne udgive denne fortsættelse. *Mig & mine* viste sig at være en stor succes, og det vil fortsættelsen helt sikkert også være.

Andet

Jeg har netop fået orientering om de 58. tyske slægtsforskerdage fra 15.-18. september 2006. Arrangementet finder sted i Wien, og temaet for dagene er Vandringer – helt præcist hedder de *Völkerbewegungen. Wanderungen, alle Wege führen über Wien*. Vi lægger oplysninger om dagene ind på vores hjemmeside.

Apropos hjemmesiden vil vi sige tak til Elsebeth Paikin, som varetager arbejdet med opdatering og vedligeholdelse af www.genealogi.dk

Til slut vil jeg takke medlemmerne for året 2005. Tak for den tålmodighed der er udvist, når I sad og ventede på *Personalhistorisk Tidsskrift*. Til medlemmerne vil jeg også sige, at hvis der er tilfredshed med *Personalhistorisk Tidsskrift*, så sig det til andre. Hvert nyt medlem betyder et skridt i den rigtige retning. Jo flere medlemmer, jo bedre økonomi. En god økonomi er basis for nye tiltag i form af publikationer eller foredragsarrangementer. Tak også til institutioner og organisationer i ind- og udland, som vi i årets løb har samarbejdet med. Med disse ord vil jeg overgive beretningen til forsamlingen.

Birgit Flemming Larsen

Dirigenten takkede formanden for en fyldig beretning og spurgte, om der var kommentarer til beretningen. Georg Agerby savnede information om, hvad der skete i udvalget vedrørende arkivalier-online, hvor Samfundet repræsenteres af formanden. Birgit Flemming Larsen kunne fortælle, at der i 2005 kun havde været ét møde i udvalget, men der forelå intet referat fra dette møde. Hans Worsøe kommenterede, at Samfun-

det naturligvis finder arbejdet med arkivalier-online vigtigt og gerne følger med i arbejdet som observatører. Det vil dog i højere grad være DIS-Danmark, som har ekspertisen til at bedømme det arbejde, der bliver gjort. (Arkivalier-online drives af Statens Arkiver. I efteråret 2002 kunne Statens Arkivers Filmningscenter takket være en særbevilling fra Kulturministeriet påbegynde digitaliseringen af kirkebøger og folketællinger med henblik på at gøre dem tilgængelige på Internettet.)

Georg Agerby mente, at arkivalier-online var for langsomt selv efter de nye ændringer og fremhævede, at det svenske Genline fungerede bedre. (*Den svenske Genline blev oprettet i 2000 og er privat finansieret og hedder Genline AB. Der tages betaling for at kunne søge på hjemmesiden. Dog kan man på svenske biblioteker søge ganske gratis på Genline, hvis bibliotekerne abonnerer på siden*).

Kommentar til beretningens omtale af medlemstal fra Sigurd Rambusch, som anbefalede, at man koordinerede det opgivne medlemstal i beretningen med antallet i regnskabet. I beretningen blev der talt om det aktuelle medlemstal, hvorimod der i regnskabet tales om årets medlemstal. Dette blev taget til efterretning. Da der ikke var yderligere kommentarer til beretningen, blev den godkendt af forsamlingen.

Dirigenten gav herefter ordet til kasserer Finn Grandt-Nielsen, som oplæste det omdelte regnskab. Regnskabet blev gennemgået og forklaret. Medlemstallet svinger lidt op og ned år for år. Den nye folder skulle gerne hverve nye medlemmer. En del af udgifterne til Personalhistorisk Tidsskrift er blevet lavere pga. trykkeriskiftet. Spørgsmål fra salen om størrelsen af tilskuddet fra Good's Fond. Dette er på 15.000 kr. Ingen yderligere bemærkninger. Herefter blev regnskabet godkendt.

Formanden fik ordet til punktet fastsættelse af kontingent og redegjorde for stigninger af kontingentet for de seneste 10 år. Bestyrelsen foreslog kontingentet forhøjet til 225 kr. fra 2007. Lene Olsen foreslog, at der på kommende generalforsamlinger blev forelagt et budget, som ville gøre det lettere for forsamlingen at vurdere en eventuel kontingentforhøjelse. Dette blev taget til efterretning. Forslag fra Flemming Winther om en forhøjelse til 250 kr. Dirigenten foreslog en afstemning om dette ved håndsoprækning. Flertallet af forsamlingen var for en kontingentforhøjelse til 250 kr. På valg til bestyrelsen var Finn Andersen, Stella Borne Mikkelsen, Gitte Bergendorff Høstbo. Alle var villige til genvalg og blev valgt med applaus.

På valg til revisorer var Tommy P. Christensen og Jørgen Stage Larsen. Tommy P. Christensen var villig til genvalg, hvorimod Jørgen Stage Lar-

sen ønskede at trække sig. Som ny revisor foreslog bestyrelsen Økonom Jens Worsøe. Begge revisorer blev valgt med applaus. Da ingen fra salen meldte sig som kandidat til posten som revisorsuppleant, indvilligede Jørgen Mikkelsen at stille op til genvalg. Blev valgt med applaus. Dirigenten oplæste herefter de udsendte forslag til vedtægtsændringer fra bestyrelsen.

§ 5.

Samfundets ordinære generalforsamling afholdes hvert år i april måned. Indkaldelse – indeholdende dagsorden med fornødne bilag – sker skriftligt med 14 dages varsel. På generalforsamlingen aflægger formanden beretning for det forløbne år, og kassereren forelægger det reviderede regnskab til godkendelse. Endvidere foretages valg af bestyrelse, jfr. § 4 og af 2 revisorer samt 1 revisorsuppleant. Forslag, der ønskes optaget på dagsordenen, skal være formanden i hænde senest 15. marts. Generalforsamlingens beslutninger træffes med simpel stemmeflertal (jfr. dog §§ 8 og 9).

Forslag om ændring til:

§ 5.

Samfundets ordinære generalforsamling afholdes hvert år *inden udgangen af 2. kvartal*. Indkaldelse – indeholdende dagsorden med fornødne bilag – sker skriftligt (*alm. post eller e-mail*) med 14 dages varsel. På generalforsamlingen aflægger formanden beretning for det forløbne år, og kassereren forelægger det reviderede regnskab til godkendelse. Endvidere foretages valg af bestyrelse, jfr. § 4 samt af 2 revisorer samt 1 revisorsuppleant. Forslag, der ønskes optaget på dagsordenen skal være formanden i hænde senest 15. marts. Generalforsamlingens beslutninger træffes med simpel stemmeflerhed (jfr. dog §§ 8 og 9).

Dette medførte en længerevarende debat, der mandede ud i afstemning ved håndsoprækning. Forslaget blev vedtaget med 24 stemmer ud af 32. Medlemmerne opfordres til at sende evt. e-mail adresse til Jeanette@bregnholdt.dk. Michael Bach bad om ordet for at pointere, at det er frivillige, der sidder i redaktionen, og som alle har et fuldtidsarbejde i dagtimerne. Der bliver i redaktionen gjort et meget stort stykke arbejde. Det er derfor vigtigt så vidt muligt at undgå, at redaktionen skal arbejde under for stort et tidspres. Den vedtagne ændring i vedtægternes § 5 kan medvirke til det. Formanden takkede den afgåede revisor, Jørgen Stage Larsen, for det store arbejde der var ydet gennem en lang række år. Nu kunne dirigenten erklære generalforsamlingen for afslut-

tet og takkede for god ro og orden. Herefter fulgte aftenens foredrag af arkivar Jørgen Mikkelsen om *Medicinalberetninger – en kilde til mange slags historie*. Efter det både underholdende og meget interessante foredrag blev der afholdt bogauktion ved auktionarius Poul Steen. Der var stor interesse for at byde på de mange publikationer og auktionen indbragte i alt 1.875 kr.

Referent *Gitte Bergendorff Høstbo*

Resultatopgørelse og balance for 2005

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

		2004
<i>Indtægter</i>		
Kontingentindbetalinger ¹	202.548	178
Tilskud til P.T./Jubilæumsbogen	15.000	60
Salg af bøger og hæfter	11.275	20
Renter	2.623	6,7
Portorefusion	2.475	3,0
Jubilæumsfest	<u>0</u>	<u>17</u>
<i>Indtægter ialt</i>	233.921	285
<i>Udgifter</i>		
Personalhistorisk Tidsskrift/ jubilæumsbog		
Trykning	130.063	174,4
Forsendelse	48.214	65,2
Håndtering SDUF	0	29
Øvrige omkostninger	12.380	8
PR	<u>1.233</u>	<u>1,2</u>
	191.890	278
Bøger og hæfter		
Trykning, indkøb og opbevaring	3.851	0
Forsendelse og medlemsadministration	6.951	8,3
Håndtering SDUF	0	0,4
Øvrige omkostninger	<u>0</u>	<u>3,3</u>
	10.802	12
Møder og rejser	19.967	16
Administration	26.617	19
Gebyrer	1.265	2
Kontingenter	970	1
Jubilæumsfest	<u>0</u>	<u>54</u>
	<u>48.819</u>	<u>92</u>
Udgifter i alt	251.511	382
Årets driftsresultat	-17.590	-97

Balance pr. 31. december 2005

		2004
<i>Aktiver</i>		
Likvid beholdning (inkl. hensættelser)	176.685	246
Hensat til udgivelser m.v.	0	0
Tilgodehavender ²	7.644	12
Rest af tilgode fra 2003	<u>0</u>	<u>2</u>
<i>Aktiver i alt</i>	184.329	260
<i>Passiver</i>		
Forudbetalte kontingenter	13.290	67
Skyldige omkostninger ³	91.483	96
Hensættelser	70.000	70
<i>Egenkapital</i> – saldo primo 2005	27.146	
Årets underskud	<u>-17.590</u>	
Saldo ultimo	<u>9.556</u>	<u>27</u>
<i>Passiver i alt</i>	184.329	260

Måle, den 3. april 2006

Samfundets regnskab for 2005 er revideret, hvorved er konstateret, at de i foranstående resultatopgørelse og balance angivne beløb er korrekt overført i overensstemmelse med "kassebog" og bankopgørelser.

Ølstykke den 6. april 2005
Jørgen Stage Larsen (sign.)

Malmø den 14. april 2005
Tommy P. Christensen (sign.)

Noter

1. 1015 betalende medlemmer.
2. Copydanindtægt 2.171, salg af særtryk 750, betaling for indlæg 1.978, bogsalg 922 og moms 1823.
3. P.T. tryk 67.425, P.T. forsendelse 22.322, Webmaster telefon 1.000, bogkøb 96, -opbevaring nov-dec. 640.

Nyt fra redaktionen

Gitte Bergendorff Høstbo blev i foråret 2006 formand for Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger og har i den forbindelse set sig nødsaget til at træde ud af skriftudvalget for Personalhistorisk Tidsskrift, hvor hun har været aktiv i en del år. Gitte forbliver dog i samfundets bestyrelse som sekretær. Den bestående redaktion har valgt at fortsætte uden at finde en erstatning.

Vi ønsker Gitte alt mulig held og lykke i den nye funktion.

Navnene på redaktionens medlemmer findes på omslagets bagerste inderside.

Nyt i Norden

Sveriges Släktforskarförbund fejrer i år sit 20 års jubilæum. Slægtforskning er i vores broderland en folkebevægelse, og organisationen rummer i dag 159 foreninger med ialt ca. 70.000 medlemmer.

Jubilæet blev fejret ved de *Svenska Släktforskar dagar*, som fandt sted i Nacka Strand ved Stockholm den 12.-13. august. *Svenska Släktforskar dagar* er årets begivenhed for forskere af slægts-, person- og lokalhistorie. En storslået messe med omkring 50 udstillere med et righoldigt udbud af materialer af enhver art, som kunne give inspiration og nyttige tips til at komme videre med udforskningen af slægten. Blandt udstillerne var foruden vore nordiske samarbejdspartnere og forskellige nordtyske foreninger også SVAR/Riksarkivet, adskillige lands- og stadsarkiver, Riddarhuset, Svenska Heraldiska Föreningen, Mormonkirken, Ancestry.com samt antikvarier.

Hertil kom et varieret forelæsningsprogram, der dækkede en mangfoldighed af emner: hvorledes man skriver en slægtsbog; kurser i slægtsforskning; adelshistorie; heraldik; ind- og udvandring; slægtsforskning i Finland, Pommern og Norge; etc. Ligesom der var presentationer af en lang række arkiver. Det nyeste var et foredrag om molekulær genealogi, en DNA-baseret slægtsforskning (se www.SMGF.org).

Svenska Släktforskar dagar havde i høj grad mediernes bevågenhed. Avisartikler og interviews i radio og TV bidrog til det store besøgstal, og søndag aften fulgte et flot indslag på en af de svenske TV kanaler.

I år havde Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie en stand i samarbejde med Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger og SLÆGTEN. Gitte Bergendorff Høstbo, Anton Blaabjerg og undertegnede havde to travle dage på messen, hvor ikke så få svenskere med danske rødder i slægten besøgte vores stand.

Svenska Släktforskar dagar 2007 finder sted i Halmstad 24. – 26. august (se www.genealogi.se/halland).

Nordgen

I forbindelse med arrangementet i Stockholm afholdt de nordiske foreninger det årlige møde. Mødet fandt sted på *Släktforskarcentrum* i Sundbyberg i Stockholm. *Släktforskarcentrum* rummer fælles faciliteter for Sveriges Släktforskarförbund og Genealogiska Föreningen. Her er læsesale, mødelokaler, konferencesal, biblioteker, café og meget andet. Et fint sted at besøge.

Til stede ved mødet var repræsentanter fra alle de nordiske lande med undtagelse af Island. Som i Danmark er der i Norge og Sverige såvel DIS-foreninger som slægts- og personhistoriske foreninger, hvorimod man i Finland har valgt at slå alle foreninger sammen til *Genealogiska Föreningen*. Det kunne være et eksempel til efterfølgelse.

Det er altid givende og inspirerende at høre om de forskellige nordiske organisationers seneste tiltag og projekter. Sveriges Släktforskarförbund har i mange år beskæftiget sig med gravstensinventering. Alle optegnelserne fra de forskellige kirkegårde bliver samlet i en stor database. I Norge er man startet på et lignende projekt og er godt i gang med optegnelser i de større norske byer.

Ved Nordgenmødet i København i 2004 blev det besluttet at få udarbejdet en fælles nordisk ordbog for slægtsforskere. Denne idé er der arbejdet videre på, og man håber på at få en netversion færdig inden udgangen af året. Det er meningen, at ordlisten også skal udkomme som bog.

Det næste Nordgen møde vil finde sted i Finland i eftersommeren 2007.

Birgit Flemming Larsen

Rotary møde i Bella Centret

Af Gitte Bergendorff Høstbo

Det var rigtigt hyggeligt og spændende at være med på slægtsforskerstanden i Bella Centret på Rotary International Convention 2006. Vi mødte mange interessante mennesker, der søgte deres "vikingeaner", som de selv sagde. Helt så langt tilbage i tiden kunne vi dog ikke komme, selv om Georg Agerby forsøgte flere gange med søgning i sin store slægtsdatabase.

Et meget spændende eksempel på en af de besøgende var en dame, Ardys Lurtserma (til daglig bosat i Tuscon), som kom med to gamle breve på dansk. Disse breve havde været i familiens eje i mindst to generationer, og ingen i slægten kunne længere læse dem. Hurtigt fik vi stabledet et lille hold på benene bestående af Peter Wodskou og Charlotte S. H. Jensen til at hjælpe hende. Det viste sig, at hun også havde soldaterpapirer og rejsepas og andet godt med i en lille konvolut. Brevene var skrevet på et rimeligt let læseligt gotisk, men fordi der var så mange besøgende, som gerne ville finde deres rødder, tilbød Charlotte S. H. Jensen hende at oversætte brevene til dagen efter.

Næste morgen kom en meget spændt Ardys Lurtserma og fik brevene og oversættelsen overrakt. Hun var nærmest rørt, da brevene var kærlighedsbreve mellem hendes tipoldeforældre. Tipoldefaderen var taget til USA, mens hans hustru blev hjemme i Danmark for at føde deres første barn. Konen skrev i et telegram, at hun havde født deres lille datter, og at det havde været en svær fødsel. Han svarede med gråd i stemmen, hvilket kunne læses mellem linjerne, at han elskede hende højt. Han var ked af ikke at kunne være hos hende under den svære fødsel, men var lykkelig for at havde fået nyheden og ventede nu med stor længsel på, at de snart skulle ses igen. Charlotte S. H. Jensen fandt hurtigt et par ekstra generationer til Ardys' stamtræ ved hjælp af hjemmesider som Arkivalieonline, Dansk Demografisk database samt FamilySearch. Ardys Lurtserma var lykkelig, da hun gik fra slægtsforskerstanden den dag. Ved et tilfælde tænkte jeg, da jeg gennemså alle vores billeder fra Conventionen, at det kunne da være morsomt at sende hende de billeder, vi havde taget. Ardys var hurtig til at takke for billederne. Det viste sig, at Ardys og hendes mand desværre havde mistet deres kamera i Danmark, og derfor blev de ekstra glade for de billeder, jeg havde sendt. Som tak sendte hun

et fotografi af sin tipoldefar. Billedet havde i sin tid hængt i en bank på Hjørring-egnen, men i hvilken bank vidste de ikke.

Ardys' tipoldefar var Peder Nielsen født 1823 i Børglum. Han var gift med Mette Marie Andersdatter født 1822 sst. De blev gift den 10. november 1854 i Børglum og bosatte sig på gården Marigaard. Slægten er blevet ført tilbage til 1730. Det kunne være sjovt, hvis der var nogen af læserne af *Personalhistorisk Tidsskrift*, der har samme aner eller ved noget om dem. Send da gerne en mail til janhb@mail.danbbs.dk. Ardys sendte også billeder af sine tipoldeforældres gravsteder, som familien havde fået flyttet fra Jylland til Tuscon i Arizona.

Vi fik rigtig mange besøg i slægtsforskerstanden, og en anden dame kom for at finde informationer om sine danske rødder. Hun havde lavet en flot anetavle med alle de billeder, hun nu havde af sine forfædre. For som hun sagde, så ville hendes datter på 11 år på den måde bedre kunne forstå meningen med slægtsforskning.

Heldigvis havde de fleste af de besøgende gjort et stort hjemmearbejde, bl.a. ved hjælp af den slægtsforskerhjemmeside, som Charlotte S. H. Jensen havde lavet på Rotarys hjemmeside. Denne side fortalte alt om slægtsforskning i Skandinavien. Informationerne fra hjemmesiden lavede

de vi til en cd, som blev solgt på standen. Desuden var der lavet et lille hæfte på engelsk om, hvordan man slægtsforsker i Danmark, men også i resten af Skandinavien. Interesserede kan kontakte janhb@mail.danbbs.dk for nærmere informationer. Samarbejdet mellem Sverige og Danmark gik rigtigt flot. Ved fælles hjælp fik Niklas Hertzman og Gitte B. Høstbo lavet fire flotte foldere, som blev sponsoreret af Rotary. De var skrevet på svensk, dansk og engelsk og fortalte, hvordan man slægtsforsker i Danmark og Sverige. Det var et stort arbejde, men rigtig morsomt. Også streamers fik vi lavet til standen med hjælp fra Malmö stadsarkiv. Dem stod Göran Larsson for.

Der kom mange mennesker fra mange forskellige lande, bl.a. Skotland, Frankrig, England, Australien. Selv syntes jeg, det var spændende, at folk fra Gambia, Tanzania, Congo, Sydafrika m.m. havde iført sig deres flotte og farvestrålende nationaldragter. Flere af dem kom hen til standen og spurgte, hvad vi lavede på Rotary. Jeg fortalte, at vi prøvede at finde navne og oplysninger på vores forfædre. De var meget interesserede og spurgte, om de også kunne det i Afrika. Jeg ved, at det er svært at lave slægtsforskning i denne verdensdel, så i første omgang sagde jeg til dem, at det ville være bedst at hente oplysninger om deres forfædre hos stadig levende slægtninge. I nogle afrikanske lande føres der kirkebøger. Men jeg måtte også fortælle, at det formentlig var et problem at komme langt tilbage. Jeg tror, jeg fik sat et par tanker i gang hos de fleste.

Ja, oplevelserne var store på Conventionen. Det var sjovt og interessant at lære hinanden at kende på tværs af de foreninger, der var repræsenteret i standen. Jeg siger i hvert fald tak for nogle hyggelige dage til alle dem, der var til stede.

Fra Danmark deltog følgende personer: *Trilby L. Gustafsson (Rotary)*, *Anna Margrethe Krogh-Thomsen (SFS)*, *Georg Agerby (SFS)*, *Ruben Højmark (DIS)*, *John B. Helmersen (DIS)*, *Ditte Obel (SFS)*, *Lissa Pedersen (DIS)*, *Erling Dujardin (SFS)*, *Margit Dujardin (SFS)*, *Peter Wodskou (SFS og Samfundet)*, *Charlotte S. H. Jensen (Samfundet og Nationalmuseet)* og *Gitte B. Høstbo (SFS og SSF og Samfundet)*. Fra Sverige deltog: *Göran Larsson (Malmö Museer)*, *Carin Bunte (MSF)*, *Niklas Hertzman (MSF)*, *Anne Lis Nilsson (Malmö Stadsarkiv)*, *Ingar Blomberg (MSF)*, *Rolf Johansson (Lunds Landsarkiv)* og *Jan Erich Bruun (Lunds Landsarkiv) m.fl.*

Ingvar Musaeus

1923-2006

Af Hans H. Worsøe

Ingvar Musaeus-Nielsen blev født den 28. marts 1923 i Nykøbing F. som søn af Aage Peter Nielsen og hustru Ingeborg Emilie Degenkolw Musaeus, om hvis slægt han i 1982 udgav det lille hæfte *Overtrompeter Philipp Musaeus og hustru Dorothea Tödten*. Flere af slægtens ældre medlemmer havde som musikere været knyttet til hæren, og selv valgte han også at gå militærvejen. Omtrent samtidig med udnævnelsen til kaptajn 1958 slettede han Nielsen og hed fremover kun Musaeus. 1983 afsluttede han karrieren som oberstløjtnant ved Prinsens Livregiment i Skive. Han blev ridder af Dannebrog 1972 og R. af 1. grad 1978, begge gange efter indstilling fra Forsvarsministeriet med begrundelsen fortjenstfuld tjenestevirksomhed, ligesom han havde modtaget forsvarrets hæderstegn for god tjeneste og FN-medaljen. Han var i sine sidste mange år bosiddende i Birgittelyst ved Viborg og døde den 27. maj 2006.

I 1968 var Musaeus' moder død som den sidste af sin generation, og ved begravelsen enedes slægtningene om så vidt muligt at træffes en gang årligt fremover. Den første familiesammenkomst fandt allerede sted samme år og blev inspirationen for Musaeus til at udarbejde den ovenfor omtalte efterslægtstavle og til det videre arbejde med slægtshistorie, hvor hans evner som leder bragte ham ind i organisationsarbejdet. Fra 1979 var han bestyrelsesmedlem for Slægtshistorisk Forening for Viborg og omegn og 1982-1989 formand. Han var i 1981 blandt drivkræfterne til oprettelsen af Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF), medlem af dens bestyrelse fra starten og formand 1988-1993. I sin formandstid gjorde han det til en vane at deltage i Samfundets generalforsamling, hvor han overbragte en hilsen fra SSF, takkede for samarbejdet og opfordrede til at videreføre og udbygge det. Bladet

SLÆGTEN blev startet i hans tid som formand. Ved hans 70 års fødselsdag 1993 tilegnede bladet ham hæftet *Sognefoged, lægdsmand og Dannebrogsmænd*, og i dets hilsen til hans 80-årsdag blev han omtalt som en dynamisk formand og en stærk eksponent for samarbejdet mellem de slægtshistoriske foreninger i hele landet. Et af de punkter, hvor Samfundet samarbejdede med SSF, og dermed med Musaeus, var udgivelsen af *Hvem forsker Hvad*, hvor vi førte en række diskussioner om bladets indhold. I 1981 udsendte SSF en fortegnelse over slægts- og lokalhistorisk litteratur baseret på *Dansk Bogfortegnelse* og fortsatte hermed i de følgende år, da Musaeus overtog arbejdet efter Erik Holm Madsens død. For at opnå større udbredelse og et bedre udseende ønskede man fortegnelsen trykt i *Hvem forsker Hvad*, hvad Samfundet af principielle grunde ikke brød sig om. Fra 1987 gik man dog med til som en forsøgsordning at lade listerne optage i bladet, hvilket de er blevet siden da, idet det viste sig at være både nyttigt og praktisk. Listerne fra 1980-85 blev af Musaeus samlet til én liste og 1996 udsendt som en hilsen til 20 års jubilæerne i de slægtshistoriske foreninger i Viborg og Aalborg.

Ingvar Musaeus var aktiv på mange planer, og et af de områder, som nød godt af hans engagerede indsats, var de slægtshistoriske efterårskurser både på Båring Højskole, hvor han sammen med Bent Askjær stod for planlægningen 1985-1988, og Snoghøj, hvor man om morgenen kunne høre hans kommandostemme, når der skulle skaffes ro til den første foredragsholder. Han var også selskabsmand, og samtalerne fortsattes om aftenen efter natmaden til ud på de små timer. I de sidste år hæmmede sygdom i nogen grad hans aktivitet i det slægtshistoriske organisations- og oplysningsarbejde, men hans mangeårige indsats og hans personlighed vil med glæde blive husket af dem, der, som undertegnede, har haft mulighed for at samarbejde med Ingvar Musaeus.

Anmeldelser

Andersen, Lars, Poul Duedahl og Louise N. Kallestrup: De måske Udstødte: Historiens marginale eksistenser. Aalborg Universitetsforlag, 2005. 300 sider, indb., ill. ISBN 87-7307-737-2. Pris: 350 kr.

Antologien *De måske Udstødte* giver et overordnet, historisk perspektiv over inklusion og eksklusion i tid og sted. Både afvigerbegrebets historie og detailviden om enkelte afvigergrupper behandles i antologien, der er opdelt i to hovedområder, nemlig religiøse og verdslige modbilleder. Derudover er der en indledning og en afslutning. Under det første hovedområde beskrives så forskellige grupper som religiøse atleter i højmiddelalderen; forfølgelsen af præster, tiggerbrødre og pilgrimme under Den sorte Død; den intellektuelle; kætteri og kærlighedsmagi i 1600-tallets Italien; og uægteskabelig seksualitet. Under det andet hovedområde omtales rehabilitering og fængsler igennem de sidste 200 år; afrikanske rejseerfaringer i 1800-tallet; sindssyge i 1850-1900; arbejdsløshed omkring år 1900; og åndssvage i Danmark.

Som eksempel kan nævnes to af bogens kapitler. Kapitlet om Jean Gerson tjener til at illustrere, hvorledes intellektuelle kan blive opfattet som afvigere. Jean Gerson kritiserede aristokratiet, når bønder blev mishandlet. Magthaverne skulle efterleve den kristne tro, og det gjorde langt fra alle, mente han. At denne hans indstilling og kampagner for teologisk ortodoksi, for reformation af universitetet og endelig til afslutning af kirkens skisma med to paver på én gang så betød, at Jean Gerson ofte kun spillede en underordnet rolle, gjorde mindre, idet han opfattede sit ophold på jorden som midlertidigt. Kapitlets forfatter afslutter med at sætte spørgsmålstegn ved nutidige krav til universitetslektorer om at

producere for samfundet uden at beskæftige sig med moralske og etiske anliggender.

I kapitlet om uægteskabelig seksualitet argumenteres der for, at der ikke nødvendigvis er en sammenhæng mellem den retslige og den sociale definition af en afvigende handling. Endvidere er der ikke en klar grænse mellem inklusion og eksklusion. Da seksuel handling i tidligere tider ikke var afkriminaliseret og ikke var reguleret i en civil kontekst, var det afgørende, om handlingen blev efterfulgt af forsørgelse. Efter endt læsning tænker mange nok: godt, at man har bevæget sig væk fra tidligere tiders nedsættende behandling af afvigere. Spørgsmålet er selvfølgelig, om man nu også har gjort det?

Bogen kan anbefales – ikke mindst fordi de enkelte afsnit kan hjælpe til at sætte et større perspektiv på den enkeltes slægtsforskning, og de kan vække overvejelser omkring afvigere og vores behandling af dem før og nu. Bogen er i øvrigt fint illustreret. Den opmærksomme læser vil f.eks. nikke genkendende til fotografierne af straffede, der indgår i Odense Politis album med mistænkelige personer 1867-1870, idet dette billedmateriale tidligere har været gennemgået i den slægtshistoriske litteratur.

Adam Lindgreen, lektor

Andersen, Ruth: I jernlænker. Christian Siegfried von Plessens livsforløb 1646-1723. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2004, 300 sider, indb., ill., ISBN nr. 87-7838-776-0. 278 kr.

Biografier over embedsmænd fra den ældre enevælde er ret sjældne, når bortses fra Griffenfeld, som senest er blevet biograferet af Sebastian Olden-Jørgensen i 1999, og Tyske kancellis oversekretær i perioden 1688-1703, Thomas B. von Jessen, hvis liv

og gerning behandledes af Franz von Jessen i *En slesvigsk statsmand. Dansk Udenrigspolitik 1588-1703* fra 1930. Derudover er man henvist til professor C.O. Bøggild-Andersens indsigtfulde biografier i 2. udgave af Dansk Biografisk Leksikon og for en senere tids vurderinger til 3. udgave af DBL fra 1980'erne.

Det må derfor hilses velkommen, at Ruth Andersen, der har en fortid som underdirektør i Bording-koncernen, nu har skrevet en biografi over Christian Siegfried von Plessen (1646-1723), som i den sidste fjerdedel af 1600-tallet spillede en central rolle i dansk indenrigs- og udenrigspolitik dels som chef for Rentekammeret, dels som diplomat i diverse gesandtskabsforretninger. Udgået af mecklenburgsk uradel gik von Plessen i dansk tjeneste som kammerjunker for Prins Jørgen i 1677 og ledsagede denne til England i 1683 i forbindelse med prinsens giftermål med prinsesse Anne; efter hjemkomsten til Danmark udnævntes von Plessen til chef for Rentekammeret i 1692 under Christian V, i hvilken egenkab han gennemførte en tiltrængt reorganisering af statsfinanserne. Men også på det udenrigspolitiske område spillede Plessen en central rolle: i lyset af Danmarks betydelige udenrigshandel og strategiske placering ved indgangen til Østersøen var han som en af de første klar over nødvendigheden af et godt forhold til sømagterne England og Nederlandene. På denne baggrund arbejdede han målbevidst for et alliancetilhørsforhold med disse – og ikke med kontinentalmagten Frankrig. Her var hans modspiller imidlertid udenrigsministeren i skikkelse af oversekretæren for Tyske Kancelli von Jessen, der ligeså engageret gik ind for et alliancetilhørsforhold til Frankrig. Denne signalforvirring i dansk udenrigspolitik, som gav et flimrende og skadeligt billede udadtil, fandt først sin afslutning ved tronskiftet i 1700, hvor Frederik IV afskedigede først von Plessen som chef for Rentekammeret (han beholdt dog sit sæde i Konseillet) og senere på året von Jessen.

Forfatterens store interesse for hofflivet i Danmark og i England har den konsekvens, at personen von Plessen tit kommer i anden række. Der gives et godt tidsbillede af perioden, men Plessens placering i dette forekommer stundom noget konturløst. Ligeledes kunne man have ønsket sig en nærmere belysning af von Plessens baggrund, hans studier og ansættelse ved den mecklenburgske regering i Schwerin, inden han i 1677 i en alder af 31 år gik i dansk tjeneste. Til gengæld belyses de von plessenske slægtskabsforhold og slægtens giftermål i Danmark i perioden godt, ligesom von Plessens interesser som bogsamler kommer klart frem. Men for en mere stringent belysning af von Plessens placering i det politiske spil i den tidlige enevælde kan der med fordel henvises til Steffen Heibergs biografi i den seneste udgave af *Dansk Biografisk Leksikon* (som i modsætning til Bobés og Bøggild-Andersens bidrag i de to første udgaver af DBL om von Plessen ikke optræder i forfatterens litteraturliste).

Den tidlige enevældes centrale dilemma, nemlig hvorvidt kongen skulle være sin egen førsteminister, eller hvorvidt han skulle støtte sig på en førsteminister udefra, og konsekvenserne heraf for von Plessens position, kommer forfatteren ikke nærmere ind på; ej heller på det forhold, at kongen de første hundrede år af enevælden i stigende grad gik over til at benytte udenlandske, især tyske embedsmænd på centrale poster i forvaltningen på bekostning af den gamle danske adel, som kongemagten efter enevældens indførelse i 1660 nærrede mistro til. Og Mecklenburg var i netop denne fase en hyppig leverandør af talenter: udover von Plessen kan nævnes Holstein i Danske Kancelli, Berckentin med sæde i Konseillet med Kommercekollegiet som fagområde og førhen som gesandt på den centrale post Wien samt den ældre Bernstorff som gesandt og senere oversekretær i Tyske Kancelli. Det forekommer, at forfatteren tillægger det nationale aspekt en større rolle, end der i dette

tidsrum er belæg for, og det oldenborgske kongeriges karakter af en konglomeratstat kommer ikke fuldt til sin ret i eksempelvis hendes diskussion af inkorporationen af de gottorpske dele af Slesvig under kronen i 1721 på s. 190f.

Bogen fremtræder i et smukt udstyr med mange illustrationer, herunder en farvegivningelse af det plessenske familievåben, ligesom bilagsdelen udover noter og tidstavl også indeholder stamtavler for Plessen-slægten og for Gottorperne. Som et plus må nævnes gengivelsen af Jacob Conings på samme tid karakterfulde og nøjterne maleri af von Plessen på smudsomslaget, et billede, som siger meget om personen von Plessen.

*Peter Hertel Rasmussen
Ministerråd, cand.mag.*

*Brynjolf, Karen, Katja Rie Glud og Ulla Kejsær:
Bevar billedet – Vejledning i bevaring af fotografier og film, Odense 2004. 64 sider, illustreret i farver. ISBN 87-988905-0-6, Pris: 178 kr.*

Det erklærede formål med *Bevar billedet* er at fungere som et opslagsværk om foto- og filmbevaring til brug for mindre arkiver og samlinger – et formål man både som bruger og ansat på de af landets museer og arkiver, der har fotosamlinger, kun kan bifalde.

Bogen er opbygget af tre hovedafsnit. Første del af bogen omhandler de forskellige fotografiske materialer og dækker alt fra de ældste unikabilleder, fx daguerreotypier, over papirbilleder, negativer og samlinger i fotoalbums frem til billeder lagret i digital form. For hver type gennemgås ideelle opbevaringsforhold, den mest hensigtsmæssige håndtering, den bedste emballage og de mest almindelige skader typiske for de mange typer film. Farveillustrationer undervejs giver god mulighed for at identificere skader ud fra eksempler, og de supplerer således teksten godt.

Anden del af *Bevar billedet* fokuserer på opbevaringsmiljøet for fotografisk materiale. Først berøres generelt problematikker omkring temperatur og relativ luftfugtig-

hed, hvorefter der opstilles krav til klima og klimamåling. Disse er overskueligt opstillet skematisk. Herefter følger underafsnit om diverse aspekter af opbevaring, hvor emnerne spænder fra opbevaring i køleskab og fryser til placering og indretning af selve arkivet. Kapitlet afsluttes med et vigtigt afsnit om egnede typer emballage for fotografisk materiale.

Bogens tredje og sidste hovedafsnit henvender sig i høj grad til alle brugere af fotomateriale rundt omkring på landets arkiver og museer, da det omhandler selve håndteringen af materialet. Udover normal omgang med materialet gennemgås også de mange bevaringsmæssige problemer, der kan opstå i forbindelse med scanning og ikke mindst fotokopiering. Efter hovedafsnittene følger et mindre afsnit om prioritering af bevaringstiltag, efterfulgt af en forhandlerliste og en litteraturliste.

Bevar billedet er en god og tilgængelig håndbog i bevaring af fotografi og film. Selv om man hverken er konservator eller fotograf, kan man alligevel få et stort udbytte af at læse den letforståelige bog. Forcen ligger især i dens overskuelighed og anvendelighed som opslagsværk. Man fornemmer tydeligt de tre forfatters praktiske erfaringer, såvel som teoretiske viden, skinne igennem og dette sammen med gode henvisninger til andre teoretiske værker, når stoffet kræver det, giver et tillidsvækkende indtryk.

Steen Schön, cand.mag.

Boje, Per, m.fl.: Odensebogen 2005: Da H.C. Andersen var barn. I kommission hos Syddansk Universitetsforlag, 2005. 188 sider, ill., indb. ISBN 9-788790-113285. Pris: 188 kr.

Foran mig har jeg en 188-sider stor bog om Odense på H.C. Andersens tid. Bogen er skrevet af nuværende og tidligere medarbejdere fra Landsarkivet for Fyn, Stadsarkivet og Syddansk Universitet. Den fortæller om nogle af de steder, miljøer og personer, som H.C. Andersen beretter om i sine erindringer.

Med sine 17 kapitler kommer bogen vidt omkring. Det første kapitel giver en oversigt over Odense bys vækst i perioden 1805, hvor H.C. Andersen fødtes, til 1875, hvor han døde. Herefter følger en række kapitler om markante personligheder, tugthusfanger, skarprettere og spanske og franske soldater. Ét kapitel fortæller om børnene i byen, mens et andet beretter om det jødiske samfund. Og for hvert kapitel er der som sagt fundet så mange flotte illustrationer frem, at det er en sand fryd bare at bladre i bogen.

På Odenses kirkegårde blev rige såvel som fattige begravet; dog viste standsopdelingen sig ved, at rigere bysbørn blev stedt til hvile inde i kirken, mens fattiglemmer blev begravet i halmkister på selve kirkegården. På kirkegården gik grise, køer og får rundt, mens børn legede mellem gravstene. Kirkegårdsterrænet havde hævet sig ved Skt. Hans kirke, fordi ligene lå i flere lag; somme tider kunne ligene ikke begraves ordentligt, og der var en ubehagelig stank. I mange andre købstæder døjede man med samme problemer, og derfor udstedtes der i 1805 et påbud om, at begravelser i kirker herefter var forbudt; samtidig skulle købstæderne sørge for oprettelse af fælleskirkegårde uden for deres bymure. H.C. Andersens far nåede at blive begravet ved Skt. Knuds kirke.

En mindre kirkegård, som stadig eksisterer, er dén for det jødiske samfund; her står der 37 gravsten. I 1805 havde den jødiske menighed i Odense fået tilladelse til at indrette en synagoge, og i 1825 fik menigheden egen begravelsesplads. Antallet af jøder blev opgjort til 111 i 1819 eller omkring en procent af befolkningen dér. Mange mennesker så dengang ned på jøderne, men H.C. Andersen fortæller selv, at han havde været tæt knyttet til den jødiske pige Sara Heinmannsdatter, der gik i samme skole som ham, Fedder Carstens skole.

H.C. Andersen blev som sagt født i 1805; det gjorde 254 andre børn i Odense også. Et interessant kapitel i bogen fortæller på

glimrende vis, hvad der skete med disse 254 børn. 62 børn døde i Odense allerede før konfirmationen, mens 14 børn døde i Odense mellem konfirmationen og 1845; endelig døde 30 i Odense mellem 1845 og 1880. De fleste overlevende børn forlod ligesom H.C. Andersen Odense. Forskellige skæbner, både rige børns og fattige børns, berettes der om. Bogen kan anbefales. Den er et stærkt supplement til de andre gode bøger, der i løbet af de seneste år er udgivet om H.C. Andersen.

Adam Lindgreen, lektor

Christiansen, Palle Ove (red.): Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse. (Folkemindesamlingens kulturstudier, bd. 8). C.A. Reitzels Forlag, København 2005. 164 s. m. farve-ill. Hft. ISBN 87-7876-448-3. Ej ISSN. Pris: 200,- kr.

“Gl. Dansk og danskhed” er øjensynlig blevet et forskningsfelt, som mange universitetsfolk finder det vigtigt at opdyrke, hvilket kan give anledning til betragtninger af meget forskellig art og kvalitet. Teoritur er den danske udgave af Anthony D. Smiths bog *Nationalisme. Teori, ideologi, historie* (Hans Reitzels Forlag 2003), hvor det pointeres, at nationalisme ikke har fokus på social retfærdighed og fordeling af et samfunds goder, men i stedet vægter identitet, autonomi og enhed. Blandt de mere kuriøse værker er *Forsvar for Nationen. Nationalstaten under globaliseringen* (Aarhus Universitetsforlag 2006), hvor forfatteren Michael Böss argumenterer for nationalstatens nødvendighed og nødvendigheden af en gentilegnelse af den nationale tradition i form af en kritik af det senmoderne, individualiserede samfund.

Men også i den lette ende af bogmarkedet kan man finde eksempler på udgivelser om emnet; f.eks er *Glimt af Danskhedens historie – i billeder og tekst* (Forlaget Modtryk 2005) af børnebogsforfatterne Maria Helleberg og Janne Hejgaard, som er et tyndt undervisningshæfte til brug i folkeskolen. Derimod hører den foreliggende titel *Veje*

til danskheden bestemt til blandt de bedste, og et par af bogens seks bidrag fortjener en nærmere omtale, ligesom bogens efterskrift bør være obligatorisk læsning for dagspressens skråsikre debatører.

Ret beset er bogen en samling af indlæg fra Dansk Folkemindesamlings symposium *Veje til danskheden*, der afholdtes i anledning af 100-års jubilæet i foråret 2004, og redaktøren er selv præsenteret med nogle gode tekster i form af indledning og efterskrift samt bidraget "Den folkelige kultur. Almuens nye betydning som dansk og national." Et bidrag, der dels påpeger, hvorledes den vågnende interesse for almindelige menneskers kultur for de bærende kræfter i samfundet nærmest måtte være synonym med en interesse for den nationale kultur, dels hvorledes forestillingen om en helhed i den danske folkekultur, der blot skulle indsamles og kortlægges, ikke var holdbar, om end lektor Henrik Ussing i *Håndbog i hjemstavnsforskning og hjemstavnskultur* (1939) hævdede (s.150): "at forskerne dybest set studerer almuens livsopfattelse, tro og meninger, dens livsvisdom, skik og religion gennem at gruppere stoffet efter hvert enkelt træks alder, hjemstavn og spredningsveje." Praksis viste, at man ikke kunne bestemme alderen særlig præcist på ret meget af stoffet, og såvel hjemstedet som spredningsvejene kun var entydige i visse tilfælde. Langt mindre var det realistisk at udlede ledende tankegange i almu-kulturen, der gør hele dens livsopfattelse til en velordnet, gennemført og gennemtænkt verden.

Af de øvrige bidrag, forfattet af Jørgen Jensen (arkæologien), Jørn Lund (sproget), Hans Vammen (historien), Hans Dam Christensen (billedkunsten) og Jens Henrik Koudal (musikken), kan den personalhistorisk interesserede med særligt udbytte læse Vammens velstrukturerede behandling af universitetsfaget histories rolle mellem nationen, staten og videnskaben fra 1800 til i dag, set fra Københavns Universitet. Her sættes kendte historikere som Ludvig Holberg (1684-1754), Chri-

stian Molbech (1783-1857), C. F. Wegener (1802-1893), Aage Friis (1870-1949), Erik Arup (1876-1951) og Povl Bagge (1902-1991) ind i en historiografisk og videnskabs-historisk ramme. For Vammen er det selvfølgelig kendt stof, men det formidles elegant til læsere, der næppe vidste, at C. F. Allen (1811-1871) befordrede diverse fordrejede resultater (baseret på fusk med de indsendte sprogpøver), da *Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland* (1857-58) skulle dokumenteres, eller har reflekteret over at vort lands statsminister, Anders Fogh Rasmussen, i 2003 med sin afvisning af historikerlavets skildring af samarbejdspolitikken under besættelsen, samtidig opsagde en historisk samarbejdsaftale, da han derved tog afstand fra den historieforskning, som den danske stat havde bestilt og betalt af Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie (DNH). Som Vammen vælger at formulere det; statsministeren finder åbenbart (s.63): "at staten ikke længere vedgår arv og gæld for nationens historiske kontinuitet."

Palle Ove Christiansens afsluttende perspektivering til dagens debat er velgørende, da han uden at kommentere det demagogiske polariseringsgreb, hvor man modstiller danskere og muslimer, får fastslået, at den moderne nationalisme faktisk kun er fra begyndelsen af det 19. århundrede, om end begrebet nation er ældre. (s.156) Først i 1800-tallet slår den opfattelse igenem hos de toneangivende, at fædrelandet skal opleves som fødelandet, hvad der har at gøre med først den indenrigspolitiske situation og senere med nationalromantik-kens opfattelse af menneskets rod i jord og afstamning. Det må erkendes, at en stærk nationalfølelse er en vital realitet, som forskellige grupper i det danske samfund i dag er blevet mere optaget af end for blot få år siden, påpeger han. Da menneskers adfærd er styret af det meningsindhold, der ligger i den enkeltes motiver, tanker og følelser, er de situationer som mennesker definerer som virkelige også virkelige hvad angår deres konsekvenser. Uanset om

stærk nationalisme – eller for den sags skyld: racisme – måtte vise sig at være empirisk ukorrekte opfattelser, så har de reelle konsekvenser, ikke mindst i et multietnisk samfund som det danske.

*Tommy P. Christensen, museumsinspektør,
Malmø*

Enevig, Anders: Fakta om Elvira Madigan og Sixten Sparre, Wisby & Wilkens 2005. 199 s., ill. ISBN 87-89191-67-6, Pris 248 kr.

Der er skrevet et utal af bøger om det forelskede par Elvira Madigan og Sixten Sparre. Alle med hver sin fortolkning af, hvordan det ulykkelige kærlighedsforhold tog sin ende. Bogen "*Fakta om Elvira Madigan og Sixten Sparre*" belyser nye facts om dramaet på Tåsinge. Forfatteren Anders Enevig påpeger bl.a., hvordan historierne i de mange avisartikler, der blev bragt i dagene omkring begivenheden, viser sig ikke at stemme helt overens med virkeligheden. Ej heller er historien tilsyneladende blevet behandlet korrekt i tidligere bøger, der beskriver emnet.

Anders Enevig har samlet alle artikler, som han har kunnet finde. Disse vises i første halvdel af bogen. De er vældig spændende og sjove at læse trods den tragiske begivenhed. Der er en hel del meget flotte billeder i bogen og kopier af breve m.m.

Selve fortællingen om Elvira Madigan og Sixten Sparre, om dagene op til selvmordene og deres kærlighedshistorie skrives der også om. Det er historien om den ulykkelige kærlighed mellem en adelsmand tilhørende en af Sveriges fornemste adelslægter på den tid og cirkusprinsessen Elvira Madigan, hvis oprindelige navn var Hedvig Antoinette Isabella Leonora Jensen født i Flensborg d. 4. december 1867.

Bogen viser kopier af Politirapporter og dødsattester og ligsyn, samt billeder og beskrivelser af dødsstedet og parrets sidste hvilested m.m. Men det er især forfalskningerne og fejltagelserne, som Anders Enevig kommer ind på i denne bog.

Forfatteren anbefaler selv i sit forord at

bogen er lagt an på at give den historisk interesserede læser et så korrekt billede af dramaet på Tåsinge, som det er muligt. Men at man også kun får det maksimale udbytte, hvis man også læser Poul Erik Møller Pedersens bøger om emnet. På den måde får man mulighed for at sætte sig ind i, hvordan temaet hidtil er blevet behandlet og derefter være i stand til at drage sin egen konklusion.

Jeg må sige, at jeg blev grebet af Anders Enevigs måde at fortælle den sande historie om dramaet, og jeg kan virkelig anbefale at læse denne bog, der er trykt i begrænset oplag.

Gitte Bergendorff Høstbo

Færch, Ole (udg.): Diplomatarium Hornumense: Tingsvidner, breve og andre dokumenter fra Hornum herred, Nibe og Nørholm birk 1216-1636. Eget forlag, 2004. 1.577 sider, indb., ill. ISBN 87-986657-3-1. 600 kr.

Færch, Ole (udg.): Herredsfogeder og skrivere ved Hornum herredsting, Nørholm og Nibe birketing samt Hornum-Fleskum herredsting. Eget forlag, 2006. 96 sider, indb., ill. ISBN 87-986657-6-8. Pris 249 kr.

Rundt omkring i Danmark sidder mange og forsker i deres slægt, og mange driver det vidt og sammenstiller deres resultater i flotte slægtsbøger. Andre forsker i et enkelt områdes samtlige slægter. Resultaterne af denne forskning er forståeligt nok næsten for omfattende til at blive offentliggjort; men enkelte forskere har dog haft mod på opgaven. Endelig har nogle forskere kastet sig over arkivalier, som af erfaring er svære at benytte, og det er her, at Ole Færchs flotte bog *Diplomatarium Hornumense* kommer ind. Dets område er Hornum herred, herunder Nibe og Nørholm birk samt Hasseris. Forfatterens overordnede mål er at give et billede af dét, der har fundet sted på tingene og herigennem at bidrage til personal- og lokalhistorie i perioden før ting- og kirkebøger.

Materialet, som er medtaget i de to bind,

omfatter enkeltdokumenter, som kan antages at have været behandlet på herreds- eller birketing. Man finder således tingsvidner, lovhævd, skøder, sognevidner og domme, men ikke større jordebøger. Det ældste medtagne dokument omhandler Viborg domkapitels besiddelse af Nørholm 1216; bogen standser ved 1636, hvor tingbøgerne for Hornum herred foreligger.

Efter en beskrivelse af Hornum og Hornøg herred samt herreds- og birketingssegl følger en omtale af tingstederne og deres funktion, tingfolk og herredsfogeder og tingsvidner. Så gennemgås dokumenternes indhold: skøder, pantsætning, mageskifter, gaver på gods, markskel, færdselsret, ulovligt brug af anden mands jord, vejadgang, fiskerettigheder i Limfjorden og lovhævd på gårde, marker og enge. Nogle enkelte dokumenter vedrører drab, vold, trolddom, falsk vidnesbyrd, tyveri, kristeligt levned, forarmelse og øde gods. Dokumenternes udformning og sproget deri beskrives. Hele denne indledning fylder 21 sider, mens de øvrige 1.556 sider er helliget dokumenterne samt et register på 55 sider. Hele værket fås også på CD, og det gør det jo unægtelig lettere, dersom man skal lede efter noget.

En efterfølgende 96-sider bog meddeler personalhistoriske oplysninger om herreds- og birkefogeder og skrivere. For hver person er det angivet, hvornår denne har virket, aftegning af segl samt referencer til domme, det har været muligt at finde frem til. For nogle er også gengivet egentlige slægstavler, nemlig Niels Jepsen Wærre i Busted, slægten Pugh fra Mølgaard i Lundby sogn, slægten Pig samt Hans Henriksen i Raakilde.

Det er ganske imponerende, hvad Ole Færch har sammenstillet. To-bindsværket og bogen om herredsfogeder og skrivere kan bestemt anbefales; Ole Færchs forskning er da også blevet støttet af forskellige fonde, herunder Statens Humanistiske Forskningsråd og Alfred Goods Fond.

Adam Lindgreen, lektor

Goldstein, Henri (red.): Til et folk de alle høre... Den jødiske minoritet i Danmark, Gyldendal 2005. 184 sider, ill. ISBN 87-02-03821-8. Pris: 168 kr.

Denne antologi fra sensommeren 2005 kan anskues på flere måder – dels som vinkler på nyere jødisk-dansk historie, dels som en diskussion af begrebet jødisk integration og/eller assimilation, dels som en diskussion af debatten omkring jøderne i Danmark sammenholdt med synet på Israel i det 20. og 21. århundrede. Stort set alle forfatterne forholder sig til tidens igangværende debat, som den selvsagt tog sig ud før Muhammed-krisen. De tager også stilling til og udviser holdninger, som det står læseren frit for at være enig eller uenig i. Uanset politisk og religiøs overbevisning er det en debat, som det er nødvendigt at forholde sig til for at forstå ikke blot presse-dækningen af israelske og mellemøstlige politiske begivenheder men også hele problematikken omkring Israel og nabolandene. Affødt deraf kommer forståelsen af det jødiske samfund i Danmark. Lad det være sagt med det samme: Denne antologi er nødvendig og vedkommende.

Undervisnings- og kirkeminister Bertel Haarders ideologiske indledning er tankevækkende. Han roser de danske jøder for en vellykket integration trods mange år uden samme rettigheder som indfødte danskere. Lighed for loven var ikke en givet forudsætning, og hån, vold og latterliggørelse foregik også i Danmark.

Helen Krag beskriver jøderne som minoritet i Danmark. Spørgsmålet om "den gode danske jøde" og fremstillingen af jøder de sidste par hundrede år er både interessant og relevant. Jacques Blum noterer sig, at jøderne i dag er så integrerede i den danske kultur, at man ikke længere kan tale om en afgrænset, jødisk befolkning. Det centrale spørgsmål er, hvor godt danskerne kender sig selv som folk – og jøderne – og dernæst med omvendt fortegn. Mirjam Gelfer-Jørgensen giver eksempler

på jødiske kunstnere. For den danske kunsts kat har jødiske mæcener spillet en afgørende rolle, idet både Den Hirschsprungske Samling og Davids Samling er indsamlet og skænket den danske stat af jøder, i øvrigt indeholder Davids Samling en stor mængde islamisk kunst.

Finn Schwartz diskuterer spørgsmålet om jødisk identitet og succes i sin artikel om jøder i dansk erhvervsliv og inden for juraen. Her findes kortfattede lister over erhvervs- og advokatvirksomheder helt eller delvist stiftede af jøder, og han afviser den jødiske baggrund som væsentlig forudsætning for succes. I stedet peger han på andre faktorer som hurtig integration og indgåelse af "dansk-jødiske" ægteskaber. Han åbner desuden for debatten om, hvorvidt man kan skelne mellem gode, samfundsnyttige indvandrere og de mere resourcekrævende, i.e. udarbejde en cost benefit-analyse.

Henri Goldsteins artikel om dansk-jødisk liv efter 2. Verdenskrig berører danskernes holdning til jøder, jødernes holdning til andre flygtninge og dernæst terror og trusler mod jøder. Goldsteins kritiske holdning til dele af den danske presse er velargumenteret og velunderbygget.

Bent Lexner skriver om jødedommens fundament, og hvordan han som jøde i Danmark har oplevet en holdningsændring fra overvejende positive tilkendegivelser efter 2. Verdenskrig til en kritisk og til tider truende adfærd overfor jøderne generelt og Israel i særdeleshed.

Poul Melchior er bosat i Israel, og det er interessant at læse hans bevæggrunde for at yde en aktiv indsats for jødisk kultur og identitet i hjemlandet.

Samuel Rachlin leverer eksempler på det, som i dag ville kaldes mobning, da han som ung journalist blev udsat for såkaldt morsomme hentydninger til KZ-lejre, gaskamre mm. Under dække af humor kan der afleveres modbydelige kommentarer, og under dække af redaktionelle linjer og ironi kan antisemitiske holdninger tilsyneladende frit komme til udtryk i dagspres-

sen. Samuel Rachlin førte en debat om netop dette emne med Politiken, og det endte med, at avisen nægtede at bringe Rachlins indlæg.

Isi Foighel har en personlig beretning om de 5000 polsk-jødiske flygtninge, der kom til Danmark i 1969. Han beskriver, hvorledes begreber som valgfrihed i butikker og økonomisk selvstyre var ganske ukendte og skræmmende for disse flygtninge, som i løbet af blot en generation blev "danske".

Bent Melchior slutter af med "De messianske tider som mål" – et rigtig godt kapitel om de vigtigste jødiske skrifter og begreber. Mosebøgerne og Talmud udlægges elegant og læsevenligt, dog kunne flere jødiske navne og begreber i dette kapitel være forklaret yderligere. Kapitlets titel refererer til den Messias, som jøderne venter på. Melchior tolker Messias' komme på to måder. Der kan være tale om en person, eller om en form for verdensfred, et endemål.

Når forfatterne skriver om flygtninge, skriver de ikke blot om jøderne. Det mosaiske Troessamfund var medstifter af Dansk Flygtningehjælp (s. 80), og det går igen hos de forfattere, som berører emnet, at ikke kun jøderne men også flygtninge af anden religiøs overbevisning bør hjælpes. Der er derfor en naturlig og forståelig undren overfor de debattører og flygtninge, som ensidigt kritiserer eller truer netop jøderne. Det er uundgåeligt, at forfatterne tager stilling til dette spørgsmål.

Forfatterne præsenteres alle kort på bogens omslag, således at læseren præsenteres for de vigtigste data som fødeår, erhverv, publikationer og tillidsposter. Her er kun ganske få illustrationer, men da langt de fleste artikler er debatterende snarere end historisk fortællende, er det ikke en mangel. Bogen har hverken stikords- eller navneregister, men det savnes ikke. Her er ikke tale om en fuldkommen historisk gennemgang, og det giver antologien sig heller ikke ud for at være. Læseren får et historisk rids, men vigtigst af alt er forståel-

sen af jødisk dagligdag, af politiske begivenheder og reaktioner på disse.

Charlotte Lindhardt, Cand. mag.

Green, Jørgen: Slægtsforskerens ABC: En håndbog for alle som beskæftiger sig med slægtsforskning. Forlaget Grifo, 2005. 328 sider, ikke ill., hæftet. ISBN 87-89466-52-7. Pris: 198 kr.

At skrive sin slægts historie kan forekomme overvældende, når man for første gang kaster sig over dette projekt. Det er ikke altid klart, hvilke oplysninger fremgår af eksempelvis kirkebøger, skifteprotokoller og retsudskrifter – og hvor de forskellige arkivalier befinder sig.

Den megen latin, man som slægtsforsker ikke kan undgå at støde på, omtales i Jørgen Greens glimrende bog *Slægtsforskerens ABC*. Danmarks forskellige møntsystemer er forklaret, ligesom købekraften gennem tiderne er det. Har man aner i København, kan afsnittet om københavnske arkivalier ikke andet end glæde en, for her er der virkelig arkivalier at trække på. Og afsnittet om hærens og flådens personel viser, at brugen af denne arkivaliegruppe er noget kompliceret – og derfor forklarer, hvorfor mange slægtsforskere kun når til lægdsrullerne.

Forbrydelse og straf er udførligt behandlet i bogen. Det gælder således retssystemet, dommere og fogeder, prokuratorer, bevisbyrde, forbrydelser og straffe samt endelig fængsler. Ydermere diskuterer Jørgen Green kilderne til belysning af handel, håndværk og lav, ligesom han behandler børne- og fattigforsorgen. Selvfølgelig er også arv og skifte behandlet, ligesom forskellige sygdomme og epidemier beskrives. Således er der et udførligt afsnit om koppevaccination. For eksempel var det i begyndelsen mest kongelige og adelige, som blev inokuleret, herunder udenrigsminister J.H.E. Bernstorffs kone og kronprins Christian (den senere Christian VII).

Jo, bogen kommer omkring rigtig mange områder og også ud i krogene som for eksempel bønase, fledføringskontrakt,

gornidding, halvgudmor, rolling, skvatmøller, småbeder og tokkeskifte.

Dog: ingen ros uden ris! Der er områder, jeg gerne havde set omtalt nærmere. Om lokalarkiver i Danmark hedder det, at man kan finde oplysninger om disse på www.lokalarkiver.dk. På nogle lokalarkiver har man efterhånden lagt meget materiale eller i hvert fald oplysninger om arkivets materiale ud på en hjemmeside. Sådanne initiativer er prisværdige, og det ville være dejligt, om andre arkivet fulgte trop.

Indvandrere behandles også i bogen: huguenotter, jøder, polakker og svenskere, men derimod ikke hollænderne på Amager eller kartoffeltyskerne i Jylland, der jo ellers begge er eksempler på indvandrere, som har klaret sig fortræffeligt i Danmark. Og vil man opspore sin familie i udlandet, er der kun lidt at hente i bogen. Jo, man kan da søge på mormonernes www.familysearch.com; men her skal man være opmærksom på, at de indlagte oplysninger ikke nødvendigvis er kontrolleret på nogen måde, og derfor kan man ikke umiddelbart regne med, at eventuelle fundne aner er korrekte.

I det hele taget havde jeg gerne set flere henvisninger til de efterhånden mange offentliggjorte registre over – eller egentlige uddrag af – blandt andet tingbøger og justitsprotokoller, kirkebøger og skifteprotokoller. Nogle af disse registre er heldigvis indleveret til arkiverne, mens andre ligger på internettet. Det er jo godt nok, for det gør det let at søge efter oplysninger online; men hvad sker der, når en slægtsforsker, som har lagt sådanne oplysninger ud på nettet, dør? Og hvordan ved man, hvad der egentlig findes på nettet? Også bøger, som opstiller navnene på alle fæstere inden for et enkelt område, og oversigter over private dagbøger er nyttige at kende til. Måske det ville blive for meget at medtage al den litteratur i bogen? Alt i alt en bog, der bestemt kan anbefales.

Adam Lindgreen, lektor

Jeppesen, Torben Grøngaard: Danske i USA 1850-2000 – en demografisk, social og kultur-geografisk undersøgelse af de danske immigranter og deres efterkommere. Odense Bys Museer, 2005. 445 sider, ill., indb. ISBN 87-7674-030-7. Pris: 340 kr.

Siden starten af 1800-tallet er næsten 450.000 danskere udvandret til USA, de fleste i perioden fra slutningen af 1800-tallet og frem til Den første Verdenskrig. Torben Grøngaard Jeppesens 445-sider store bog om danske i USA i 1850-2000 sætter fokus på de danske udvandrere og deres efterkommere, og her kan man læse, hvorledes det gik med danskerne. Og lad det være sagt med det samme: Danskerne og specielt deres efterkommere har klarlagt sig socioøkonomisk godt i USA, og deres efterkommere er placeret i den øvre del af den amerikanske middelklasse.

Grøngaard Jeppesens bog er inddelt i ni kapitler. Det første kapitel omhandler demografi og migration, mens det andet kapitel diskuterer USA som indvandrerland. Det er anslået, at omkring 66 millioner personer indvandrede til USA i perioden 1820 og frem til 2000. Disse personer kom først fra England, Skotland, Irland, Nederlandene, Frankrig og Spanien, men senere fulgte indvandrere fra mange andre lande, herunder også Danmark.

1.430.897 amerikanere angav i 2000 at være af dansk afstamning. Da amerikanske folketællinger kun muliggør anførelse af en persons primære og sekundære afstamning, og da den amerikanske befolkning i vid udstrækning er en blanding af mange etniske grupper, er der imidlertid langt flere amerikanere, som har danske rødder.

Når man betænker, at den samlede danske udvandring til USA i perioden 1880-1921 var på ca. 11 procent af det gennemsnitlige danske befolkningstal i samme periode (nemlig 2.618.435), og at indvandrerne generelt var i den erhvervsaktive alder, indser man let, at der har været tale om en ganske betydningsfuld udvandring

fra Danmark. Denne massive udvandring forklares i stor udstrækning af den sociale marginalisering som følge af befolkningsstigning, landbrugsreformer og nye økonomiske strukturer i Danmark. At man så gratis kunne få tildelt 100 tønder (160 acres) land i USA, fik derfor mange til at forlade Danmark, hvor de fleste gårde jo ikke var nær så store.

Bogens næste fire kapitler beskriver den danske indvandring, fra pionererne i 1850 over den tidlige indvandring 1850-1870 og masseindvandringen i 1870-1900 til højdepunktet i 1900-1920. Bogens 7. og 8. kapitel fortæller om danskernes børn ('andengeneration') i 1920-1970 og endelig deres fjernere efterkommere i 1970-2000. Her skal det nævnes, at i modsætning til mange andre indvandregrupper bosatte danskerne sig ikke enkelte steder i det enorme land, men spredte sig derimod for til sidst i mange tilfælde at flytte til Californien. Blandt andet blev flere danskere guldgravere.

Den 445-sider store bog fremtræder i et særdeles læsevenligt format. Teksten står klart, og bogen er trykt på tykt papir. De mange tabeller og figurer, der findes igennem hele bogen, er med til at fremme forståelsen af undersøgelsen. Hvis jeg skal dryppe malurt i bageret, og det er virkelig svært, ville jeg nok mene, at det blot femsidede lange stikordsregister (215 stikord i alt) kunne være udbygget en del.

Der er ingen tvivl om, at Torben Grøngaard Jeppesens bog mange år fremover vil være at finde blandt hovedværkerne over den danske udvandring til USA. Det har bestemt været en fornøjelse at læse bogen, som altså også anbefales *Personalthistorisk Tidsskrifts* læsere på det varmeste.

Adam Lindgreen, lektor

Henningsen, Lars N.: Flensborgskibe 1790-1850. Flensborgskibe i Østersøen, Middelhavet og Vestindien 1790-1850. Brodersen-samlingen på Flensborghus. – Flensburger Schiffe 1790-1850. Flensburger Schiffe in der Ostsee, im Mittelmeer und in Westindien 1790-1850. Die

Sammlung Brodersen im Flensborghus. Udgivet af Sydslesvigsk Forening og Studiefæddelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig nr. 53, Flensborg 2005. 48 s. m. farveill. Hft. ISBN 87-89178-56-4/ISSN 1397-4343. Pris: 90,- kr. eller 12 €. I kommission hos Padborg Bog & Idé, Nørregade 16, DK 6330 Padborg.

Dette fine, lille hæfte i tværformat er – som antydnet med titlen – gennemført tosproget og både den dansksprogede og den tysksprogede version er således samlet i et hæfte. Da der dog samtidig er blevet plads til smukt gengivne farveillustrationer af alle 15 skibsakvareller fra den "Brodersenske Samling", accepterer man gerne at betale for den samme tekst to gange. Ud over at vi kan glæde os over, at de 15 fine skibsakvareller hermed er blevet gjort tilgængelige for en større kreds, kan det tillægges, at forfatteren er kommet rigtig godt rundt om sit emne, og tilmed har en yderst læservenlig strukturering af sin tekst. Indledningsvis introduceres vi til den lille samling på Flensborghus og familien Brodersen, der har lagt navn til samlingen. Herefter gives en nyttig introduktion til genren skibsportrætter og nogle af dens udøvere samt detaljer i billederne. Dernæst berettes lidt om skibstyper, flag og småskibsfarten. Afsluttende omtales langtursfarten (på Middelhavet og Vestindien), og endelig bringes en litteraturliste.

Af særlig interesse for slægtsforskere og personalhistorikere er dels gennemgangen af de tre generationer Brodersen (s.6-12) med stamfaderen Asmus Brodersen (f. 1774 i Havgård, Rinckenæs sogn ved Flensborg fjord), dels forfatterens præsentation af en række skibsportrætmalere, hvor bl.a. Erich Jacob Weedermann (1808-1888), Jacob Böttger (1781-1860) og Jacob Petersen (1774-1855) er præsenteret i samlingen.

Rent layoutmæssigt kan man undre sig over, at de gode farvereproduktioner ikke er blevet gengivet så stort som muligt, men hovedsagligt gengives i almindeligt postkortformat med tilhørende katalogtekst nederst på siden. Den høje standard af far-

vereproduktionerne er nemlig andetsteds i bogen blevet anvendt til en række morsomme udsnitsforstørrelser, der bl.a. viser skibskokken i arbejde på briggen *Kielseng*, samt kaptajn og styrmand samt matros og skibshund på brigantinen *Amicitia*. Derfor kunne især gengivelsen af de tre skibsakvareller (1) Jagten *Der Frühling*, (5) Fregatten *Urania* og (12) Barken *Doris* have vundet ved en større gengivelse. I en større, samlet bedømmelse af denne smukke publikation er det dog af mindre betydning, og det må ikke overskygge, at dansk kunsthistorie har fået et yderst velkomment tilskud til det meget begrænsede antal titler, som behandler denne periodes skibsakvareller – eller kaptajnsbilleder som forfatteren kalder dem med et udtryk, der er meget anvendt i den tysksprogede litteratur om skibsportrætter.

*Tommy P. Christensen, museumsinspektør,
Malmø*

Henningsen, Peter (red.): "Patrioter og fattigfolk. Fattigvæsenet i København, ca. 1500-1850", Historiske Meddelelser om København 2005, 98. årgang, Københavns Stadsarkiv og Københavns Kommune 2005, 224 sider, ISBN 87-89457-23-4, 175 kr.

Årbogen *Historiske Meddelelser om København* har i de senere år ændret karakter, således at man nu koncentrerer sig om udsendelse af temanumre. I 2005 var temaet fattigvæsenet i København mellem reformationstiden og industrialiseringen, men som bogens titel antyder, har et bestemt aspekt haft særlig interesse, nemlig den patriotiske bevægelse i slutningen af 1700-tallet og dens afgørende betydning for hovedstadens socialforsorg.

Bogens redaktør, Peter Henningsen, har selv skrevet de to første kapitler. Det første indeholder en introduktion til bogen samt en kort karakteristik af fattigdommen i de europæiske storbyer mellem 1500 og 1800. Her opdeles de fattige i en række forskellige kategorier, og Peter Henningsen gør bl.a. opmærksom på eksistensen af den

særlige gruppe af personer, der stammede fra et højere socialt lag og som derfor skammede sig ved at tigge eller opsøge myndighederne for at få hjælp, af hvilken grund de ofte er blevet overset i litteraturen. De honnerte fattige får også en del omtale i det andet kapitel, hvis hovedformål er at beskrive de københavnske myndigheders skiftende strategier for at tackle fattigdomsproblemerne i tiden fra 1500 til 1800. Peter Henningsen understreger, at de danske myndigheder – ligesom de udenlandske – i det meste af perioden nøjedes med at bekæmpe fattigdommens symptomer, dvs. tiggeriet; først i anden halvdel af 1700-tallet begyndte der at komme en forståelse for, at fattigdom kunne være samfundsskabt, og at arbejdsløshed ikke nødvendigvis var selvforskyldt. Peter Henningsen sammenfatter sin analyse ved at skitsere seks faser i behandlingen af de fattige. Her lægger han vægt på indførelsen af det fundamentale skel mellem værdigt og uværdigt trængende i 1500-tallet, introduktionen af tvangsarbejde for løsgængere i 1600-tallet, totalforbudet mod tiggeri i 1708, oplysningstidens ambition om at give alle arbejdsløse fattige hjælp til selvhjælp ved at anvise dem arbejde, og endelig reaktionen efter 1814, hvor man indførte brutale tvangsforanstaltninger for at afskrække så mange som muligt fra at søge fattighjælp for på denne måde at begrænse de offentlige udgifter.

Keld Mikkelsens artikel om det københavnske fattigvæsen 1770-1840, der er et omarbejdet speciale fra historiestudiet i København, er med sine 84 sider så absolut bogens længste bidrag. Der er da også sine steder tale om en ganske omstændelig fremstilling, men den giver en særdeles nyttig dokumentation af fattigvæsenets økonomi og administration, ligesom Keld Mikkelsen giver en grundig redegørelse for de fattiges fordeling på alder, køn, fødested m.v. I denne forbindelse understreger han i øvrigt, at periodens voksende sociale problemer i København må ses i lyset af en tiltagende opløsning af traditionelle

patriarkalske strukturer såvel i byen som på landet, kombineret med en øget tilvanding til København. F.eks. blev det nu mere almindeligt, at håndværkssvende og købmandskarle stiftede eget hjem i stedet for at blive boende hos deres arbejdsgivere, og der skulle ikke megen modgang til for at bringe disse arbejdere ud i stor fattigdom.

Årene mellem 1770 og 1840 var i det hele taget en omskiftelig periode i det københavnske fattigvæsenes historie. Således oplevede byen i 1771 og 1799 to modsatte administrative reformer – først en vidtgående decentralisering, hvorved alle beslutninger om almisseuddelinger blev lagt ud til fattigkommissioner i de enkelte sogne, og siden en centralisering, da det havde vist sig overordentligt vanskeligt at koordinere indsatsen i de enkelte sogne og at styre fattigvæsenets økonomi. De økonomiske problemer fortsatte dog længe endnu – ja i flere årtier, efter at man i 1814 havde indført fattigskat i København. Indtil da havde man opfordret borgerne til at tegne sig for et bestemt beløb om året som "frivillig gave". En tilsvarende ordning eksisterede i mange af provinsbyerne i 1700-tallet, hvor denne huskollekt ofte var fattigvæsenets største indtægtskilde. Keld Mikkelsens analyse af det københavnske fattigvæsenes økonomiske grundlag i 1799 afslører en noget bredere vifte af indtægter, men mange af dem var uvisse og formentlig temmelig variable.

Det københavnske fattigvæsen rådede i 1700-tallet over en række små og store stiftelser, og i tiden fra 1787 til 1800 blev de suppleret med syv arbejdshuse og en tvangsarbejdsanstalt. Desuden fik hovedstaden i løbet af 1770'erne en række gratis-skoler for fattige børn, og i 1790'erne blev de lagt sammen med arbejdshusene. De mange nye institutioner må ses i lyset af den patriotiske tankegang, der vandt stærkt frem i de ledende kredse i disse år. Patriotismen (der endelig ikke må forveksles med nationalisme) lagde stærk vægt på det enkelte menneskes moralske pligt til at

deltage i opbygningen af nationens fælles vel. Derfor var det vigtigt at opdrage almu- en til samfundssind, så de kunne blive nyt- tige borgere. Som det blev formuleret af Københavns magistrat i 1782: "Hvis der ikke for Ungdommens Opdragelse saale- des bliver sørget, at de fra de yngre Aar af blive vandte til Arbeidsomhed, Flittighed, gode Sæder og Religion, vil alle Ting komme i den Uorden, ja Fattigdom og Ussel- hed med Folkemængden saaledes tiltage, at det vil blive en absolute Umulighed at underholde de Fattiges Antal; thi duelige, virksomme, nøisomme, sædelige og chri- stelige Undersaatter ere en Stats virkelige Styrke ...". I overensstemmelse hermed lagde patrioterne også stærkt vægt på ar- bejdsanvisning som det vigtigste hjælp- middel mod fattigdom. "Det gjaldt om at internalisere normerne om arbejdets lyk- salighed i hvert enkelt individ", skriver Peter Henningsen. Men selv om man nok helst ønskede at nå dette mål gennem "gule- rodsmetoden", veg man heller ikke tilbage fra tvang. I 1792 blev der således indført ar- bejdspligt for alle fattighjælpsmodtagere i hovedstaden, og i årene 1800-07 kunne fat- tige, der havde nægtet at påtage sig et ar- bejde, anbringes i tvangsarbejdsanstalten i Pustervig, hvor en del af beboerne blev pla- ceret i isolationsceller (med inspiration fra amerikanske fængselsreformatorer).

De nye institutioner, der så dagens lys i slutningen af 1700-tallet, spiller på hver sin måde en central rolle i bogens tre sidste af- handlinger. Birgitte Vedel-Larsen indleder sin bredt anlagte artikel med en god præ- sentation af forskellige arbejds- og tugthus- initiativer i England, Nederlandene og an- dre europæiske lande mellem 1500 og 1800, og herefter følger en beskrivelse af vilkårene for de fattige i såvel de køben- havnske arbejdshuse (der var i brug indtil omkring 1840) som tvangsarbejdsanstalten i Pustervig og dens bedre kendte efterføl- ger Ladegaarden. Peter Wessel Hansen har et mere snævert sigte, idet han foretager en analyse af sprogbrug og argumentation i en samling breve, som en afskediget kø-

benhavnsk fattigskolelærerinde skrev til Københavns magistrat i årene 1792-98. Analysen viser, at hun benyttede mange pa- triotiske udtryk, og Peter Wessel Hansen bruger dette som argument for, at den pa- triotiske tankegang ikke blot var forbe- holdt det højere borgerskab, men også trængte ned i lavere sociale lag. Han må dog medgive, at den tidligere lærerinde netop gennem sit arbejde må have stiftet et godt kendskab til den patriotiske tanke- gang, og at hun kan have anvendt dette strategisk, når hun siden henvendte sig til magistraten.

Den patriotiske tendens i fattigskolernes undervisning står også i centrum i Svend Ranvig-Christensen og Asger Boe Willes perspektivrige artikel, der påviser en lige linje fra den store københavnske fattigplan fra 1799 til reglementet for almue- og bor- gerskolevæsenet i København, der trådte i kraft i 1814. De konkluderer derfor, at det københavnske fattigvæsens skoler tilsynelæ- dende kom til at danne forbillede for det almindelige skolevæsen i hovedstaden – li- gesom det i øvrigt også havde været menin- gen, at tvangsarbejdsanstalten i Pustervig skulle have været forbillede for fængsels- væsenet. Artiklen indeholder bl.a. analyser af en instruks for læreren ved en af fattig- væsenets skoler og af indholdet i en række af de lærebøger, der omtales i denne in- struks. Undersøgelsen viser ikke uventet, at der både blev lagt vægt på at bibringe bør- nene praktiske færdigheder og at give dem en boglig uddannelse, der kunne forme deres tænkemåde og sociale adfærd i en samfundsgavnlig retning. Eller som det er formuleret i en af skolebøgerne: "Menne- sket er sat i Verden for at vorde lykkeligt: Det optages til Medlem af det borgerlige Selskab for at bidrage til andre Menneskers Vel, og igen at understøttes af disse i sin lyk- kes Befordring".

Patrioter og fattigfolk afsluttes med en kommenteret oversigt over relevant littera- tur, herunder litteratur fra samtiden, samt en kort præsentation af de vigtigste arkiva- lier på området. Det er nemlig også et af

bogens formål at inspirere til mere udforskning af emnet.

Om bogen som helhed må man sige, at der er lige lovligt mange overlapninger mellem flere af kapitlerne, men artiklerne supplerer hinanden godt, og til sammen giver de et væsentligt bidrag til forståelse af dansk socialforsorgs udvikling i perioden. Og der er grund til at glæde sig over den europæiske perspektivering i flere af kapitlerne. Derimod kunne der være gjort mere for at sammenligne København med andre dele af det oldenborgske monarki. Således kunne man med fordel have inddraget Lars Henningsens bog *Fattigvæsenet i de sønderjyske købstæder 1736-1841* (1978), der bl.a. indeholder en fin analyse af de skiftende holdninger til de fattige i tiden omkring 1800. Der kan påvises mange parallelle træk, bl.a. mellem de holdninger der blev forfægtet af fremtrædende patrioter i København i 1790'erne og de synspunkter, der blev fremført af samtidige toneangivende skribenter i Slesvig-Holsten. Men der var også mange forskelle mellem de to dele af riget, ikke mindst på det lovgivningsmæssige område.

Patrioter og fattigfolk er velskrevet og forsynet med mange gode illustrationer og illustrationstekster. Men desværre er gengivelsen af billederne i mange tilfælde så utilfredsstillende, at det er svært at se detaljerne. Man skulle tro, at Øko-tryk kunne have gjort sit arbejde væsentligt bedre.

Jørgen Mikkelsen, arkivar,
Landsarkivet, København

Hjelmar, Erik: Slægternes Gang, bd. 1-3. Forlaget Underskoven, 2003. 1030 sider, hft., ill. ISBN 87-90767-81-0. Pris: 375 kr.

Den 592-sider lange *Slægternes Gang* (+ 438 sider med noter, registre og kilder) omhandler Erik Hjelmars slægtskrønike gennem fire hundrede år fra begyndelsen af 1400-tallet. En stor del af familien havde rod i den fynske højere middelstand, dvs. købmænd, rådmænd og borgmestre i købstæderne, præster i by- og landsognene og

ridefogder og forpagtere på de fynske herregårde. Slægten kan føres tilbage til Paye Jepsen i Flensborg.

Blandt familier, som indgår i værket, er Bang, købmandsslægterne Let, Mand, Sommer og Wichman, Achton, Beske, Fris, Pohl(man), Dannefer, Strøyberg(er), Krog, Lacoppidan, Rafn og Post. Det er patrieterslægten Bang (i Middelfart og Assens), som starter bogens fynske afsnit. I et så stort værk indgår naturligvis også mange andre familier. Én biograferet person er søofficeren Carsten Rickertsen, som blev sendt til Grønland for at genoptage forbindelsen med de nordboobygder, der var blevet grundlagt efter Erik den Rødes opdagelse af Grønland. En anden biograferet person er Jacob Dannefer, som kaprede et svensk skib under Københavns belejring i 1658. Præstesønnen og ridefogden Jacob Jørgensen, som også var Fåborgs borgmester fra 1675 til 1713, omtales ligeledes i værket, ligesom hans kone Karen Achtonia bliver det.

Hvad jeg selv fandt særlig interessant var Erik Hjelmars konklusioner med hensyn til det statistiske materiale. Det er af naturlige årsager sjældent, man støder på dette i slægtskrøniker, idet der er svært på grundlag af én enkelt familie at udtale sig generelt om navneskikke, formuespørgsmål, køn, geografisk mobilitet, social mobilitet, stand osv. Her kræves der materiale med afsæt i større befolkningsundersøgelser.

Desværre er værket kun fotokopieret og limet i ryggen; for- og bagsiden er af lidt tykkere papir. Det skulle have været muligt at sætte bogen noget pænere op (læs: et mere læsevenligt layout). Det omfattende noteapparat (438 sider) er derimod eksemplarisk. Der er et 65-sider langt ane- og personregister, og flere lokaliteter er opført i et tilsvarende stedregister. Endelig indgår der 59 sider med trykte kilder og arkivkilder, hvilket er uvurderligt for den videbegærlige læser.

Værket kan anbefales til forskere, der har slægtninge til fælles med Erik Hjelmar, men også andre forskere, der kan blive in-

spireret af Erik Hjelmars forskningsindsats. Man kan bestille de tre bøger hos Forlaget Underlaget på underskoven@underskoven.dk; se også deres hjemmeside på www.underskoven.dk.

Adam Lindgreen, lektor

Jorn, Troels og Niels Peter Stilling: Billige boliger i Søllerød kommune – Buskehøj og byfornyelsen, 2. udgave 2004, 75 kr.

Billige boliger i Søllerød Kommune – den titel spærrer jo straks enhver potentiel boligkøbers øjne op. Det drejer sig nu ikke om et håndværker-tilbud fra EDC-mæglerne, men er historien om byfornyelse af 84 boliger i Buskehøj, Gl. Holte i perioden 1989-95 – de såkaldt "Billige boliger" i Søllerød kommune. Et ambitiøst projekt til 35 mio. kr.

Bogen er skrevet af Troels Jorn og Niels Peter Stilling. Førstnævnte stod som direktør for Bo-Plan A/S i spidsen for byfornyelsen, mens sidstnævnte er museumsleder på Søllerød Museum.

Jorn indleder med en status over projektet og de konkrete vanskeligheder ved at modernisere de utidssvarende og nedslidte huse fra 1919. Et stort projekt, der ifølge forfatteren blev gennemført på bedste demokratiske facon – så Buskehøjs beboere igen kunne bebo deres huse.

I denne sammenhæng er Niels Peter Stilling's fortælling om Buskehøjs historie og beboere dog det mest interessante. Han gør nemlig Buskehøj til omdrejningspunktet for en anden fortælling om Søllerød, der almindeligvis forbindes med velstand, store villaer m.m. Det viser sig nemlig, at arbejderbevægelsen tidligere spillede en betydelig rolle – bogen fortæller altså dels om Buskehøj og dels oprulles en flig af dansk arbejderhistorie. Alt sammen garneret med portrætter af nogle af områdets centrale beboere og i øvrigt suppleret med et solidt billedmateriale ledsaget af informative billedtekster.

De billige boliger på Buskehøj i Søllerød Kommune var resultatet af socialdemokra-

tisk arbejde. Allerede fra 1850'erne havde danske socialister anset menneskeværdige boliger som noget centralt for en forbedring af arbejderklassens kår. Og i 1887 blev der for første gang åbnet mulighed for at yde statslån til foreninger, der opførte "gode og sunde arbejderboliger" – en lov, der dog alene tog sigte på København og de større købstæder, og først med nye love i henholdsvis 1914 og 1917 åbnedes muligheden for, at bl.a. "Købstadmæssigt bebyggede Landsbyer" og dermed Søllerød, kunne opnå tilskud til boliger for "ubemidlede Personer af Arbejderklassen og økonomisk ligestillede".

Bogen rummer minutløse redegørelser for boligerne med hensyn til størrelse, indretning, have osv.

Ligesom bogen giver et godt indblik i, hvilke erhvervsgrupper, der var repræsenteret i en lokalitet som Buskehøj ikke langt fra København, hvor der altså var en massiv overvægt af arbejdsmænd/industriarbejdere. En gruppe, der i øvrigt rammes hårdt af 30'ernes arbejdsløshed, og hvad den medførte. Børn var der ligeledes mange af og man forbavses hver gang, man læser om hvordan ægtepar med deres fire, fem og til tider seks børn tilsammen disponerede over sølle 34 kvadratmeter!

Udover at være baseret på skriftlige kilder er en del af bogen også baseret på interviews og beretninger fra gamle "Buskehøjere" – og det er nok den mest problematiske del af bogen, fordi der kan være en tendens til at idyllisere livet i Buskehøj; hvor meget de hjalp hinanden og kom hinanden ved. Det er dog en god ide at ville tilføre historien, der for ofte reduceres til tal og statistikker, noget kød og blod fra historiens aktører. Stilling magter da også, at skrive indlevende om disse mennesker, men erindringerne er naturligvis farlige, fordi de ofte er upræcise og selektive, og det skaber et indtryk af Buskehøj som et lille smørhul, og man sidder nærmest med følelsen af, at forfatteren skriver om en tabt guldalder, hvor beskedent der ellers var i Buskehøj.

For folk – inklusive mig selv – uden særligt kendskab til området er der interessante oplysninger at hente om arbejderbevægelsen i Søllerød Kommune – om end det forekommer lidt rosenrødt, men bogens mange detaljer om de enkelte beboere og huse bliver i længden trættende for udenforstående, når vi fx hører om, at denne og hin boede i hhv. nr. 2 og nr. 4, mens en anden beboer på et tidspunkt flyttede fra nr. 12 til Egebækvejen nr. 63. Der er ingen tvivl om, at bogens publikum først og fremmest er folk i lokalområdet eller med tilknytning til Buskehøj og Søllerød, ikke mindst fordi bogen indeholder så mange gode fotos og en masse detailoplysninger, der især vil være interessante for ovennævnte.

*John V. Jensen,
Museumsinspektør Varde Museum*

Jürgensen, Jørgen: Brudstykker af en selvbiografi. Museum Tusulanums Forlag, 2006. 253 sider, indb., ill. ISBN 87-635-0456-1. Pris: 275 kr.

Jørgen Jürgensens selvbiografi blev udgivet i Hobart på Tasmanien i 1838. Nu foreligger denne eventyrs og straffefanges erindringer (i sin helhed) for første gang på dansk. Bogen er udgivet i et samarbejde mellem Det Nationalhistoriske Museum og Museum Tusulanums Forlag.

Jørgen Jürgensen blev født i København som urmagersøn, men blev sidenhen som den "spektakelmager, som man kunne forlange" (Adam Oehlenschläger: *Erindringer*) sat i lære på et engelsk kulskeb. Igennem sit senere liv havde han mange forskellige kasketter: søkaptajn, revolutionær, hemmelig agent, konge, forfatter, dramatiker, præst, statsfange, spiller, hospitalsassistent, opdagelsesrejsende, redaktør, udgiver, landsforvist og politibetjent! Jørgen Jürgensen beherskede dansk, engelsk, latin, fransk og tysk; han skrev også om aboriginernes sprog på Tasmanien.

Jørgen Jürgensen var sydhavnshvalfanger og sejlede ved Kapstaden. Han var med på opdagelsesrejse for at finde Bass Stræ-

det. Han sejlede i det australske øhav og ud for Brasilien. Efter Englands bombardement af Danmark i 1807 udnævntes Jørgen Jürgensen til kaptajn og kaprede flere engelske handelsskibe, men blev til sidst taget til fange. Imidlertid udvirkede handelsmanden Samuel Phelps, at Jørgen Jürgensen kunne tage med ham som tolk til Island, hvor Samuel Phelps ønskede at sælge varer; Island var jo afskåret fra forsyninger fra Danmark. Da Samuel Phelps og John Liston senere arresterede den danske stiftamtmand, trådte Jørgen Jürgensen i dennes sted og udråbte endda sig selv til protektor. Protektoratet sluttede brat, da Jørgen Jürgensen blev sat i fangenskab af de officielle engelske myndigheder, der sørgede for, at Island igen kom under Danmarks kontrol.

Herefter rejste han i politisk tjeneste rundt omkring i England og Europa – og spillede samtidig hasardspil, hvorfor han ofte måtte svindle. En gang havde han ingen penge, så han pantsatte sin værtindes bohave, så han kunne fejre sin fødselsdag med manér. Til sidst blev han dømt og landsforvist til Australien, hvor han dog allerede året efter fik en betinget benådning, og i 1829 blev han fuldt benådet.

For sin deltagelse i kampagnen mod aboriginerne på Tasmanien fik Jørgen Jürgensen 40 hektar jord. Han blev endda politibetjent på Tasmanien, hvor han døde i 1841. Det var på Tasmanien, at Jørgen Jürgensen nedskrev sine erindringer. Han gjorde det selv, for "Who is so able to write a man's life as the living man himself? [...] For where is now the man not qualified to sing his own praise – to sound the trumpet of his own exploits – or who, like myself, would suffer the sad and instructive vicissitudes of his fate to pass by unwept and unrecorded."

Det er en rigtig fin bog, Museum Tusulanums Forlag har udgivet. Der er mange flotte illustrationer, og der er både et indledende forord (en kort biografi over Jørgen Jürgensen og en noget længere oversigt over hans liv og levned) og noter. Det kan

helt bestemt anbefales tidsskriftets læsere at købe denne biografi.

Adam Lindgreen, lektor

Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1658. I uddrag udgivet ved Ole Degn af Rigsarkivet. København, Rigsarkivet, 2004. 569 sider. ISBN 87-7497-206-5. Pris: 405 kr.

Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1659. I uddrag udgivet ved Ole Degn af Rigsarkivet. København, Rigsarkivet, 2005. 522 sider. ISBN 87-7497-213-8. Pris: 392 kr.

Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1660. I uddrag udgivet ved Ole Degn af Rigsarkivet. København, Rigsarkivet, 2005. 579 sider. ISBN 87-7497-214-6. Pris: 392 kr.

Kan bestilles på

www.sa.dk/ra/salgsservice/bestil.htm

Som nævnt ved anmeldelsen af brevbøgerne for 1655, 1656 og 1657 (PHT 2003:2 s. 238) kunne de sidste bind ventes inden for 1-2 år. Ved et seminar i Rigsarkivet 21. oktober 2005 kunne man fejre, at 120 års udgivelsesarbejde var tilendebragt med udgivelsen af *Kancelliets Brevbøger 1660*. I årene 1885-2005 er der blevet udsendt 39 digre bind med tilsammen 28.372 sider, som i let tilgængelig form gengiver hen ved 117.000 originale protokolsider fra Danske Kancellis rækker af Registre og Tegnelse.

Brevbøgerne 1658-1660 er meget præget af 1. og 2. Svenskekrig. Den 21. februar 1658 kunne Frederik 3. bekendtgøre for sine undersåtter, at der ved den Allerhøjstes bistand er sluttet fred, men 9. august samme år måtte kongen meddele, at den svenske konge er "imod al given årsag uforholdelig fjendtlig indfalden i Sjæll., så det synes, at han endelig vil stræbe kongen og hans efterkommere efter kronen". Og først 27. maj 1660 kunne det glade budskab udgå til alle undersåtterne: at der – igen

ved den Allerhøjstes bistand – var sluttet fred mellem Danmark-Norge og Sverige.

Kancelliets Brevbøger rummer et stort personalhistorisk materiale. Under 9. juli 1658 kan vi læse, at kongen er nådig, idet fangen Søren Mikkelsen, som af Admiralitetstretten er dømt til stejle og hjul, må henrettes ved sværdet. Vi hører om herredsfogeden Christoffer Nielsen i Flakkebjerg, som er blevet plyndret af svenskerne, om to københavnske enker, som må blive boende yderligere et års tid i de to boder i Dybet, som de bor i, og om Bartholomæus Hansens udnævnelse til tingskriver ved Frederiksborg Birketing. I august 1660 får Peder Helsingør et beskærmelsesbrev. Han er i forleden krigstid kommet i "klammerier og slagsmål" med en skræddersvend i Helsingør, som havde begivet sig til fjendens parti og natten efter dette er blevet fundet liggende død. Peder havde derfor bedt om "fred og beskærmelse imod den dødes slægt og venner", hvilket kongen bevilger ham

I 1660-bindet er ordlisterne fra bindene 1646-1659 samlet i én liste, hvilket uden tvivl vil blive et særdeles nyttigt redskab for alle dem, der beskæftiger sig med denne periode. Endvidere er der sted-, person- og sagsregistre. Endelig rummer 1660-bindet en artikel af Ole Degn om *Kancelliets Brevbøger* og udgivelsen af dem.

Med afslutningen af dette værk er der tilvejebragt en stor og værdifuld kildesamling til 1500- og 1600-tallets historie til brug ved personalhistorie, lokalhistorie, kulturhistorie, politisk historie m.v. For dette store arbejde skal Rigsarkivet og ikke mindst udgi-verne have en stor tak.

*Christian Larsen, arkivar, cand.mag.,
Rigsarkivet*

Kragh, Helge, Peter C. Kjærsgaard, Henry Nielsen og Kristian Hvidfelt Nielsen (red.): Dansk naturvidenskabs Historie. Aarhus Universitetsforlag, 2005. 2.011 sider, fire bind, ill., indb. ISBN 87 7934 168 3, 87 7934 169 1, 87 7934 170 5 og 87 7934 171 3. Pris: 1.500 kr. i subskription.

Da jeg i sin tid læste videnskabsteori på Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole var grundbogen Helge Kragh og Stig Andur Pedersens *Naturvidenskabens Teori*. Denne bog var så spændende, at jeg måtte have dét fire-bindsværk om dansk naturvidenskabs historie, Helge Kragh sidste år redigerede sammen med tre kolleger. Helge Kragh har tidligere været gymnasielærer og museumsdirektør ved Steno Museet; men hans interesse for de fysiske videnskabers nyere historie og filosofiske grundlagsproblemer foruden fysikkens, kemiens, astronomiens og teknologiens historiografi og filosofi har ført til universitetsansættelser i USA og Norge. På nuværende tidspunkt er Helge Kragh professor i videnskabshistorie på Aarhus Universitet. Det er nu første gang, at vi nu har en samlet fremstilling af dansk naturvidenskabs "små opdagelser og store landvindinger" gennem 1000 år. Flere end 30 danske og udenlandske forskere har da også været involveret i projektet, der er forløbet over seks år.

Første bind skildrer, hvordan naturfilosofi og naturvidenskab udviklede sig i Danmark fra den tidlige middelalder til starten af 1700-tallet; først med Tycho Brahe og Peder Severinus hævdede dansk naturvidenskab sig internationalt. Andet bind fortæller, hvorledes statsmagten begyndte at satse på naturvidenskab som et middel til at forbedre landets økonomiske situation. Tredje bind beskriver, hvorledes naturvidenskab og teknologi kom til at præge den enkelte dansker: tog, telegrafer, toiletter og elektrisk lys. Tænk for eksempel på, at Napoleon under sine krigstogter ikke bevægede sig hurtigere end Cæsar godt 2.000 år tidligere; det var først med toget, at rejsehastigheden forøgedes væsentligt. Fjerde og sidste bind er historien om opspaltningen af de gamle videnskaber og internationaliseringen af forskningen.

Alle de kendte og mindre kendte danske naturforskere er at finde i værket. Af naturlige årsager ser man ofte dynastier dominere inden for enkelte områder: skarprettere, gøglere, forfattere osv. Dette er også

tilfældet inden for forskningens verden. Det er blevet sagt, at intet andet nationalt videnskabeligt samfund i perioden 1580-1720 har været så tæt organiseret omkring én enkelt familie: Bartholin-familien, som omfattede slægterne Bartholin, Fincke og Worm. En anden ligeledes betydningsfuld videnskabelig familie omfattede slægterne Resen, Wandal og Winstrup. Faktisk stod kun omkring en tredjedel af de omkring 100 danske professorer i perioden 1621-1732 uden for disse dynastier – heriblandt Ole Borch og Simon Paulli.

Blandt matematikeren og medicineren Thomas Finckes børn var en datter, som blev gift med Ole Worm (der var svigerfar til matematikeren Erik Olufsen Torm), og en anden datter, der blev gift med medicineren og teologen Casper Bartholin. Sidstnævnte var far til Thomas og Rasmus Bartholin. Thomas Bartholin var far til Caspar Bartholin, mens en datter af Rasmus Bartholin blev gift med Ole Rømer, og da denne datter døde, giftede Ole Rømer sig med en datter af Caspar Bartholin. Jo, dette dynasti var vidt forgrenet; selveste H. C. Ørstedes tip(2)-oldefar var Ole Worms onkel.

Alt i alt er det et vigtigt og spændende værk, der skaber overblik både for videnskabshistorikere men det giver også et interessant indblik i slægtsforholdene i de videnskabelige slægter igennem naturvidenskabens historie.

Adam Lindgreen, lektor

Niebuhr, Barthold Georg: Carsten Niebuhrs liv. Forlaget Vandkundsten, 2004. 106 sider, indb., ill. ISBN 87-91393-38-8. Pris: 198 kr.

von Haven, Frederik Christian: Min Sundheds Forliis: Frederik Christian von Havens rejsejournal fra Den Arabiske Rejse 1760-1763. Forlaget Vandkunsten, 2005. 406 sider, indb., ill. ISBN 87-91393-10-8. Pris: 649 kr.

Første gang, jeg blev bekendt med Forlaget Vandkunsten, var, da forlaget udgav Carsten Niebuhrs Rejseberetning fra Arabien og andre omkringliggende Lande; dette

to-binds værk blev revet væk, så forlaget meget hurtigt måtte trykke endnu et oplag. Denne gang har forlaget Vandkunsten udgivet Barthold Georg Niebuhrs biografi over sin far Carsten Niebuhr, der fremstilles som et ydmygt menneske. For eksempel ville Carsten Niebuhr ikke tage imod at blive adlet, da minister Guldberg tilbød ham det fordi han mente, at det ville have været for fornærme hans familie, fordi man så ikke anså sin afstamning for tilstrækkelig ærefuld. Carsten Niebuhr var med på rejsen som matematiker og naturforsker. Dog kopierede han også de mange kileskriftindskrifter i Persepolis, der var Oldpersiens hovedstad. Som sådan har Carsten Niebuhr haft stor betydning for kileskriftens tydning. Efter at være hjemkommet fra den store rejse til Arabien blev Carsten Niebuhr i øvrigt landskriver i det sydlige Ditmarsken, hvor hans familie tilbage til tip-oldefaren havde været bønder.

Ligeledes har forlaget Vandkunsten udgivet Frederik Christian von Havens rejsejournal fra rejsen til Det lykkelige Arabien i 1760'erne. Vores opfattelse af Frederik Christian von Haven er uundgåeligt præget af Thorkild Hansens historiske roman *Det lykkelige Arabien*, der hylder Carsten Niebuhr, mens Frederik Christian von Haven beskrives som skurken. Det er i den forbindelse interessant, at Thorkild Hansen tilsyneladende ikke har været bekendt med Frederik Christian von Havens rejsejournal, idet netop fraværet af en dagbog ifølge Thorkild Hansen viser, hvor doven Frederik Christian von Haven var, og hvor ringe ambitioner, han besad.

Nu foreligger Frederik Chr. von Havens rejsejournal i trykt udgave. Den lyder bl.a. "d. 25 May 1763 form: efter Middag gav Gud mig, som ieg troer, en Salig ende. Ieg var fød d 26 Iunii 1728.". Det hjælper med at gøre ham mere menneskelig. Journalen er opdelt i seks dele: København-Marseille, Marseille-Konstantinopel, Konstantinopel-Kairo, Kairo, Kairo-Suez og endelig Suez-Mokka. Har man været de steder, Frederik Christian von Haven besøgte på sin rejse,

er det interessant at se, hvad der skrives om dem. Frederik Christian von Haven var med som kyndig i orientalske sprog. En af hans opgaver var at opkøbe arabiske, græske og hebraiske håndskrifter; disse indgår i Det kgl. Biblioteks orientalske håndskriftsamling.

Begge bøger hører naturligt med til det førstomtalte to-bindsværk, eller de kan nydes uafhængigt som en spændende historie om et interessant emne.

Adam Lindgreen, lektor

Stenak, Morten: De inddæmmede landskaber, Landbohistorisk Selskab 2005. 272 sider, ill. ISBN 87-7526-195-2. Pris: 348 kr.

Herværende værk er bogudgaven af forfatterens ph.d.-projekt om danske landindvindingsprojekter med hovedvægt på Nordfyn, foruden en samlet dansk oversigt og beskrivelser af andre projekter i landet. Det behandlede område udgør ca. 450 km² (1% af Danmarks areal), fordelt på 146 projekter i årene 1750-1970. Lad det være sagt med det samme: Der er tale om et solidt arbejde, og læseren får også den danske vinkel på kampen for at inddæmme søer og havområder og vinde landbrugsjord. Et stort "men" presser sig på. Stenak nævner kun i bisætninger Danmarks største inddæmmede område, marsken ved Vadehavet. Han erkender selv (s. 19-20), at dette område er stedmoderligt behandlet, fordi det er udførligt beskrevet andre steder. I forbindelse med ph.d.-projektet er det forståeligt, at der er brug for en aفرænsning. Han har da også ret i, at Vadehavet har lidt andre geologiske forudsætninger end de øvrige danske inddæmmede områder, men de inddæmmede marskområder i Vadehavsområdet udgør yderligere ca. 450 km². Det virker især forkert, at Vadehavet ikke er taget med, når der i øvrigt henvises til projekter i den hollandske del af Vadehavet – og her er de geologiske forudsætninger de samme som i den danske del.

Uden at flytte fokus fra det nordfynske

område, kunne disse sydvestjyske marsk-områder have været behandlet i oversigtlig form, således at de var medtaget på de ellers gode oversigtskort over inddæmninger. En læser uden kendskab til den danske inddæmningshistorie vil derfor få et forvænget billede af inddæmningernes geografiske spredning, når Sydvestjylland fremstår helt uden inddæmmede områder. Når "hele landet" nævnes i bogen, er det altså uden Vadehavsområdet.

I de første kapitler afklares terminologien. Stenak skelner mellem våd og tør landindvinding, og han fokuserer naturligt nok udelukkende på inddragelse af vandlidende jorder, altså ikke hedeopdyrkingen. Forskningsoversigten er geografisk opdelt, således at hvert lands litteratur behandles for sig. Stenak har gjort god brug af historiske kort, og digitalisering af disse har medført et godt sammenligningsgrundlag for udviklingen i de enkelte områder. Desuden analyseres de skriftlige kilder for hele landet.

Naturgrundlaget beskrives i et kapitel for sig. Her redegøres for, hvorledes jordbundsforhold, muligheder for afvanding og det lokale klima var afgørende for projekternes succes. Inddæmningerne blev overvejende foretaget ved kyster med beskedne tidevandsudsving. De fleste inddæmninger afsnørede fjorde og vige, dvs. naturlige havarme, som rakte ind i landet, men nogle steder blev søer tørlagt og inddæmmede. Stenak inddeler inddæmningerne i fire hovedperioder: Pionértiden 1750-1830, Den store inddæmningsbølge 1830-1890, Konsolideringsperioden 1890-1940 samt Velfærdsfasen 1940-1970.

Teknikkens udvikling med sluser, kanaler og pumper gennemgås i et særligt afsnit, ligesom nogle af de vigtigste entreprenører præsenteres i korte biografier. Langt de fleste inddæmninger skabte ikke basis for kornproduktion i de første år, men det gav næringsrige enge. For det nordfynske område viser særlige tabeller, hvorledes jordudnyttelsen udviklede sig gennem tid. Fordelt på de enkelte inddæmningsprojek-

ter ser man tydeligt, hvorledes inddæmningerne i de første mange år hovedsageligt skabte enge, medens de i dag benyttes til deres oprindelige formål: agerdyrkning. Et bemærkelsesværdigt kuriosum er det, at andre formål som helårs- og fritidsbebyggelse, skove, og plantager siden er kommet til i de tidligere vådområder.

Forfatteren behandler også anlægningsomkostninger, de statslige tilskudsordninger samt 1953-loven, hvor samfundsmæssige interesser i landindvindingen oversteg de lokale, fik stor betydning for 1900-tallets landindvinding. Desuden berører han den spirende debat mellem Danmarks Naturfredningsforening og Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser, som ville beskytte vådområderne, versus landbruget og Hedeselskabet, som ville inddæmme disse.

Nordfyn behandles i et kapitel for sig. Områdets naturforhold og geologi gennemgås særskilt sammen med initiativtagere og ejerforhold. Desuden behandles matrikuleringen, for selvfølgelig skulle den indvundne jord beskattes. Kapitlet falder fint i tråd med de foregående.

Forfatteren skifter spor i kapitlet "Det inddæmmede landskab som kulturmiljø". Ud fra kulturmiljøtanken beskriver Stenak de enkelte nordfynske dæmninger. Hvert projekt gennemgås enkeltvis med gode illustrationer og kort. Dette afspejler et af hans andre interessefelter – nemlig kulturmiljøregistreringen. Kulturarvsstyrelsen definerer et kulturmiljø som "et geografisk afgrænset område, der ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling". Stenak har sammen med Møller og Thøgersen beskrevet en metode til at udpege kulturmiljøer i Fortid og Nutid 2005:3. Der er umiddelbart ikke den store forskel, men tilgangen varierer lidt. I begge metoder beskrives det omgivende landskab, de bærende træk og tilbageværende spor, men Stenak m.fl. bruger en metode, hvor de skematisk forsøger at værdisætte kulturmiljøets værdi ud fra tilbageværende enkeltelementer. Det er selvfølgelig en teoretisk diskussion, der kan vir-

ke fuldstændigt ligegyldig for andre end os, som arbejder med kulturmiljøer. Det vigtigste er da også, at Stenak med dette kapitel pointerer, at de gamle inddæmningsanlæg har en stor bevaringsværdi i forhold til forståelsen af den danske landskabshistorie.

Værket er udstyret med en omfattende litteraturliste samt oversigter over arkivalier, trykt kortmateriale og digitale kortværker. Bilagene indeholder kronologiske oversigter over Danmarks inddæmninger (uden Vadehavet) samt afvandinger, teknikker mm. på Nordfyn. Desuden findes et kombineret stikords- og navnerregister. Stenak har samlet set udført et grundigt stykke arbejde, som er yderst værdifuldt, hvis man interesserer sig for inddæmnings teknik og historie. Stadig kunne Vadehavsområdet dog være inddraget, for så ville denne bog være en komplet oversigt og historie over danske inddæmninger.

Charlotte Lindhardt, Cand. mag.

Tamm, Ditlev: Bournonville, Gyldendal 2005, ISBN 87-02-02967-7, 385 sider, 349 kr.

1800-tallets danske kulturliv kendetegnes bl.a. af en række navne, hvis værker har haft og stadig har både national og international anerkendelse. Søren Kierkegaard, H.C. Andersen, Bertel Thorvaldsen og mange flere hidrøg på uomgængelig vis til dansk kulturarv, og til disse hører også August Bournonville.

I anledning af 200 året for Bournonvilles fødsel udgav Ditlev Tamm en biografi om balletmesteren og koreografens liv, hans karriere og hans samtid. Bournonville blev født i august 1805 af en svensk mor og en fransk far. Faderen var solodanser ved balletten i København og blev fra 1818 danse-mester og leder af Det kongelige Teaters ballet – en stilling sønnen August overtog i 1830 bare 25 år gammel. Han fungerede med forskellige afbrud som balletmester fra 1830 til 1877 og var tillige solodanser indtil 1848.

Biografien tegner et billede af en kosmo-

polit, for hvem Europa var kilde til inspiration, arbejde og mulig anerkendelse. Bournonville rejste meget gennem sit liv – både i form af kortere og længere ophold – på studiebesøg, på arbejdsrejser og på inspirationsture. Han studerede således i Paris fra 1824-30, var balletmester i Wien 1855-56, arbejdede ved den kgl. ballet i Stockholm fra 1861-64 og hentede i øvrigt inspiration til sine mere end 50 ballerter i Berlin, Napoli, Rom, Kristiania, Skt. Petersborg og mange andre steder foruden selvfølgelig i Danmark. For ham var udenlandsrejserne ikke mindst et forsøg på at hente anerkendelse og dermed sikre sig bedre ansættelsesforhold hjemme i Danmark.

Med til billedet hører også Bournonvilles familie. Han blev gift i 1830 og fik i alt 7 børn. Familien var bosat i Fredensborg, mens han boede i København i balletsæsonen. På hans rejser var familien ofte ikke med, da hans økonomiske forhold var anstrengte og rejserne ofte var finansieret som studieture for at skaffe inspiration til den kongelige ballet. I fremstillingen af Bournonvilles liv spiller familien således en mindre rolle – om end især brevekslingen med hans kone Helene ofte er kilde til Bournonvilles livs- og verdenssyn.

Kilderne til biografien er foruden breve også Bournonvilles skrevne erindringer og hans udgivne småskrifter om samtidens forhold – herunder gentagen kritik af Det kgl. Teaters ledelse, kunstnerens forhold osv. Dette bevirker, at Bournonville ofte med egne ord kommenterer begivenhederne i sit liv – og dermed bliver nærværende. Sideløbende placeres en række af hans kendte og mindre kendte ballerter i forhold til hans liv, hans rejser og samtiden. Dermed ses kunsten i forhold til de vilkår, den opstod under, både personlige, politiske og kulturelle. For en balletelsker er det absolut en interessant synsvinkel. Ligeledes er beskrivelsen af Bournonvilles forhold til andre af tidens kulturpersonligheder både i udlandet og herhjemme interessant. Den bidrager til at give et billede af et sammenhængende kulturliv.

Bogen er opdelt i to hovedafsnit, der hver har 4 underafsnit. Den første halvdel med titlen "Forår og Sommer" dækker perioden 1805-1848. Her fokuseres på Bournonvilles barndom og ungdom, hans tilknytning til Frankrig og Napoleon samt hans første rejse til Italien. Anden halvdel af bogen handler om tiden fra treårskrigen udbrud i 1848 til Bournonvilles død i 1879. Dette afsnit har titlen "Efterår og Vinter". Her behandler Ditlev Tamm Bournonville set i forhold de samtidige begivenheder, krige, grundlov osv. Underafsniternes titler, "Treårskrigen", "Under Juni-grundloven", "1864" og "Hvad udad tabes", afslører, at forfatteren i høj grad fokuserer på den politiske situation. Dette bevirker, at Bournonville momentvis forsvinder i fremstillingen af de politiske begivenheder, især i afsnittet om krigen i 1864 – også selvom begivenhederne kommenteres af Bournonville gennem hans dagbog. Hvor bogens første del ser Bournonville som individ og kunstner, er han i anden halvdel mere samfundsaktør.

Gennem hele bogen nævnes gentagne gange Bournonvilles fascination af Napoleon og Frankrig, uden at det dog bliver helt klart for læseren, hvorvidt dette var eksplicit eller en efterrationalisering. De gentagne kommentarer om frankofili kan således give læseren en mistanke om, at forfatteren ønsker også at skrive en bredere fremstilling af europæisk historie. Og mens Bournonville uden tvivl var europæer såvel som dansker, så er dette sideløbende fokus på europæisk storpolitik ikke uddybet nok til, at en læser uden kendskab til perioden umiddelbart kan værdsætte den større sammenhæng. Samme anke kan man have omkring behandlingen af de danske krige i 1800-tallet – at fokus flyttes fra Bournonville som kunstner og menneske til Bournonville som politisk iagttagere og aktør. Skillelinien er imidlertid vanskelig – idet mennesket jo påvirkes af samtidens politik.

Biografien er ubetvivleligt velskrevet og flydende, ligesom den er grafisk imponerende med mange flotte illustrationer, der

understreger 1800-tallets kulturelle arv. Det virker passende, at en bog om en af 1800-tallets store kunstnere trykkes i stort format, på tykt papir med mange farveillustrationer og bred margin. Alt i alt giver det en meget indbydende bog, der fremstår som en hyldest både til Bournonville, til datidens kulturliv og til ballet i det hele taget. At forordet er skrevet af Hendes Majestæt Dronningen topper værket. Netop på grund af den større historie, der også søges fortalt, kan man savne noter, da henvisningerne alene består af én side bagest i bogen med henvisning til sidetal. På den anden side giver bogen indtryk af at være skrevet til et bredt publikum med interesse for ballet og 1800-tallets kulturliv, og ikke nødvendigvis for den kritiske faghistoriker. Alt i alt er det absolut en bog, der er værd at nyde både for dens indhold og dens udformning.

Susanne Krogh Jensen,
Museumssinspektør, Værløse Museum

Tamm, Ditlev: *Federspiel. En dansk europæer. Gyldendal 2005, 343 s., ill. ISBN 87-0047968-3*

Ved en første betragtning falder Venstrepolitikeren Per Federspiels (1905-1994) gerning indenfor tre områder, som måske hver for sig ikke var så atypiske for en person født i begyndelsen af det 20. århundrede: modstandskampen under besættelsen, medlem af Folketinget i efterkrigsårene og karriere som landsretssagfører og indehaver af en velanskrevet advokatvirksomhed. Men udover dette havde hans livsgerning også en international dimension, som må siges at være et særsyn for danske politikere i det 20. århundrede: i kraft af bl.a. en skolegang på den engelske kostskole Harrow var Federspiel hele sit liv en ægte kosmopolit, som forenede både en gerning i Danmark med et dybfølt internationalt engagement. Allerede fra de første efterkrigsår kæmpede han for, at Danmark fandt sin plads i et europæisk samarbejde og for, at mellemkrigsårenes udenrigspolitiske linie

ændredes i retning af en aktiv dansk udenrigspolitik, hvor der blev valgt side. Den kolde krigs opståen gjorde ham da også til en engageret forkæmper for dansk tilslutning til Atlantpagten, det senere NATO. Han deltog i arbejdet i FN i verdensorganisationens første år, bl.a. som medlem af den fejlslagne Palæstina-kommission og som delegeret til FN's generalforsamlinger. Men som det helt centrale i hans udenrigspolitiske virke stod i hele efterkrigstiden Europas samling og Danmarks placering heri. Dette var ledetråden i hans arbejde i Folketinget og i Europarådets rådgivende forsamling, hvis præsident han var i perioden fra 1960 til 1963.

Om ham har professor dr.jur. et dr.phil. Ditlev Tamm nu skrevet en læseværdig levnedsskildring, som belyser de forskellige facetter af Per Federspiels livsgerning. Som grundlag har i et ikke nærmere omfang tjent Federspiels egne udkast til en selvbiografi, sekundærlitteratur, Folketings-tidende og i mindre omfang samtaler med personer, som kendte Federspiel, jfr. s. 334. Så vidt det kan ses, er der ikke gennemført interviews med familien.

Per Federspiel sad (med en enkelt afbrydelse fra 1950 til 1957) i Folketinget fra 1947 til 1973; derudover sad han fra 1951 til afskaffelsen i 1953 i Landstinget. I lyset af hans internationale baggrund og hans engagement i dansk udenrigspolitik og europapolitik har det som også for fhv. udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen (der har skrevet bogens indledning), og samtidshistorikeren Tage Kaarsted undret Tamm, at Federspiel ikke blev udenrigsminister i de første fire borgerlige regeringer efter 1945. Mens koalitionspolitiske hensyn giver forklaringen for VK-regeringen 1950-1953 og VKR-regeringen 1968-1971 er det fortsat en gåde, at det ikke blev Federspiel, som udnævntes til udenrigsminister i Knud Kristensens venstre-regering 1945-1947, men i stedet den konstant ængstelige diplomat Gustav Rasmussen. Og endvidere at Poul Hartling valgte en udenrigspolitisk novice i den "smalle" venstre-regering midt

i halvfjerds-erne. Tamm ventilerer den anskuelse (s. 278), at Hartling måske ikke havde et klart blik for Federspiels internationale placering. Dette kan diskuteres; en anden forklaring kunne, som venstrepolitikeren Anders Andersen pegede på, være Federspiels manglende centrale placering i Venstre (s. 276); som indehaver af en velrenommeret og ekspanderende advokatvirksomhed ville Federspiel – i modsætning til hans samtidige J.O. Krag o.a. – både politik og jura samtidig, og satsede derfor ikke entydigt og vedholdende på en politisk top-post.

Netop Federspiels advokatvirksomhed, hans medarbejderes tilbageblik på tiden sammen med ham, virksomhedens vækst og udviklingen af dens internationale forbindelser bliver kyndigt beskrevet af Tamm. Dette forhold og dens beskrivelse af Federspiels politiske indsats gør bogen interessant og hvad mere er: til en af de forholdsvis få levnedsskildringer af ledende venstrepolitikere fra de første efterkrigstidår. Hans indsats i Venstre og i det politiske arbejde på Rigsdagen og senere i Folketinget kan uddybes; det samme gælder hans rolle i den udenrigspolitiske opinionsdannelse i de første efterkrigstidår og hans virke i bl.a. Europarådet. Men disse forbehold ændrer intet ved bogens værdi.

*Peter Hertel Rasmussen
Ministerråd, cand. mag.*

Ulstrup, Preben (udg.): Kejserinde Dagmars fangenskab på Krim. Dagbøger og breve 1917-19. Gyldendal, 2005. 592 sider, ill. ISBN 87-02-02761-5. Pris 348 kr.

Medlemmer af den russiske kejserlige familie har siden februar-revolutionen i 1917 nærmest kun haft interesse som symboler på et styrtet regime. Med nærværende bog bliver der kastet lys over, hvordan de tidligere højtstående kejserlige familiemedlemmer oplevede deres situation efter at have mistet position, frihed og ikke mindst illusionen om det russiske folks hengivenhed. Cand.theol. og sognepræst Preben Ulstrup

har haft adgang til kejserinde Marija Fjodorovnas udførlige dagbøger. Enkekejserinde Marija Fjodorovna er den tidligere prinsesse Dagmar af Danmark, datter af den danske konge Christian IX. Dagbøgerne kom frem i dagens lys, da prinsesse Olga Romanoff, kejserindens oldebarn, arvede sine forældres ejendom i England og der fandt en mindre kiste af træ og læder med kejserindens monogram på låget. I kisten lå dagbøger dækkende dele af årene 1916-1923 samt en del dokumenter skrevet på et sprog ingen i prinsessens omgangskreds kunne læse. Da man mente, at dagbog og dokumenter muligvis var skrevet på dansk, blev der rettet henvendelse til Preben Ulstrup, som tidligere havde været i kontakt med prinsessen i forbindelse med arkivstudier i Rusland. Det er disse vigtige kilder, der danner baggrund for det smukke værk, der er udgivet og kommenteret af Ulstrup.

I bogen gengives dagbøgerne fra 26. april 1917 til 9. maj 1919 – dvs. perioden efter revolutionen, hvor kejserinden, hendes to døtre, Ksenija Aleksandrovna (Xenia) og Olga Aleksandrovna, og deres familier var interneret på Krim. I de perioder, hvor der er lakuner i enkekejserindens dagbøger, suppleres med datteren, storfyrstinde Ksenija Aleksandrovnas dagbogsoptegnelser. Dagbøgernes tekst gengives minutøst med alle gentagelser og dagligdagens trivialiteter og suppleres desuden i et appendiks, der gengiver en del korrespondance fra samme periode, hvoraf de fleste breve er skrevet af Marija Fjodorovna til søsteren i England, enkedronning Alexandra (Alix).

Bogen giver med sine næsten 600 sider et fremragende vidnesbyrd om et dramatisk forløb i russisk historie set gennem en kvindes øjne – en kvinde af dansk kongelig herkomst, som efter et langt liv som kejserinde af Rusland må se sig selv fornedret som interneret og se alle sine ejendele blive gennemrodet af en flok matroser, som trænger ind i hendes sovegemakker og konfiskerer alle papirer og dokumenter.

Alt blev sendt videre til Moskva, hvor det stadig findes på Den Russiske Føderations Statsarkiv. To lange år varer interneringen, og selvom enkekejserinden er heldigere stillet end mange andre af Romanoff familien på den tid, er der ingen tvivl om, at den tidligere danske prinsesse har måttet døje meget og måttet lide mange afsavn. Efterhånden som tiden gik, mistede enkekejserinden og døtrene, de to storfyrstinder, mere og mere af deres rettigheder og ejendele.

Trods de kummerlige forhold og de usikre fremtidsudsigter for den tidligere kejserlige familie var Marija Fjodorovna meget utilbøjelig til at forlade det Rusland, som hun var kommet til at elske, og hvis folk hun nærrede dyb bekymring for efter de voldsomme politiske omvæltninger. Det lykkedes omsider at overtale enkekejserinden til at forlade Krim sammen med de to døtre inden den røde hærs ankomst. Ombord på det engelske skib *HMS Marlborough* blev de bragt til England, og de ankom til London den 9. maj 1919.

Efter et par måneders ophold i London kom den tidligere danske prinsesse Dagmar tilbage til sit fædreland. Med sig havde hun bl.a. sine to kammerkosakker, Jasjtjik og Poljakov, som havde været i enkekejserindens tjeneste i mange år. I deres eksil i Danmark tjente de begge deres kejserinde til dennes død. I Danmark havde enkekejserinden i begyndelsen to boliger til sin rådighed – villaen Hvidøre i Klampenborg og Christian IX's palæ på Amalienborg Slot – indtil villaen i Hvidøre fik indlagt bedre varmekilder, og hun kunne flytte dertil permanent. Her boede Marija Fjodorovna indtil sin død den 13. oktober 1928.

Bogen indledes med gennemgang af den russiske kejserlige families historie efter prinsesse Dagmars forlovelse i 1866 med Aleksandr, den russiske tronfølger, hvilket giver læseren en nyttig baggrundsviden. Endvidere må det meget grundige noteapparat roses, ikke mindst den geniale idé med de røde notetal, der henviser til de

omfattende biografiske noter. Bogen afsluttes med en meget informativ historisk kronologi, der dækker årene 1917-1922.

Værket er smukt illustreret med en lang

række fotos, hvoraf størstedelen stammer fra Prinsesse Olga Romanoffs samling.

Birgit Flemming Larsen

Vejledning til forfattere

Denne vejledning angiver kun nogle overordnede retningslinjer for korrekt levering af manuskripter. En mere udførlig vejledning kan fås ved henvendelse til redaktøren. Manuskripter kan sendes hele året. Tekstfiler bedes leveret i word- eller rtf-format. Billedfiler i jpg- eller tif-format og i en opløsning på minimum 300 dpi (pixel/tomme).

Manuskripter bør ikke – uden forudgående aftale – overstige 15 sider à ca. 3800 enheder. Som tommelfingerregel fylder 15 manuskriptsider med et passende antal illustrationer omkring 20 trykte sider.

Gældende dansk retskrivning skal følges og anvendelse af fremmedord eller meget specielle fagudtryk bør begrænses og som minimum forklares første gang de optræder.

Benyt almindelig 12 punkt skrift, normal linjeafstand og margener. Orddelinger og anvendelse af specielle koder og lignende må som hovedregel ikke forekomme. Forsøg ikke at efterligne det layout, vi anvender – det ordner trykkeriet for os – men brug gerne andre artikler som inspiration.

Citater skrives med almindelig typer (ikke kursiv) og anføres i citationstegn. Titler på bøger og tidsskrifter (både i selve artiklen og i noteapparatet) skrives med kursiv og uden anvendelse af citationstegn. Enkelte ord, der ønskes fremhævet, kan skrives med kursiv. Anvend aldrig understregninger eller fed skrift (undtagen i overskrifter).

Noter skrives som slutnoter og med anvendelse af arabertal (1, 2, 3 ...). Noterne skal være overskuelige og henvisninger til litteratur og arkivalier skal være så fyldestgørende og utvetydige, at læseren uden besvær kan genfinde disse. Anvend www.bibliotek.dk til kontrol af litteraturhenvisninger og www.daisy.dk til kontrol af arkivalier.

Artikler og småstykker indledes med en manchete på 4-8 linjer, hvor temaet, formålet og hovedresultaterne præsenteres. Artikler og småstykker afsluttes med en kort præsentation (2-4 linjer) af forfatteren. Denne bør som hovedregel indeholde navn, fødselsår, stilling og evt. ansættelsessted, relevante publikationer, adresse og evt. e-mail-adresse.

Da redaktionen tilstræber at gøre tidsskriftet så indbydende som muligt, skal artiklerne forsynes med et passende antal illustrationer, der kan uddybe og supplere teksten. Sammen med manuskriptet leveres illustrationerne med tilhørende billedtekster, alt sammen i separate billed- og tekstfiler. Indsæt ikke illustrationerne i manuskriptet, men angiv tydeligt hvor de skal anbringes. Forfatteres ønsker om størrelser, farver og pla-

cering vil så vidt muligt blive fulgt. Eventuelle udgifter til illustrationer kan refunderes, men skal i alle tilfælde aftales med redaktøren.

Alle artikler bliver læst og kommenteret af mindst to personer – i eller udenfor redaktionens snævre kreds. Redaktionen forbeholder sig ret til at foretage ændringer i manuskriptet. Sådanne ændringer forelægges i alle tilfælde for forfatterne. Når manuskriptet er endelig godkendt og sendt til trykkeriet, modtager forfatteren en førstekorrektur. Her har forfatteren mulighed for at ændre mindre meningsforstyrrende fejl (f.eks. slåfejl), men større rettelser (f.eks. udvidelser af tekst og noter) kan ikke påregnes at blive fulgt af redaktionen.

Alle forfattere af større artikler modtager ti frieksemplarer af det pågældende hæfte. Forfattere af småstykker modtager fem frieksemplarer og anmeldere ét frieksemplar.

Register til Personalhistorisk Tidsskrift 2006

Ved Arne Julin

Personerne anføres som hovedregel på deres slægtsnavn, således som det er anført i teksten. S sammensatte navne, f.eks. Lente-Adler, sættes på første dels begyndelsesbogstav, altså i det nævnte tilfælde på L. Partikler som von, de, des, de la, zum o.s.v. ses der bort fra; f.eks. sættes des Vignes under V. Som hovedregel kan det ikke påregnes at finde navne, der alene optræder i noter og litteraturlister.

- Aagesen, Anders**, 206, 217-220, 236-237, 245, 248 – lensherre, 215-216 – **Sørup**, 211 – **Laurits, Bøsserup**, 122 – **Saxe**, 206, 212, 216, 218, 243, 249 – ridder, 206-209, 215 – **Stig**, præfectus, 207
- Årø, Jens Nielsen**, 21
- Aatt, Niels Jørgensen**, Hølkerup, 133
- Abel**, konge, 207
- Abildgaard, Maren Terkildsdatter**, g. Saxe, 188
- Abrahamsen, Anders**, Hølkerup, 131
- Abramsson, Palle**, Søby, 32-33
- Achen, Sven Tito**, 245
- Achton**, købmandsfamilie, 308
- Achtonia, Karen**, g. Jørgensen, 308
- Adeler, Frederik Christian**, stiftamtmand, 62
- Adler, Jesper**, Egebjerg, 125 – Gelstrup, 127 – **Preben**, Gelstrup, 127
- Adolf**, greve, 226 – hertug, 225-226, 230, 240-241 – holstensk greve, 30
- Agerby, Georg**, 280-281, 289, 292
- Agnes**, dronning, 211
- Albert**, greve af Eberstein, 228
- Albertsdatter, Abele**, g. Snafs, 205-206, 236-237, 248
- Albertsen, Anders**, 227, 229, 231-232, 236-238, 248 – Tovskov, 206, 225, 236 – **Henning**, 206, 229-231, 236-237, 241, 247 – **Kaj**, 32, 141 – **Valdemar**, 233, 248
- Albrechtsen, Esben**, 221, 246 – **Ludvig**, marsk, 212
- Aleksandr**, tronfølger, 318
- Aleksandrovna, Ksenija**, storfyrstinde, 318 – **Olga**, 318
- Alexander**, zar af Rusland, 149
- Alexandra**, enkedronning, 318
- Allen, C. F.**, 299
- Amundsen, O. Delphin**, 31-32, 138-139
- Andersdatter, Dorte Marie**, g. Bakke, 47
- Andersdatter, Ane**, Glostrup, 129 – **Anna**, 100 – forlovet med Nielsen, 84 – g. Han-
- sen, 91 – g. Jensen, 102-103 – g. Jøppesen, 91 – **Elise Marie**, Hølkerup, 131 – **Ellen**, g. Nielsen, 103 – **Gertrud**, Lestrup, 135 – **Ingeborg**, g. Sivertsen, 88 – **Johanne**, g. Banner, 231 – **Karen**, Hølkerup, 131 – **Karen Sophie**, g. Nielsen, 103-104 – **Hølkerup**, 132 – **Kirstine**, g. Worm, 199 – **Lucie**, g. Pedersen, 104 – g. Sørensen, 104, 110 – **Maren**, g. Beyer, 139 – g. Jensen, 109 – Glostrup, 129 – **Maren Kirstine**, g. Bakke, 47 – **Mariane**, g. Pedersen, 103 – **Martha**, g. Pedersen, 109 – **Merte**, g. Kampis, 82 – **Mette**, 91 – g. Pedersen, 9 – **Mette Marie**, g. Bruun, 49 – g. Nielsen, 290 – **Sara**, g. Jensen og Brun, 87 – **Sille**, g. Henningsen, 191
- Andersdotter, Ingeborg**, g. Andersson, 33
- Andersen**, assistent i DSB, 161 – **Albert**, ridder, 206, 221-228, 231, 235-237, 240-241, 245-247 – **Anders**, Bråde, 124 – Egebjerg, 125 – Glostrup, 128 – Hølkerup, 131-133 – politiker, 317 – Ulstrup, 87 – **Ane Kirstine**, Bøsserup, 122 – **Anna Cecilie**, g. Petersen, 103, 105 – **Ave**, Glostrup, 128 – **Bent**, Unigård, 101 – **Christen**, Bråde, 124 – Christiania, 191 – Glostrup, 129-130 – Hølkerup, 133 – Lestrup, 134 – **Christian**, Bøsserup, 121 – **Elna Karoline Kirstine**, g. Petersen, 92 – **Finn**, 276, 281 – **Folmer Lund**, Egebjerg, 125 – **Gerda Lund**, Egebjerg, 125 – **Gotskalk**, til Kokkedal, 206, 229-239, 241, 248 – **H. C.**, 297-298, 315 – **Hans**, Bråde, 123 – Bøsserup, 120 – Glostrup, 130 – Hølkerup, 133 – Unnerud, 77 – Vig, 87 – **Helge**, Hølkerup, 131 – **Henning**, 229, 232 – **Henry**, Bøsserup, 122 – Rævebjerg, 85 – **Hjalmer**, Egebjerg, 125 – **Jens**, Assenbjerggård, 100 – Bråde, 76-77, 91, 108, 123-124 – Hølkerup, 132 – Unigård, 74, 100-101 – Unnerud, 137-138 – **Jens Laurits**, Bøsserup, 122 – Korsvejpgård, 95-96 –

- Jep**, Ulkerup, 136 – Unnerud, 138 – **Johannes**, Unigård, 101 – **John**, Bråde, 124 – **Jon**, 213 – **Jørgen**, skrædder i Århus, 193 – Stavnager, 6 – **Karl Ludvig**, Hølkerup, 131 – **Knud Laurits**, Gelstrup, 127 – **Lars**, 295 – fæster, 115 – Glostrup, 129 – Ulkerup, 136 – **Lars Christian**, Gelstrup, 127 – **Lars Peder**, Glostrup, 128 – **Laurits**, Frostrup, 126 – Glostrup, 129 – **Michael**, museumsinspektør, 244 – **Mikkel**, Bøsserup, 120 – Højby, 115 – **Niels**, Amager, 29 – Bråde, 78-79, 124 – Bøsserup, 122 – Glostrup, 128-129 – Hølkerup, 133 – Korsvejgård, 95-96 – Lestrup, 134-135 – Ulkerup, 136 – Unigård, 92, 100-101 – **Niels Willemoes**, Egebjerg, 126 – **Ole**, Balslevgård, 100-101 – Hølkerup, 132 – **Oluf**, Hølkerup, 131 – **P. O.**, 31 – **Peder**, 92 – avlskarl på Egebjerggård, 74 – Bråde, 123 – Bøsserup, 120, 122 – fæstegårdmand, 108, 110 – født på Unigård, 74 – Gelstrup, 127 – Hølkerup, 131-132 – Korsvejgård, 92, 94-96, 100 – Lestrup, 135 – Rode, 83 – sognefoged i Unnerud, 138 – Stokkebjerggård, 90 – Ulkerup, 136 – Unnerud, 138 – **Peter Chr.**, Rævejberg, 85 – **Peter Christian**, Bøsserup, 122 – **Peter Willemoes**, Gelstrup, 127 – **Poul**, Bråde, 124 – **Ruth**, 295-296 – **Søren**, 147 – **Thomas**, husmand i Revninge, 275 – **Thomas Willemoes**, Gelstrup, 127 – **Tomas**, købmand og kroholder, 199 – rådsmedlem, 191-192 – **Tommy**, Bøsserup, 121 – **Wulf**, Sønderborg, 191-192
- Andersson**, **Sigfrid**, bonde, 33
- Andreasen**, **Jens**, Hølkerup, 114, 133 – **Lars Hansen**, Hølkerup, 131
- Anne**, prinsesse, 296
- Annerstedt**, **C.**, 247
- Antoniewicz**, **Wilhelm von**, 33, 60, 139
- Arup**, **Erik**, historiker, 299
- Arvesen**, **Lydeke**, 221 – **Mads**, Hølkerup, 131 – **Peder**, Bøsserup, 120 – Lestrup, 134 – Lestrupgård, 96, 114 – **Sivert**, Luremølle, 91, 108 – **Villum**, Gelstrupgård, 96, 111, 113-114, 116, 127, 141 – Skovgård, 96
- Aschlund**, landinspektør, 69
- Askjær**, **Bent**, 294
- Astrup**, slægt, 31, 138 – **Niels Nielsen**, præst, 138
- Augustusdatter**, **Helvig**, 191-192
- Austen**, **Jane**, forfatterinde, 150
- Bach**, **Michael**, bibliotekar, 277, 282
- Bache**, se også Bakke – **Hans**, 47 – **Lorenz**, præst, 47 – **Mads**, 47 – **Mads Madsen**, borgmester, 46 – **Mathias**, 47 – **Ole Svendsen**, klokker, 46
- Bacher**, **Jacob Gertsen**, schout, 20-21, 32
- Bagge**, **Povl**, historiker, 299
- Bak**, **Lars H.**, 152 – **Sofie Lene**, 143
- Bakke**, se også Bache – **Anna**, tyende ?, 50 – **Hans Madsen**, kirurgus, 47 – **Henricha Matthæa**, g. Svendsen, 51 – **Johan Hendric**, 51 – **Johanne Catrine**, g. Hostrup, 49, 51 – **Johannes**, sognepræst, 50 – **Lorentz Andreas**, hører, 49, 58 – **Lorenz Mathiesen**, præst, 47, 49 – **Marie Magdalene**, g. Møller, 49, 54 – **Mathias**, 57 – **Mathias Lorenzen**, provst, 47, 49 – **Ole Svendsen**, nordmand, 58 – **Ursula Margrethe**, g. Brosbøll, 39-40, 52, 54
- Balle**, **Torsten**, 33, 148
- Baltzsen**, **Wulf**, rådmænd, 186, 191-192
- Bang**, familie, 308 – patricierslægt, 308 – **Niels**, 117 – forvalter i Ulkerup, 136 – **Niels Christian Jørgensen**, forvalter, 125
- Banner**, **Anders Nielsen**, adelsmand, 233, 235, 238 – **Jytte Cecilia**, g. Deuster, 201 – **Niels Eriksen**, 231
- Barner**, **Konrad**, 248
- Bartholin**, familie, 312 – slægt, 312 – **Caspar**, 312 – **Casper**, mediciner, 312 – **Rasmus**, 312 – **Thomas**, 312
- Basballe**, **Christen Jensen**, 197
- Basse**, **Anne Jensdatter**, g. Møller, 193-194 – **Anne Nielsdatter**, g. Friis, 192-193, 200 – **Christen Jensen**, feltskærer, 193-194 – **Inger Lauritsdatter**, g. Samsing, 200 – **Jens**, 181, 183, 193 – **Jens Mikkelsen**, 181, 183, 187, 194 – **Laurits Jensen**, 193-194, 200 – **Maren Lauritsdatter**, 193 – **Margrete Jensdatter**, g. Brun, 194 – **Mette Mikkelsdatter**, g. Udsen, 187, 193-194, 202 – **Mikkel**, 187 – **Mikkel Jensen**, 193-194 – **Niels**, 193 – **Niels Mikkelsen**, præst, 183, 187, 192
- Baumgarten**, **Torkil**, 179, 202
- Bay**, **Henry**, Lestrup, 135
- Becher**, **T. A.**, 243, 245
- Becker**, **Henry**, Bøsserup, 121
- Beermann**, **F. H. A.**, skovrider, 136
- Bejer**, **Jonas**, Lestrup, 135
- Below**, **Sofie**, 245
- Bendiksen**, **Bente Herbst**, 33
- Benedictow**, **Ole Jørgen**, 246
- Bentzen**, **Ejner**, skovrider i Ulkerup, 136
- Berckentin**, 296

- Berg, Claus**, Lestrup, 135 – **Hans Christian**, historisk konsulent, 144 – **Johan Ludvig**, Bræde, 124 – **Unigård**, 101 – **Sophie**, enke, 101
- Bernadotte, Jean Baptiste**, 17
- Bernstorff**, oversekretær, 296 – **J. H. E.**, udenrigsminister, 303
- Bertelsdatter, Anne**, g. Worm, 199 – **Gjertrud**, Gelstrup, 127
- Bertelsen, Bertel Carl Christian Olav**, Bøsserup, 122 – **Jens**, Hølkerup, 78, 132 – **Skovgård**, 103-104
- Berthelsen, Jens**, Hølkerup, 78
- Beske**, købmandsfamilie, 308
- Beyer, Hans Feddersen**, 139 – **Niels Feddersen**, Astrupgård, 139
- Biering, Anna Kristensdatter**, g. Brosbøll, 37, 39
- Bierring, A.K.**, g. Brosbøll, 38-39
- Bille, Johannes**, 206, 208-209
- Bilt, Christian Hansen**, Glostrup, 129
- Binder, Søren Pedersen**, Tvillingegård, 147
- Birch, Leif**, Glostrup, 128
- Birche, Henrik Carl**, Ummerud, 138
- Bischoff, Bernhard**, 269
- Bjergboe**, 57
- Bjerregaard, Vesløsgård**, 147 – **Tina**, 83
- Bjerrum, Jannik**, øjenlæge, 32, 141
- Bjødstrup, Johannes**, Egebjerg, 125
- Bjørn**, frue, 20 – **Andreas**, skibsværtsejer, 20 – **Joachim**, til Gram, 233 – **Johannes Nikolai**, 15, 59
- Bjørnsen, Joachim**, til Gram, 233
- Blaabjerg, Anton**, 278, 287
- Blichfeld**, familie, 179, 202 – **Abel Christensdatter**, g. Lauritsen, 179, 185 – **Christen Jensen**, 187, 189, 194 – præst, 182, 194-195 – **Christen Ottesen**, 179-180, 182-186, 202 – **Frands Henriksen**, 202 – **Henrik Christensen**, sognepræst, 179, 185 – **Just Henriksen**, 202 – **Karen Christensdatter**, g. Saxe, 187-188 – **Maren Christensdatter**, g. Bruun, 185 – **Maren Pedersdatter**, g. Pedersen, 198 – g. Vivild, 189, 197 – **Olai C.**, 202 – **Oluf Christensen**, 179, 185 – **Otte**, 185 – **Otte Christensen**, rektor, 179, 185 – **Peder Christensen**, sognepræst, 179, 181-182, 185, 189, 197-198 – vicelagmand, 201
- Blichfeld-Pedersen**, 202-203
- Blomberg, Inger**, 292
- Blum, Jacques**, 301
- Blümel, Friedrich Wilhelm**, baneformand, 175
- Bobé, Louis**, 296
- Boberg, I. W.**, skovrider, 136
- Boesen, Jens**, Hølkerup, 132 – **Laurits Christensen**, Hølkerup, 130 – **Morten**, birkefoged, 125 – **Niels Mogensen**, Hølkerup, 130 – **Peder**, Abildøre, 114 – **Peder Pedersen**, Bøsserup, 122
- Bogan, Erik**, 28
- Boje, Per**, 297
- Boll, Evald Lynggård**, Gelstrup, 127 – **Mads Lynggård**, Gelstrup, 127 – Glostrup, 128 – Officersgården, 99 – **Ruth Lynggård**, Gelstrup, 127 – **Ulla Lynggård**, Gelstrup, 127
- Bollhorn, Ludvig**, Lestrup, 134 – **Ludvig Valdemar**, Bræde, 124 – **Unigård**, 101
- Bolteman**, slægt, 245
- Bonde, Anders Laursen**, Hølkerup, 131, 133
- Borch, Ole**, 312
- Bording, Laurits**, Ryomgård, 187, 190, 199
- Bournonville, August**, balletdanser, 315-316
- Boye, Leif**, Sidinge, 134
- Brahe, Tycho**, 312
- Brandt, Laurits Jensen**, skipper, 17 – **Mogens Lauritzen**, skipper, 19
- Brodersen**, familie, 305 – **Asmus**, Rinke-nas, 305
- Brosbøll**, slægt, 35, 52 – **Anna**, 40, 44, 54-55, 57 – **Anna Christiane Tertia**, lærerinde, 44, 56 – **Carl**, 40 – **Carl Christian Mathias**, particulier, 44-46 – **Catharina**, g. Winge, 36 – **Elise Frederikke**, enke, 45 – **Georgia Elisabeth**, 36 – **Hansine**, frue, 56 – **Henrik**, postmester, 42 – **Johan Carl Christian**, forfatter, 41 – **Johanne Christine Elisabeth**, g. Jørgensen, 41 – **Johannes**, 37, 57 – toldassistent, 43 – **Johannes Nissen**, guldsmed, 37-39 – **Jørgen**, 55 – degn og skoleholder, 36 – guldsmed mm., 35-36 – **Jørgen Christian**, købmand, 37-40, 52 – **Mathias**, 57 – Holbæk, 41 – skipper, 44 – **Mathias Baker**, 57 – **Mathias Jørgen**, 36 – **Pauli Georg**, 40, 52 – **Poul Georg**, 37 – **Ursula Doris Vesta Carita Susanne Mathilde**, oversætterske, 46
- Brown, Dan**, forfatter, 29
- Brun, Erik**, løjtnant, 193-194 – **Hans Andersen**, Unnerud, 76, 137 – **Vejlelhøjgård**, 86-87 – **Hans Jensen**, sognepræst, 179, 185
- Bruun, Hans Hansen**, maler, 49 – **Hans Jensen**, sognepræst, 179, 185 – **Jan Erick**, 292 – **Ursula Margrethe**, g. Bakke, 49
- Bryde, Anders Nielsen**, Rørvig, 109 – **Chri-**

- sten Nielsen, Rørvig, 111 – Niels Christensen, Rørvig, 110 – Oluf Andersen, Rørvig, 100, 108 – Søren Olufsen, Glostrup, 128 – Officersgården, 96**
- Brüneck, Georg von, officer, 37-38 – Pauli Georg, kaptajn, 39-40**
- Brynjolf, Karen, 297**
- Brünniche, kaptajn, 55**
- Bryske, Gert, 233**
- Brøndum-Nielsen, Johs., 269**
- Buhl, minister, 146**
- Bundesen, Niels, krydderihandler, 180-184, 186-187, 190, 192, 199, 202 – skrædder, 199-200**
- Bunge, E. G. v., 242, 244**
- Bunte, Carin, 292**
- Byssing, Claus Clausen, birkefoged, 125 – Stephen Clausen, Egebjerg, 125**
- Bæksted, Anders, 244-245**
- Bøggild-Andersen, C. O., professor, 296**
- Bøje, Chr. A., 55**
- Böss, Michael, forfatter, 298**
- Böttger, Jacob, skibsportrætmaler, 305**
- Capelli, A., 269**
- Cappelen, Sophie Hedevig, g. Schultz, 41**
- Cappeln, præst i Grønland, 258 – Johan Frederik Peter Adolf, stationsforstander, 165**
- Carl XIV Johan, konge, 17**
- Carlquist, Gunnar, 202-203**
- Carlyle, Thomas, matematiker, 150**
- Caroline Amalie, dronning, 149-150**
- Carsten, Fedder, 298**
- Caspersdatter, Margrete, g. Hansen, 22**
- Castenskjold, kaptajn, 138**
- Chang, Joseph T., 29**
- Christensdatter, Abel, g. Hans ?, 184 – g. Lauritsen, 179 – Anna, g. Hansen, 87 – Anne, g. Paludan, 201 – Bodil, g. Simonson, 201 – Karen, g. Clemendsen, 179, 181, 184 – g. Saxe, 179, 181-182 – Maren, g. Brum, 179, 185 – g. Hesseldal, 24 – g. Pedersen, 147, 179 – g. Smagbier, 188 – Margrethe, g. Olufsen, 96 – g. Thomasen, 147 – Sidsel, 197-198 – Tove, g. Bundesen, 182-187**
- Christensen, Anders Peter, Glostrup, 130 – Ejvind P., 32-33 – Esben, Hølkerup, 131 – Hans, guldsmed i Emmerlev, 30 – student, 194 – Hans Dam, 299 – Henning Steen, 60, 140 – Jens, 194 – Hølkerup, 133 – Knud, Glostrup, 129 – Laurits, blind tigger, 23 – Liselotte, Brønshøj, 141 – Margaritha Julie Viktoria, 33 – Marius, 243 – Mogens, skovrider i Lestrup, 134 – Niels, Bråde, 123 – Bøsserup, 120 – Glostrup, 114, 130 – Hølkerup, 132-133 – Niels Levin, baneformand i Strømmen, 161 – Ole, Glostrup, 129 – Oskar, Nørrebro, 26 – Peder, Bråde, 124 – Glostrup, 130 – Rasmus, ansat i DSB, 162 – Simon, Bøsserup, 121 – Tommy P., museumsinspektør, 276, 281, 285, 300, 305 – Victor Immanuel, korkskeerer, 26 – Wilbads, 247 – William, 242, 244 – Villiam Edvard, Nørrebro, 26 – Visti, herredsskriver, 30**
- Christian, konge, 234**
- Christian I, 31, 248**
- Christian II, 10**
- Christian V, 199, 245-246, 296**
- Christian VII, 303**
- Christian VIII, 149-150**
- Christian IX, 56, 318**
- Christian X, 149**
- Christiansdatter, Ane Marie, g. Villumsen, 73, 84, 86 – Bodil Katrine, g. Pedersen, 88**
- Christiansen, Berthel, fyrbøder i DSB, 167 – Christian, Bøsserup, 122 – Ravebjerg, 85 – Hans, sognefoged, 95 – sognefoged i Hølkerup, 132 – Hans Peter Laurits, Hølkerup, 133 – Ingrid, Unnerud, 137 – Jørgen, Unnerud, 137 – Vejlebjerg, 88 – Lars, Hølkerup, 131 – Niels Carl, Unnerud, 137 – Vejlebjerg, 88 – Palle Ove, 298 – Peder, Gelstrup, 127 – Hølkerup, 131 – Poul, Unnerud, 137 – Vejlebjerg, 88 – Sivert, Egebjerg, 125**
- Christoffer, af Bayern, 233, 241**
- Christoffer I, konge, 206, 212, 216, 218-219**
- Classon, Roland, journalist, 142**
- Clausdatter, Anna, g. Blichfeld, 194 – Anne, 184, 190 – Birgitte, 33 – Lisbeth, 184, 190-191 – g. Jørgensen, 198 – Neel, g. Pedersen, 22 – Sidsel, 184 – g. Knudsen, 190**
- Clausen, Bråde, 124 – Unigård, 101 – Frands, skrædder i Århus, 200 – Hans, Glostrup, 129 – Hendrich, herredsfoged, 125 – Jens, 184, 190**
- Clemendsdatter, Maren, 200**
- Clemendsen, Gregers, byfoged, 200 – Vild, 194 – Jens, toldskriver, 179, 181-184, 187-188, 190-191, 196, 202 – Søren, 183, 196-197**
- Clemens, Erich, 11**
- Coning, Jacob, 297**
- Cornelissen, Eibert, Saltholm, 21**

- Cour, Vilhelm Ia**, 220-221, 231, 233, 245, 247-248
- Dagmar**, kejserinde, 317-318
- Dahl, Aage**, 57-58 – **Olaver Gunløgsen**, missionær i Grønland, 258, 260-261
- Dahlerup, Troels**, 239, 245, 249
- Danielsen, Henry**, Bøsserup, 122 – **Jens Laurits**, Bøsserup, 122 – **Jep**, Bråde, 77 – **Jeppe**, Bråde, 123 – Maglegård, 9, 90, 92 – **Laurits**, Lestrup, 135
- Dannefer**, købmandsfamilie, 308 – **Jacob**, 308
- Davidsen, Anders Juul**, Lestrup, 134
- Dedenroth-Schou, Poul**, 57
- Degn, Broder**, kannik, 209-210 – **Ole**, 311
- Deuster, Christen Lauritsen**, forvalter, 201 – **Hans**, skriver, 181, 183, 187, 195-196, 200, 202 – **Laurits Hansen**, 195-197, 201
- Diechmann, Niels Viggo**, stationsforstander, 169
- Dirchsatter, Marchen**, 22 – g. Hollænder og Willumsen, 22
- Dirchsen, Knud**, 21-22
- Due, Anders**, Frostrup, 126 – **Bonde**, 231 – **Jens**, Glostrup, 128 – **Oluf**, Bøsserup, 120 – **Per**, Bøsserup, 122
- Duedahl, Poul**, 295
- Dujardin, Erling**, 292 – **Margit**, 292
- Dupont, Michael**, arkivar, 250, 257, 265, 278
- Dybdal, Ida**, 278
- Dyrbye, Martin**, 54
- Dyster**, se også Deuster
- Ebbesen, Hans H. Sune**, 140 – **Sune**, 210
- Eberstein**, slægt, 236, 238, 248-249 – **Albert Andersen**, Tovskov, 221, 236-237
- Egeskov, Hans**, Unigård, 101-102
- Egeslov, Hans**, Bråde, 124
- Egtved, Søren**, Egebjerg, 125
- Ehrencrone-Müller**, 58
- Eilersen, Hans**, Abildøre, 78
- Eilertsen, Christen**, Bøsserup, 121 – **Hans**, Abildøre, 78 – Bøsserup, 121 – Søndergård, 82-83 – **Laurits**, Bråde, 94
- Eilertssen**, Abildøre 1771, 77
- Eliassen, Peter**, 57
- Ellemann-Jensen, Uffe**, 317
- Enemark, Poul**, 243, 248
- Enevig, Anders**, forfatter, 300
- Enevoldsen, Hans Christian**, Gelstrup, 127 – **Hans Ludvig**, Gelstrup, 127 – **Kirstine**, Gelstrup, 127 – **Thorvald**, Hølkerup, 130
- Engelbrechtsen, Mads**, Ulkerup, 136
- Engels, Jens**, rytter, 109, 114
- Engelstoft, Povl**, 32, 140
- Erichsen, Lars**, Hunstrup, 22-23 – Skørringe, 26 – **Ole**, Abildøre, 82 – **Søren**, helligtrekongerstjernesanger, 23
- Erik**, af Pommern, 228, 235, 241, 247-248 – konge, 212-214, 223, 228, 230-234, 241, 248
- Erik den Røde**, 308
- Erik Klipping**, konge, 211, 244
- Erik Menved**, konge, 210-213, 243-244
- Erik Plovpenning**, konge, 207, 211
- Eriksdatter, Anne**, Århus, 198-199 – **Kirstine**, g. Andersen, 231
- Eriksen, Bent**, Hølkerup, 131 – **Carl**, ærkebisp, 216 – **Erik**, 230 – **Jens**, Gelstrup, 127 – Glostrup, 128 – Ulkerup, 136 – **Johanne Kristine**, g. Christensen, 26 – **Jørgen**, Hølkerup, 131 – **Niels**, godsejer, 211 – **Ole**, Abildøre, 82 – Bøsserup, 121 – Glostrup, 130 – **Peder**, Abildøre, 75 – Bøsserup, 122 – Glostrup, 130 – Korsvejgård, 93 – **Rasmus Peter**, Hølkerup, 131 – **Søren**, Glostrup, 129
- Erlandsen, Jakob**, ærkebiskop, 210 – **Jens**, høvedsmand, 210-211, 216
- Ernst, Adolph Leonhardt**, afløserassistent i DSB, 169
- Erslev, Kristian**, 242, 244, 247
- Eskild**, biskop, 222
- Etlar, Carit**, forfatter, 35, 38, 40-51, 53-58
- Faber, Ole**, 55
- Fabritius, Christine M.**, frue, 56 – **Niels**, kammersekretær, 56 – **Theretia Christine Henriette**, 56
- Falkversen, Jens**, Ulkerup, 136
- Falkvorsen, Ole**, Hølkerup, 131
- Fant, E. M.**, 247
- Fausing, Jens**, 29 – **W.**, baneingeniør, 161
- Faye**, slægt, 56 – **Carl Viggo Vexelsen**, kammerråd, 42 – **Cassa Augusta**, g. Brosbøll, 42-43
- Fechts, Anders**, 192
- Federspiel, Per**, politiker, 316-317
- Fincke**, slægt, 312 – **Thomas**, matematiker, 312
- Fjodorovna, Marija**, kejserinde, 318
- Fogh, Cecilia Lauritsdatter**, g. Blichfeld, 180-181, 185 – g. Zeuthen, 180-181, 185 – **Laurits**, borgmester, 179-180, 185
- Foighel, Isi**, 302
- Fonnesbech-Wulff, Benedicte**, 67
- Foss, Agathe Davidsdatter**, g. Mogenssen, 47

- Fougir, Laurits**, Ulkerup, 136
Fox-Davies, A. C., 245, 249
Frandsen, Andreas Hansen, guldsmed i Rejsby, 30 – **Christian**, bogholder, 9, 105, 107 – **Hans Andersen**, urmager i Ribe, 30 – **Hans Andreas**, urmager i Århus, 30 – **Karen**, 9 – **Karen Ingeborg**, 105 – **Karl-Erik**, 28, 33 – **Niels H.**, førstekvart, 258, 261 – **Rasmus**, Bråde, 124 – Unigård, 99
Frederik I, 10
Frederik III, 311
Frederik IV, 32, 296
Frederik V, 17, 19-20, 32
Frederik VII, 39
Frederiksen, Peder, 33 – **Svend**, Lestrup, 135
Fries, Johan, godsejer, 221
Friis, købmandsfamilie, 308 – **G.**, 30-31 – **Rasmus**, præst, 183, 193, 200
Friis-Petersen, Erh. H., 202
Frstrup, H., banevogter, 168
Froddesen, Broder, herredsfoged, 31
Frosen, Andreas, Emmersbøl, 31
Frost, Mads Brandt, stationsforstander, 165-166
Færch, Ole, 300-301

Gaarde, Jens Jensen Christoffersen, Uhr, 84 – **Jørgen Schak Christoffersen**, Bøsserup, 122 – **Karen Jenny**, g. Nielsen, 84 – **Karina**, Bøsserup, 121 – **Knud**, Glostrup, 129 – **Kurt**, Bøsserup, 121 – **Frostrup**, 126 – **Kurt Schak**, Bøsserup, 122
Gade, Svend Ove, 145-146
Galen, slægt, 210, 243-244
Garbo, Greta, 142
Gardner, Laurence, 30
Gejer, E. G., 247
Gelfer-Jørgensen, Mirjam, 301
Gerhard, greve, 31
Gerhard III, greve af Holsten, 218
Gerson, Jean, 295
Gertsen, Jens, Egebjerg, 126 – **Pieter**, foged, 20
Gether, Knud, 31
Gierdsen, Jens, Frostrup, 126
Glob, Mogens, Vesløsgård, 147
Glud, Katja Rie, 297
Godske, Jeanette, 282
Goldstein, Henri, 301-302
Gotskalksen, Niels, 234-236
Grand, Jens, ærkebisp, 212
Grandt-Nielsen, Finn, 278, 281
Green, Jørgen, 303

Gregersen, Jørgen, Bråde, 124 – **Morten**, Bråde, 124
Grenaa (Grenå), Hans Valdemar, Ulkerup, 137 – **Jens**, præst, 200
Griffenfeld, 295
Grønhaug, Poul Jensen, Ulkerup, 137
Guldberg, minister, 313
Gurion, Ben, premierminister, 151
Gustafsson, Trilby L., 292
Gyldenstjerne, 245 – slægt, 231, 238, 248-249 – **Erik Nielsen**, lensmand, 205, 230-231, 233-234, 236, 238-239 – **Jacob Nielsen**, 248 – **Kirstine Eriksdatter**, g. Andersen, 206, 233-235, 238, 248 – g. Bammer, 235 – g. Nielsen, 248

Haakon, norsk konge, 212
Haarder, Bertel, undervisningsminister, 301
Haastrup, Kirstine, g. Jørgensen, 41
Hadsund, Per T., 215
Hagen, slægt, 205, 241, 249
Hak, Niels Thorstensen, 210-211
Hammar skjöld, Dag, 142
Hammerich, kontreadmiral, 145
Hans, greve af Eberstein, 241 – hertug, 15 – konge, 248
Hans den Ældre, Hertug, 139
Hansdatter, Ane Catrine, Glostrup, 128 – **Ane Marie**, g. Andersen, 95 – **Anna**, Bråde, 123 – **Anne**, g. Olsen, 108 – **Birgitte**, g. Dirchsen, 21 – **Bodil Marie**, Lestrup, 134 – **Else**, Lestrup, 134 – **Gjertrud**, g. Bacher, 20-21, 32 – **Inger**, Århus, 195-197 – trolovet med Lyllofsen, 200 – **Karen**, 20-21, 32 – Bøsserup, 121 – g. Nielsen, 84, 98 – g. Svendsen, 17-19 – **Karen Marie**, Bøsserup, 120 – **Kirsten**, g. Jeppesen, 91 – g. Nielsen, 109 – **Lisbeth**, Århus, 195-197 – g. Kock, 200 – **Malene**, Glostrup, 128 – **Maren**, g. Bache, 46-47 – **Maren Kirstine**, g. Madsen, 95 – **Sidse**, g. Nielsen, 110 – Gelstrup, 127
Hansen, Abraham, Rævebjerg, 87 – **Unnerud**, 77, 137 – **Anders**, Bøsserup, 120 – **Gelstrup**, 127 – Glostrup, 129-130 – **Hølkerup**, 131 – **Revninge**, gårdmand i, 272, 274-275 – **Unnerud**, 137 – **Unnerud** 1771, 77 – **Vejlebjerggård**, 87 – **Andreas**, Hølkerup, 131 – **Arnold**, Hølkerup, 132 – **Bartholomæus**, tingskriver, 311 – **Bertel**, Skanderborg, 186 – **Brian Steen**, Egebjerg, 125 – **Børge**, Lestrup, 134 – **Carsten**, Aventoft, 31 – forpagter af Føgebøl, 10 – **Charles M.**, 31 – **Christian**,

- Bråde, 124 – Gelstrup, 114 – sognefoged i Gelstrup, 127 – **Christian Theodor**, Gelstrup, 127 – **Dagny Pouline**, Hølkerup, 131 – **Eigil**, Lestrup, 134 – **Eilert**, mor-der, 83, 91 – **Ellen**, Hølkerup, 132 – **Erik**, Glostrup, 128 – **Ferdinand Julius Abdon**, Glostrup, 129 – **Georg Morten**, Ulkerup, 137 – **Gunnar**, Lestrup, 135 – **Hans**, Egebjerg, 126 – foged og brandmajor, 20 – Hølkerup, 131 – Lestrup, 135 – Unnerud, 138 – **Hans Aage**, Glostrup, 129 – **Hans Alfred**, Lestrup, 135 – **Hans Olof**, Gelstrup, 127 – **Hans Toftgård**, Bøsserup, 121 – **Hansine Ane Marie**, g. Larsen, 250-251, 256 – **Jacob**, Egebjerg, 126 – forvalter, 68 – fæstegårdmand, 108 – Sonnerup, 92, 107 – Unnerud, 138 – **Jef**, gårdmand i Arup, 5, 30 – **Jens**, Bråde, 123 – Bøsserup, 120 – Gelstrup, 127 – Glostrup, 128 – Hølkerup, 133 – Lestrup, 134 – Ulkerup, 137 – **Jens Christian**, Lestrup, 134 – **Jonas**, smed i Egebjerg, 126 – **Jørgen**, foged i Tarnby, 22 – Gelstrup, 127 – **Karen Kirstine**, Revninge, 272-275 – **Knud**, Hølkerup, 132 – Revninge, 272 – **Kristen Anton**, Unnerud, 137 – **Kristen Bangsgaard**, Unnerud, 137 – **Lars**, Glostrup, 129 – sognerådsformand i Hølkerup, 131 – **Lisbeth U.**, Lestrup, 134 – **Mads**, Eskildstrup, 99 – Glostrup, 128-129 – Lestrup, 134 – Østergård, 95 – **Mette Marie**, pige i Revninge, 275 – **Mikkel**, Bråde, 124 – fæstegårdmand, 111, 141 – Unnerud, 138 – **Mogens**, Hølkerup, 131 – **Morten Møller**, Brøndby, 111, 141 – **Niels**, 20, 32, 110 – Bøsserup, 121 – Egebjerg, 126 – født i Abildøre, 83 – Gelstrup, 127 – Hølkerup, 114, 132-133 – Unnerud, 137 – **Nis**, Hajstrup, 10-11 – **Ole**, Bråde, 124 – **Ole Ulrik**, 72, 118, 140-141 – **Oluf**, Unnerud, 76, 137 – Vejlehøjgård, 86 – **Peder**, Bøsserup, 121 – Gelstrup, 127 – Glostrup, 128-129 – Hølkerup, 132 – Lestrup, 134 – Ulkerup, 136 – **Peder Jacob**, forvalter, 125 – **Peter Wessel**, 307 – **Rasmus Laurits**, Glostrup, 129 – **Thorkild**, forfatter, 313 – **Tøndes**, Unnerud, 138
- Hansen-Nørremølle**, H. P., 30
- Harboe**, Johannes, skoleholder, 49
- Hartling**, Poul, minister, 317
- Hattemager**, Mads, 199
- Hau**, Christian, læge, 205, 249
- Hauch-Fausbøll**, 56
- Haven**, Frederik Christian von, 312-313
- Haystrup**, Helge, 30-31
- Hegelund**, Gudmund, Lestrup, 135
- Heiberg**, Steffen, 296
- Heinmannsdatter**, Sara, jødinde, 298
- Hejgaard**, Janne, børnebogsforfatter, 298
- Heldekande**, Rasmus, Kbh., 186
- Helleberg**, Maria, børnebogsforfatter, 298
- Helmersen**, John B., 292
- Helsingør**, Peder, 311
- Henningsen**, Christoffer, Århus, 191, 199 – **Lars**, 308 – **Lars N.**, 304 – **Peter**, redaktør af tidsskrift, 305-307
- Henrichsdatter**, Karen, g. Møller, 54
- Henrik**, greve, 226
- Henriksdatter**, Christence, g. Skov, 198
- Henriksen**, Hans, Raakilde, 301 – **Karen**, g. Olsen, 99 – **Nis**, herredsfoged, 10-12, 30 – **Peder**, Glostrup, 130
- Herlufsdatter**, Cecilie, 210
- Hertzen**, Rechart, 183, 187
- Hertzman**, Niklas, 291-292
- Hesseldal**, Niels, gårdmand, 24
- Hildensem**, Johan v., 215
- Hindt**, Oluf, Ulkerup, 136
- Hiort**, Esbjørn, 31
- Hjelmar**, Erik, 308-309
- Hjorth**, Birthe, 28, 33
- Hoffmann-Hansen**, R. E. E., Farre station, 172
- Hoffmeyer**, J., 202-203
- Hofmansen**, P. K., 30
- Holberg**, Ludvig, historiker, 299
- Holgersen**, Jens, Frostrup, 126 – **Morten**, Egebjerg, 126
- Hollermann**, etatsråd, 50
- Holleufer**, Johan Frederik August, stationsforstander, 165
- Hollænder**, Jan Jansen, Raagård, 22
- Holm**, C. F., 58 – **Mikkkel Pedersen**, Havervad, 14
- Holst**, Hans Iversen, 31, 139 – **Mogens Mogensen**, skovrider i Ulkerup, 136
- Hoppe**, amtmænd, 56
- Horn**, Frederik Peter Theobald, kontorist i DSB, 175
- Hornby**, Rickard, 243
- Horskjær**, Erik, 32
- Hostrup**, frue fra Helsingør, 46 – **Christian**, kammerråd, 51
- Housted**, Erik, 28-29, 33
- Hude**, Anna, 242, 244, 248
- Hugger**, Oluf, Egebjerg, 125-126
- Huitfeldt**, 210, 244 – **Arrild**, 243
- Hundslund**, Jens Nielsen, præst, 183, 189

- Hvas, Margrete Mortensdatter**, g. Deuster, 201
- Hvid, Daniel**, Lestrup, 135 – **Søren Eriksen**, Egebjerg, 126 – **Søren Pedersen**, Ulkerup, 136
- Hvide**, 31 – slægt, 210
- Hvidfeldt, Johan**, 139
- Hübertz, J. R.**, 202
- Hygom, Nissenius Pedersen**, præst, 139
- Høding, A. J.**, Torsø station, 171
- Höhlbaum, Konstantin**, 245
- Højerslev, Hølkerup**, 133
- Højmark, Ruben**, 292
- Højte, Ejler Peter Ejlersen**, Bøsserup, 121
- Høst, Christen**, 198
- Høstbo, Gitte Bergendorff**, 270, 276, 278, 281, 283, 286-287, 289, 291-292, 300
- Ibsen, Anders**, Bråde, 78 – Maglegård, 90 – Unnerud, 137-138 – **Jens**, Bøsserup, 120 – Egebjerg, 126 – Glostrup, 129 – Unnerud, 137 – **Josef**, Rådmand, 17 – **Lars**, Egebjerg, 126 – **Laurits**, Abildøre, 76 – **Mogens**, Hølkerup, 132 – Skovgård, 103 – Unnerud, 138 – **Mons**, Glostrup, 129 – **Morten**, Glostrup, 130 – **Niels**, Glostrup, 129 – **Ole**, Abildøre, 82 – Bøsserup, 121 – **Oluf**, Lestrup, 135 – **Peder**, Bråde, 123 – Glostrup, 128 – **Rasmus**, Bråde, 97 – **Søren**, 97 – Glostrup, 129 – **Villum**, Gelstrup, 127
- Iversen, Søren Bejer**, Stavnager, 6
- Ingwarsen, Marie Elizabeth**, g. Faye, 42
- Ingvorsen, Jens**, 30
- Ingvorsen, Hans**, Unnerud, 137 – **Nielaus**, Ulkerup, 137 – **Nilaus**, Ulkerup, 136
- Ipsen, Laurits**, Abildøre, 76
- Iuel, Anna**, g. Winther, 138
- Iversdatter, Anna Byer**, g. Stavnager, 7
- Iversen, Anders**, Hølkerup, 132 – **Claus Ravn**, byfoged, 191 – **Mads**, Bøsserup, 122
- Jacobsdatter, Ane**, Bråde, 123 – **Anne**, g. Jensen, 9, 92, 107, 113 – **Karen**, g. Struve, 28 – Saksøbing, 25 – **Marie**, g. Nielsen, 108
- Jacobsen, Dorte Margrethe**, Egebjerg, 125 – **Eline**, Bøsserup, 122 – **Frans Vilhelm**, Egebjerg, 125 – **Frode**, minister, 145-146 – **Hans**, Bråde, 76-77, 124 – Egebjerg, 126 – fæstegårdmand, 109 – **Jacob Eilert**, Egebjerg, 125 – **Jacob Laurits**, Egebjerg, 126 – **Jens Brings**, Hølkerup, 133 – **Karen Cecilie**, Egebjerg, 125 – **Knud**, 97 – Glostrup, 115, 128 – Horsebjerggård, 104 – **Lars**, Hølkerup, 132 – Lestrup, 134 – Søndergård, 101 – **Mads**, Bråde, 124 – **Niels**, Frostrup, 75, 126 – præst i Århus, 179, 185 – **Niels Brings**, Hølkerup, 133 – **Niels Jacob**, Bøsserup, 122 – **Oluf**, Bøsserup, 120 – Frostrup, 75, 126 – **Peder**, Bråde, 79, 124 – Kjeldsgård, 95 – Skovgård, 105-106 – **Svend**, 14, 30-33, 118, 138-139, 141 – **Søren**, parykmager i Århus, 199-200
- Jahn, Ferdinand Henrik**, 248
- Jakobsen, Ingvard**, 147
- Jansen**, præst i Grønland, 258-259 – **Inger Kjær**, 28, 32-33
- Jasjjik**, kammerkosak, 318
- Jensdatter, Ane Kirstine**, g. Andersen, 95-96 – **Anna**, g. Arvesen, 108 – g. Hansen, 108 – g. Jensen, 108 – g. Nielsen, 88 – Unnerud, 137 – **Birgitte**, 201 – **Bodil**, Glostrup, 128 – **Boel**, Landskrona, 195 – **Eline**, Bråde, 123 – **Else**, Hølkerup, 133 – **Ingeborg**, Lestrup, 134 – **Johanne**, g. Pedersen, 97 – g. Rhodius, 201 – **Karen**, 184-185 – Bøsserup, 122 – g. Sager, 189-190 – **Kirsten**, g. Nielsen, 110 – Ulkerup, 136 – **Maren**, g. Andersen, 199 – **Maren Sofie**, g. Ottosen, 84-85 – **Margrethe**, 193 – **Marie Sofie**, Bøsserup, 121 – **Mette**, g. Jeppesen, 91 – **Sidse**, g. Andersen, 74, 108, 110 – g. Jensen, 73, 88-89 – g. Madssen, 94 – g. Nielsen, 94
- Jensen, Bråde** 1771, 77 – **Anders**, Bråde, 75-76, 78, 114, 124 – Bøsserup, 122 – fæstegårdmand, 108-109 – Glostrup, 128-129 – Hølkerup, 115, 132-133 – Korsvejgård, 93 – Lestrup, 134 – Unigård, 74, 94, 99-102 – Unnerud, 137 – **Andreas**, Hølkerup, 131 – **Ane**, Hølkerup, 132 – **Ane Dorte**, g. Johansen, 252 – **Anna Boline Christine**, Frostrup, 126 – **Bent**, 139 – **Cecilie Catrine**, Hølkerup, 133 – **Charlotte S. H.**, 280, 289-290, 292 – **Christen**, Århus, 196-197 – borgmester i Århus, 195, 197 – Skånc, 181-182 – **Christian**, Unnerud, 79, 89, 137 – Vejlebjerggård, 73, 84, 88 – **Christoffer**, Egebjerg, 126 – **Clemend**, Århus, 187, 194 – **Erik Skovgaard**, Lestrup, 135 – **Falkvor**, Hølkerup, 130 – **Gunhild**, g. Larsen, 95 – **Gustav**, Hølkerup, 132 – **Hans**, Bråde, 124 – Egelund, 24 – fæstegårdmand, 109 – Hølkerup, 131-132 – **Hans Christian**, Egebjerg, 125 – **Hans Peter**, Hølkerup, 133 – **Hedvig Antoinet-**

- te **Isabella Leonora**, cirkusprinsesse, 300 – **Helga Sofie**, g. Nielsen, 103 – **Henning**, fotograf, 42 – **Holger**, Frostrup, 126 – **Inge Haudal**, Bøsserup, 120 – **Ingrid**, g. Christiansen, 88 – **Jeanette**, cand. scient. oecon., 148 – **Jens**, Bøsserup, 120-121 – Frostrup, 126 – Gelstrup, 127 – Glostrup, 78, 128-129 – Hølkerup, 130, 132 – Officersgården, 98 – **Jens Laurits**, Lestrup, 134 – **Jep**, Frostrup, 126 – **Johannes**, Bøsserup, 121 – **John V.**, museumsinspektør, 310 – **Jørgen**, 299 – **Karoline Marie**, Glostrup, 128 – **Kristian**, Gelstrup, 127 – **Lars**, Bøssbjerggård, 91 – Bøsserup, 120 – Gelstrup, 127 – Glostrup, 129 – Hølkerup, 133 – Lestrup, 134 – Sidinge, 87 – **Lars Christian**, Hølkerup, 131 – **Lars Holger**, Frostrup, 126 – **Lars Peder**, Unnerud, 138 – **Laurits**, Bråde, 124 – Glostrup, 129 – Hølkerup, 133 – Lestrup, 134 – Skovgård, 102-103 – Ulkerup, 136 – Unigård, 99-100 – **Laurits Peder**, Unnerud, 138 – **Laur**, Hølkerup, 75, 132 – **Mads**, Bøsserup, 122 – Hølkerup, 76, 114, 130-133 – Lestrup, 134 – Skovgård, 100, 102-103, 105 – **Margrethe**, Egebjerg, 125 – Glostrup, 128 – **Marie**, g. Petersen, 99 – **Martha**, Frostrup, 126 – **Martine**, Frostrup, 126 – **Mary**, g. Christiansen, 88 – **Mikkel**, 193 – **Mogens**, Glostrup, 129 – **Morten**, Lestrup, 135 – **Mourits**, Ulkerup, 136 – **Niels**, Bøsserup, 120 – gårdejer i Ulkerup, 67 – Gelstrup, 127 – Gelstrupgård, 88 – Glostrup, 128-129 – Hølkerup, 79, 132-133 – indsidder, 108 – Maglebjerggård, 98 – Skovgård, 103-104 – Ulkerup, 136 – Unnerud, 138 – Vig, 83 – **Niels Daniel**, Glostrup, 130 – **Niels Peter**, Frostrup, 126 – **Ole**, bråde, 124 – Frostrup, 126 – fæstegårdmand, 108 – **Oluf**, Bråde, 75-76, 109, 114, 123 – Glostrup, 128 – Kjeldstrup, 98 – Maglegård, 88-90, 93, 100 – Skovgård og Maglegård, 9, 74, 80 – Ulkerup, 136 – **Peder**, Bråde, 123 – Bøsserup, 122 – gårdmand, 107, 112-113 – Gelstrup, 127 – Glostrup, 128, 130 – Lestrup, 134-135 – Maglegård, 9, 73, 92 – Ulkerup, 136 – **Peter K. A.**, 141 – **Poul**, 139 – **Poul Frederik**, Glostrup, 129 – **Poul Skovgaard**, Lestrup, 135 – **Rasmus**, Egebjerg, 126 – Glostrup, 130 – Unnerud, 137 – **Rita**, Hølkerup, 133 – **Sidse Marie**, Gelstrup, 127 – **Sifvart**, Korsvejgård, 93 – **Sivart**, Abildøre, 75 – **Sivert**, Bøsserup, 122 – Sidinge, 103 – **Susanne Krogh**, museumsinspektør, 144, 150, 316 – **Søren**, Glostrup, 130 – Ulkerup, 136 – **Thorvald**, Hølkerup, 132 – **Torben**, Frostrup, 126 – **Unger**, Hølkerup, 115, 131 – **Villum**, Bøsserup, 121 – **Vivi**, 57
- Jeppesen**, Bråde 1771, 77 – **Anders**, Bråde, 123 – Maglegård, 9, 90-92 – **Beth**, 279 – **C.**, ansat i DSB, 172 – **Torben Grøngaard**, 304
- Jepsen**, Niels, Hølkerup, 133 – **Ole**, Ulkerup, 136 – **Paye**, Flensborg, 308
- Jessen**, Franz von, 296 – **Thomas B von**, 295
- Joachim**, E., 248
- Joensen**, Laur, Bråde, 75
- Johan**, greve af Eberstein, 228 – greve af Henneberg, 219
- Johannsen**, Arnold, Smedeby, 152 – **Gustav**, 30 – redaktør, 152
- Johansen**, stationsforstander, 161 – **Anders**, Hølkerup, 131 – **Christen**, sognetpged, 124 – **Eilert**, Abildøre, 77 – Bøsserup, 121 – Søndergård, 82-83 – **Hans Chr.**, 140 – **Jens**, Bøsserup, 122 – Rævebjerg, 85 – **Lars**, Hølkerup, 132 – **Mathias**, Bøsserup, 121 – **Paul**, 207, 209, 214, 217, 241-245, 247-249 – **Vilhelm**, togfører, 252
- Johansson**, Rolf, 292
- John**, biskop, 227
- Johnsen**, Axel, 152
- Jonasen**, Niels, Bøsserup, 121
- Jonsen**, Anders, Tovskov, 206, 225-226, 240-241 – **Eske**, Unnerud, 137 – **Jon**, ridder, 206 – **Lars**, Hølkerup, 132 – **Laurits**, Bråde, 124 – **Peder**, Skåne, 210
- Jorn**, Troels, direktør, 309
- Juel**, slægt, 32 – **Anna**, g. Winther, 31 – **Eiler**, adelsmand, 31 – **Troels Pedersen**, 29
- Juul**, familie, 31 – **Anna**, g. Winther, 139 – **Stig**, 246
- Jyde**, Christian, Bråde, 124 – **Jens Lauritsen**, Ulkerup, 137 – **Mads Christensen**, Ulkerup, 136 – **Niels Sørensen**, Egebjerg, 125
- Jürgensen**, Jørgen, »konge af Island«, 310
- Jørgen**, prins, 296
- Jørgensdatter**, Agate, 191-192 – **Cathrine**, 191-192
- Jørgensen**, Anders, Frostrup, 126 – **Arne Peder**, skovrider i Ulkerup, 136 – **August**, Lestrup, 135 – **Carl Christian**, Egebjerg, 125 – **Christian**, købmand, 41, 52 – **Erik**, prokurator, 184, 198 – **Hans**, Århus, 183 – Gelstrup, 127 – Ulkerup,

- 136 – **J. H.**, møller i Skanse møllen, 161 – **Jacob**, rideløjed og borgmester, 308 – **Jens**, Stavnager, 6 – **Jochum**, kleinsmedemester i Fredericia, 41 – **Johan**, 139 – **Kurt Borggård**, Hølkerup, 132 – **Lars**, Bøsserup, 122 – **Laurits**, Bøsserup, 122 – **Mathias**, smed i Egebjerg, 126 – **Niels**, Bråde, 124 – gårdmand, 89 – gårdmand på Amager, 21 – **Ole Nørager**, Egebjerg, 125 – Lestrup, 134 – **Peder**, Bråde, 123 – Lestrup, 135 – Maglegård, 90 – **Poul**, Gelstrup, 127 – Hølkerup, 133 – **Tove**, 57
- Kaarsted, Tage**, historiker, 317
Kaas, Jens, 220
Kabel, skægt, 249
Kal, Jens, 201
Kalkar, Otto, 269
Kallestrup, Louise N., 295
Kalthoff, 57 – **Magdalena Sybilla**, g. Bakke, 47, 58 – **Mathias**, bøssebager, 47
Kammermester, Anders, 211
Kampe, Jens Jensen, fæstegårdmand, 109
Kampis, Anders Lauritsen, Egebjerg, 126 – Ulkerup, 136 – **Jens Jepsen**, Hølkerup, 132 – **Jep Olufsen**, Hølkerup, 132 – Søndergård, 82 – **Laurits Ibsen**, Abildøre, 82-83 – Bøsserup, 121 – **Laurits Olufsen**, Hølkerup, 132
Karl, kejser, 221
Karl XII, 46
Karl den Store, kejser, 29-30
Karlsen, Christen, 183
Kausche, Dietrich, 242, 247
Kecks, Anna, g. Kalthoff og Lech, 47
Kejlberg, Jytte, 202 – **Per**, 202
Kejlbo, Ib Rønne, 180
Kejser, Ulla, 297
Kellmann, Tyge P., ansat i DSB, 166, 176
Kick, Claus, Egebjerg, 125
Kierkegaard, 145 – **Søren**, 315
Kirchhoff, Hans, 148
Kirk, J. Yde, 33
Kistrup, Tove, 149
Kiær, H. F., 32-33, 60, 139 – **Herluf**, fuldmægtig, 136
Kjeldgaard, Poul, 149
Kjeldsen, Inger Marie, Unnerud, 138 – **Peder**, Unnerud, 138
Kjær, Åge, Gelstrup, 127
Kjærboe, Tove, 32
Kjærulff, Johanne Sophie, Gelstrup, 127
Klausen, Niels Severin, Hølkerup, 133 – **Poul**, Hølkerup, 133
- Klepping, Johan**, skovrider, 138
Klitgaard, Carl, 202
Klüver, Christian Frederik, landmand, 45 – **Elise Antoinette**, g. Brosbøll, 45-46
Knab, Svend Mortensen, Hølkerup, 131
Knudsdatter, Ingeborg, 105 – g. Villumsen, 104
Knudsen, Ane Jørgenline, g. Hansen, 272, 274 – **Carl**, Hølkerup, 130 – **Gunnar**, 243 – **Jacob**, Ulkerup, 115, 136 – **Jens**, Unnerud, 138 – **Jørgen**, borgmester i Kolding, 200 – **Niels**, 190 – Engbakkegård, 86 – Lestrup, 114 – Unnerud, 137
Knutsson, Karl, konge af Sverige, 136 – rigsforsøger, 205, 247
Kock, Simon, Århus, 200
Kofoed, Poul A. A., skovrider, 136
Konow, viceadmiral, 145
Koudal, Jens Henrik, 299
Krabbe, Vesløsgård, 147 – **Birgitte**, til Østergård, 191
Krag, Anders Pedersen, Frostrup, 114 – **Helen**, 301 – **J. O.**, minister, 317 – **Jacob Pedersen**, Frostrup, 126 – **Jens Pedersen**, Bøsserup, 121 – **Laurits Pedersen**, Bøsserup, 122 – Frostrup, 126 – Kräsagergård, 104 – **Niels Pedersen**, Bøsserup, 122 – **Peder**, Hølkerup, 133 – **Peder Jensen**, Abildøre, 114 – Bøsserup, 122 – **Peder Nielsen**, Bøsserup, 122 – **Peder Pedersen**, Bøsserup, 121
Kragh, missioner i Grønland, 260 – **Helge Peter C. Kjærsgaard**, professor, 311-312
Krarup, A., 248 – **Søren**, pastor, 6
Kristensen, Ejvin, Bøsserup, 121 – **Elna Margrethe**, bøssebager, 121 – **Knud**, udenrigsminister, 317
Kristoffersen, Svend Åge, Bøsserup, 120
Krog, købmandsfamilie, 308 – **Egild**, Bøsserup, 120
Krogh-Thomsen, Anna Margrethe, 292
Krogs, Niels, 197
Krogsbøl, Gunnar, 202
Kroman, Erik, 243, 269
Kromand, Hans, Gelstrup, 127
Krummedige, 31 – **Erik**, 225 – **Mette Segebodsdatter**, 29
Kruuse, Rasmus, kunstmaler, 147
Kumlien, Kjell, 247
Kyrasser, Christen Lauritsen, soldat, 87
Kyster, 252, 255, 257
Körber, Ed. Ph., 244
- Lacoppidan**, købmandsfamilie, 308
Langebeck, 240, 249

- Langholz, Carl**, 30-31
- Larsdatter, Ane**, g. Pedersen, 108 – **Lestrup**, 135 – **Ane Marie**, g. Erichsen, 22-23 – **Anna**, g. Andersen, 95-96, 101 – g. Larsen, 95 – **Elise Marie**, g. Ottosen, 103 – **Ellen**, g. Olsen, 94 – **Else**, Hølkerup, 130 – **Gjertrud**, g. Madsen, 110 – **Hølkerup**, 131 – **Lucie**, Hølkerup, 132
- Larsen, Anders**, Gelstrup, 127 – Gelstrupgård, 116 – **Hølkerup**, 133 – **Unnerud**, 137 – **Andreas**, Hølkerup, 133 – **Anna**, Bøsserup, 122 – **Anna Agnete**, 250 – **Asta**, Bøsserup, 122 – **Birgit Flemming**, 142, 276, 280, 288, 319 – **Bodil**, Bøsserup, 121 – **Unnerud**, 138 – **Carl Ejner August**, Bøsserup, 120 – **Christian**, arkivar, 157, 177, 311 – **Hølkerup**, 132 – **Christian Ludvig**, Bøsserup, 121-122 – **Korsvejgård**, 95-97 – **Eddele Anna Margrethe**, Bøsserup, 122 – **Ejner August**, Horsens station, 171 – **Ejner L. K.**, banearbejder i DSB, 172-174 – **Else**, Bøsserup, 122 – **Erik**, Hølkerup, 131-132 – **Frede**, unnerud, 138 – **Hanne**, 252 – **Hans**, Abildøre, 78 – **Bræde**, 123 – **Bøsserup**, 122 – **Glostrup**, 128-129 – **Korsvejgård**, 94-95 – **Lestrup**, 135 – **Hans Peter**, Bøsserup, 121 – sognerådsformand i **Hølkerup**, 131 – **Ib**, Bræde, 124 – **Bøsserup**, 122 – **Korsvejgård**, 95-96 – **Jacob Arnold**, Bøsserup, 120 – **Jens**, Bræde, 123-124 – **Gelstrup**, 127 – **Hølkerup**, 130, 132 – **Lestrup**, 134 – **Jens Julius**, Glostrup, 130 – **Jens Peter**, Bøsserup, 122 – **Johan**, 252 – **Jorgen Stage**, 30, 59, 73, 107, 113, 118, 140-141, 262, 264, 276, 281-282, 285 – **Jørn**, Bøsserup, 122 – **Kristian**, Hølkerup, 130 – **Kristine**, g. Larsen, 173-174 – **Glostrup**, 128 – **Lars**, Gelstrup, 127 – **Gelstrupgård**, 116 – **Glostrup**, 128-129 – **Hølkerup**, 132 – **Lars Peter**, Bøsserup, 120 – **Glostrup**, 128-129 – **Mads**, Bræde, 124 – **Bøsserup**, 120 – **Hølkerup**, 130 – **Mads Frederik Carl**, Hølkerup, 130 – **Maren Kirstine**, Bøsserup, 122 – **Marie**, g. Olsen, 99 – **Martha Kirstine Marie Sørine**, 250-251, 256 – **Morten**, Sejstrup, 99 – **Niels**, Bræde, 124 – bryggeriarbejder, 24 – **Gelstrup**, 127 – **Glostrup**, 129 – **Hølkerup**, 132-133 – **Juellinge**, 23 – **Lestrup**, 135 – **Niels Frederik**, Unnerud, 138 – **Niels Peder**, soldat og slagter, 250-252, 254, 256 – **Ulkerup**, 137 – **Niels Peter**, Hølkerup, 133 – **Ole**, Bræde, 124 – fæstegårdmand, 109 – **Glostrup**, 129 – **Lestrup**, 134 – **Ole Peter**, Hølkerup, 132 – **Peder**, bræde, 124 – **Bøsserup**, 121-122 – **Glostrup**, 130 – **Unnerud**, 91 – **Poul Kjeld**, Bøsserup, 122 – **Korsvejgård**, 95-96 – **Rasmus**, Hølkerup, 131 – **Svend**, kok i Umanak, 258-260 – **Søren**, slagter i Rynkeby, 250 – **Thorvald**, sognerådsformand i Hølkerup, 131 – **Vilhelm Ludvig**, Glostrup, 128 – **Hjørnegård**, 99 – **Willy**, Bøsserup, 120
- Larsson, Göran**, 291-292
- Lasdatter, Bodil**, Århus, 181-182, 184, 189
- Lassen, Rasmus**, Århus, 186 – **Rudolph**, missionær i Grønland, 259, 261
- Lauridsen, Inger**, Tønder museum, 32 – **Iver**, 5 – **J. K.**, politiker, 157
- Lauritsdatter, Anna**, Bøsserup, 122 – g. Andersen, 94 – g. Jensen, 102 – g. Larsen, 94 – g. Olufsen, 74, 102, 110 – **Anne**, g. Saxe, 194 – g. Sinding, 201 – **Bodil**, g. Blichfeld, 185 – **Cecilie**, 185 – g. Ottesen, 202 – g. Zeuthen, 202 – **Inger**, g. Bundesen, 199-200 – g. Nielsen, 88 – g. Pedersen, 193 – **Karen**, g. Johansen, 82 – g. Kampe, 109 – **Maren**, 193, 200 – g. Pedersen, 97 – g. Smed, 109 – **Marta**, g. Pedersen, 80 – **Sidse**, g. Jacobsen, 109 – **Sidsel**, g. Blichfeld, 179, 182-184
- Lauritsen, Anders**, Abildgård, 82 – **Egebjerg**, 125 – **Gelstrup**, 127 – **Glostrup**, 129 – sognefoged i **Unnerud**, 138 – **Unnerud**, 137 – **Vejlehøjgård**, 85-86 – **Christen**, 193 – **Hølkerup**, 130 – **Ello Erik**, bryggeriarbejder, 16, 24 – **Hans**, sognepræst i Odder, 179, 185 – **Jens**, Bøsserup, 120, 122 – **Egebjerg**, 125 – **Jørgen**, Bøsserup, 122 – **Frostrup**, 126 – **Laurits**, Egebjerg, 125 – **Mads**, Egebjerg, 126 – fæstegårdmand, 111, 141 – graver i Kbh., 193 – handelsmand, 46 – **Ulkerup**, 136 – **Unnerud**, 138 – **Mogens**, Glostrup, 129 – **Niels**, fæstegårdmand, 110, 114 – **Glostrup**, 128, 130 – **Hølkerup**, 130-131 – **Lestrup**, 135 – **Officersgården**, 96 – **Oluf**, Bøsserup, 120 – fæstegårdmand, 110, 114 – **Glostrup**, 129 – **Ulkerup**, 136 – **Peder**, Bræde, 123 – **Bøsserup**, 121 – **Unnerud**, 137 – **Søren**, Ulkerup, 136
- Laursen, Anders**, Abildøre, 75 – **Bøsserup**, 121 – **Hølkerup**, 132 – **Unnerud**, 75 – **Jens**, Bøsserup, 122 – **Hølkerup**, 131 – **Korsvejgård**, 93 – **Jep**, Abildøre, 82 – **Bøsserup**, 121 – **Egebjerg**, 126 – **Mads**, Bøsserup, 120 – **Mogens**, Bøsserup, 122 – **Korsvejgård**, 93 – **Peder**, bræde, 124 –

- Bøsserup, 122 – Glostrup, 129 – Hølkerup, 132 – Skovgård, 103 – Unigård, 99 – **Rasmus**, Bøsserup, 122 – Korsvejgård, 93
- Lech, Foch Christensen**, præst, 47, 58
- Lehmann**, portør i DSB, 161
- Lerdam, Henrik**, 233, 245, 248
- Let**, købmandsfamilie, 308
- Lexner, Bent**, 302
- Ley, Hans Christian**, maler, 2
- Lihme, Ane Cathrine**, g. Terkelsen, 29 – **Christiane Margrethe**, g. Andersen, 29
- Lind, Birgitte Charlotte**, g. Winge, 36 – **John**, 213, 243-244
- Lindal, Sigurdur**, 246
- Lindberg**, brygger, 36
- Lindgreen, Adam**, 264 – civilingeniør mm., 1, 33, 59, 73, 118, 139, 141, 148 – lektor, 295, 298, 301, 303-304, 309, 311-313 – **Anders Michelsen**, smed, 29 – **David**, 32, 118 – **Hans Michael**, 28 – **Jens Michelsen**, smed, 29 – **Michel**, smed, 3, 28-29 – **Morten Mikkelsen**, 4 – **Peter Michael**, 2-3
- Lindgren, Astrid**, 142
- Lindhardt, Charlotte**, cand. mag., 303, 315
- Liston, John**, 310
- Litle, Jon**, ridder, 225-227, 231, 240, 246
- Lochen, Frederik von**, marsk, 220
- Louise**, dronning, 17, 19
- Louise Augusta**, hertuginde af Augustenborg, 149
- Ludvig**, greve af Eberstein, 223, 225
- Ludvigsen, Johnny**, Glostrup, 128
- Luffe, Mette Marie**, 15, 59
- Lund, Jens Sørensen**, fuldmægtig, 193 – **Jørgen**, 299
- Lundtofte, Henrik**, 146
- Lurtserma, Ardys**, Tuscon, 289-290
- Lydiksen, Tina Sahl**, 152
- Lygom, Johanne Margrethe**, g. Svendsen, 51
- Lyllofsen, Johan**, skriver, 196-197, 200
- Lynge, Thomas Christensen**, Øsløs, 24
- Lüschtander, Claus**, 197
- Lüttichau, Schack**, overkrigskommissær, 125
- Lönnroth, Erik**, 247
- Madigan, Elvira**, cirkusprinsesse, 300
- Maddatter, Boel**, g. Nielsen, 103 – **Karen**, Hølkerup, 132 – Lestrup, 134 – **Kirsten**, Glostrup, 129 – **Margrethe**, g. Danielsen, 90 – **Sidse**, Bøsserup, 122 – g. Jensen, 93, 102 – g. Mikkelsen, 105 – g. Pedersen, 95-96
- Madsen, Bråde 1771**, 77 – **Anders**, Bråde, 124 – Kjeldsgård, 91, 105 – Løvhøjgård, 90 – Skovgård, 105 – Unnerud, 137-138 – Vejlehøjgård, 86 – **Erik Holm**, 294 – **Groers**, 198 – **Hans**, Bråde, 123 – Glostrup, 129 – Hølkerup, 131 – Lestrup, 134-135 – Unnerud, 137 – **Hans Anders**, Lestrup, 135 – **Hans Peter Laurits**, Lestrup, 135 – **Iver**, Bøsserup, 122 – **Jacob**, biskop, 194 – **Jens**, Bråde, 97, 124 – Bøsserup, 121 – Egebjerg, 125 – Frostrup, 78, 126 – Glostrup, 128 – Lestrup, 134 – Søndergård, 103 – Unnerud, 138 – **Kaj Imanuel**, Lestrup, 143-144 – **Kurt**, Bøsserup, 121 – **Lars**, Bråde, 124 – Bøsserup, 120-121 – Lestrup, 135 – Lønnehjerggård, 95 – **Laurits**, Bøsserup, 120, 122 – Hølkerup, 131, 133 – Jægerhøjgård, 94 – Unnerud, 137 – **Laurs**, Lestrup, 134 – **Mads**, Abildøre, 76-77, 114 – borgmester, 47 – Bråde, 124 – Bøsserup, 122 – Korsvejgård, 93-94 – **Mogens**, Bøsserup, 120 – fæstegårdmand, 110-111, 141 – **Morten**, Bøsserup, 67 – Bøsserup, 120 – **Niels**, Abildøre, 115 – Bøsserup, 121-122 – Egebjerg, 126 – fogedsvend, 181 – Hølkerup, 131-133 – Korsvejgård, 94 – **Ole**, Bøsserup, 120 – **Oluf**, Unnerud, 137 – **Otto**, 149 – **Peder**, Bråde, 105, 124 – fæstegårdmand, 110 – Glostrup, 79, 128 – Hølkerup, 131-132 – Officersgården, 99 – Sognefoged Gelstrup, 127 – **Peter Martin**, Hølkerup, 130 – **Rasmus**, Hølkerup, 133 – **Søren**, Hølkerup, 131, 133
- Magdalene Sibylla**, prinsesse, 58
- Magnus**, svensk konge, 212, 216, 220
- Mailand, Marie Magdalene**, g. Ørsløv, 165
- Malmstrøm, Simon Marcussen**, matros, 2, 28
- Mand**, købmandsfamilie, 308
- Mantzius, Johan Heinrich**, skovrider, 136
- Marchen**, 20
- Margrethe**, dronning, 221-222, 225, 227, 231, 248
- Margrethe II**, 279, 316
- Mathiasen, Jens Christian**, Hølkerup, 130 – **Lars**, gårdmand af Revninge, 275 – **Niels**, Hølkerup, 133 – skovfoged i Hølkerup, 133
- Mathiasen, Karen**, Hølkerup, 133 – **Stefan**, Lestrup, 135 – **Therkel**, 32, 139-140
- Mathiesen, Niels**, skovfoged, 103
- Mathæus, H. O.**, engelsklærer, 43
- Matzen, Henning**, 245
- Melchior, Bent**, 302 – **Poul**, Israel, 302

- Mersing, Helge**, 33
Mether, Leif, 142
Metzen, Samuel, Gelstrup, 127
Michelsdatter, Karen, Bråde, 78
Michelsen, Jens, Frostrup, 78 – **Trued**, fra Kastrup, 21
Mikkelsdatter, Karen, Bråde, 124 – **Mette**, g. Basse, 183
Mikkelsen, Frostrup 1771, 77 – **Anders**, Bøsserup, 120-121 – **Hans**, 141 – fæstegårdmand, 110-111 – Glostrup, 128 – **Jens**, 104-105 – Bråde, 124 – Frostrup, 78, 126 – **Jep**, Hølkerup, 132 – **Jørgen**, arkivar, 152, 276, 282-283, 308 – fange, 311 – Unnerud, 138 – **Keld**, 306 – **Laurits**, Ulkerup, 136 – **Laur**, gl. Ulkerupgård, 86 – Unnerud, 137 – Vejlehøjgård, 86 – **Mads**, Ulkerup, 93, 136 – **Niels**, Bråde, 78, 124 – herredsfoged, 14 – Hølkerup, 132 – Kjeldsgård, 105 – **Ole**, Hølkerup, 132 – **Oluf**, Bøsserup, 120 – Lestrup, 134 – **Stella Borne**, 276, 278, 281 – **Søren**, Glostrup, 128 – **Westi**, sædedegn, 7-8, 30, 111, 113-114, 141
Mitteis, Heinrich, 245-246
Mogensdatter, Anna, g. Hansen, 110
Mogensen, Anker, kapellan i Kolding, 47 – **Jens**, Bråde, 124 – Hølkerup, 132 – **Margit**, 61, 140-141 – **Niels**, Abildøre, 82 – Bøsserup, 121 – Skånc, 210 – skåning, 211 – **Peder**, Glostrup, 129 – Ulkerup, 125, 136
Molbech, C., 242, 246-247 – **Christian**, historiker, 299
Mollerup, L., 244 – **W.**, 247-248
Moltesen, L., 248
Moltke, slægt, 220, 245 – **Adam Gottlob**, lensgreve, 19 – **Erik**, 31 – **Konrad**, 222, 237
Morsing, Niels Christensen, sognepræst, 183, 189
Mortensdatter, Ellen, g. Nielsen, 99 – **Karen Sophie**, g. Struve, 25 – **Kirsten**, Bøsserup, 121
Mortensen, H. K. Ravn, skovrider i Ulkerup, 136 – **Holger**, Frostrup, 126 – **Ingerlise**, g. Andersen, 101-102 – **Jens**, Hølkerup, 133 – **Jens Peter Julius**, Bøsserup, 121 – **Knud**, Lolland, 191 – Revninge, 272 – **Niels**, Bråde, 124 – Bøsserup, 120 – Egebjerg, 126 – **Oluf**, Glostrup, 129 – **Peder**, Bøsserup, 121 – Glostrup, 129 – Ulkerup, 136 – **Poul**, Bråde, 124 – Hølkerup, 132 – Lestrup, 135 – Skovgård, 103 – Unigård, 101-102
Moseholm, 58
Mostrup, Bråde, 124 – ejendomshandler, 101-102
Mouritsen, Morten, Hølkerup, 133
Mulvad, Søren, 30
Munk, slægt, 243, 245 – **Johannes**, 217
Munthe, Ferdinand, Egebjerg, 125
Musaeus, Emilie Degenkolw, g. Nielsen, 293 – **Ingvar**, oberstløjtnant, 293-294 – **Philipp**, overtrompeter, 293
Musaeus-Nielsen, Ingvar, 293
Museaus, Frans, Hølkerup, 132
Müller, Augustinus, byskriver, 183 – **Henrik**, rentemester, 62
Møller, 314 – **Elna**, 31 – **Henrik Thomsen**, koffardikaptajn, 54 – **Jeppe Jensen**, Faborg, 193-194 – **Karen**, Glostrup, 129 – **Niels**, 23 – **Peder Hansen Quist**, Unnerud, 138 – **Stig Bergmann**, museumsinspektør, 215, 244 – **Thomas Hansen**, skibskaptajn, 54 – **Wolf**, 33
Mørk, Hans-Ole, 14, 30-32, 138-139
Napoleon I, 17
Neergaard, Jens Veibel, generalkrigskommissær, 1, 28
Nellemann, 58
Nicolaisen, Christian, 32, 60, 139
Niebuhr, Barthold Georg, 312-313 – **Carsten**, 312-313
Nielsen, Søren, Unnerud, 138
Nielsdatter, Anna, Bøsserup, 120 – Glostrup, 129 – **Anna Catharina**, enke efter Lindberg, 36 – **Anne**, 186 – g. Friis, 183, 193 – g. Michelsen, 21 – g. Tomasen, 184, 191 – **Bodil**, 21 – g. Clausen, 200 – **Cathrine**, g. Jacobsen, 199-200 – **Dorthe**, g. Bertelsen, 103 – **Ellen**, Bøsserup, 121 – Hølkerup, 132 – **Else**, g. Albertsen, 233 – g. Engels, 109 – **Gertrud**, Århus, 197 – **Karen**, Bøsserup, 121 – g. Nielsen, 84 – **Maren**, Århus, 199-200 – g. Jensen, 103 – g. Mikkelsen, 110 – g. Rasmussen, 109 – **Marie Cathrine**, g. Lindgreen, 29 – **Sidse**, 33 – Bøsserup, 121-122 – g. Cornelissen, 21-22 – g. Madsen, 94 – **Sidse Marie**, Glostrup, 129 – **Tove**, g. Blichfeld, 179, 181-182, 184-186
Nielsen, Abildøre 1771, 77 – Hølkerup 1771, 77 – **Aage Peter**, Nykøbing F., 293 – **Anders**, Bøsserup, 121 – Egebjerg, 125 – fæstegårdmand, 110 – Glostrup, 114, 128-129 – Hølkerup, 133 – Lestrup, 135 – Ulkerup, 136-137 – Unnerud, 75, 137-138 – Vejlehøjgård, 86 – **Ane Marie**, Bøs-

serup, 121 – **Anna Marie**, Bøsserup, 120 – **Anna Sigrid Christine**, Bråde, 124 – **Arve**, fæstegårdmand, 109, 114 – Lestrup, 135 – Tuemosegård, 91 – **Bertel**, Hølkerup, 77, 132 – Skovgård, 103, 103-104 – **Bertha Nielsine Bolette**, Lestrup, 134 – **Bunde**, Århus, 186, 192 – **Christen**, Hølkerup, 132 – lestrup, 134-135 – **Christian**, Bøsserup, 122 – **Christoffer**, herredsfoged i Flakkebjerg, 311 – **Claus**, Hølkerup, 132 – **Eilert**, Egebjerg, 125 – **Erik**, 237, 248 – til Bratskov, 233 – **Fedder**, Astrupgård, 15 – gårdejer, 59 – **Greger**, Bråde, 124 – **Hans**, Glostrup, 128 – husmand i Højby, 108 – Hølkerup, 131 – Lestrup, 134-135 – portør I i DSB, 163-165, 169, 172, 174 – sognefoged i Hølkerup, 131 – **Hans Ludvig**, Gelstrup, 127 – **Hans Villum**, Bøsserup, 122 – **Harry**, Hølkerup, 130 – **Henrik**, Lestrup, 135 – **Henrik Boye**, Unnerud, 137 – **Henry**, 311 – **J. C.**, Lestrup, 134 – **Jacob**, Amager, 33 – **Jens**, 5 – Abildøre, 78, 114 – Bråde, 124 – Bøsserup, 121-122 – Frostrup, 126 – Glostrup, 128-129 – Grundfør, 181 – Hølkerup, 131-133 – Ishøjgård, 94 – Korsvejgård, 94-95 – Lestrup, 134 – Skovgård, 103-104 – Ulkerup, 136 – Unnerud, 79, 137 – Vejle-højgård, 88 – **Jens Otto Gaarde**, Glostrup, 130 – **Jens Peter**, Hølkerup, 132 – Skovgård, 103-104 – **Jep**, Glostrup, 128 – Ulkerup, 136 – Unnerud, 138 – **Jeppe**, Bråde, 124 – **Jesper Bolund**, 152 – **Jørgen**, Bråde, 124 – Ulkerup, 136 – **Karl**, Egebjerg, 126 – **Karl Otto Gaarde**, Hølkerup, 132 – **Kjeld**, Bråde, 124 – **Knud Gaarde**, Abildgård, 73, 83, 107 – Bøsserup, 121 – Egebjerg, 125 – gardejer, 84 – **Kristian Hvidtfelt**, 311 – **Kristian Valdemar**, Bråde, 124 – **Lars**, Gelstrup, 127 – Glostrup, 129 – Hølkerup, 103, 130, 132-133 – Lestrup, 135 – Unnerud, 137 – **Lars Peder**, gelstrup, 127 – **Lars Peter**, Bøsserup, 121 – Lestrup, 135 – **Laurits**, Århus, 200 – Bråde, 123 – Frostrup, 75-76, 126 – fæstegårdmand, 110 – Glostrup, 128-129 – Officersgården, 96 – **Laurits Otto**, Abildgård, 84 – Bøsserup, 121 – gårdmand, 73 – **Ludvig**, junker, 14 – **Mads**, Egebjerg, 126 – Glostrup, 129 – Unnerud, 137 – **Mads Peter**, Hølkerup, 132 – **Maren**, g. Larsen, 250 – **Mogens**, Hølkerup, 133 – **Mons**, Hølkerup, 132 – **Nielaus**, Bøsserup, 122 – Korsvejgård,

94-95 – Unnerud, 138 – **Niels**, 32, 105, 139-140 – Abildgård, 80, 84, 86 – Abildøre, 75, 78, 82, 114-115 – Bråde, 79, 124 – Bøsserup, 121 – Egebjerg, 126 – Glostrup, 128-129 – Højbjergmøde, 84 – Lestrup, 134 – Lønnebjerggård, 81-82, 94 – Ulkerup, 136 – Vejle-højgård, 86 – **Niels Laurits Sofus**, Gelstrup, 127 – **Niels Otto**, Abildgård, 73, 84, 107 – Bøsserup, 121 – **Niels Peter**, Lestrup, 135 – **O.**, arkivar, 245 – **Ole**, Glostrup, 128 – Hølkerup, 131-133 – Unnerud, 137 – **Oluf**, Bøsserup, 120 – Glostrup, 129 – **Otto**, Abildgård, 79, 84 – Bøsserup, 121 – **P. A.**, Aalborg station, 171 – **P. C.**, 140 – **Peder**, 21 – Bråde, 75, 123 – Børglum, 290 – Bøsserup, 121-122 – Frostrup, 126 – Glostrup, 128 – Hølkerup, 131-132 – Lestrup, 135 – Maglegård, 88 – Ulkerup, 89-90, 110, 136-137 – Unnerud, 137-138 – **Rasmus**, Bråde, 75-76, 124 – Glostrup, 79, 128 – Lestrup, 135 – Officersgården, 98 – sognerådsformand, 125 – Søndergård, 107 – **Saxe**, Vig, 98 – **Saxo**, Vig, 108, 114 – **Sofie**, 73 – **Sophie**, Bøsserup, 122 – **Svend**, Glostrup, 128 – Officersgården, 99 – **Søren**, fæstegårdmand, 110 – Gelstrup, 127 – Hølkerup, 114, 132-133 – Sidinge, 83 – **Søren Thomsen**, 147 – **Trine Gaarde**, 107 – Egebjerg, 125 – **Troels**, Astorp/Astrup, 14 – Astrupgård, 15 – gardejer, 59 – **Vilhelm**, Hølkerup, 131 – **Villum**, Bøsserup, 121-122 – Glostrup, 114, 129 – Lestrup, 134 – Ormagergård, 104 – Ravebjerg, 84

Nietzsche, 145

Nilausen, **Jens**, Ulkerup, 136 – **Niels**, Ulkerup, 135-136 – **Peder**, Ulkerup, 136

Nilsson, **Anne Lis**, 292

Nissen, **Hans**, 59 – Hajstrup, 10-11, 13 – handelsmand i Kolding, 46 – **Johann Dedef**, 59

Nyerup, **P.**, 248

Nørgaard, Vesløgård, 147 – **Chr. Jensen**, Vesløgård, 147

Nørr, **Erik**, 261

Obel, **Ditte**, 292

Odboe, **Peder Pedersen**, Egebjerg, 126

Ohlsen, **Hans Chrilles**, Sophienholm, 28

Olden-Jørgensen, **Sebastian**, 295

Oldendorph, **Jacob Petersen**, 139 – **Johannes**, 31-32, 139

Olesdatter, **Bodil**, g. Hansen, 107 – **Martha**, Unnerud, 137 – **Sidse**, g. Pedersen, 108

- Olesen, Jens E.**, 243, 249
- Oldsdatter, Boel**, g. Malmstrøm, 28 – **Kirsten**, g. Jensen, 108 – **Sidse**, Bråde, 124 – Hølkerup, 131
- Olsen, Anders**, Hølkerup, 132 – Ulkerup, 136 – **Ane Marie**, Bøsserup, 121 – **Bertha**, Bøsserup, 121 – **Brian**, Lestrup, 135 – **Christen**, Egebjerg, 126 – Glostrup, 129 – **Christian**, Bøsserup, 121 – **Erik**, Hølkerup, 131 – **Erling**, minister, 151 – **Gunnar**, Glostrup, 128 – Officersgården, 99 – **Jacob**, Bråde, 124 – Glostrup, 129 – **Jens**, Bråde, 124 – fæstegårdmand, 108 – Glostrup, 78, 129 – Hølkerup, 75 – **Jens E.**, 247 – **Jens Peter Villiam**, Glostrup, 129 – **Karen**, g. Petersen, 104 – **Lars**, Frostrup, 126 – Glostrup, 128 – Hølkerup, 132 – Lundshøjgård, 94 – **Lars Christian**, Glostrup, 129 – **Laurits**, Svinninge, 99 – **Lise Selvig**, 248 – **Mads**, Bråde, 124 – Bøsserup, 120 – Mosevanggård, 94 – Unnerud, 137 – Vejlebjerggård, 86 – **Niels**, bråde, 124 – Bøsserup, 121 – Hølkerup, 130-131, 133 – Lestrup, 134-135 – **Ole**, Glostrup, 128 – Officersgården, 99 – **Peder**, fæstegårdmand, 108 – Hølkerup, 130 – Lestrup, 134 – **Rasmus**, Bråde, 124 – Hølkerup, 132-133 – **Sidse Marie**, g. Larsen, 24 – **Søren**, Bråde, 123
- Olson, Steve**, 29
- Olssen**, Glostrup 1771, 77
- Oluf**, konge, 222, 248
- Olufsdatter, Ingeborg**, g. Hansen, 86 – **Karen**, g. Andersen, 74, 100, 108 – g. Olufsen, 109 – **Mette**, g. Pedersen, 81 – **Sidse**, g. Jensen, 74, 100-101, 108
- Olufsen, Anders**, Glostrup, 128 – Ulkerup, 136 – **Christoffer**, Glostrup, 128 – **Hans**, fæstegårdmand, 109, 114 – Glostrup, 129 – Lillevangsgård, 98 – **Jens**, Bøsserup, 121 – fæstegårdmand, 74, 109-110, 113-114 – Glostrup, 78, 128 – Hølkerup, 131-132 – Officersgården, 94, 98 – Skovgård, 74, 88, 102-103 – Ulkerup, 136 – Unnerud, 137 – **Laurits**, Egebjerg, 125 – Lindegård, 97 – **Mikkel**, Glostrup, 129 – **Niels**, Unnerud, 138 – **Oluf**, Lestrup, 134 – **Otto**, gårdmand i Vig, 83 – **Peder**, Bråde, 76-77, 109, 123 – Egebjerg, 125 – Glostrup, 76-77, 128 – Maglegård, 9, 90, 92 – Officersgården, 96-98 – **Rasmus**, Bråde, 75 – **Søren**, Glostrup, 129
- Osten**, stiftammand, 19
- Ottesen, Christen**, 202 – **Peder**, Hølkerup, 131
- Otto**, greve af Eberstein, 228
- Ottosdatter, Karen**, g. Jensen, 83
- Ottosen, Niels**, Abildgård, 84-85, 103 – Bøsserup, 121
- Ousager, Steen**, 176
- Paikin, Elsebeth**, 280
- Paludan, Hans**, Føvlum, 201
- Panter**, slægt, 248 – **Laurits Jonsen**, drost, 218 – **Niels Ovesen**, 248 – **Niels Thorstensen**, 222
- Paulli, Simon**, 312
- Peder**, biskop i Roskilde, 224, 227
- Pedersdatter, Andersine Petrine**, Hølkerup, 131 – **Ane Katrine**, Egebjerg, 126 – **Ane Margrethe**, Glostrup, 129 – **Anna**, g. Petersen, 108 – **Anna Kirstine**, Bråde, 124 – **Anne**, Glostrup, 129 – **Bodil**, Gelstrup, 127 – **Boel**, g. Eilertsen, 83 – **Else**, g. Albrechtsen, 212 – **Gjertrud**, g. Jørgensen, 21 – **Karen**, g. Jensen, 93 – g. Madsen, 110 – g. Pedersen, 9, 73, 92, 107 – **Karen Marie**, g. Nielsen, 107 – **Kirsten**, g. Jensen, 100, 109 – **Kirstine**, Frostrup, 126 – Lestrup, 135 – **Maren Kjerstine**, g. Frandsen, 62, 105, 107, 112 – **Marianne Cecilie**, g. Pedersen, 92-93 – **Mette**, 35, 92 – g. Olufsen, 109 – g. Pedersen, 8, 90 – **Sidse**, Bråde, 123 – g. Jensen, 9, 74, 89, 109 – g. Nielsen, 105 – g. Sivertsen, 91
- Pedersen, Anders**, 55 – Abildøre, 79 – Bøsserup, 120, 122 – Egebjerg, 125 – Glostrup, 128, 130 – godsejer i Korup, 220 – Hølkerup, 130 – Korsvejgård, 95-96 – Ulkerup, 136 – **Anders Christian**, Bråde, 124 – **Arve**, Hølkerup, 115, 132 – **Bent**, Skovgård, 9 – **Bodil Kjerstine**, Unnerud, 138 – **C. M. M.**, Mølvang station, 172 – **Carl Christian**, Bråde, 124 – Kjeldsgård, 88 – **Christen**, Balslevgård, 96 – Hølkerup, 131-133 – sognepræst, 198 – **Christian**, Hølkerup, 133 – Lestrup, 134 – Unnerud, 138 – **Christian Kjeld**, Bråde, 124 – **Christoffer**, købmand i Århus, 181-182 – **Claus**, Hølkerup, 130 – **Dorthe Else**, Bøsserup, 121 – **Elise Christine**, kone, 95, 97 – **Else Kirstine**, Unnerud, 138 – **Gunnar**, Bråde, 123 – **Hans**, Århus, 186 – Gelstrup, 115, 127 – Hølkerup, 131 – løjtnant, 22 – smed i Egebjerg, 126 – **Inge Boalth**, 32-33 – **Jacob**, 10, 105 – Bråde, 103 – **Jens**, Århus, 193 – Arrebjerggård, 84 – Bråde, 79, 107, 123 – Bøsserup, 121, 121-122 – Frostrup, 126 – født på Officersgården, 73 – Glostrup,

- 128 – **Hølkerup**, 131-132 – **Lestrup**, 134-135 – **Maglegård**, 8-9, 73, 88, 91-92, 101 – **ridder**, 210 – **Søften**, 181 – **Ulkerup**, 136 – **Unnerud**, 138 – **Jens Emil**, **Ulkerup**, 137 – **Jens Laurids**, 10 – **Maglegård**, 9, 92-93 – **Jens Laurits**, **Bråde**, 123 – **Jep**, **Glostrup**, 130 – **Jeppe**, **Glostrup**, 129 – **Johanne**, 9 – **Jørgen**, **Ulkerup**, 137 – **Karl Valdemar**, **Lestrup**, 134 – **Kirstin Nørsgaard**, 139, 179, 203 – **Klaus**, **væbner**, 233 – **Kristen Anton**, **Lestrup**, 134 – **Lars**, **bråde**, 124 – **Bøsserup**, 121 – **fæstegårdmand**, 110 – **Lestrup**, 134-135 – **sognefoged**, 108 – **Unigård**, 101 – **Lars Christian**, **Bråde**, 123 – **Laura Marie**, **Lestrup**, 134 – **Laurits**, **Egebjerg**, 125 – **Frostrup**, 76-77 – **Glostrup**, 129 – **Hølkerup**, 132 – **Nygård i Højby**, 114 – **sognefoged i Lestrup**, 134 – **sognepræst**, 179 – **Laust**, **gårdmand**, 23 – **Lissa**, 292 – **Mads**, **Abildgård**, 80 – **Abildøre**, 75, 82 – **Bøsserup**, 121-122 – **Gelstrup**, 127 – **Glostrup**, 129 – **Højbjergsminde**, 102 – **Hølkerup**, 130-131 – **Maren Kjerstine**, 7, 10 – **Morten**, **bråde**, 124 – **Bøsserup**, 120 – **Ulkerup**, 136 – **Niels**, 14, 31 – **Abildøre**, 115 – **Bøsserup**, 121-122 – **Frostrup**, 79 – **Glostrup**, 77, 128-129 – **Hølkerup**, 131, 133 – **Lestrup**, 135 – **Lønnebjerggård**, 80 – **Nordgård**, 103 – **Officersgården**, 97-98 – **Ulkerup**, 114, 136 – **Ole**, **Egebjerg**, 126 – **fæstegårdmand**, 108 – **Hølkerup**, 130, 132 – **Oluf**, **Lestrup**, 135 – **Ulkerup**, 136 – **Otte**, **Hølkerup**, 131 – **Peder**, **bråde**, 124 – **Bøsserup**, 121 – **Egebjerg**, 125 – **Frostrup**, 126 – **fæstegårdmand**, 104-105, 109 – **Gelstrup**, 114, 127 – **Glostrup**, 129 – **Hølkerup**, 133 – **Lestrup**, 114, 134 – **maltgører i Hølkerup**, 9 – **skovrider i Lestrup**, 134 – **Unnerud**, 138 – **Peder Christian**, 10 – **Peder Kjeld**, **Brent**, 95 – **Peder Vilhelm**, **Unnerud**, 138 – **Poul Erik Møller**, 300 – **Rasmus**, **Egebjerg**, 126 – **Lestrup**, 135 – **Saxe**, 212, 216 – **Sivert**, **Hølkerup**, 132-133 – **Vestergård**, 88 – **Stig**, **Bråde**, 123 – **Maglegård**, 9 – **Stig Andur**, 312 – **Svend**, **Glostrup**, 128, 130 – **Søren**, **Gelstrup**, 127 – **Tvillingegård**, 147 – **Villum**, **Glostrup**, 128
- Persen**, **Nils**, **Tørning**, 14
- Persson**, **Karna**, g. **Svensson**, 88
- Petersdatter**, **Marina**, g. **Nissen**, 10-11, 13
- Petersen**, **portør i DSB**, 161 – **Anders**, 30, 108 – **Anton**, **Hølkerup**, 133 – **Bent**, **Hølkerup**, 132 – **Skovgård**, 103-104 – **C.**, 32, 139 – **Carl Agerbeck**, **Bråde**, 124 – **Unigård**, 101 – **Crilles**, 60 – **Emma**, g. **Boll**, 99 – **Glostrup**, 128 – **Frants Emil**, **chef for centralforvaltningen i DSB**, 167 – **Frede Gothard**, **Egebjerg**, 126 – **Gunnar**, **Glostrup**, 129 – **Maglegård**, 92 – **Hans Ulrik**, **Hølkerup**, 133 – **Henrik Marcus**, **Bråde**, 124 – **Henry**, 242-243 – **Hinrich**, 11 – **Jacob**, **skibspotrætmaler**, 305 – **Jens Ulrik**, **Hølkerup**, 133 – **Kristen**, **Hølkerup**, 132 – **Skovgård**, 103 – **Lars**, **Glostrup**, 130 – **Skovrider i Ulkerup**, 136 – **Lars Christian**, **Maglegård**, 92 – **Mads**, **Bøsserup**, 121 – **Mads Peter**, **Glostrup**, 128 – **Officersgården**, 99 – **N. M.**, 246-247 – **Peder**, **Egebjerg**, 125 – **Peter**, 11, 30 – **Hajstrup**, 9-10 – **Hajstrupgård**, 59 – **Hølkerup**, 132 – **maltgører i Bråde**, 103 – **Skovgård**, 105 – **Peter Laurits**, **Glostrup**, 130 – **Sofus Laurits**, **Glostrup**, 130 – **Stig**, **Maglegård**, 92 – **Ulrikke**, **Egebjerg**, 125
- Phelps**, **Samuel**, **handelsmand**, 310
- Phillip**, **herlug**, 247
- Pig**, **slægt**, 301
- Plate**, **slægt**, 245 – **Arnold**, 245
- Plessen**, **slægt**, 297 – **Christian Siegfried von**, 295-297
- Plet**, **Anna Catrine**, **tenestepige**, 50
- Plogowe**, **Henrik**, 215
- Podebusk**, **slægt**, 227, 238, 246 – **Elisabeth**, 246 – **Elsebeth**, g. **Andersen**, 205-206, 222-232, 234, 236-238, 246-247 – **Euphemia**, 224, 246 – **Henning**, **drost**, 221-225, 227, 238, 245-246 – **Henning Henningsen**, **hovedsmand**, 246 – **Predbjørn**, **ridder**, 224-225, 227, 246 – **Witzlau**, 223, 246
- Pohl**, **købmandsfamilie**, 308
- Pohlman**, **købmandsfamilie**, 308
- Poljakov**, **kammerkosak**, 318
- Pontoppidan**, 248
- Post**, **købmandsfamilie**, 308
- Poulsen**, **Erik**, **Bøsserup**, 122 – **H. B.**, **stationsforstander**, 165 – **Hans**, **ejendomsmand i Revninge**, 275 – **Jens**, **Hølkerup**, 130 – **Kjeld Porsdal**, 33, 118 – **Lars**, **Glostrup**, 130 – **Laura Ane Kathrine Birgitte**, **Glostrup**, 129 – **Peder**, **Unnerud**, 138 – **Peter**, **Glostrup**, 129 – **Preben**, 139 – **Rasmus**, **Gelstrup**, 127 – **Sivert**, **Gelstrup**, 127
- Prange**, **Knud**, 249, 277
- Puder**, **Aage**, 221
- Pugh**, **slægt fra Mølgård**, 301

- Pundik, Herbert**, chefredaktør, 150-152
Putbus, 247
- Raagaard**, slægt, 33 – **Claus Jansen**, foged, 22, 33 – **Dirch Jansen**, gårdmand, 22 – **Jan Jansen**, gårdmand, 22 – **Neel Klausdatter**, g. Pedersen og Willumsen, 22
- Rachlin, Samuel**, 302
- Rafn**, købmandsfamilie, 308
- Rambusch, Sigurd**, 281
- Ramesen, Jakob**, høvedsmand, 209
- Raneke, Jan**, 244-245
- Rantzau, Gert**, statholder, 32 – **Peder**, juncker, 31
- Rantzov**, brigadør, 72
- Ranvig-Christensen, Svend**, 307
- Rasmusdatter, Inger Kirstine**, 107 – **Egebjerg**, 125 – **Karen Sofie**, Unnerud, 137 – **Kirsten**, g. Pedersen, 97 – **Marie**, g. Madsen, 99 – **Sidsel**, Årslev, 200
- Rasmussen**, cirkusfolk, 2 – **Agnete Kjærulf**, g. Nielsen, 84 – **Alfred**, Egebjerg, 126 – **Ander Fogh**, statsminister, 299 – **Anders**, Glostrup, 130 – **Ane Kirstine**, g. Christensen, 162 – **Lestrup**, 135 – **Anna William**, 32 – **Bolette**, Bøsserup, 121 – **Carl Johan**, Bøgebjerggård, 84 – **Carl Nicolai**, Gelstrup, 127 – **Ejner**, Lestrup, 135 – **Eise**, g. Petersen, 92 – **Gustav**, diplomat, 317 – **Hans**, Bråde, 123 – **Hølkerup**, 132 – **Hans Christian**, Bråde, 123 – **Egebjerg**, 126 – **Lestrup**, 135 – **Henrik**, Egebjerg, 126 – **Jacob**, Hølkerup, 132 – **Jens**, Glostrup, 129 – **Hølkerup**, 132 – **Jens Albert**, Bråde, 123 – **Jens Peter**, Bråde, 123 – **Johan**, Hølkerup, 131 – **Julie Marie Edvardine**, g. Christensen, 26 – **Jørgen**, Bøsserup, 122 – **Karl Johan**, Hølkerup, 131 – **Kjerulf Valdemar**, Hølkerup, 131 – **Laust**, forsvarsminister, 144 – **Leo Brandtholt**, Bøsserup, 120 – **Marie**, g. Petersen, 103 – **Hølkerup**, 132 – **Mogens**, Ulkerup, 136 – **Morten**, Unnerud, 137 – **Niels**, Lestrup, 135 – **Ulkerup**, 136 – **Niels Laurits**, Gelstrup, 127 – **Niels Peter Laurits**, 107 – **Egebjerg**, 125 – **Oluf**, Glostrup, 75, 128 – **Maglegård**, 89 – **Officersgården**, 96, 98 – **Ulkerup**, 136 – **Peder**, fæstegårdmand, 109 – **Hølkerup**, 132 – **Peter**, Lestrup, 135 – **Peter Hertel**, ministerråd, 145, 152, 297, 317 – **Rasmus**, Ulkerup, 136 – **Rasmus Kristian**, Glostrup, 128 – **Rasmus Thorvald**, 107 – **René**, 152 – **Severin**, Bråde, 123 – **Glostrup**, 128 – **Tove Glud**, 279
- Ravn, Claus**, Kbh., 191
- Rebas, Hain**, 205, 235, 243, 247-248
- Rechnitzer, Hjalmar**, viceadmiral, 144-145
- Redlefsen, Peder**, rådmand, 10
- Resen**, slægt, 312 – **Peder Hansen**, korttegner, 180
- Reumert, Andreas Balthasar**, stationsforstander, 169
- Reventlow, Christian Ditlev**, 63
- Rhodius, Niels**, Viborg, 201
- Rickertsen, Carsten**, søofficer, 308
- Roberts, Julia**, 142
- Romanoff**, familie, 318 – **Olge**, prinsesse, 318-319
- Rosen, Wilhelm von**, 176
- Rosenberg, Abraham Carl Morits Emmanuel**, stationsforstander, 170
- Rosenkrantz**, familie, 248-249 – **Vesløsgård**, 147 – **Claus Pedersen**, 248 – **Niels Iversen**, 231
- Rotfeld, adelsslægt**, 248
- Rotfeldt, Erik Nielsen**, 235
- Rurenbech, Sitz von**, komtur, 229
- Russel, J. C.**, 246
- Rydberg, O. S.**, 242, 244, 247
- Rømer, Ole**, 312
- Sager, Claus**, bartskaerer, 184, 189-190
- Saltensee, Oluf Tagesen**, 244
- Samsing, Jens Pedersen**, 200
- Saxe**, slægt, 202 – **Anders**, 219 – **Karen Christensdatter**, 194 – **Peder**, 188 – **Peder Jensen**, præst, 187, 194 – **Peder Pedersen**, 179, 187-188
- Saxesdatter, Anna**, g. Olsen, 108 – **Anne**, g. Olufsen, 98
- Saxesen, Aage**, 206, 217-218, 244-245, 249 – **ridder**, 206-207, 210-211, 213-216 – **Niels**, Bøsserup, 122 – **fæstegårdmand**, 109 – **Hølkerup**, 131 – **Lestrup**, 135 – **Peder**, ridder, 206, 210-212
- Saxosen, Niels**, Korsvejgård, 93
- Scherbeche, Christiern de**, 213
- Scherenbechen, Heinrichs**, 244
- Schirren, C.**, 247
- Schmager, Valdemar Frederik August**, maskinarbejder i DSB, 168
- Scholten, Henrik**, general, 19
- Schou, H. H.**, 55 – **Martin**, Unnerud, 138 – **Wilhelm**, Unnerud, 138
- Schovelin, Susanne**, konferensrådinde, 57
- Schrøder, J. H.**, 247
- Schultz**, inspektør i Grønland, 258 – **Hans Joakim**, 139 – **Jens Frederik**, jægermester, 41 – **Olga Augusta**, g. Thorbjørn-

- sen og Etlar, 41, 48 – **Peter**, strandfoged, 39
- Schwartz, Finn**, 302 – **Leonhardine Wilhelmine**, g. Brosbøll, 42
- Schøn, Steen**, cand. mag., 297
- Selmer, Christiane Mathilde**, g. Thorbjørnsen, 41
- Semersted, Oleff van**, 230
- Severinus, Peder**, 312
- Sigfridsdatter, Ingrid Cathrina**, 33 – **Mathilda**, g. Erichsen, 26, 33
- Sigvardsen, Peder**, Maglegård, 91
- Simoni, E**, auditor i DSB, 172, 174
- Simonsdatter, Kirsten**, g. Thomassen, 147
- Simonsen, Jens**, 201 – **Niels**, kunstmaler, 43
- Sinding, Jacob Pedersen**, præst, 201 – **Mads Peter**, Lestrup, 135
- Sivertsdatter, Anne**, g. Nielsen, 109 – **Kirsten**, g. Nielsen, 104 – **Margrethe**, g. Nielsen, 103 – **Sidse**, g. Krag, 104 – **Lestrup**, 135 – **Sivertine**, g. Andersen, 92, 108
- Sivertsen, Christian**, Egebjerg, 126 – **Jens**, Hølkerup, 132 – **Unnerud**, 78, 137 – **Vejlehøjgård**, 87-88 – **Peder**, Bråde, 78, 123 – **Hølkerup**, 132 – **Maglegård**, 8, 91-92
- Sjøberg, Kim**, Bøsserup, 121
- Skau, P.**, 31
- Skautrup, Peter**, 32, 139-140, 243
- Skomager, Christen Thomassen**, Skaarup, 147 – **Mads**, Egebjerg, 126
- Skonning, Anders Pedersen**, Hølkerup, 131, 133 – **Niels Pedersen**, Hølkerup, 133 – **Peder Nielsen**, Hølkerup, 133 – **Peder Svendsen**, Hølkerup, 133
- Skov, Poul Pedersen**, 198, 201
- Skram**, slægt, 225, 233, 240, 248 – **Anders Jonsen**, 240 – **Jon Little**, 226
- Skriver, Rasmus**, borgmester, 187
- Skrædder, Peder Christensen**, Glostrup, 128
- Skytte, Hans J. L.**, Bøsserup, 120
- Smagbier, Clemend Jensen**, rådmand, 188
- Smalsted, Henrik**, 231
- Smed, Jens Nielsen**, smed, 109 – **Niels**, Bøsserup, 122 – **Søren Jensen**, Glostrup, 129
- Smith, Anthony D.**, 298
- Snafs, Albert**, 206 – **Claus**, 206 – **Otto**, 206, 222, 225-226, 236, 247 – **adelsmand**, 205-206
- Sommer**, købmandsfamilie, 308 – **F. C.**, 31, 138
- Sparkiær, Peder**, 19, 32
- Sparre, Sixten**, adelsmand, 300
- Spentrup, Christen Laursen**, 201
- Stahlschmidt, Johan Victor Wilhelm Friederich**, kontorchef i DSB, 167
- Stauning**, statsminister, 144
- Staverskov, Jens**, ridder, 30
- Stavnager, Andreas**, 6 – **Anne Dorthe Iversdatter**, 5 – **Christen Nielsen**, 5-7 – **Else**, 60 – g. Stavnager, 6 – **Iver Jensen**, 5, 7 – **Iver Laurids**, 30 – **Iver Lauridsen**, 6 – **Jens Iversen**, 4-6, 5 – **Jens Nielsen**, 30 – **Kirsten Madsdatter**, 5-6 – **Knud Erik**, 30, 139 – **Laurids Iversen**, 6 – **Mads Christensen**, 5 – **Niels Madsen**, 5 – **tingholder**, 59
- Stavndatter, Dorthe Iversdatter**, 5
- Steen, Poul**, 283
- Steenberg, Karen**, g. Bakke, 51
- Steenbrikke**, slægt, 205, 217-218, 221, 236-238, 241, 245, 249 – **Albert Andersen**, 221, 237 – **Gotskalk Andersen**, 236, 238
- Steenstrup, Norman V.**, 139
- Stenak, Morten**, 313-315
- Stensballe, J. P.**, trafikminister, 166
- Stiesdal, Hans**, 245, 248
- Stigsen, Jens**, 186
- Stilling, Niels Peter**, museumsleder, 309
- Strunge, Mogens**, 32
- Struve, Carl Frederik**, skomager, 1, 25, 28 – **Christian Frederiksen**, garversvend, 28 – **Gotfred Vilhelm**, 28 – **Rasmine Nicole**, 25, 28
- Strøbæk, Jan**, 29
- Strøyberg, købmandsfamilie**, 308
- Strøyberger, købmandsfamilie**, 308
- Swaney, Deanna**, 139
- Svend, biskop**, 222
- Svendsen, Anders**, Ulkerup, 137 – **Bendt**, rebslager, 51 – **Jens**, 20 – **Lars Johansen**, sognepræst, 51-52 – **Laurits**, Unnerud, 138 – **Mogens**, 117 – **Ulkerup**, 136 – **Ole Nicolai**, amtsskolekonsulent, 32, 141 – **Ole**, Bråde, 124 – **Glostrup**, 128 – **Unigård**, 101-102 – **Peder**, Ulkerup, 137 – **Rasmus**, 17 – **fogedsøn**, 19 – **Robert**, Hølkerup, 131
- Svensson, Anna Fejer**, g. Christiansen, 88 – **Feyer**, 88
- Swindt, Vesløgård**, 147
- Sylow, Hennike**, 220
- Søgaard, Helge**, 202
- Sørens datter, Anne**, g. Deuster, 183, 189, 195-197 – g. Jensen, 195, 197 – g. Thomassen, 147 – **Bodil**, Hølkerup, 132 – **Kirsten**, Egebjerg, 126 – **Maren**, g. Eilertsen, 83
- Sørensen, Børge**, Egebjerg, 126 – **Glostrup**,

- 129 – **Hans Bernhardt**, Bøsserup, 121 – **Jens**, Bråde, 124 – skovrider i Unnerud, 138 – **Jørgen**, Hølkerup, 130 – kapellan i Glostrup, 129 – **Kaj**, 152 – **Lars**, Bøsserup, 121 – Ulkerup, 136 – **Laurits**, Egebjerg, 125 – **Mads**, Bråde, 124 – Glostrup, 130 – Hølkerup, 131 – Unnerud, 138 – **Niels**, Bråde, 124 – Gelstrup, 127 – Glostrup, 129 – Lestrup, 135 – skovfoged i Hølkerup, 133 – Ulkerup, 136 – **Oluf**, Ulkerup, 137 – **Peder**, Hølkerup, 131 – Lestrup, 135 – **Per**, Hølkerup, 131 – **Rasmus**, Lestrup, 134-135 – **Sivert**, Gelstrup, 127 – Sankerbjerggård, 104, 110, 114 – **Søren**, Hølkerup, 131
- Taarby**, **Gerhard**, 29
Tagesen, **Henrik**, 233 – **Oluf**, Tystofte, 213
Tamm, **Ditlev**, professor, 315-317
Tausing, **Jens**, 29
Teglgård, **Rasmus Pedersen**, prokurator, 191
Tegner, **Isaac Vilhelm**, generaldirektør i DSB, 167
Terkelsen, **Jens**, smedemester i Sundbyøster, 28-29
Terndrup, **Nielsine Sterine**, g. Horn, 175
Tersling, **Jørgen**, ritmester, 125
Teixeira, **Manuel**, 62
Thavlov, **Lis**, 28, 33
Thestrup, **Poul**, 176 – **Rasmus**, 183 – **Rasmus Pedersen**, 202
Thiset, **Anders**, 210, 238-242, 245, 247, 249
Thomassen, **Christen**, Skaarup, 147
Thompson, **Helena**, g. Brosbøll, 57
Thomsen, **Folmer**, apoteker, 196 – **Niels**, Bøsserup, 122 – **Søren**, Glostrup, 129
Thorbjørnsen, **Hans Carsten**, landvæsenskommissær, 41 – **Hansine Erasmie**, g. Etlar, 41, 44, 54
Thorstensen, **David**, drost, 211 – **Niels**, skåning, 211
Thorvaldsen, **Bertel**, billedhugger, 315
Thøgersen, 314
Tofte, slægt, 60
Tomasdatter, **Agate**, Odense, 191-192 – **Anne**, 199 – **Magdalene**, g. Andersen, 191-192 – **Sille**, 199 – **Tove**, 199
Tomasen, **Anders**, købmand i Århus, 184, 186, 190-192 – **Folmer**, apoteker, 186, 196
Tordsen, **Peter**, 30
Torm, **Erik Olufsen**, matematiker, 312
Tortsen, **Peter**, 30
Trap, **J. P.**, 32, 63, 139-140, 247
- Troelsen**, **Niels**, herredsfoged, 14 – **Peder**, herredsfoged, 14, 32 – **Svend B.**, 60, 139
Trojel, **Frans**, inspektør, 68
Truelsen, **Peter**, 31, 139 – **Søren**, Bråde, 123 – Maglegård, 90
Tudvad, **Peter**, 28
Tygesen, **Niels**, Egebjerg, 126 – **Peder**, Glostrup, 128
Tödten, **Dorothea**, g. Musaeus, 293
- Udsen**, **Niels**, 181, 183, 202 – **Niels Nielsen**, 193
Ulrich, **Hans Christian**, skovrider, 136 – **Kathrine Salome**, g. Wellendorf, 101
Ulsig, **Erik**, 244-245
Ulstrup, **Preben**, sognepræst, 317-318
Ungersen, **Lars**, Bråde, 115, 124 – Gelstrup, 127 – **Ole**, Hølkerup, 131 – **Oluf**, Hølkerup, 114-115
Urne, **Karsten Eriksen**, 222
Ussing, **Henrik**, lektor, 299
Uth, **Åge**, Hølkerup, 132
- Valdemar**, hertug, 212, 216, 218 – konge, 205-206, 216, 220-221, 238, 246
Valdemar Atterdag, 215, 228, 239
Valdemar Sejr, 206-207, 209
Vammen, **Hans**, 299
Wandal, slægt, 312
Vanhamme, **Joëlle**, g. Lindgreen, 27
Vartislav, hertug af Stetin, 224
Wedege, **Peder**, 201
Vedel-Larsen, **Birgitte**, 307
Weedermann, **Erich Jacob**, skibspotrætmaler, 305
Wegener, **C. F.**, 247 – historiker, 299 – **J. F. C.**, skovrider, 136
Vejlsgård, **René**, Hølkerup, 132
Vejsager, **Ole Anton**, Hølkerup, 130
Wellendorf, **Hans Christian**, Bråde, 124 – skovrider, 79, 101, 136 – **Johan Theodor Wilhelm Christian**, 101 – **Johan Thorvald Wilhelm Christian**, Bråde, 124
Vendelbo, slægt, 244 – **Peder**, drost, 220
Vestergård, **Niels**, skovrider i Ulkerup, 136
Westisdatter, **Mette**, g. Nielsen, 110
Westisen, **Claus**, Unnerud, 138 – **Mikkel**, Glostrup, 129-130
Vibe, familie, 31
Wiberg, **Astrid**, Bøsserup, 120 – **S. V.**, præstehistoriker, 49, 202
Wichman, købmandsfamilie, 308
Wiig, **Mads Hansen**, sognepræst, 126
Villadsen, **Villads**, fhv. ambassadør, 35, 58
Wille, **Asger Boe**, 307

- Willows, Rosemary**, Unnerud, 138
Villumsdatter, Boel, g. Olufsen, 96
Villumsen (Willumsen), Anna Kirstine, g. Nielsen, 73 – **Anne Kirstine**, g. Villumsen, 84 – **Arve**, Bøsserup, 121 – fæstegårdmand, 111, 114, 141 – Glostrup, 128 – Officersgården, 96, 98, 110 – **Ave**, Bråde, 123 – **Cecilie Christine Amalie**, Bøsserup, 121 – **Christian**, Bøsserup, 122 – Rævejbjerg, 73, 84-86, 99, 120 – **Elise Cecilie**, g. Larsen, 99 – **Hans Ludvig**, Bøsserup, 122 – **Lars**, bråde, 124 – **Laurits William**, Bøsserup, 121 – **Niels**, 104 – bøsse-
rup, 121, 121-122 – Hølkerup, 133 – Ulkerup, 136 – **Niels Peder**, Bøsserup, 121 – **Niels Vilhelm**, Bøsserup, 122 – Rævejbjerg, 84-85 – **Peder**, Bøsserup, 120 – **Peter**, Bøsserup, 121 – **Pieter**, 22
Winge, Mathias, guldsmed, 36-37, 55 – **Niels Pedersen**, købmand, 36 – **Per**, 55
Winstrup, slægt, 312
Vinter, Laurits, Egebjerg, 125
Vinther (Winther), slægt, 31 – **Flemming**, 281 – **Laurs**, Lestrup, 134 – **Svend**, 138-139 – adelsmand, 31 – **Søren Sørensen**, overportør i DSB, 170 – **Troels**, 138-139 – herredsfoged, 14-15, 29-31, 59
Vistisen, Mikkell, degn, 30
Wittrup, P. L., 245
Vivild, Christen Pedersen, 197-198, 201
Wodskou, Peter, 289, 292
Vognsen, Niels, Egebjerg, 125
Voigt, Aksel, sognerådsformand, 129 – **Helge**, Gelstrup, 127 – **Knud**, Glostrup, 129
Wollesen, Ingeborg Marie, g. Kellmann, 166
Worm, slægt, 202, 312 – **Jens Hansen**, kro-
mand, 199 – **Jens Tomasen**, 199 – **Lene Willumsdatter**, g. Pedersen, 182 – **Wil-
lum**, tolder, 182
Worsøe, Hans, 280 – **Hans H.**, 139 – **Jens**,
økonom, 282
Votborg, Maren Pedersdatter, 23 – **Peder
Jensen**, 23-24
Wrangel, Helm, general, 194
Væring, Niels Nielsen, fæstegårdmand, 110
Wærre, Niels Jebsen, Busted, 301
Xenia, 318
Yrwing, Hugo, 244
Zeuthen, Hans Hansen, hospitalspræst, 180
– **Jens**, 202 – **Johannes**, 202
Oehlschläger, Adam, 310
Ørslev, Hans Nielsen, portør I i DSB, 163-
165, 169, 172, 174
Ørsted, H. C., 312 – **Jacob**, 57
Oesede, Gert von, 191 – **Otte von**, tolder,
191
Østergaard, missionær i Grønland, 261

Lars N. Henningsen: Flensborgskibe 1790-1850. Flensborgskibe i Østersøen, Middelhavet og Vestindien 1790-1850. Brodersensamlingen på Flensborghus. – Flensburger Schiffe 1790-1850. Flensburger Schiffe in der Ostsee, im Mittelmeer und in Westindien 1790-1850. Die Sammlung Brodersen im Flensborghus (<i>Tommy P. Christensen</i>)	305
Peter Henningsen (red.): »Patrioter og fattigfolk. Fattigvæsenet i København, ca. 1500-1850« (<i>Jørgen Mikkelsen</i>)	305
Erik Hjelmar: Slægternes Gang (<i>Adam Lindgreen</i>)	308
Troels Jørn og Niels Peter Stilling: Billige boliger i Søllerød kommune – Buskehøj og byfornyelsen (<i>John V. Jensen</i>)	309
Jørgen Jürgensen: Brudstykker af en selvbiografi (<i>Adam Lindgreen</i>)	310
Ole Degn (udg.): Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1658-60 (<i>Christian Larsen</i>)	310
Helge Kragh, Peter C. Kjærsgaard, Henry Nielsen og Kristian Hvidtfelt Nielsen (red.): Dansk naturvidenskabs Historie (<i>Adam Lindgreen</i>)	311
Barthold Georg Niebuhr: Carsten Niebuhrs liv; Frederik Christian von Haven: Min Sundheds Forliis: Frederik Christian von Havens rejsejournal fra Den Arabiske Rejse 1760-1763 (<i>Adam Lindgreen</i>)	312
Morten Stenak: De inddæmmede landskaber (<i>Charlotte Lindhardt</i>)	313
Ditlev Tamm: Bournonville (<i>Susanne Krogh Jensen</i>)	315
Ditlev Tamm: Federspiel. En dansk europæer (<i>Peter Hertel Rasmussen</i>)	316
Preben Ulstrup (udg.): Kejserinde Dagsmars fangenskab på Krim. Dagbøger og breve 1917-19 (<i>Birgit Flemming Larsen</i>)	31
Vejledning til manuskriptforfattere	320

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

Samfundet for dansk genealogi og Personallistorie

Bestyrelsens medlemmer:

Formand: Birgit Flemming Larsen, Klostermarken 13, 9000 Aalborg

Næstformand: Michael Bach, Rolfsvej 14, 3.tv., 2000 Frederiksberg

Sekretær: Gitte Bergendorff Høstbo, Obovej 14, 2730 Herlev

Kasserer: Finn Grandt-Nielsen, Stavrevej 27, Måle, 5300 Kerteminde

Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV

Charlotte S.H. Jensen, Statholdervej 5, 3.tv., 2400 København NV

Stella Borne Mikkelsen, Borgmestervangen 4, 4.th., 2200 København N

Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj

Poul Sten, Strandvejen 296A, 2930 Klampenborg

Peter Wodskou, Arnesvej 44, 2700 Brønshøj

Hans H. Wørsøe, Tækkerløkke 34A, 6200 Aabenraa

Skriftudvalgets medlemmer:

Redaktør: Stella Borne Mikkelsen, Borgmestervangen 4, 4.th., 2200 København N

Michael Dupont, Stenager 216, st., 2600 Glostrup

Susanne Krogh Jensen, Stevnsbovej 43A, 4600 Køge

Anne Dorthe Suderbo, Lille Strandvej 12B, 2.tv., 2900 Hellerup

Webmaster for www.genealogi.dk

Elsabeth Paikin, Kildevænget 37, 2100 København Ø

E-mail: elsabeth@paikin.dk

Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til Jeanette Godske

E-mail: jeanette@bregnholt.dk

Manuskripter sendes til:

Stella Borne Mikkelsen, Herlev Kommunes Lokalkarkiv, Herlev Bygade 70, 2730 Herlev

Mail: sbm.jm@webspeed.dk

Personalhistorisk Tidsskrift

Udgivet af Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie siden 1880.

Redigeret af Stella Borne Mikkelsen (ansvarshavende redaktør), Michael Dupont (medansvarshavende redaktør), Susanne Krogh Jensen og Anne Dorthe Suderbo.

© 2006 by forfatterne og Samfundet for dansk genealogi

Sats og tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

DIS-Danmark

